

4. letnik.

1., 2. in 3. snopič.

ČASOPIS

ZA

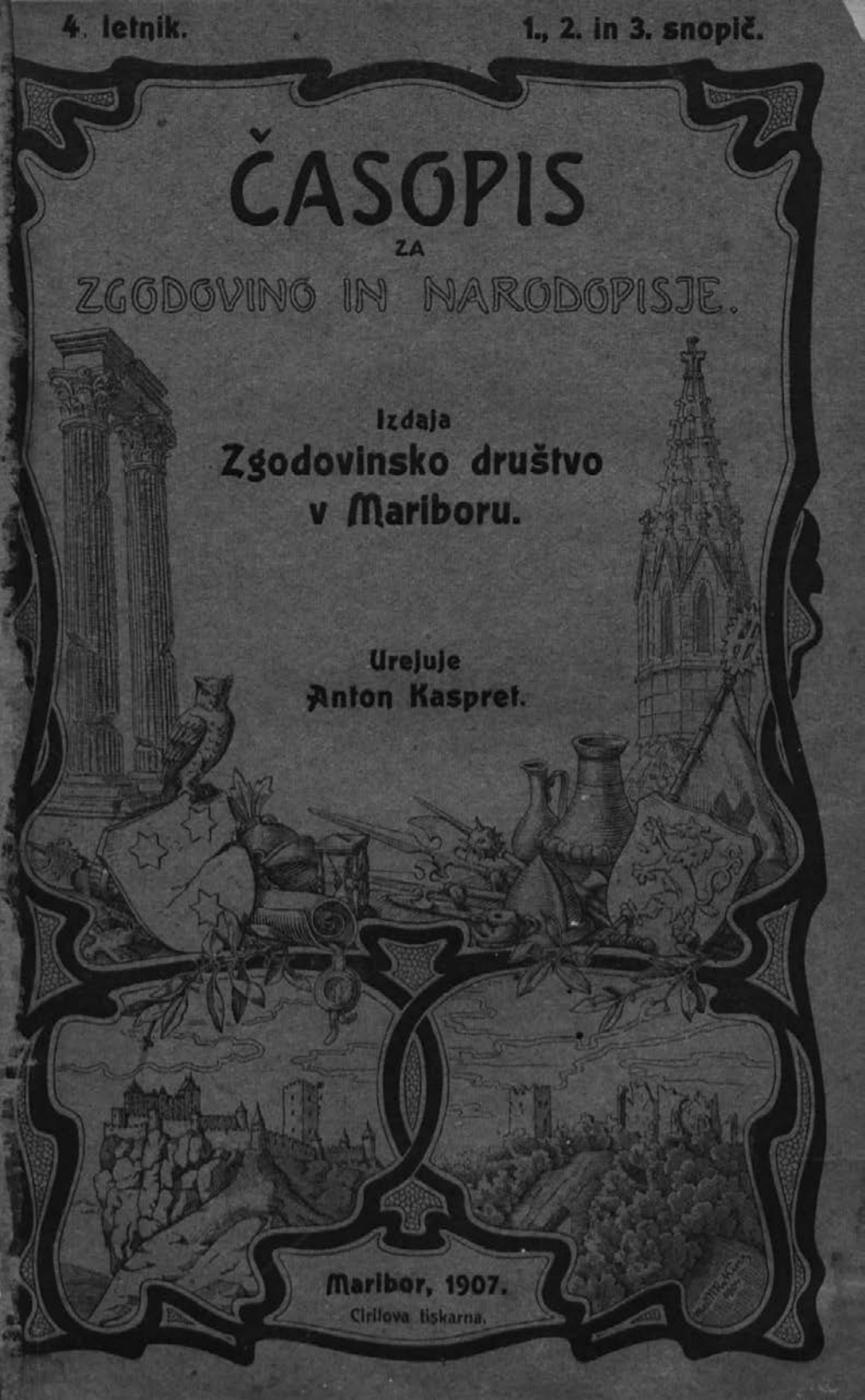
ZGODOVINO IN NARODOPISJE.

Izdaja
Zgodovinsko društvo
v Mariboru.

Urejuje
Anton Kasprič.

Maribor, 1907.

Cirilova tiskarna.

Vsebina 1., 2. in 3. snopiča.

I. Razprave:

1. Grafenauer Ivan: O »Duhovni brambi« in nje postanku.....	Stran
1
2. Kovačič Fr.: Bolgari na Slovenskem l. 827 ..	71
3. Žigon Avgust: Donesek o razmerju med Janežičem in Levstikom	85

II. Mala izvestja:

1. Strekelj K.: Prvo Hankovo pismo Levstiku ...	171
2. Ilešič Fr. dr.: Bibliografica	172
3. » » » Štef. Kůzmič-Torkoš	177

III. Književna poročila:

1. Murko M.: Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen. Dr. A. Stegenšek	178
2. Žunković Martin: Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt? I. A. Glonar ..	180
3. Hübsch Artur: Stajači brojevi u njemačkoj narodnoj pjesmi od XIII. do XIX. v. Fr. Kotnik	185
4. Wilpert Josef: Malby v dřevní basilice svatého Klimenta. Dr. Stegenšek	186
5. Beg Ante: Slovensko-nemška meja na Stajerskem. G. M.	187
6. Trstenjak Anton: Slovenci v šomodski županiji na Ogerskem. G. M.	187
7. Ilešič Fr. dr.: Sitni prilozi. F. K.	188

IV. Društvena poročila	189
Popravki	192
Vprašanje. Dr. K. Strekelj	192

Spisi se pošiljajo uredništvu pod naslovom: Anton Kaspret, prof. c kr. prve drž. gimnazije v Gradcu. Klosterwiesgasse 9/II.

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

—◇×◇—

Izdaje
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

—◇×◇—

4. letnik.

—◇×◇—

Uredil
Anton Kaspert.

Maribor, 1907.

Tisk tiskarne sv. Cirila.

230024831

Vse pravice si pridržuje društveni odbor.

57749

№ 17. VIII. 1947/6036

Vsebina 4. letnika (1907).

I. Zgodovinske razprave in Mala izvestja.

	Stran
<i>Kovačič Fr. dr.</i> : Bolgari na Slovenskem l. 827.	71
<i>Stegenšek Avg. dr.</i> : O razvoju župnijskih mej in o de- želskosodni razdelitvi v konjiški dekaniji . . .	193
<i>Kaspret Anton prof.</i> : O večah. Donešek o uredbi kmetskih in trških sodnih zborov okoli l. 1500.	214

II. Narodopisne razprave in Mala izvestja.

a) <i>Grafenauer Ivan</i> : O Duhovni brambi in nje postanku	1
<i>Žigon Avgust</i> : Donešek o razmerju med Janežičem in Levstikom	85
b) <i>Strekelj K.</i> : Prvo Hankovo pismo Levstiku	171
<i>Ilešič Fr. dr.</i> : Bibliografa	172
„ „ „ Stef. Kuzmič — Torkoš	177
<i>Kaspret Anton</i> : Slovarske drobtinice, nabrane iz starih aktov in listin	222
<i>Pollak Fr.</i> : Prazgodovinske najdbe v ptujski okolici	226
<i>Kovačič Fr. dr.</i> : Ostanki rimske vile pri Središču	229
„ „ „ Slovaški narodni muzej v Turčan- skem Sv. Martinu	233

Književna poročila:

<i>Murko M.</i> : Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen. Separatabdruck aus dem Band 35 u. 36 der Mitt. der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 1906 <i>Dr. A. Stegenšek</i>	178
<i>Žunkovič Martin</i> : Wann wurde Mitteleuropa von den Slawen besiedelt? Zweite Auflage. Kremsier, 1906. <i>I. A.</i> <i>Glonar</i>	180
<i>Hübsch Artur</i> : Stojeći brojevi u njemačkoj narodnoj pjesmi od XIII. do XIX. vijeka. V Zagrebu 1906. <i>Fr.</i> <i>Kotnik</i>	185
<i>Wilpert Josef</i> : Malby v dřevní basilice svatého Kli- menta. Kromčřiz, 1906. <i>Dr. A. Stegenšek</i>	186

	Stran
<i>Beg Ante</i> : Slovensko-nemška meja na Štajerskem. Ljubljana 1905. <i>G. M.</i>	187
<i>Trstenjak Anton</i> : Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem. Ljubljana 1905. <i>G. M.</i>	187
<i>Ilešič Fr. dr.</i> : Sitni priloz. (Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.) Zagreb 1906. <i>Fr. K.</i>	188
<i>Šmid Walter dr.</i> : Deželni muzej v Ljubljani. Poročilo za l. 1906. Ljubljana, 1907. <i>F. K.</i>	236
<i>Snopek Fr.</i> : Studie Cyrillomethodějské. Brno 1906. <i>F. K.</i>	236
<i>Kos Fr. dr.</i> : Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. II. (801—1000). V Ljubljani 1906. <i>F. K.</i>	238
Popravki in vprašanje	192
Društvena poročila	189 239
Imenik društvenikov	242

Inhalt des 4. Jahrganges (1907).

I. Historische Aufsätze und Kleine Mitteilungen.

	Seite
<i>Kovačič Fr. Dr.</i> : Die Bulgaren im Slowenenlande i. J. 827	71
<i>Stegenšek Avg. Dr.</i> : Über die Entwicklung der Pfarrgrenzen und die landgerichtliche Verteilung im Dekanate Gonobitz	193
<i>Kaspret Anton prof.</i> : Über die Wetschen — „Bann-taidinge“. [Zur Organisation der Bauern- und Marktgerichtsversammlungen um 1500.]	214

II. Volkskundliche Aufsätze und Kleine Mitteilungen.

a) <i>Grafenauer Johann</i> : Über den „Geistlichen Schild“ und dessen Entstehung [Beitrag zur Geschichte des Aberglaubens unter den Slowenen]	1
<i>Žigon August</i> : Beitrag zu den Beziehungen des Anton Janežič zu Franz Levstik	85
b) <i>Štrekelj K. Dr.</i> : Hankas erstes Schreiben an Levstik	171
<i>Ilešič Fr. Dr.</i> : Bibliographica	172
„ „ „ Stephan Kuzmič — Torkoš	177
<i>Kaspret Anton</i> : Lexikalische Beiträge, gesammelt aus alten Akten und Urkunden. [Zumeist Fachausdrücke, betreffend die politische Verwaltung und Rechtspflege, mit angefügten Erklärungen]	222
<i>Pollak Fr.</i> : Prähistorische Ausgrabungen in der Umgebung von Pettau	226
<i>Kovačič Fr. Dr.</i> : Die Überreste einer römischen Villa bei Polstrau	229
„ „ „ Das slowakische Museum in St. Martin	233

Literaturberichte.

<i>Murko M.</i> : Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen. Separatabdruck aus dem 35. und 36. Bd. der Mitt. der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 1906. <i>Dr. A. Stegenšek</i>	178
<i>Žunkovič Martin</i> : Wann wurde Mitteleuropa von den Slawen besiedelt? Zweite Auflage. Kremsier, 1906. <i>J. A. Glonar</i>	180

	Seite
<i>Hübsch Anton</i> : Die stationären Zahlen im deutschen Volksliede von XIII. bis XIX. Jahrh. Agram, 1906. <i>Fr. Kotnik</i>	185
<i>Wilpert Josef</i> : Die Gemälde in der alten Basilika des h. Klemens. Kremsier, 1906. <i>Dr. A. Stegenšek</i>	186
<i>Beg Ante</i> : Die slowenisch-deutsche Grenze in Steiermark. Laibach 1905. <i>G. M.</i>	187
<i>Trstenjak Anton</i> : Die Slowenen im Komitate Somogy. Laibach, 1905. <i>G. M.</i>	187
<i>Šmid Walter Dr.</i> : Das Landesmuseum in Laibach. Bericht für das Jahr 1906. Laibach 1907. <i>F. K.</i>	236
<i>Snopek Fr.</i> : Cyrillomethodische Studien. Brünn 1906. <i>F. K.</i>	236
<i>Kos Fr. Dr.</i> : Materialien zur Geschichte der Slowenen im Mittelalter. II. Bd. (801—1000). Laibach 1906. <i>F. K.</i>	238
<i>Ilešič Fr. Dr.</i> : Kleine Beiträge. Separatabdruck. Agram 1906. <i>F. K.</i>	188
Berichtigungen und Frage	192
Vereinsnachrichten	189, 239
Namensverzeichnis der Vereinsmitglieder	242

O »Duhovni brambi« in nje postanku.

Donesek k zgodovini praznoverja med Slovenci.

Napisal **Ivan Grafenauer.**

O „Kolomonovem žegnu“ in o „Duhovni brambi“ se pri nas še ni mnogo pisalo. Iz Šatařika vemo, da sta te dve knjigi polni vraž: nekoliko več pove o njih I. Navratil v svojem obširnem spisu: „Slovenske narodne vraže in prazne vere“, priobčenem v Letopisih Slovenske Matice, in sicer v L. S. M. 1894. str. 176. nasl., vendar določnega ne more povedati o njih, ker jih sam ni videl. Vsebino štajerske „Duhovne brambe“ je nakratno označil Viktor Steska v „Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko“ XII. 94. nasl. — On sicer ne omenja pr vi štajerske „Duhovne brambe“, to je zasluga dr. Jož. Pajka,¹ a prvi je, ki je zavzel stališče napram podatkom knjige o kraju in času tiska itd. in določil približno starost štajerske „Duhovne brambe“. Do najnovejšega časa se je tudi mislilo, da sta samo

¹ V Kresu II. 344. Naslova dr. Jož. Pajek ne navaja popolnoma pravilno, ker ni priobčil besedila pravega naslovnega lista, temveč besedilo 97. strani, tedaj prvi naslovni list tretjega pododdelka (str. 97.—159.), ki ima dva naslovna lista. V njegovem izvodu, ki ga je dobil od Mih. Lendovšeka, je bil najbrže ta list vezan pred pravim naslovnim listom; tako se pomota lahko razume. Pravilni naslov je priobčil V. Steska na omenjenem mestu in po tem je posnet tudi naslov v dr. Simoničevi „Slovenski bibliografiji“ I. 45. Tudi o. Stanislaj Škrabec je že rabil to „Duhovno brambo“ poleg koroške za svoj spis „Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo“ na platnicah „Cvetja z vrtov sv. Franciška XIII. I. 2. zv. str. 2. op. 4. — Omenil ga je tudi † dr. Fr. Lampè v „Domu in Svetu“ I. VIII. 2. št. na platnicah, str. 3. v opombi.

dva različna tiska „Duhovne brambe“, koroški in štajerski, šele dr. Šlebinger je v dodatku dr. Simoničeve „Slov. bibl.“ I. 610. prvič navedel starejšo koroško „Duhovno brambo“. Imamo tedaj tri slovenske „Duhovne brambe“, dve koroški — mlajša je ponatisk starejše — in eno štajersko.¹

Tudi o razmerju slovenskih izvodov med seboj in do nemških izvornikov se ni govorilo še nič, tudi ne o postanku takih knjig sploh in o vzrokih, ki so bili merodajni za to, da smo dobili to vrsto slovstva tudi mi.

In vendar je vredno, da se zanimamo nekoliko za te proizvode slovenskega „slovstva“ in praznoverja, ker so mnogi izvodi še zdaj razširjeni med ljudstvom in so torej v narodopisnem oziru vredni zanimanja. Naloga te razprave pač tudi ne more biti, da bi razjasnila vsa vprašanja, ki se nam vsiljujejo ob tej „literaturi“ — za to imamo zdaj še vse premalo gradiva in to je tem težje, ker se tudi o nemški tozadevni literaturi še ni dosti pisalo — zadovoljiti se moramo dosedaj, da le nekoliko posvetimo v mrak, ki pokriva še skoro vsa tozadevna vprašanja. Posrečilo se mi je, da sem našel dva nemška izvoda „Duhovne brambe“, „Geistlicher Schild“, en izvod pri svojem rajnem starem očetu Jan. Flaschbergerju, p. d. Otartu, v Veliki vasi pri Šmohorju, drugega pa pri Mih. Brandstätterju, p. d. Draubauer, na Perovi pri Beljaku na Koroškem. Izmed

¹ Ker je naslov koroške „Duh. brambe“ v dr. Simoničevi „Slovenski bibliografiji I. 45. netočen in tudi v dodatku pomote niso popravljene, naj podam na tem mestu naslov natanko po starejšem izvodu; v oklepju dodam razlike v kesnejšem natisku: Duhouna / BRANUA, / prad / duhounah- inu shuotnah / Nauarnoftah sakobart per / fabe nofsiti. / U³ ka-tirei fo mozhni / Shegni inu Shebranje, / katiri fo od fama Boga os- / nanuani, od te Zirkle, inu / S. S. Ozhetou storjeni, inu / od Papaſha Urbana VIII unka- / dani, fkus S. Kolmana p- terdujeni (poterdnjeni) bli. /

K' troshentji ufah teh, kiri na vo- / di, inu na semli raishajo, da / bojo fkus to muzh te Branue / prad ufimi (ufuni) navarnoftami obua- / ruani.

Is nemshkiga u to suovenfko Spra- / ho sſpraberujana (ſprabernjana), inu drukana u' (n') Köln u' tam lete 1740.

teh dveh izvodov je prvi starejši, sega namreč v drugo polovico 18. stoletja — in tega bomo jemali v poštev, ko bomo primerjali slovensko besedilo z nemškim. Drugi je tiskan najbrže še le v prvi polovici 19. stoletja, najbrže še pozneje kot slovenski „Kolomon“ in „Duhovna bramba“, in odgovarja skoro popolnoma prvemu. Ta nemška knjižica ni samo radi tega zanimiva, ker nam daje besedilo, skoro enako onemu, po katerem je prevedena koroška „Duhovna bramba“, in enako izvorniku štajerske „Duhovne brambe“, ampak tudi zategadelj, ker nam razjasnjuje nekoliko genezo te in podobnih knjižic.¹

I.

Vsebina „Duhovne brambe“ so — kakor znano — praznoverske molitve, ki se z njihovo pomočjo obvaruje človek vsake nesreče, da je varen pred coprnijo in vsemi nevarnostimi; kdor nosi ta „žebanja“ pisana, zlasti pa „udrukana“ pri sebi, mu noben sovražnik ne more škodovati, trpel ne bo nobene škode „za pravice dela“, varen bo pred točo, pred požarom, pred „šelmi (tatovi) in merdrarmi in pred raubarmi“, kratko, nič hudega se mu ne more zgoditi; še celo morilno orožje do takega človeka nima nobene moči; žena pa, ki si položi take molitve in „žegne“ na glavo ali na život, bo lahko rodila in otrok bo zdrav in ljub Bogu in ljudem. Namen „Duhovne brambe“ je tedaj bolj defenziven, človek naj se z njeno pomočjo obvaruje vsake nesreče. — V „Kolomonovem žegnu“ pa se nahajajo poleg takih obrambenih „žegnov“ še razni zagovori, rotenja, navodila, kako klicati duhove, vzdigovati zaklade in si dobiti od raznih svetnikov ali duhov denarja. A kdor dobi tak denar, mora pomniti, da ga mora „popotriebi nuzati: kar

¹ Na tem mestu moram zahvaliti vse čč. gospode, ki so mi rado-voljno prepustili v porabo svoje izvode „Kolomona“ ali „Duh. brambe“, č. g. Štef. Singerja, župnika v Logivasi pri Vrbi na Koroškem, č. g. o. Stanislaja Škrabca v Kostanjevici na Goriškem, čč. gg. Ivana Vrhovnika, župnika v Ljubljani in V. Steska, kn. šk. kancelarija istotam.

naofart: ponishen noi usmilan“ naj bo „pruet sazhome uresnizi potrebnoui (sic!) . . . inu savierne Dushe“ naj daja „aimoshne noi meshe“ naj plačuje „obieuno“ (Kol. 160).

Svoj izvor imajo taki zagovori in take molitve v čutu človeške slabosti, ki je brez obrambe proti raznim nezgodam, ki prete človeku od strani narave in zlih ljudi, zlasti pa še v časih, ko se za javno varnost še ni toliko skrbelo kakor dandanes. To je bil pač tudi vzrok, zakaj so se take knjige tako naglo in tako močno razširile med našim ljudstvom.

Ali so pa nastale te knjige, kakor misli Wuttke¹ in po njem Navratil² po večini zgolj po goljufigi raznih knjigarjev, ki jih zopet in zopet izdajajo in si delajo denar iz ljudske nevednosti in praznoverja? Gotovo je mnogo resničnega v njihovih besedah, saj tudi dandanes še celo večje knjigotržnice zalagajo in izdajajo razne „egiptovske sanjske bukve“ in podobne stvari, saj tudi še dandanes izdajajo razne nemške knjigarne (večinoma židovske) različne „krepke“ molitve, „Tobijev“ in „Hišni žegen“, „7 nebeških ključavnic“ i. t. d. v nemškem in tudi v slovenskem jeziku,³ a to nam še ne more dovolj pojasniti postanka večine teh proizvodov.

Iz treh virov, mislim, so potekle take molitve, iz starega ljudskega praznoverja, iz vplivov kabalistiške magije in iz slabo prebavljene mistike. Pri Nemcih — zakaj pri njih so nastale te stvari — opažamo dualizem — domače in orientalske zagovore — že v staronemški dobi. Po Schönbachovih raziskavanjih o nemških srednjeveških zagovorih moramo pri njih

¹ Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart von dr. Adolf Wuttke, Prof. der Theol. in Halle. Zweite, völlig neue Bearbeitung. Berlin. 1869., str. 176, § 258.

² L. Sl. M. 1894. str. 176. nasl.

³ Pred leti sem videl take „molitve“ še celo na Višarjah pri nekaterih dobiškaželjnih prodajavcih, ki so jih skrivaj prodajali. „Najnovejšo in popolno ilustrovano sanjsko knjigo, po najboljših virih in izkušnjah staroegiptovskih duhovnikov in perzijskih magijcev nabrano in sestavljeno“, je pa založil Oton Fischer v Ljubljani l. 1904. Gl. Zbornik VII. (1905.) str. 248.

razločevati več skupin. Najstarejša je ona vrsta zagovorov ki v njih učinkuje izgovorjena ali pisana čarovniška beseda. Te besede, ki jih je izročilo pogostokrat tako potvorilo, da jih skoro ni mogoče spoznati, so grškega, večkrat pa še orientalskega (semitskega) izvora, istega izvora tedaj kakor prvotno židovska kabala in morda tudi ž njo v zvezi. Druga vrsta je poganskonarodna in ima pesniško vrednost. V teh zagovorih se najprej v vezani besedi pripoveduje kak dogodek, potem pa sledi izrek, ki je imel v onem slučaju tak uspeh, kakršen se zdaj želi. Zdravilno moč ima tedaj dostojanstvo oseb, ki jih pripovest omenja.¹

Take vrste zagovor je na primer drugi Merseburški zagovor (rokopis iz 10. stoletja, zagovor je seveda starejši):

Phol ende Uuodan vuorun zi holza.
 dû uuart demo balderes volon sîn vuoz birenkit.
 thû biguolen Sinhtgunt, Sunna era suister,
 thû biguolen Frîja, Volla era suister:
 thû biguolen Uuodan, sô hê uuola conda,
 sôse bënrenkî, sôse blutrenkî, sôse lidirenkî:
 bën zi bēna, bluot zi bluoda,
 lid zi geliden, sôse gelimida sîn.²

Prevod se glasi: „Phol (Vol, Volla) in Wodan sta jezdila v les; tedaj si je konj poglavarja bogov („balderes“, ne „Balderes“) izpahnil nogo. Zagovarjala jo je Sinhtgunt, Sunnina (solnce) sestra, zagovarjala jo je Frîja, Vollina (Folina, mogoče tudi Folova) sestra, zagovoril jo je Wodan, ki je to

¹ Prim. Salzer: Illustrierte Geschichte der deutschen Literatur, izhaja v zvezkih, str. 18.

² Salzer, o. c. str. 17.; Engel, Gesch. der Deutschen Literatur 2. Aufl. Wien, Leipzig, 1907. I. 23. Tudi Krek, Einleitung in die slav. Literaturgeschichte,² str. 803., v opombi omenja ta zagovor, ki primerja ž njim po Buslajevu ruski izrek: „— Srostasja tĕlo sĕ tĕlomĕ, kostĕ sĕ kostĕju, žila sĕ žiloju; — —“. Podobnosti s slovenskimi zagovori ne omenja.

dobro znal, i izpah kosti i krvi i členska : kost h kosti, kri h krvi, členek k členu, ko da bi bili zlepljeni.“

Besede Wodanove naj torej učinkujejo kakor v tem slučaju, tako tudi v vsakem drugem. Po vzgledu teh poganskih zagovorov so postali pozneje krščanski „žegni“, v katerih nastopajo Kristus, Marija, apostoli in drugi svetniki. Tako zagovor proti volkovom, znan kot „dunajski zagovor za pse“ (Wiener Hundesegen, rokopis iz 9. stoletja.)

Christ uuart gaboren, êr uuolf ode diob,
 dô uuas sancte Martî Christas hirti.
 Der heiligo Christ unta sancte Martî,
 der gauuerdô uualten
 hiuta dero hunto,
 dero zohôno,
 daz in uuolf noh uulpa za scedin uuerdan ni megi,
 sô huuara se gehloufan
 uualdes ode ueeges
 ode heido ;
 der heiligo Christ unta sancte Martî,
 de fruma mir sa hiuto alla hera heim gasunta.¹

Prevod : „Kristus se je rodil prej nego volk in tat. Tedaj je bil sv. Martin Kristusov pastir. Sveti Kristus in sv. Martin blagovoljno čuvajta danes pse in psice, da jih ne oškodi ne volk, ne volčica, kamorkoli polete po gozdu, po potu ali po vresišču. Sveti Kristus in sv. Martin naj mi je pošljeta danes vse zdrave domov.“

Poganski zagovor, prenešen na krščanska tla. In tako še cela vrsta zagovorov. Pa to ni morda samo kaj nemškega ali germanskega, podobnih zagovorov imajo tudi Algonkvinski indijanci in Hausaški zamorci.²

¹ Salzer, o. c. 19.
 Prim. Engel, l. c.

Nekaj se jih je ohranilo tudi pri nas. Primerjaj samo drugi Merseburški zagovor in sledeči, ki ga je objavil Fr. Erjavec (s Krasa in Goriške doline) po zapisku tedanjega sedmošolca, zdaj vseučilišnega profesorja dr. K. Štreklja v „Potni torbi“.¹

Kádar se noga izgáne (iz víne).

Maríja po stezíci tēče,

Na plazín'co² pritēče;

Sveti plaščec razgrníla

Ino se je povalíla,

Ino si je ročíco 'zgeníla.

Pride sveti Blaž, Kánihov (!) oča,

Ino je vpraša :

„Kaj si je tebi, Maríja !

Kà táko milo stojíš ino brežíš ?“³

„Kaj bi jaz milo ne stála

Ino ne brežála !

Po stezíci sem tēkla,

Na plazín'co pritēkla,

Inō sem se povalíla

In ročíco 'zgeníla.“⁴

Vzame sveti Blaž, Kánihov oča,

Zláto peró, zláto kúpo,

In pomaže ino reče :

„Jaz prosim živega Bogá,

Da se imajo scélit' žíllice in koščíce,

Kakor je scelíla sama sveta Trojíca

Zēmljo in nebó“.⁴

¹ L. Sl. M. za l. 1882. in 1883. str. 338.

² Trata, f., prostor brez drevja in grmovja. Op. Erjavčeva.

³ Brežáti, ím v. = tožiti. Op. Erjavčeva.

⁴ Na te stvari bi se pač moralo ozirati tudi v slovenski slovstveni zgodovini. Sploh pogrešamo v Glaserjevi, za znanstvene namene radi mnogih netočnosti žal nerabljivi slovstveni zgodovini, kakor tudi v Sketovi »Slovstveni čitanki« poglavje o narodni pesmi. Ta vrsta narodnih pesmi pa sega še dalje nazaj nego pesmi o kralju Matjažu, saj nosi pečat starinstva očitno na čelu. Le primerjajmo to pesem s staronemškimi!

Potlej se móli sedem „očenašev“ in sedem „češčena si Marij“ na čast svetej Trojici ter izvineni ud se pomaže ali z maslom ali salom, a vselej nizzólu.“

Taki zagovori so bili tedaj že davno v ljudstvu domači in se nahajajo med ljudstvom še zdaj in ljudje v mnogih krajih še popolnoma trdno verujejo v njihovo moč. Koliko sta zajemala „Duhovna bramba“ in „Kolomon“ iz te zakladnice, se da le težko določiti, a porabila sta gotovo tudi narodne vraže (seveda nemške). Za dokaz hočem navesti iz „Kolomona“ „ta vezhi pano al Mihel“ za kačji strup: ¹

(Str. 230) „O struep jas tabe sarotim da poidi nate Kruh noi skues te Kruh mash jeti uto kazho viemeni Boga ozhetha † ujemeni Boga Sina † ujemeni boga Svetiga Duha † noi ujemeni Svetiga shen pasa *sedei pa 3 barti noter vte Kruh pihni.*

Potam pa rezi.

Tam stoji Ana Svata go- (str. 231) ra? natei gori stoji an svat stov? natam stovi sedi sveti shen pas? an svat mezh urokah dershi? pershua je kniemu Mathi Boshja? je pernasua naroze usmilana Jesusa! noi je rakua kniemu sakai ti nafertigash tega zhuoveka: *alpaje sheviua* (sic!) *parezi* sakai ti nafertigash to shevino N, *paper jemeni jemlui* tiku dovgo kaker shitro sakonska shana sa tiem mosham gre je skushano od guishnah arzatou kateri to shevino noi ludi *parsnujajo.*“

S tem „Kolomonovim“ zagovorom primerjaj zagovor v L. Sl. M. za l. 1882. in 1883. str. 339.: ²

„Jaz tebi preganjam strup v ime Bogá in svetega Júrija; jaz tebi preganjam strup v ime Bogá in svete Marjéte; jaz tebi

¹ Da „mala pana“ ali „beseda“ še ne pomaga vselej in da se potem vzame „vélika beseda“, o tem prim. Erjavčevó „Potno torbo“. L. Sl. M. za l. 1882. in 1883., str. 339.

² Prim. tudi J. Navratil v L. Sl. M. 1894. str. 184.

preganjam strup v ime Bogá in svetega Šenpása. Tam je zlata gora, na zlatej gôri je sama devica Maríja in vsa sveta Trojíca. In tam je težka skala in ta škodljivi črv. Tí, črv! imaš svoj strup ná-se vzeti, bodi kača ali kačón; bodi vípera ali víper; bodi bél ali béla; bodi črn ali črna; bodi pírhast ali pírhasta; bodi rúděč ali rúděča; bodi zêlen ali zelêna; bodi rús ali rúsa; bodi mútast ali mútasta; bodi gluh ali gluha; ali bodi bréja, ali ne! — Tí imaš svoj strup ná-se vzeti v ime Bogá očeta, v ime Bogá sína, v ime Bogá svetega Duhá. Ti ne smeš nič skodovati temu človeku (tej živini), moraš ga pustiti, kakor je na svet prišel.“

Ta dva zagovora sicer razen na enem mestu ne odgo-varjata popolnoma drug drugemu, vendar se jasno kaže isti značaj. Večje skladnosti tudi ne moremo pričakovati, ker je „Kolomonov“ zagovor preveden iz nemškega, torej ni slovenskega izvora. Jasno pa je tudi, kar sem hotel dokazati, da sta črpala „Kolomon“ in „Duhovna bramba“ vsaj deloma iz bogato tekočega vrelca narodnih vraž in praznih ver.

V ljudstvu — v nemškem kakor v slovenskem — so bili, kakor smo videli, zagovori od nekđaj domači. A polagoma so stari poetiški zagovori ginili in ljudstvo je začelo sprejemati tudi drugačnih zagovorov. In taki so nastali pod vplivom orientalske kabale. Orientalski vpliv je tudi že zelo star, saj se kaže že v nemški srednjeveški vražarski literaturi. Pa tudi temu se ne smemo čuditi, da je še v novejšem času kabalistiška magija vplivala na ljudstvo, ker vemo, da so se še v 18. stoletju, v stoletju „prosvete“, ljudje zelo radi pečali s kabalistiškimi knjigami in poskusi, med njimi tudi Goethe, ki je te svoje študije kesneje porabil v „Faustu“.¹

¹ S kabalistiko in alkemijo so se zlasti pečali mistiki 17. stoletja, kakor Jakob Böhme (1575–1624), Abraham von Franckenberg († 1652.), Christian Knorr von Rosenroth (1636–1686) in drugi. Prim. Salzer, o. c., str. 700. nasl.

„Kabbala“ (hebr. izročilo) je bilo bajne od samega Boga Mozesu razodeto globlje spoznanje skrivnosti, skritih v zakonu. To spoznanje se je bajne od Mojzesovih časov tajno izročalo poznejšim rodovom po izvoljencih izraelskega ljudstva, nazadnje pa se je zapisalo v knjigah Jezíra (stvarjenje) in Zohar (svetloba). Prav za prav pa je kabalá v okrilju židovstva nastal panteistiški nauk, ki združuje orientalski emanacijski nauk s helenistiškimi elementi. Kakor misli Adolfe Frank („La kabbala“, Pariz, 1843, 9. izd. 1892.), sega kabalá nazaj v dobo babilonske sužnosti. Jedro kabalistiškega nauka se je zapisalo o Kristusovem času, zadnjo obliko pa je dobil v 13. stoletju.¹

Poznejša „praktična“ kabalá pa se ni omejila samo na špekulacijo, ampak se je zgodaj vdinjila magiji in iskala pota, kako bi bilo mogoče sporazumeti se z bitji sredi med božanstvom in človekom, po katerih bi se mogla potem izvedeti prihodnost in doseči nadnaravna vednost. Na ta način so posamezni učitelji kabale dali obliko tajni znanosti. Z njeno pomočjo naj bi se doseglo, da bi vplivale duhovne moči na materielni svet in bi tako dosegel človek nadnaravne moči in mogel delati čudeže. Na ta način, da se izgovore ali zapišejo na amulete („cahne“) besede iz Svetega pisma, ki vsebujejo po kakem kabalistiškem pravilu tolmačenja imena duhovnih moči, je mislila poznejša kabalá, da si dotične duhove ali tajne moči naredi uslužne. Ž njimi bi se moglo potem ustavljati kri, ozdravljati bolezni, pogašati požare itd. itd. Vsled tega, da se je tá kabala pečala največ z magijo, je zapadla tudi cerkvenim kaznim.²

Sledove take kabalistiške magije najdemo tudi v „Duhovni brambi“, še bolj pa v „Kolomonu“. Sem spadajo zlasti mnogoštevilne „Kolomonove“ „citacije“ duhov, sem predvsem tudi razna hebrej-

¹ Prim. Herders Konversations-Lexikon, IV. 119., in III. 737.

² Prim. Herders Konversations-Lexikon IV. 1190. in Wetzer-Welti: Kirchenlexikon, pod besedo: Kabbalá.)

ska in grška imena za Boga: Heloim (Eloim, hebr. plur. imena Jahve), Adonez (Adonai, hebr. Bog kot vladar), Sabaoth, Sadai (Šadai), Emanuel, Jehova; (grška:) Hagios, Otheos, Ishrios (pač Ischyros), Alpha, Omega, itd. itd. Za kabalistiški izvor je pa pomenljiv zlasti izraz »Tetragrammaton«, ki pomenja štiri hebrejske črke Jhvh=Jahve; kabalá je pravila, da je to ime sam Bog že Adamu razodel.¹ Tudi »črke zoper kugo« v »Duhovni brambi« in druge »črke« v »Kolomonu« so najbrže okrajšava takih skrivnostnoneznanih besed. Mnogo jih je pa tudi popačenih, da sploh ni več mogoče najti v njih smisla, tako n. pr. v besedah LAFARARI DALAFARI RARERARI, o katerih pravi »Kolomon« (str. 25), da »tv je gebrejish«.²

S takim vplivom se da tudi najlažje razložiti, zakaj da stoji na različnih »žegnih«: »kateri to molitvo per fabe nosi udrukano — —«, zadobi razne milosti in bo vsake »nevarnosti frei«. To je orientalski amulet. To ne velja samo za »Kolomonov žegen« in za »Duhovno brambo«, ampak za vse podobne spise, tudi za Kristusovo in Marijino »delavo«, saj so tam isti pristavki (htver to S. Delavo — — persabe nosi alpa doma jma itd. (Glej »Časopis« III. 68.). Prav posebno pa velja to za razne »cahne« ali »karakterje« v Kolomonu in na zadnjih petih, posebno zaznamenovanih straneh »Duhovne brambe«. Da so taki »amuleti« — pri nas mogoče že pred »Kolomonom« — prešli tudi v ljudsko prazno vero, to nam spričujeta Wuttke (o. c. 166. nasl.), ki na nekaterih mestih (str. 169. in 170.) tudi omenja njih orientalski izvor, in Navratil (L. Sl. M. 1894. str. 184. nasl.).

Mnogo takih besed je pa prišlo do ljudstva in v naše knjižice posredno od kabale, od arabske magije. Verjetno je

¹ O teh in podobnih besedah, ki so iz orientalske magije našle pot tudi v ljudstvo, kakor n. pr. Abrakadabra, kar je nastalo iz Abraxa, glej Wuttke, o. c. § 246, str. 169.

² Prim., kar piše o pisanih besedah in »znamenjih« Wuttke, o. c. str. 170.)

tudi, da so tudi navodila za vzdigovanje zakladov in za pridobitev denarja nastala pod posrednim vplivom orientalske in sploh srednjeveške magije.

Vsega pa tudi z vplivom narodnih vraž in kabale ne moremo razložiti in to je večina po obliki popolnoma krščanskih molitev. Zlasti pa se upirajo takemu razlaganju premišljevanja o Kristusovem trpljenju. V Kolomonu obsegajo strani 77. do 95. „15. skrivna terpenja Jesvsa Kriftvsa nasha Ivbiga moiftra? katiere terpenje so se Evangelifti sramvali (!) poshribati? — — — katere terpenje je ena seftra is jemenam S. Magdalenana vanam Kvoshitre fraibvrgi S. Klare ordna“ od „Jesvsa Kriftvsa“ izvedela.¹ Kristus je baje obljubil one, ki „te 15. bolazhine“ premišljujejo, „sposebnjem vonam povonati“.²

„Duhovna bramba“ pa ima: „Anu lepu resojenje katere je Chrishtush tam SS. 3 Devizam Elisabethi, inu Brigithi inu Methildisi (sic!) refodou,“³ v katerem našteva Zveličar v šestnajstih točkah, koliko hlapcev, vojakov in rabljev ga je vjelo, kolikokrat je padel, koliko udarcev je sprejel, koliko krvavih kapljic je pretočil v svojem trpljenju, v petih točkah pa milosti, ki jih dobe oni, ki to njegovo trpljenje premišljujejo in vsak dan „7 ozhanashou inu 7 obomari inu ano vero poshebrajo, taku dougo, da antikai ozhanashou bo poshebranah liker je mojih kapelz (krvavih) bu hzhefti moiga grenkiga terpenja inu fmerti.“⁴

Te besede same nas napotijo na pravo pot. To so slabo prebavljeni vplivi srednjeveške mistike, nekoliko pomnoženi s praznoverjem. Sv. Brigita (Birgitta) „Švedska“ (1302.—1373.) je res izdala (v svojem materinskem jeziku) svoja razodetja (Revelationes), ki jih je imela v Palestini, in si je ž njimi pri-

¹ Kolomon, str. 77./78.

² Kol. str. 94.

³ Duhovna bramba star. izdaja (po tej vselej citiram), str. 89—94.

⁴ Duhovna bramba, str. 92.

dobila vpliv na vesoljno cerkev tedanjega časa.¹ Na kako francosko izdajo te knjige se nanašajo tudi besede v „Duhovni brambi“ str. 29. in 33.: „Tu je ven sanah frau zheshish (sič!) bucou shribano, katere so se imenuale, S. Brigite al oclizhivanje, udrucane u parisi, u tam lete 1671.“ (str. 29). — Nemška „Geistlicher Schild“ ima latinsko: „Ex libello Gallico, intitulato: Revel. S. Brigite: impreffo & approb. Parifiis 1671. (Oddelek „Geistlicher Schild“, str. 12 b.) — „Methildis“ je najbrže mistična pisateljica Mechthildis z Magdeburga, ki je spisala svoje notranje doživljanje v knjigi „Fließendes Licht der Gottheit“², devica „Elisabetha“ pa je mogoče Elizabeta s Schönau, O. S. B. (1129 do 1165), ki je tudi imela vizije.³ Magdalena v „Kolomonu“ pa je mogoče pomota za blaženo Margareto Lotriško (?).

Bolj kakor prava mistika so pa morali vplivati na naše spise nekateri njeni izrodki. Že Henrik Suso omenja nekoč „bratovščino večne modrosti“ in misli s tem „božje prijatelje (Gottesfreunde)“, med katerimi so prišli pozneje tudi nekateri laiki do veljave in so v duhovnem življenju imeli vodilno vlogo. Med njimi zlasti zanimivi R u l m a n M e r s w i n († 1382). Bil je bogat trgovec in patricij v Straßburgu, prodal pa je vse svoje imetje in potem živel strogo, spokorniško življenje. Stopil je, kakor pravi, po božjem navdahnjenju v zvezo z „božjimi prijatelji“ in postavil na otoku Ile, pred mestom, johanitsko komturijo (l. 1364.), kjer je potem živel kot rekluz. Sebe in „božje prijatelje“ je s pomočjo neke „velike skrivnosti“ obdal z nekako mistično temo. Te „velike skrivnosti“ tudi pred smrtjo ni

¹ Prim. „Herders Konversations-Lexikon“ I. 1565. Življenje sv. Birgite je opisal obširneje zgodovinskokritično dr. K. Krogh-Tonning: „Die heilige Birgitta von Schweden“. Kempten und München. Verlag der Jos. Kösel'schen Buchhandlung, 1907. „Revelationes“ so izšle večkrat, prvič v Lubeku 1492. Nemško izdajo je oskrbel Ludwig Clarus v Regensburgu l. 1886.: „Leben und Offenbarungen der heiligen Birgitta“. (Prim. Krogh-Tonning, o. c. str. 134. in 136.).

² Prim. Herders Konversations-Lexikon, V. 1508.

³ Prim. o. c. III. 42.

izdal. Skrivnost pa je bila ta, da je zamolčal ime in bivališče „velikega božjega prijatelja“ Gorenjih krajev. Po Merswinovih podatkih je bil oni skrivnostni neznanec kakor on pobožen neduhovnik, ki je po nebeškem razsvetljenju in po božji milosti začel v Bogu živeti in dobival svoje znanje po vizijah in po pismih iz nebes. Pridobil da si je veliko veljavo, ker je s svojo mogočno besedo očaral duhovnike in neduhovnike. Merswina pa se je baje posluževal kakor svojega glasila, da ljudem posreduje njegove nauke, dočim sam nikdar ne stopi iz svoje zakritosti. Dolgo so verjeli Merswinovim besedam, dokler se ni odkrilo vse Merswinovo literarno sleparstvo.¹

Taki izrodki mistike so bili kakor nalašč, da vzbude v ljudstvu vero v taka različna „pisma iz nebes“ itd., kakor jih imamo tudi v „Duhovni brambi“.

Tudi zvezo misticizma in kabalistike najdemo pri Nemcih. V 17. stoletju so se namreč na Nemškem pečali različni, tudi resni možje z misticizmom, ki so ga deloma na čuden način združevali s kabalistiškimi študijami. Pred vsemi filozof Jakob Böhme (1575.—1624.) s Šlezjskega. Črpal je svoje znanje, ki ga kaže v svojih teozofiških knjigah, iz biblije, iz talmudskih in mističkih izročil in iz alkemistiških knjig šlezjskega pridigarja Weigela († l. 1588.). Značilno je zanj, kako je popolnoma spojil mistiko z magijskim naziranjem o naravi. Alkemistiško-astrološka špekulacija in kabalistiška tajna znanost je imela vpliva tudi na mističnega pisatelja Abrahama von Franckenberg († l. 1652.), Böhmejevega učenca, ki je sicer zidal svoje nazore na starejše mistike, kakršni so Tauler,

¹ Glej o tem Salzer, III. Gesch. der deutschen Literatur, str. 485. nasl. Po Denifle-ju (Zeitschrift für deutsch. Altertum, zv. XXIV. in XXV.) si je Merswin osebo „božjega prijatelja Gorenjih krajev“ samo izmislil in spise, ki mu jih je pripisoval, spisal sam. Nasproti tem trditvam dokazuje Rieder (Gottesfreund vom Oberland, 1905.), da je to sleparstvo izvršil po Merswinovi smrti johanitski brat Nikolaj von Löwen († 1402.). Gl. Herders Konversations-Lexikon, V., 1628.

Ruysbroech, Tomaž Kempčan, in na enake pisatelje konca 16. stoletja, zlasti na Weigela, Böhmeja in Paracelza. Sem spada tudi konvertit Christian Knorr von Rosenroth (1636.—1689.), ki je prišel do tega študija po znanju z orientalskimi učenjaki. Plod teh njegovih kabalistiških študij je delo (v dveh zvezkih) „Kabbala denudata“ (1677.), knjiga sestavljena s „herkulsko marljivostjo.“¹ Tako zvezo praznoverskih elementov z misticizmom je najbrže tudi za naše spise posredovala taka duševna struja na Nemškem. Saj se tudi čas nastanka izvirnikov naših knjižic s periodo te mistike dobro vjema.

Iz treh virov — kakor vidimo — se steka gradivo za „Duh. brambo“ in za „Kolomonov žegen“, iz ljudskega praznoverja (manjši del), iz orientalske in srednjeveške magije in iz srednjeveške mistike in kesnejšega misticizma. Izmed zadnjih dveh virov je prvi največ dal za „Kolomon“, drugi pa največ za „Duhovno brambo“. Da je pri raznih dostavkih, ki so služili pred vsem za reklamo, imela opraviti tudi dobičkaželjnost knjigo-tržcev in tiskarjev, se nam bo zdelo verjetno, a večino tega blaga imenovati samo „Firlefanzeri“, kakor to dela Wuttke,² to ni utemeljeno.

II.

Pa „Duhovna bramba“ in „Kolomonov žegen“ še nista imela prvotno te oblike, v kateri ju imamo danes pred seboj, tiskana v slovenskih prevodih. Prvotno niso bile še vse te „molitve“ in „žegni“ itd. zbrani, ampak so krožili — tiskani ali pisani — na posameznih listih. Tako sem videl n. pr. pri romarjih na Perovi pri Beljaku večkrat take liste kakor n. pr. „Sedem nebeških ključavnic“. Vsebina je ali ista kakor v „Duhovni brambi“ str. 175 nasl. „Ti fveti fedem NEBESHKI RIGELNI Katire je en brumen Pushzhaunik od fvoiga fvetiga

¹ Prim. Salzer, III. Gesch. der deutschen Literatur, str. 700/701 in 705/706.

² Wuttke, o. c., str. 168.

Angelza varha fadobiu“, ali pa v „Kolomonu“, str. 66—75., kjer obsega „Ta 26. KAPITL“ „te 7 svete Kolzhenze“. Videl sem tudi slovenske izvide. Te molitve so tiskane na grobem popirju in imajo na prvi strani v grobem tisku naslikanih sedem ključavnic. Isti tiskopis pozna tudi Navratil,¹ „Die sieben Himmelsriegel“, kar odgovarja napisu v „Duhovni brambi“. Tudi druga (nemška) „molitev“ z (nemškim) dodatkom: „Kdor nosi to molitev s seboj, ni se mu bati strele, in če se dene kaki porodnici na glavo, pa bo de rodila jako lahko“, ki jo omenja Navratil na navedenem mestu, spominja na obljube „Duhovne brambe“ str. 40. nasl. Tam se namreč naštevajo v šestih točkah milosti, ki jih zadobi oni, kdor to molitev, ki je v „Jerusalemi na tam fvetam grobi od ta gospueda Gerharda skofa (sic!) — naidana biva“, pri sebi nosi in jo „saki den s' andohtjo shebra“ (str. 39./40.). Četrta točka se glasi: „On kna bo od ftrieve ubiet“, šesta pa: „Kader se anei zhim-patarzi te zedelz na guavo dje uhku rodi.“ (Str. 41.)

Tudi „Spisuvanje 1823.“, ki ga omenja Navratil,² je del „Duhovne brambe“. To je pisan list v 4°, na sredi prve strani s preprosto narisanim in pobarvanim razpelom. Pod napisom (Spisuvanje 1823) se čita na 1. strani: „Spisuvanje, katera je Jezus Christus tem trem ženam Elizabeti, Brigidi in Megtildi razodeu“ i. t. d. Potem našteva Jezus (po njihovi želji), koliko je dobil od judov „žlaferne“, kolikokrat je bil udarjen s „pestio“ na usta, kolikokrat na glavo itd. itd. Naposled (na 2. str.) je pa napisano: „Letu se je „znešlu“ v Jeruzalemu per božjimu grobu, in *kateri letu per sebi nosi temu „na more“ škodovati hudič, inu kateri bo tu deržau „nabo“ svojga lona zgubil dovekumai. Amen.“*³ To je isto,

¹ L. Sl. M. 1894. str. 177.

² L. Sl. M. 1894., str. 182.

³ Prim. L. Sl. M. 1894., str. 182. Navratil je dobil ta spis in podatke l. 1887. od Andr. Gabrščka še z nekimi drugimi spisi, a vsega ni mogel porabiti. Prim. l. c. opomba.

kar ima „Duhovna bramba“ na str. 89. nasl. Napis sem navedel že zgoraj (str. 12.), tu samo še paralelo za konec. „Duh. bramba“ ima na koncu (str. 93—94) sledeče: „Tu je naidano bu na S. grobe u Jerusalemi, *inu te kir tu per sabe nosi, tomi budish* (sic!) *kna more shkoduati inu bo prad nagu smertjo obaruani, al ana nosezha shana tu per sabe nofi bo uehku rodiua.*« Kolikor se more posneti po teh podatkih, to „Spisuanje“ ni prepis iz „Duhovne brambe“ str. 89. nasl. temveč samostojen prevod, ki je dobil vsled mnogokratnega prepisovanja značaj mešanice različnih narečij (bolškega, kobaridskega in tolminskega). Tudi letnica 1823 govori za to, da je spis preveden samostojno iz nemškega; to letnico je imel najbrže nemški izvirnik, ki je moral biti samostojen tiskan list. Ako omenjam še, da ima tudi nemški „Geistlicher Schild“ v napisu „Frauen“ kakor „Spisuvanje“, ne pa „Jungfrauen“ (Devizam) kakor „Duhovna bramba“, je, mislim, nezavisnost „Spisuvanja“ od „Duhovne brambe“ dosti jasna.

Nekaj podobnega je z zapisom, ki ga je priobčil v Ljubljanskemu Zvonu IX. str. 126. nasl. Ante Goričljan. Listina je pisana po podatkih J. Pl., ki mu jo je izročil, ako ne prej, gotovo med leti 1800 in 1810. Domovina je Medjimurje. Goričljan je imel vsebino listine za „Zlati očenaš“, kakršen je priobčen v Štrekljevi zbirki narodnih pesmi I., str. 471. nasl., v resnici pa spada v isto vrsto kakor „molitve“ v „Duhovni brambi“, kar bomo izprevideli, ako primerjamo ta sestavek z odstavkom v „Duhovni brambi“ str. 104. nasl.

Rokopis, objavljen v „Ljubljanskem Zvonu“ se glasi: Vu Jme Ocza, y Szina, y Duha szvetoga, Amen. Den (tisk. ali pism. pomota za „Sen“) blasene Divicze Marie. Divicza Maria osztala je prinasz, zaszpala je Divicza Maria na Gori [Kalvarie] vu Betlehemu, dosel je nyeni Szin Jezsus, y rekel je szvojoi Materi predragi: Ah Mati moja predraga szpisli ali chujes, odgovorila je Mati knyemu, zaszpala szem

[Szinek moi predragi]; ali szem chudnu Szenju szenyala [moi predragi Szinek]: naimre, da szemte vidila na vertu vlovlenoga, y peľanoga [pred Pilatufsa, od Pilatufsa k Annafsu, od Annafsa Kaifafsu,] od Kaifafsa k Herodefsu zvezanoga, y daszu tvoju szvetu Glavu bili, [y pluvali met szvete Ochi, y daszute na Szmert szudili, y k sztupu zvezali, y szkorpachi, y Sibami bichuvali, y daszute pluszkali, y na tvoja szveta Licza pluvali, dasze je tvoj szveti Obrasz premenyal,] daszu tvoju szvetu Glavu koronili, [tak, dasze je sztvoje szvete (tu nekaj manjka) kerv y Voda sztvojoga szvetoga Tella prelevala, y daszu te koronili,] y na Szmert obszudili [y Tvoja Plecha y tvoje szveto Tello zbolí y tvoja szveta Vuszta z Suchem Chemerom ter Z ocztom napajali y tvoje szveto Rebro zbolí, y onak kerv y voda prelevala szeje, a meni Materi tusnoi tvoji jesze sztavlala, tok moi predragi Szinek], da szute tak viszoko na krisi od Zemle odignoli, da te niszem mogla dosechi. Ah Szinek moi predragi salosztna kerv y voda sztebe je tekla, a na meni Materi tvojoj salosztni szeje sztavlala, y daszu tvoje szveto Tello mertvo doli szkrisa vzeli, a meni Materi tvojoj tusni na krilo posztavili. Sztrasno Szercze moje jesze presztrasilo, y da szute [szternovom Kuronum kuronyenoga y obszuchenoga (obtuchenoga?)] vu Grob polosili. [Ja Jezsus odgovoril jeszem szvojoj Materi predragi:] Ah Mati moja predraga prova (pač za „prava“) szeje tebi Szenya seszenjala; ali koi tu Szenju v-pameti imal bude y pri szebi noszil, [vu vszem pobosen bude] z naglum Szmertjum neche vumreti [y veksem Vitestvo nad szobum obdersati hoche, y to je to, odposchenye Grehov szvojeħ,] y dasze ima szpovedati [gda je goder Den moje Matere predrage] y hochesze Mati moja predraga szproziti vu nebeszkom kralesztvu, [gdefszte bude veszelila z vernimi korufsi Anglelszkemi na vsze Veke,] Amen. [O Jezsus Nazarenszki kral Sidovszki.]

[Ove mochi je Leo Papa poszlal szvojemu Bratu Korneľiuszu (pomota za ‚Korľnu‘ ‚Duh, br.‘ str. 100. in večkrat) kralu,

jeszu ove mochi Leo Papi dane pod ov Red, da koi goder nye postuval bude, hoche imati takve mochi, da od Puske niti Szable takov Chlovek nebude mogel vumreti, niti vu Ognju, niti vu Vodi, ni v Gori, niti vu nijednom mesztu naskoditi mu nebudu mogla. Ov Liszt koiga imal bude, y priszebi noszil nijeden zlen Veter nechemu naskoditi. Ove mochi, y pochijajuch zovakvemi Rechmi: Jezsus szmiluiszemi, Jezsus vszigdar na pomuch budimi vu vodi vu Gori, Jezsuz na pomuch budimi szuprot Neprijatelu Peklenszkem. Szmiluiszemi Goszpodine Jezsus, obchuvaimo od vszakoga greha. Pomozi mi Bog Otecz y Szin y Duh szveti jeden Bog, szveto Troisztvo. —

Ov Liszt naisliszu v Betlehemu, kojega je poszlal Goszpodin Bog vu szvojem kipu, po szvetom Mihalu Arkangelu, y vu Rimu je napiszano zlatemi Litorami vu jedni Czirkvi a nijeden Chlovek ne zna vuchem sztoji, niti doteknuti szega neszmi. — Ja Jezsus milosztivni blasene Divicze Marie piszal szem ov Liszt, zapovedam za szvetoga Szeraphina obdersavaite zapovedi Ocza mojega, a ja hochu vsze Vam rad dati; ako nechete veruvati hochu od Vafsz odvernuti Miloschu Ocza mojoga, y cherne Vticze budu ober vasz letale y z velikemi vetri y prahi hatale. Ki goder ov Liszt ima moraga poszoditi od Hise do Hise, ar da bi on Chlovek tuliku Grehov imal, kuliku vu morju Peszka na Drevu Lisztja, hote (pomota za ‚hoche‘) nyemu vszi odposcheni biti. Ov Liszt koja Sena tesek Porod ima, naiga priszebi noszi, Iesis Porod hoche imati, y ovo dete pred Bogom y Ludmi zagovorno hoche biti. Ov Liszt treba je vu chisztochi dersati, ar je ove Rechi szveti Ivan poszvetil, koi goder ov Liszt imal bude y pri szebi noszil, y da bi ga 3krat do Leta vu Hisi szvojoi vuchinil presteti, nesze bojati niti vruga niti Puske niti Szable niti zneba Treszkanya niti Neprijatela niti Ognya niti nad Marhum szvojum kvara ar mu naskoditi nebudu mogla vek na veke Amen.]

Paralelni odstavek v „Duhovni brambi“, str. 104—107, je krajši, a je zlasti za prvi odstavek bistveno enak: „(str. 104.)

Nashe řubesniue (sic!) Devize sein tu fe le (za: je) materi boshjei senjavo. / † † † / U jimeni † boga † ozheta, † boga Sinu, † boga † fveta † Duha † (str.105.) † Jeshush † Crishtush † je an Sin † boshji te zhfite † Devize † Marie †

„Maria je u betlheme na gore saspaua je pa pershou Jeshush nje Sin knei inu nje lubi anjou, inu je Jeshush k'njei diau: *moja nai lubesniueishi Mati, al spish bel fi sbiena*, ona je rakua fem fpaua, pa ti fi me gorei sbudou, inu fim fuo an ftrashen fein mea, *Jeshush prauí knei, kai fe je tabe senjauo:*

„Mene se je senjauo kaker da biva vidiua, da so tabe u pungarte ujeli inu s' shtri- (str.106.) zhami svesali inu od kalfasha do pilatusha od pilatusha, inu do herodesha pelali, inu da bi bli tuojo S. guauo kualí inu s'ternjam kronali, inu ven fte sodnje shishe pelali, inu an lies na tvojo S. ramo pouoshili, inu is mefta na ano velko goro pelali inu tam na an krish perbiali, inu tak usoko, da do tabe knisem mogua dosezhi, inu tvoja S. ftran je biva prebodana, da je venka takua řri (sic!) inu voda da je na me kapaua potam fo bli tabe dou useli, inu taku krishaniga na moje rozhe poloshili kaker ana mer- (str. 107.) lizha, inu po tam pokopali inu taku, da bi meuo mene moje serze hore pokniti od velzhah potashau. Jeshush je diau knei: *Moja lubesniua Mati, tabe se je uresnizi feinjauo:* Te kte fein per fabe nosi da fe nanje spomena kna bo nague umeru inu bo od usa hudiga rieshan, inu tudi knabo prei is tega svieta fe vozhou, prei da S. Sakrament prejeme, jas inu moja Mati bomo per njam na smertno uro, inu nja dushizo u nebese pelaua Amen.“

Ako primerjamo ta dva spiska, vidimo, da odgovarja prvi oddelek ogrsko-slovenskega „Sna Marije Device“ v glavnih stvareh popolnoma „Snu“ „Duhovne brambe“. Odstavki, za katere je pomnožen — označil sem jih z oglatim oklepajem — nosijo na sebi očitne znake, da so razširjenje starejše krajše predloge, ki je bila bolj podobna „Snu“ v „Duhovni brambi“.

Ostali oddelki pa so pestra zmes najrazličnejših obljub, ki so razsejane po raznih mestih v „Duhovni brambi“. Zlasti drugi oddelek — razdelil sem jaz — in nekteri odstavki v tretjem razdelku spominjajo popolnoma na obljube v začetku „posieb-nega shebranja“ v „Duhovni brambi“, str. 100. Take obljube se pri vseh takih molitvah najbolj izpreminjajo, ker se jih nabere vedno več. To je silno preprosto delo: ako zmanjka domišljava, se vzame od drugod; na ta način se še najbolj ohrani stari značaj in vse ima še najbolj „verjeten“ videz. To je najbrže delo izdajateljev podobnih listkov, ker zelo dobro služi za reklamo. Sicer pa izvira ta „Sen“ očitvidno iz mistike ali vsaj iz mističnega premišljevanja Jezusovega trpljenja — kakor najbrže tudi „Zlati očenaš“ — in je edini oddelek v „Duhovni brambi“ — o „Kolomonu“ ni treba govoriti, — ki ima na sebi kaj pesniškega. Najbrže je tudi narodno pesništvo — seveda nemško — vplivalo na postanek tega „Sna“, ki se ga je polotilo potem praznovrstvo. Povod za to vidimo v tem, da ima tudi že „Zlati očenaš“ podobne obljube kakor „Sen“ v „Duhovni brambi“. Na koncu „Zatega očenaša“ vpraša Marija svojega sina: „Jezus, dite moje, kaj boš temu človeku dal, ki bo to molitvo požebal, Jezusovo terpljenje premišljeval?“

„Jaz čem mu dati rešit duše tri:
 Očino, materno in sam svojo,
 Tri dni pred smertjo zboleti,
 Tri angelece k njemu poslati,
 In sam k njemu pojdem,
 Zlato krono mu pernesem,
 Seboj ga popelem v sveti raj.“¹ Amen.¹

Te obljube, ki se jih še precej drži tudi „Duh. bramba“, so bile povod, da so jih razširili, kakor to vidimo pri ogrsko-slovenskem „Snu“. Tudi tukaj se je torej, kakor pri „Delavi

¹ Prim. dr. K. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi, I., št. 453., vrste 123–131., str. 473/74.

Kristusovi in Marijini¹ in tudi drugod, polastilo vražarstvo stvari, ki nima samo po sebi čisto nič vražarskega na sebi.

Kakor pri navedenih odstavkih, bi mogli videti tudi pri drugih, kakor pri „Tobijevem“ in „Hišnem žegnu“ itd. itd., da so se prvotno razširjali na posameznih listih, kakor se to godi tudi še dandanes.

Enako pri „Kolomonu“. O „sedmih kolčencah“ sem že govoril. Nek „Colomani segen“ je, kakor poroča Wuttke, zelo priljubljen v Gorenji Palaciji (Pfalz) na Nemškem in je dober za različne stvari.² Tako se rabi n. pr., da se človek zavaruje proti vsakemu orožju, da ga ne more raniti niti kroglja niti sablja,³ in moli se pri epilepsiji.⁴ Ali je ta „Colomani-segen“ del „Kolomona“, ali pa mogoče odgovarja „svetemu Shegnu“ v „Duhovni brambi“ (str. 55. nasl.), ne morem povedati, ker Wuttke nikjer ne popiše tega „žegna“.

Pač pa je del „Kolomona“ „molitev k sv. Coroni“, ki jo omenjata Wuttke (o. c. str. 387.) po Grohmannu, ki je sam dobil podatke iz Ččm. 1854, 530—532., in Navratil v L. Sl. M. 1894, str. 181/82. — „Ta 44. kapitl“ (Kol. str. 149—152.) obsega „Ta prave Korona SHEBRANJE“; „ta 47. kapitl“ (Kol. str. 155. do 170.), ki obsega „TAPRAVE BUKVE ISABITARIZE“, skušane „od Isabitarjou noi od pater Bolfa uzelouzi“ (str. 170.), ima „Rezept od S. Korone Sashaze usigniti“ (str. 167.); 49. „kapitl“ (Kol. str. 181. do 192.) obsega molitve k S. Koroni, poleg nje pa se kličejo še Uriel, Samuel in „Sveta Abeta“, in tudi 51. poglavje (Kol. str. 207.—226.) obsega „Anu kraftnu Sarotenje al Shebranje od svete korone“. Te molitve se pripisujejo jezuitom in tudi Wuttke dostavlja:⁵ „das sieht allerdings ganz darnach aus.“ Da pa to ne „izgleda po tem“, se lahko prepriča vsak, ako čita, kako so prišle te knjige od „Isabitarjov“ med ljudi: „Te

¹ Prim. Časopis III. str. 73.

² Wuttke, o. c. str. 282.

³ Wuttke, o. c. str. 300. — ⁴ Wuttke, o. c. str. 334.

⁵ Wuttke, o. c. str. 387.

„bukve“ so imeli najprej „kaker je mena poviedano“ „oni (je-zuitje) ko sami sase shribane inu te bukve soble niem ukradane inu tu dei (sic!) odpavershzhah ludi skushane natu soble kanomi duhounomi pernashane inu odniega samiga skushane natu so ble she menci saupane, da sim je jas tudei prabrau inu sim sposnov da je tu resniza k' so te boshje jemene noi te (str. 167.) S. S. besiede boshje natakó visho notra sapopadane da maorjo (sic!) usi duhovi te samle noi nabes tomi savkasenje te boshje mozhi pokorni biti natu je mena ta misou obshua te bukve na sovenjo shpraho pnsribati (sic) inu udruk dati? h' peruomi bogu h' zhefti k' drujemu ludem knuzi h' trezhiomi viernam dusham h' pomvezhi.“¹ Komentarja ni treba.

Enako je z Wuttkejevím „Christoffelgebet“. Deček Jezus imenuje po Wuttkejevih podatkih v ti „molitvi“ sv. Krištofa, ko ga je krstil, za svojega varuha zakladov in mu dal v oblast vse skrite zaklade na zemlji; nazadnje se naroča sv. Krištofu, da naj to noč prinese 300.000 goldinarjev dobrega kova, dobrega zlata. Domalega enako vsebino ima „ta 43. kapitl“ v Kolomonu, (str. 144—149.) „SHEBRANJE. k' Svetomi shen Krishftofi“ (sic!); „shenkrishtofavo shebranje san skrit shaz“ obsega pa tudi še 50. „kapitl“ (Kol. str. 192—206.).

„Duhovna bramba“ in „Kolomonov žegen“ nista torej celotni vražarski in praznoverski knjigi, ampak, da se tako izrazim, putpuri raznih takih „molitev“, „zarotenj“ in „cahnov“, ki so živeli prej in žive deloma še zdaj svoje samostojno življenje, dokler jih ni nekdo — kdo, se ne ve — združil v enih platnicah in izdal na ta način knjižico, ki je za vse dobra.

Pa tudi to se ni izvršilo kar naenkrat. Nek srednji stadij razvoja kažeta moja dva izvoda „Geistlicher Schild“ in štajerska „Duhovna bramba“, ki starejšemu izvodu „G. Sch.“ popolnoma odgovarja.

¹ Kolomon str. 166/167. Priobčeno tudi v „Domu in Svetu“, VIII. 3. št. platnice, str. 4.

„Geistl. Schild“ ni namreč ena knjiga, ampak je sestavljen iz štirih samostojnih zvezkov in sicer obsega: 1. „An-dächtige Weis Dem Amt der H. Meß — — beyzuwohnen“ (48 paginiranih strani, dve poli v 12°). 2. Ein schöner und wol approbirter H. Segen zu Wasser und Land“ (2 nepaginirani poli v 12°). 3. „Geistlicher Schild gegen Geist- und leibliche Gefährlichkeiten“ (2 nepaginirani poli v 12°). 4. „Geistliche Schild-Wacht“ z dodatkom: „Wahre Reu und Leid des sündigen Menschen von P. Marco de Aviano“ in še dve molitvi (3 nepag. pole v 12°). — V mlajšem nemškem izvodu je red nekoliko drugačen, tu slede zvezki v redu: 3., 2., 1., 4., sicer so pa enaki po obsegu, obliki in paginaciji.

Samostojni zvezki, ki tvorijo vsak zase zbirko „molitev“ in „žegnov“, so skupaj vezani, in sicer običajno vedno isti. To je razvidno iz štajerske „Duhovne brambe“, ki je kot celotna knjižica z enotno paginacijo prevod teh štirih običajno skupaj vezanih zvezkov z vsemi naslovnimi listi. Zvezki slede zaporedoma: 1. „Duhovna Bramba“ = „Geistlicher Schild“. 2. „En lép ino dobro poterden Šveti Shegen na Vódi ino na fuhem“. 3. „Duhovna Bramba“ = „Geistliche Schild-Wacht“, s slikami. 4. „Poboshna visha Šveto Mefho hafnovitno poflushati.“

Taka knjižica je najbrže tudi tista, ki jo omenja Wuttke¹ „Kirchliche Gebetbücher werden ohne weiteres zu Zauberschutz gebraucht. In einem 1840 in Bayern gedruckten kathol. Gebetbuch, „Die Geistliche Schildwacht“, ist zu lesen: „Wer dieses Gebet bei sich trägt, der stirbt nicht plötzlich, u. weder Wasser noch Feuer, auch kein Feind kann ihm etwas schaden, u. jede schwangere Frau wird leichtlich gebären, und das Kind vor Gott u. Menschen sehr angenehm sein. Gebärende legen es auch wirklich unter ihr Kopfkissen.“ To se nanaša na sledeči odstavek: „Ein sehr nützliches Gebet, welches der Pabst Leo seinem Bruder Carolo wider seine Feinde geschicket

¹ Wuttke, o. c. str. 168.

hat, mit solchem Ablauf, wer solches gedenket oder bey sich tragen wird, stirbt nicht gählich, und weder Wasser noch das Feuer, auch kein Feind, kan ihme nicht schaden. Und in welchem Haus diß Gebet ist, dem schadet kein Feuer, und jede schwangere Frau wird leichtlich gebähren, und das Kind vor Gott und Menschen sehr angenehm seyn.¹ — Da se je z ozirom na „Kathol. Gebetbuch“ motil, se lahko oprosti protestantovskemu profesorju bogoslovja, ker je spredaj najbrže videl „Andächtige Weis dem Amt der H. Meß — — beyzuwohnen“.

Koroška „Duhovna bramba“ pa ima nekoliko drugačno obliko. V prvi del knjige sta združena „Duhouna bramba“ v ožjem pomenu (Geistlicher Schild) in „An liep — — sveti Shegen“ (Ein schöner — — H. Segen). Temu sledi (str. 109. stare, 97. novejše izdaje) „Duhovna vahta“ (Geistliche Schild-Wacht), potem pa pride nov del, ki ga nemški „Geistl. Schild“ starejšega tipa nima. Poleg dveh molitev starega „G. Sch.“ na začetku — kesà P. Marka de Aviano ni več — obsega novi oddelek celo vrsto „žegnov“, „te svete sedem nebeške rigelne“, naposled pa še pet „cahnov“. Posamezni oddelki niso več samostojni, z lastnimi naslovnimi listi, ampak so združeni v eno, celotno knjigo. Vendar se pa vidi, da tvorita še zdaj prva

¹ Ein schöner und wohlapprobierter H. Segen. 2. pola list sb. — Slovenski prevod se glasi: Štaj. „Duhov. br.“ (str. 89.): „Prav hafnovita molitva, kero je Papesh Leo fvojmu brati Karoli proti njegovim fovrashnikom poflal, s takim odpuftikom, da tifti, ker tó moli ali pri febi nofi, ne vmerje naglo; voda, ogen, ali kák fovráshnik mu ne more fhkódi. Ino v kerem hrami tota molitva leshi, tam ogen ne fhkódi. Nofezhe s totaj molitvoj dobijo lehki porod, ino otroki bode Bog rad, ino ludi“. — Besedilo koroške „Duh. br.“ ni povsem enako; razlike so v besedilu podčrtane: Anu posiebno shebranje. Katire je papash Leo svoimu bratri korlnu posvou posiebno doro sa use sourashnizhe ftim odpuftikam; Te kir je per fabe nofi inu unote na nje spomene, je shiher na vode inu na susham pradnaguo smertjo, inu kar an sourashnik namore niemu shkoduati inu ukateri shishi tu shebranje je kna shkodie obeden ogen, kader ana nosezha shana tu per fabe ima bo uhku porodiva inu tu dietze bode per ludieh inu per buegu gore useto. Kor. „Duh. br.“ str. 100. Prim tudi zgoraj ogrsko-slov. „Sen“.

dva oddelka neko ožjo celoto zase, kar je tudi tipografiško označeno. Na naslovni strani se je namreč nadomestilo „višjepastirsko dovoljenje za tisk“: „Cum. Licentia Ord. Cenf. Trevir. ibidem An. 1647. impreffum“, kar ima starejša nemška redakcija in ima tudi štajerska „Duh. br.“, s stavkom: „drukana u' Köln u' tam lete 1740.“ Na koncu prvih dveh oddelkov, pred „Duhovno vahto“ (str. 108. star., 96. mlajše kor. „D. br.“), pa je posebna stran, ki je tiskana kakor zadnja stran knjige.¹ Glasi se:

† † †

Usek' uezhei boshjeizhe- / fti inu nam k' svelizhanju, / Amen.

15 † S H I † 38

Bodi htur ozhash te bukелze / mei zhries svatu noi sre- / bru, bodi bouzhan (sic), al / krainz, bel corosz, imei / je u zhefte, jes tabe na ushete pouim. / (Dve črti.) / Drukane u Kelln am Rhein utam lete 1740. —

„Geistl. Schild“ starejšega tipa tega nima, gotovo pa je moral imeti te besede — mutatis mutandis — original koroške „Duhovne brambe“.

Prva dva oddelka sta torej tvorila v tej redakciji prvotno en zvezek, tiskan „u' Köln am Rhein 1740“; ta zvezek — najbrže z enotno zaznamenovanimi stranmi — je bil pa še razdeljen v dva oddelka z dvema naslovnima listoma. V originalu koroške „Duhovne brambe“ pa drugega naslovnega lista (za „sv. žegen“) že ni bilo več, naslov se je sprejel v besedilo. Glasi se takole („Duh. br.“ str. 55.): „Spet An liep inu tude probieran sveti Shegen, na vodi inu na susham. — H' pomuzhi tem

¹ Prim. Navratil L. Sl. M. 1894. str. 182: Ko misliš, da je (na 96. str.) že konec, vidiš da se na 97. začinja: „Duhouna vahta“.

Iudem inu zhes use tvoje sourashnizhe, kateri bi mogli ana srezhati inu shkoduati na- (str. 56.) potah bel na stesdieh bel doma, kader ga s' andohtjo shebrash, fi od usah nasrezh frei. Inu obaruan udrukan per Raini (najbrže „am Rhein“) utam lete 1740.¹

Kraj in letnico si moramo razlagati tako, da je bil to prvotno naslovni list „sv. žegna“. Original koroške „Duhovne brambe“ pa je uvrstil naslovni list „sv. žegna“, kakor tudi oni „Duhovne vahte“, ki jo je pridružil z ostalimi „žegni“ in „cahni“ temu zvezku, v besedilo in naslovni listi so postali navadni naslovi. Pri tem pa je vsled tiskovne pomote v naslovu „sv. žegna“ izostala beseda „Köln“. Ostali „am Rhein“ pa je prevedel koroški prevajavec v „per Raini“.

Mlajša redakcija „Duhovne brambe“, zastopana po koroški „Duhovni brambi“, se pa od starejše, ki je nje zastopnik naš „Geistlicher Schild“ in štajerska „Duhovna bramba“, ne razločuje samo po tem, da nima mašnih, jutranjih in večernih molitev in da ima mesto njih celo vrsto praznoverskih „molitev“, ampak tudi v besedilu. Značilno je, da molitve same ne kažejo dosti razlike — kar jih je, so malenkostne — pač pa predgovori in dostavki k molitvam in deloma naslovi. Tako ima koroška „Duhovna bramba“ predgovor „MOI VIERNI CHRISTIAN!“, ki ga starejša redakcija nima. V njem se razlaga podobno kakor v „Kolomonu“, kako je treba knjigo rabiti. — V starejši redakciji so pisani nekteri odstavki molitev in citati v latinskem jeziku, novejša je te latinske odstavke prevedla v nemščino, oziroma slovenščino; na enem mestu se to še posebej povdarja: „Te Shegen je fte latinshzhe shprashe na sovenio storien udručan na priebe.“² Zelo neverjetno je, da bi bil ta latinska mesta prevedel prevajavec slovenske knjige;

¹ V „Geistl. Schild“ starejše redakcije je naslov krajši in ina pripombo „Erstlich gedruckt zu Prag“. Štaj. „Duh. br.“ str. 47.: „Pervokrat natifnjeno v Pragi“.)

² Kor. „Duh. br.“, str. 80, oz. 70.

v zadnjem oddelku knjige namreč, ki ga starejša redakcija nima, se nahajajo tudi latinski ostavki (str. 165. in 169.; oziroma 154/55. in 158.) ki se pa niso prevedli v slovenščino. Dotična mesta so se prevedla najbrže v onem zvezku, tiskanem v „Köln utam lete 1740“, ki očitvidno še ni imel onega dodatka.

„Duhovna vahta“ se razločuje od „Geistliche Schild-Wacht“, poleg bolj malenkostnih razlik v besedilu molitev, zlasti v tem, da se štejejo ure v „Geistl. Schild-Wacht“ in v štajerski „Duh. br.“ od ene popoldne do ene popoldne, v kor. „Duh. br.“ pa od ene popolnoči do ene popolnoči. V starejši redakciji je tedaj n. pr. sv. Jožef (po vrsti štirinajsti) čuvaj od 2—3 popolnoči, v koroški „Duhovni brambi“ pa od 2—3 popoldne. — Koroška „Duhovna bramba“ tudi nima slik onih 24 svetnikov, ki so varihi za smrtno uro. Ali jih je imel izvornik ali ne, se ne da dognati, a najbrže so se opustili šele v slovenski izdaji, ker tiskarna najbrže ni imela klišéjev.

III.

Letnice in kraji, navedeni v naših slovenskih praznoverskih in vražarskih knjigah, nam ne dajo za kronologijo nobenih podatkov. Videli smo že, da so se letnice prepisale iz nemških izvornikov. Ti pa so tudi — deloma še zelo nemarno, kakor moj mlajši „Geist. Schild“ — ponatiskovali iz svojih predlog letnice in kraje. Koroška „Duhovna bramba“ ima svoje „drukana u' Köln u' tam lete 1740“ vsaj šele iz druge roke; štajerska „Duh. br.“ ima imena tiskovnih krajev (Mainz, Praga,) in letnice (1647, 1705) iz nemške predloge. Za starejše nemške izvode so bili ti podatki mogoče resnični, pa še za te javalne, za originale naših slovenskih „Duhovnih bram“ pa gotovo ne več. Za predlogo koroške „Duhovne brambe“ smo to že videli, za predloge štajerske „Duh. br.“ bomo to kmalu spoznali. Tem manj veljave imajo seveda te letnice za naše slovenske izvode. O kraju „Köln“ v „Duhovni brambi“ je mi-

slil n. pr. že Šafarik, (str. 132) da je lažnjiv. (Prim. L. Sl. M. 1894. str. 182.)

Preostanejo nam torej za kronologijo samo tipografski znaki, drugih, tudi jezikovnih, skoro da ni. Takih knjig imamo, kolikor vemo, štiri. To so: koroška „Duhovna bramba I.“ (starejša) in II. (mlajša),¹ štajerska „Duhovna bramba“² in „Kolomonov žegen“.³ „Kolomonov žegen“ stavi dr. Simonič s Šafarikom okolu l. 1800.⁴ Radi jezikovnega znaka „venčen“ (glej spodaj) ga bo treba staviti nekoliko prej: okolo l. 1790. Šafarik domneva, da se je tiskal na Koroškem;⁵ to ni povsem gotovo, a je mogoče in verjetno. Nekoliko mlajša kakor „Kolomon“ je starejša koroška „Duhovna bramba“,⁶ kolikor se more soditi po popirju in tisku, zlasti radi zelo lične male kurzive. Štajersko „Duhovno brambo“ stavi dr. Simoničeva bibliografija po V. Stesku⁷ okolo leta 1810. Ako bi jo stavili za nekoliko pozneje, bi dosti ne zagrešili.

Ostane nam torej samo še drugi natisk koroške „Duhovne brambe“, ki se še dandanes nahaja med ljudmi in ga

¹ Glej Simonič, Slovenska bibliografija, I. str. 45. in 610. — ² Glej Simonič, o. c. str. 45.

³ Glej Simonič, o. c., str. 605., kjer je pa naslov naveden nekoliko pogrešno. Pravilni naslov se glasi: TOJE / TAPRAVI / INV TAZIELI / Colemone-Shegen. / Kateri je biv vkelcranje / taprvevo bart vdrvkan vtam / lete: 1321 noi v latinshzhei / shprachi vnkei dan: potam / pa n-nemshko sedei pa ta / prvvo bart nasovenjo no / novo kvhan inu frishno / pazhan. / D. K. 10. R. — Tako v vseh izvodih, ki sem jih videl.

⁴ Prim. Simonič l. c. in Navratil L. Sl. M. 1894. str. 179.

⁵ Gl. Navratil, l. c.

⁶ Od te sta znana, kolikor vem, samo dva izvoda. En popolen iztisk je last č. g. župnika Ivana Vrhovnika v Ljubljani, drug, nepopolen izvod — manjkajo zadnji trije listi s „cahni“ — je lastnina č. g. župnika Stefana Singerja v Logivasi pri Vrbi na Koroškem in je privezan popolnemu „Kolomonu“. — Dat na str. 610. Simoničeve bibliografije³ je povzel prof. dr. Šlebinger, kakor mi je sam izporočil, po Vrhovnikovem izvodu.

⁷ Prim. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, XII. (1902) str. 95. Kraj in letnica pa nista „izmišljena“, ampak povzeta po nemški predlogi.

ima med drugimi (med njimi dr. Ilešič, Vrhovnik in jaz) tudi ljubljanska licejska knjižnica. V tem natisku se je popravilo precejšnje število tiskovnih pomot prve izdaje, n. pr. (str. 1.) „poterdnjeni“ mesto „poterdujeni“, „fprabernjana“ m. „fpraberujana“; (str. 2.) ozhash mesto ozbash; boshje gnade m. bosbjegnade; bojo m. boje; ti m. to; (bodo molitve) „k' doromu pershle; pa s' eno pravo andothtjo — —“ m. „k' doromu: pershle pa. s' eno — —“; (str. 6.) „I. N. R. I.“ m. „I. N. K. I.“; (str. 11. ozir. 10. ml. izd.) Device m. Devico; (str. 12. oz. 10.) „Sourashnikou“ m. „Saurashnikou“, itd. itd. Nasproti tem korekturam stoje pa zopet nove tiskovne pomote. Vendar pa moramo iz teh popravkov in mnogih drugih sklepati, da se je morala nova „Duhovna bramba“ natisniti ali po kakem izvodu starejše izdaje v domači tiskarni, ali pa, ako se je natisnila v tuji tiskarni, po popravljenem rokopisu. Zakaj popir je preslab, da bi se bila mogla knjiga rabiti za rokopis, ker bi se ob robu ne moglo napisati popravkov: svinčnik ne prime, črnilo pa udari skozi pri najmanjši pičici. Drugo — tuja tiskarna in rokopis — je prav neverjetno. Založnik se je pač bore malo brigal za to, ali je natisk boljši ali slabši, da je le neslo. Po rokopisu se natisk — že sama verjetnost govori proti temu — ni napravil. In ker se po popravljenih polah prve izdaje tudi ni mogel, je s tem verjetnost tuje tiskarne že precej slaba. A tako domnevanje ovrže tudi že besedilo druge izdaje. Tu hočem navesti nekatere pomote, ki morejo izvirati edino le iz tega, da se je novi natisk napravil kar po nepopravljeni prvotni izdaji; pri tem je stavec, ki je moral biti večš slovenskega jezika, kar sproti popravljaj besedilo, obenem pa delal zopet nove napake. Na str. 3. prvotne izdaje stoji vrsta za vrsto:

U' fazhetki je biva ta
 Befsieda, inu ta Befsieda,
 je biva per Bogu, — —.

V novem natisku na isti strani pa beremo: „U' sazhetki je biva ta Befsieda, je biva per Bogu, — — —.“ Očitno je,

da je preskočil stavec s prve „Befsiede“ na drugo in nada-ljeval z novo vrsto. Izpustil je na ta način osebek drugega stavka: „in ta Befsieda“. Pomota se je pripetila, ker sta dve povsem enaki besedi druga skoro kraj druge.

V pregibu od 17. do 18. strani se čita v stari izdaji:

(Str. 17.) Jes pak fe ozhem u Ho-
fpuedi fuefseliti, inu ozhem
uften

(Str. 18.) ves iu pouftati u Jefushumoi-
mu Bogu.

Po tiskovni pomoti stoji na koncu 17. strani pod vrstami mesto prve besede sledeče strani „vesiu“ „uften“. To spako ima nova izdaja v besedilu: „Jes pak fe ozhem u Hofpuedi fuefseliti, inu ozhem uften vesiu pouftati u Jefusha (sic) moimu Bogu“ („Duh. br.“ II. str. 16.). Kako je nastala ta pomota, ni treba šele razlagati, a to se ni moglo zgoditi pri stavljenju po rokopisu, ampak edinole pri stavljenju po knjigi sami.

Na str. 57. stare izdaje imamo sledeče besedilo: (Kdor „ta prieb per fabe nosi“ — — —)

— — inu tudei nashei
lubei M. M. D. h'zhesti,
inu k'hvali, inu k'spomien-
ju, nje serzhnah potashau
7. obomari shebra, tomu
se na tisti den kar ana
potashaua na sгоди, — —“¹

Nova izdaja pa ima: „— — inu tudei nashei lubei M. M. D, h' spomienju, nje serzhnah potashau 7 obomari shebra“ itd.,²

¹ Nemško besedilo se glasi: Wer diesen Brief bey sich trägt — — auch U. L. Frauen zu Ehren und Gedächtnus ihres Herzenleids sieben Ave Maria betet, dem mag selben Tag kein Herzenleid widerfahren — —“ („H. Segen“, list 1. b.).

² „Duh. br.“ II. str. 50.

pri čemer človek nekaj pograša. Stavec je preskočil eno vrsto. Prejšnjo vrsto je stavil do vštetega „h“, od tu pa je preskočil na „k“, ki stoji tik spodaj, in stavil od „spomienju“ naprej mesto od „zhesti“. Vsled tega manjka v stavku: „zhesti, inu k' hvali, inu k“, vsled tega imamo tudi nemogočo skupino „h' spomienju“, ki se nikjer ne govori, na Koroškem tudi ne.

Le še eno ilustracijo: V stari kor. „Duhovni brambi“ stoji na str. 66. sledeće (v evang. sv. Jan. 1. 1—14.):

„— — — fatiri nijo šte vole
ta mešja, bel pa šte vole ta
mošja, ampaš iš Boga rojani.“

„Kateri niso iz krvi“ je spredaj izpuščeno. Pa to ni posebne važnosti. Poglejmo v koroško „Duhovno brambo“ II. str. 58: „— — fatiri nijo šte vole ta mešja, bel pa šte vole ta mešja, bel pa šte vole ta mošja, ampaš iš Boga rojani.“ — Kako je ta pomota — dvojni „šte vole ta mešja“ — nastala, je jasno, ako pogledamo v „Duh. brambo“ I., kakor se je zgoraj ena vrsta preskočila, tako se je tukaj dvakrat natisnila, ker je stavec mesto „mošja“ stavil drugič „mešja“. Da je bilo lahko zmotiti se, bo moral vsakdo priznati.

To so najvažnejše izmed onih tiskovnih pomot, ki dokazujejo: novi natisk se ni napravil po rokopisu, ampak po knjigi sami. Gori omenjene poprave je izvršil stavec sam. Druga izdaja koroške „Duhovne brambe“ je morala torej biti tiskana v slovenski tiskarni. Kje in pri kom, je mogoče domnevati zopet samo po tipografskih znakih. Dobro došla je za to zlasti kurziva nove izdaje, ki je drugačna kakor kurziva, ki je v onih časih navadna. Ko sem iskal kaj podobnega v drugih starejših knjigah, sem našel popolno skladnost s tiskom Vodnikove slovenske slovnice „Pifmenoft ali Gramatika sa Perve Shole“, ki jo je v Ljubljani l. 1811 natisnil Leop. Eger. Oblika kurzivnih črk: v, z, k, ki so v drugih tiskarnah tega časa drugačne, ki so pa enake v teh dveh knjigah. govori za to, da se je drugi natisk koroške „Duhovne brambe“ napravil

v Ljubljani, in sicer v Egerjevi tiskarni v Ljubljani. Za to govori tudi ostala tipografska skladnost; širina vrst, velikost in oblika črk, tudi v garmondu, se vse natanko vjema, tudi popir je zelo podoben, samo nekoliko bolj grob. Za to govori tudi dejstvo, da se nahaja največ izvodov novejše izdaje „Duhovne brambe“ na Kranjskem in da se jih je tudi največ našlo na Kranjskem. Ponatisk se je moral izvršiti okolo l. 1811, ker prej tudi Eger ni imel takih kurzivnih črk, tako n. pr. ne še

Iz »Geistl. Schild-Wacht«, list 13 a.

Iz »Geistl. Schild-Wacht«, list 18 b.

v Japljevih l. 1800. tiskanih „Listih inu evangeljih“. Ali je kdo tisk pri Egerju naročil, ali pa ga je Eger napravil na svojo roko, prost avstrijske cenzure, o tem se seveda niti domnevati ne da.

Kje pa so tiskane ostale knjige? O tem ne vemo ničesar. Šafařík pravi, da je „Kolomonov žegen“ najbrže na Koroškem tiskan. Mogoče in verjetno, gotovo ni. Samo nekaj negativnega je gotovo: „Kolomonov žegen“ in „Duhovna bramba“ nista tiskana v isti tiskarni. To izprevidimo iz sledečega. Obe

nemški „Duhovni brambi“, ki sta mi na razpolago, sta ilustrirani v oddelku „Geistliche Schild-Wacht“. Tu so naslikani v grobih lesorezih patroni za smrtno uro, naj pride kadarkoli v 24 urah dneva in noči. Tudi „Kolomonov žegen“ ima na zadnjih praznih in nezaznamenovanih straneh tri sličice in eno vinjeto, in sicer slike sv. Jožefa, sv. Ignacija Lojolskega in sv. Boštjana. — Ako pogledamo v mojo starejšo „Geist. Schild-Wacht“ („iz l. 1705.“), najdemo v njej podobe istih svetnikov; pa ne samo to, slike v „Geistl. Schild-Wacht“ „iz l. 1705“ so črto za črto popolnoma enake slikam v Kolomonu in sicer je sv. Ignacij (v G. Sch.-W.) varih od 8.—9. zjutraj, sv. Boštjan od 10.—11. dopoldne, sv. Jožef pa od 2.—3. popolnoči. Samo nekoliko bolj blede so slike v „Kolomonu“, sicer pa kažejo, da so tiskane po istem klišeju kakor slike v „G. Sch.-W.“ „iz l. 1705“, še nekateri madeži se vjemajo.¹

Ako pa je imela tiskarna, ki je natisnila „Kolomonov žegen“, klišeje za „Duhovno vahto“ in jih porabila celo brez potrebe na zadnjih praznih straneh „Kolomona“, bi jih bila gotovo porabila tudi tam, kamor bi slike spadale, ako bi bila ta tiskarna tiskala tudi koroško „Duhovno brambo“ I.² O kraju tiska pa ne vemo ničesar. Znano nam tudi ni, kje da je tiskana štajerska „Duhovna bramba“, ki ima slike, ki so v pozi in simbolih risane natanko po slikah „Geistl. Schild-Wacht“ „iz

¹ Da more vsakdo, kdor ima „Kolomonov žegen“, primerjati slike glede podobnosti, sem dal tu natisniti dve izmed treh slik. Tudi velikost reprodukcij je ista kakor v izvorniku, torej tudi ista kakor v „Kolomonu“, o čemer se vsakdo lahko sam prepriča. Žalibog pa je klišér retuširal madeže in pri imenu sv. Jožefa, na desni, signacijo.

² V isti tiskarni kakor „Kolomon“ je pa bila — po teh izvajanjih — najbrže tiskana „Geistl. Schild-Wacht“ „iz l. 1705“, najbrže tudi ostali trije ž njo skupaj vezani zvezki. Torej tudi za ta izvod ni več res, da je tiskan v „Mainz“ in „l. 1705“, kakor tudi za štaj. „Duh. br.“ ne, ki je po tej preložena.

l. 1705¹, a niso natisnjene z istimi klišeji.¹ Najbrže pač kje na Štajerskem.

Po kronologiji bi tedaj postavil naše vražarske knjige takole: Pred l. 1800. (okolo 1790.) »Kolomonov žegen«. Okolo l. 1800. prva koroška »Duhovna bramba«. Okolo l. 1811. v Ljubljani druga izdaja. Od l. 1810.—1820. pa najbrže štajerska »Duhovna bramba«.

Ravno čas od l. 1793. do 1815. je bil jako ugoden za razširjenje »Kolomona« in »Duhovne brambe« med Slovenci. Skoro ves ta čas je bila Avstrija zapletena v vojne proti Francoski in pozneje proti Napoleonu. In bojni časi vselej vzbujajo hrepenenje v vojakih, da bi se na kak način utrdili proti bojnim nevarnostim. Tako pripoveduje Wuttke,² da so v prusko-danski vojski l. 1848.—51. pruski vojaki v trumah kupovali v Hamburgu litografiranih in tiskanih listkov, ki bi se z njimi zavarovali proti vsakršnemu orožju, da so jih nosili s seboj in jih požirali, da bi se na ta način »utrdili« proti strelom in mečem. Enako je bilo v avstrijsko-italijanski vojski l. 1859., ko je izdal neki južnonemški tiskar takih »čarovniških« listkov. Na čeških bojnih poljih l. 1866. se jih je tudi našlo mnogo pri padlih vojakih. En je imel sledečo vsebino (navajam jo radi mnogoterih podobnosti z »molitvami« v »Kolomonu« in »Duh. brambi«):

„Heiliger Schutzbrief, im Namen Gottes des Vaters etc. So wie Christus im Ölgarten stillstand, so sollen alle Geschütze stillstehen. Wer das bei sich trägt, dem wird nichts schaden; es wird ihn nicht treffen des Feindes Geschütze; denselben wird Gott kräftigen, daß er sich nicht fürchte vor Dieben und Mördern; es soll ihm nicht schaden Geschütz, Degen und Pi-

¹ Akopprav se strinja štaj. »Duh. br.« povsem z mojim starejšim izvodom »G. Sch.«, vendar ta natisk ni neposredna predloga štaj. »Duh. br.« Namesto slike sv. Elizabete (štaj. »Duh. br.« 149.) ima namreč moj »G. Sch.« za vinjeto angelja.

² Wuttke, o. c. str. 166.

stolen. Durch deinen Befehl und deinen Tod, Jesus Christus müssen stillstehen alle Gewehre, die man auf mich losläßt; es müssen stillstehen alle sichtbaren und unsichtbaren Gewehre auf Befehl des Engels Michael und im Namen Gottes des Vaters etc. Gott sei mit mir. Wer diesen Segen gegen die Feinde bei sich trägt, der wird vor Gefahren beschützt bleiben. Wers nicht glauben will, der schreibe es ab und hänge es einem Hunde um den Hals und schieße nach ihm, so wird er finden, daß es wahr ist.¹ Wer diesen Brief bei sich trägt, der wird nicht gefangen, noch durch die Waffen verletzt werden. Amen. So wahr es ist, daß Christus gestorben und gen Himmel gefahren und auf Erden gewandelt hat, kann nichts gestochen, geschlagen, noch an meinem Leibe verletzt werden, Fleisch und Gedärm; alles soll mir unbeschädigt bleiben. Ich beschwöre alle Gewehre auf dieser Welt dem lebendigen Gott, Vater etc.; ich beschwöre mich im Namen des Blutes unsers Herrn und Heilandes Jesu Christi, daß mich keine Kugel trifft, sie sei von Gold, Silber oder Blei. Gott im Himmel mache mich vor allem sicher frei im Namen etc. Amen. Dieser Brief ist vom Himmel gesandt und in Holstein gefunden worden 1724; er war mit goldenen Buchstaben geschrieben und er schwebte über der heiligen Taufe; wenn man ihn angreifen wollte, wich er zurück, bis 1791 jemand auf den Gedanken kam, ihn abzuschreiben und der Welt zu offenbaren“.²

Da je to nova skruparija iz starih sestavin, to se spozna brez truda, a mož je zadel prav dobro frazeologijo starejših takih spisov.³

Največjo verjetnost ima potemtakem domnevanje, da so francoske vojske, akoprav niso morda povzročile obeh slo-

¹ Prim. „Kolomon“, str. 22.: Ta 7. Kapitl. Te besiede (ki potem slede), katere pridajo sedi shribane so takv kraftne al knozhash varjeti pa obesi te zedelz anomi nakragen alpa anomi pësi noi pa strieli na nja bosh vidov kai ti samora.

² Glej Wuttke, o. c. str. 166. nasl.

³ Primerjaj podobne stvari v „Kolomonu“ str. 12., 14. in drugod; kor. „Duh. br. I.“ str. 73.

venskih prevodov (mogoče samo prevod „Duhovne brambe“) vsaj močno pospeševale razširjenje zlasti „Duhovne brambe“, tako da je bilo treba kmalu nove izdaje.

Kje pa so nastale te vražarske knjige? Wuttke v prvi izdaji svoje knjige „der deutsche Volksaberglauben“, str. 66. do 71, v drugi izdaji na str. 176.—179., navaja celo vrsto takih knjig (prim. tudi L. Sl. M. 1894. str. 181.), „Kolomona“ ni med njimi; tudi „Duhovno brambo“ omenja samo mimogrede (str. 168.) in sicer za Bavarsko, nek „Colomanisegen“ pa za Palacijo. Vse to ne govori za severnonemški izvor „Kolomona“ in „Duhovne brambe“, akoprav se navaja za kraj tiska večkrat „Köln“, kar se nanaša mogoče na vire, iz katerih je zajel sestavljaivec kake dele svoje knjige, ali pa se omenja ta kraj kakor drugi samo radi tega, ker take knjige sploh ljubijo stare letnice in imenitne kraje.¹

Pač pa govorita za južno Nemško „Colomanigebet“ in bavarska „Duhovna bramba“. Določneje še pa govori za južnonemški, oziroma avstrijski izvor veliko češčenje, ki ga vživa v teh knjigah „sv. Kolomon“. Wuttke² pripomni k „Colomanisegen“ v oklepaju: „St. Coloman war ein Gefährte des h. Kilian, ein anderer ist Schutzheiliger von Östreich.“ V „Kolomonu“ velja sv. Kolomon celo za papeža.³

Nekaj določnejšega izvemo o sv. Kolomonu iz „Duhovne brambe“. V oddelku „ein schöner und wol approbierter H. Segen...“ beremo v začetku: „Das ist eine Abschrift, den (mlajši izvod ima „die“) der Pabst Leo dem Carolo, seinem Bruder, gesendet. Auch hat diesen Brief der würdige Abbt

¹ Zanimivo bi moralo biti, primerjati „Kolomonov žegen“ z onimi nemškimi proizvodi, ki jih omenja Wuttke. Gotovo bi se našlo marsikaj skupnega že radi tega, ker vse to izvira vsaj deloma iz srednjeveške magije. Še bolj zanimivo bi moralo seveda biti primerjanje z dozdaj meni še neznanim nemškim „Kolomonom“. Žal mi ni dostopno ne eno, ne drugo.

² Wuttke, o. c. str. 286.

³ Kol. str. 50.: „Od Kolemona papasha venka dan.“

Collomannus seinem Vatter, dem König von Yberien gesendet“. Dalje: „In dem Land Yberien war ein König, der hatte einen Sohn, mit Namen Collomannus, war eines H. Lebens, war in einem vornehmen Closter auferzogen, und zum Abten erwehlet...“ Enako se glasi v obeh slovenskih prevodih.

To spominja na legendo o avstrijskem patronu sv. Kolo-
manu. Ta namreč pripoveduje sledeče: Za vlade Henrika I.
Babenberškega, sina Leopolda Razsvetljenega, se je napotil
irski kraljevič (Irska = Hibernia-Yberia) Koloman skozi Av-
strijsko na božjo pot v Jeruzalem. V Stockerau na Nižjem Av-
strijskem blizu Dunaja pa so ga prijeli, ker so ga imeli za
češkega, moravskega ali ogrskega ogleduha, in so ga obesili
kot takega na drevesu. To se je zgodilo, kakor pravi legenda,
17. julija l. 1012. Dve leti pa so se vršile ob njegovem mrtvem
truplu čudežne prikazni; spoznali so tedaj, da so učinili krivico,
in so ga začeli častiti kot mučenika. Mejni grof Henrik je dal
prenesti njegovo še neseignito in nedotaknjeno truplo 13. ok-
tobra l. 1014. v opatijo Melk.¹

Kolomona časte na Avstrijskem za svojega patrona in mu
je tam posvečenih tudi več cerkva, tako tudi v Stockeravu. —
Neki drugi Koloman pa je bil od l. 1490—1495. opat v Zwettl.²
Sledovi te legende se kažejo jasno v pripovedovanju „Duhovne
brambe“. Precej verjetno je tedaj, da je nastal ta del „Duhovne
brambe“ „H. Segen“ v Avstriji. Značilno je, akoprav kraji in
letnice v teh knjigah dosti ne veljajo, da stoji pri tem „sv.
žegnu“ na naslovem listu mojega starejšega izvoda (in v staj.
„Duh. br.“): „Erstlich Gedruckt zu Prag“.

Na Avstrijo kaže pa še nekaj. Pri kopanju zakladov se
rabi po Wuttkeju³ „ščen Krištofova molitev“ na Moravskem, v

¹ Prim. Wetzer in Welti, Kirchenlexikon VIII.² 1235. Prim. tudi
„Glücksrad-Kalender“ za l. 1906. str. 57. Ta koledar je prinesel (str. 58.)
tudi posnimek Dürerjevega lesoreza „sv. Koloman“, ki ga je umetnik na-
črtal v les l. 1513. in ga hrani c. kr. Dvorna knjižnica na Dunaju.

² Gl. Wetzer in Welte o. c. XII.² 2022.

³ Wuttke o. c. str. 387. in Navratil L. Sl. M. 1894. str. 181—82.

Palaciji, v Frankoniji (Franken), na Avstrijskem in ob Renu. Na Češkem in Avstrijskem je prišla ta molitev (ali molitve), kakor tudi „molitev k sv. Koroni“ baje od jezuitov in so se ti na Češkem baje tudi največ pečali s kopanjem zakladov. Te molitve se pa nahajajo, kakor tudi „bukve Izabitarice“ tudi v „Kolomonem žegnu“, ki je tedaj tudi vsaj deloma nastal na Avstrijskem.

IV.

Jezikovno se vjemata „Kolomon“ in kor. „Duhovna bramba“ skoro čisto docela, tako da smo prisiljeni, da smatramo jezik obeh knjižic za eno in isto razrečje. Jezik kaže vse znake koroškega rožanskega narečja. Pa vendar nahajamo tudi besed in oblik, ki niso dialektiške, temveč so sprejete iz tedanjega pismenega jezika. Ta vpliv se kaže mestoma tudi v glasoslovju.

Najvažnejši znak rožanskega narečja je *ʔ*. Tako zaznamujem po Sieversu *Phonetik*⁵ § 172 točka 6. in § 349. larginarni eksplozivni soglasnik, ki nastane, ako se vsled pritiska sape odpreta zaprti glasnici. Scheinig piše *ʔ*, ker rabi znamenje *ʔ* za polglasnik *z*. — Ta glas se govori za *k* na vzhodu do Globasnice in Lovank vzhodno od Dobrlevasi (torej še v dobršnem delu podjunskega narečja), in do mimo Velikovca, na zapadu pa do Hrašč in Borovnice južnovzhodno od Beljaka. Ta glas se v „Duhovni brambi“ in v „Kolomonu“ ne kaže, ker naša abeceda za tak glas nima znamenja. Tudi se vsi Rožani zavedajo, da je to glas „k“. Tako n. pr. sem slišal okolo 80 let starega, slepega starca v Slatnah nad Št. Jakobom v Rožu, ki v vsem svojem življenju ni bil dostikrat izven okrožja, v katerem se govori *ʔ*, da je večkrat v pogovoru z menoj govoril *k*, ne da bi bil sicer kaj izpremenil v svojem govorjenju.

Tako si razložimo tudi to, da pišeta „Kolomon“ in „Duhovna bramba“ skoro vseskozi *g*, akoravno se govori v rožanskem narečju *h* za *g*.¹

¹ V rožanskem narečju sem slišal vseskozi *h* (= nemški *h*) za *g*, ne pa *ɣ*, ki se od *h* značilno razločuje. Tak *ɣ* se sliši n. pr. tudi okolo

Časih je pa le ušel piscu dialektiški *lj*. N. pr. Duh. br. (citiram po I.) herdo uro 3., hrato 5., ha 5., 14. in večkrat., hore 5., pramaha 10., sehnou (gnal) 11., faverhou 11., Hrue-mam 13., Hermenjam 13., nahvo 13., pobehnit 14., pohlei 16., hofpud 16. in večkrat, hrenkega 18., Hospodinja 22. itd. itd — Zelo redkokrat v „Kolomonu“: hosposhzhno 9., halufije 136. Zato pa gre „Kolomon“ na drugi strani čez mejo in piše *g* za *h*. N. pr. gakvo za hakvo (jeklo) 10., 144, 268.; prim. haklena DBr. 73.; gaderzo za haderzo (= ruta) 276, 279. in večkrat; genjati za henjati (= nehati) 276., 277., 228.; dergoltov za derholto (= erhalten) 158.; gantlah za hantlah (= Handel) 13.; gebrejish za hebrejish 25.; fergindrinshe (= Verhinderung) 203.; ugizah 131., 224., Gantuarh 236. itd.

Palatalizacija *k* v *c* (potoze poleg potozi DBr. 112. in tudi Kol. 46.), *g* v *z* (nabvaze Kol. 15.) in *h* v *s* je vsem koroškim narečjem skupna. Istotako je tudi novejše mehčanje *k* v *č*, *h* v *š*, *g* v *j* skupna rožanskemu in ziljskemu narečju, ki se jima pridružujejo onstran Karavank gorenjska narečja. Vzhodna meja, proti podjanskemu narečju, so Tinje in Šmarjeta, ker se *k*—*č* itd. še govori. DBr.: zhelh (kelh) 72., fazhega 4. itd. itd.; drujebarti 18. itd.; shishi 90., 100. itd. — Kol.: domazhi sromazhi 5., rozhe noi noje 6.; nadlveji (nadlogi) 3. shitro 183. itd. itd. Poleg teh oblik pa se nahajajo v „Duh. br.“ in v „Kolomonu“ oblike *s* *k*, *h*, itd. mesto *s* „č“, „š“ n. pr. DBr. fovrashnike 2; griechi 2. itd. bolj redko v „Kol.“ kier 212.

V vseh koroških narečjih se je tudi *l* pretvoril v *u* (piše se v Kol. in DBr. *u* ali *v*) *l* in *l'* pa v *l*. Tako se tudi vseskozi piše v „Duh. br.“ in v „Kolomonu“. Pismeni vpliv pa se kaže tudi tu: DBr. Saslushenje 19., zhloveshka (gen. sgl.) 11. in večkrat.

Škofje Loke na Kranjskem. Govor *lj* za *g* na vzhodu ne sega tako daleč kakor ' za *k*. V globasniškem razrečju se n. pr. govori ' za *k*, pa še vedno *g*; *lj* za *g* pa se že govori v Belovčah, ki so med Globasnico in Dobrovasjo. Na zapadu pa sega ta govor dalje nego '. Govori se še v Maloščah in Mlinarjah na jugu Beljaka, v Žuželčah in na Brnici pa ne več.

V vokalizmu je najvažnejši znak za rožansko narečje, glasnik *ä* za *ě*. Začenja se na vzhodu (na levem bregu Drave) zapadno od Velikovca, kjer se govori še *ě* („Velikovški š p e h“), na desnem bregu pa na Kamnu, v Mohličah in v Galiciji, kjer se govori že *ä*. Tudi ta znak torej sega še nekoliko v podjunsko narečje. Na zapadu meje še nisem določil, v Maloščah in Štebnu pri Beljaku se pa še govori *ä*. DBr.: fabe 3., 7., itd. Tschali 3., Zhavo 6., srakle 23., ano 27., shana 58., rojani 5., zheshzhana 34., nabes 33 itd. itd. Kol.: pazhan 1., pernasle 3., samlo 147., shana 231. itd. itd.¹ Poleg tega pa tudi po vplivu pismenega jezika DBr. ena 4., ftorjen 3., nebes. 50. itd.

Prvotno naglašeni polglasnik, ki se je izpremenil v večini slovenskih narečij v *a*, se je vokaliziral v rožanskem narečju v dolg, širok *e*; Meja proti podjunskeemu narečju v tem oziru so kraji Kamen, Mohliče in Galicija kjer se govori *měša dĕn*, v Škocijanu še *máša, dĕn*. Ziljsko narečje je na istem stališču kakor rožansko. DBr.: u seme 51., meshnika 52., zheft 47. itd. Kol.: vtekniana 18., meshniki 26., h' zhefti 224., zhesti 134. itd. Poleg tega pa tudi po pismenem vplivu: *a*: DBr. zhafti 50, 154. itd.

Refleks za potisnjeno naglašeni *ě*, in za *ě*, ako je stopil naglas nanj nazaj s sledečega, prvotno naglašene sloga, je v rožanskem narečju *iä* (*ie*). Glas *i* ima v teh slučajih samo zvrhnji Rož. — Enak *iä* imata tudi podjunsko in ziljsko narečje DBr. Befsieda 3., refsvieti 4., Svet 5, itd. itd. Izjemno, najbrže le radi slabe grafike, tudi *i*: ditezo 80., fvit 80; **grlhi** 103. itd. — Kolomon enako: vriedni 35., lietamĕ 33., sviesda 236. itd.: resvitlov 199, biv poleg bieu 174. — DBr. pa tudi zhres 70., 79. po vplivu pismenega jezika.

Enako je pri *ö*, katerega zastopnik je *uä*, v zvrhnjem Rožu pa *u*. — DBr. Muezh 5, 6. itd., Vifsokueft, 5, 6.; Hruemam 13., Bug 14., Hofpued 15, itd. itd.; *u*: Bug 6., fkus 12., pokure 129.

¹ Prim. tudi „Dom in Svet“ VIII. str. 2. platnice št. 3—4.

itd. Enako v „Kolomonu“: vbveshtvo 5., podvebi 99., rued 118. itd. itd.; u: htvr 21. itd. Po vplivu pismenega jezika ima DBr. redko tudi o: muadofti 134.

Pisava u in i za ue in ie je samo grafiška netočnost, ker se piše u in ue, i in ie v istih besedah.

Tudi oblikoslovna stran kaže vse znake rožanskega narečja: nom. plur. neutr. na =e; končnica =am za =em in =om; okrajšanje =u in =i na koncu besed v *a*, kar se piše i, e, ě, po vplivu pismenega jezika tudi u in (redko) o; pomešanje sklonov, zlasti lokala in instrumentala (DBr. str. 1., 3. itd.); vse to so znaki rožanskega narečja. Istotako gen. sgl. m. in n. v pronom. deklinaciji na =a (iz aĥa), poleg katerega se nahajata tudi končnici =iga in =ega; enako dat. sgl. na =omi, končnica =iem za =im in mnogo drugih malenkosti.

Jezik Kolomona in Duhovne brambe je tedaj rožansko narečje, kar se je že davno vedelo¹, a jezik kaže tudi vpliv pismenega jezika tedanje dobe, „Duhovna bramba“ bolj, „Kolomon“ manj.

Treba je, da določimo še, ako je mogoče, krajevno narečje, ki ga je govoril pisec „Duhovne brambe“ oz. „Kolomona“. Tu pa zadenemo ob ovire, ki jih ni lahko odstraniti. V rahlejši glasovni razliki nam grafika „Kol.“ in „Duh. br.“ ne da vpogleda. O „o“ in „e“, ki ga pišeta „Kol.“ in „Duh. br.“, ne vemo, ali je ozek ali širok, niti tega ne vemo, ali ni časih končnica =e res e in ne vedno i, kar bi bilo za določitev jako važno, ker se v nekterih okrožjih v okvirju rož. narečja govori tudi

¹ Jezik „Kolomonovega žegna“ je označil že † Fr. Pečar na platnicah „Dom in Sveta“ VIII. št. 2. in 3. Pomanjkljivo je samo to, da je preziral vpliv pismenega jezika in smatral vse za pristno narodovo govorico, iz česar izvirajo nekatere pomote. Dr. Fr. Lampè misli tam, da je „Kolemone-Žegen“ večkrat izšel in da „tudi menda nima vselej enakega naslova“. Želi tudi, da bi kdo razložil, v kaki zvezi sta „Kolemone-Žegen“ in „Duhovna Bramba“. (Gl. „D. in Sv.“ VIII. št. 2, platnice, str. 3., opomba.) Druge zveze med njima ni, kakor da izvirata iz istega duševnega okrožja, skupnega besedila nimata nobenega.

lokal sgl. na =e, n. pr. »v potóce« v Logivasi pri Vrbi (povedal župnik Singer) in dalje proti zapadu. A zadovoljiti se moramo s tem, kar imamo.

Za »Spodnje kraje« bi govoril znak ie za i (Kres I. 663.): DBr. blieshniemi 2., hudobniemi 68., doushriebati 63., usiem hudiem 48., gliede 99., v Kriele 22., kriesh 31. itd. itd. Enako v »Kolomonu«: gnadlvviem 55., itd. shivietha 173., praklienjavske 80. itd. itd. Toda odločilen znak za spodnji Rož to ni, ker se niemo, iol, (Kres I. 663.) govori tudi v ziljskem narečju in kriəlo, miemo, z aniom itd. tudi v okolici Vrbe (Singer). In tudi v Št. Jurski fari (v Drabosnjah) domači kmetiški pisatelj Šuestar-Drabosnjak piše v enakih slučajih ie: Marijin Pasion: briedkuefti str. 23. s' velkiem 35. in večkrat, akoravno je pri njem v tem spisu že močno vplival pismeni jezik. Ali se govori tako tudi v celovski okolici, iz Scheinigga ne morem povzeti, a je verjetno, ker izvzame (Kres I. 663) samo zvrhnji Rož.

Nasproti temu pa govori proti spodnjemu Rožu kriterij =ta za 2. os. pl. praes. in imp. praes.: »Kolomon« ima redno: matha 183., pridatha 183., doklier vi na pernasata 183., pernasita 186., morta 184. itd. itd. »Duhovna bramba« redkeje vsled vpliva pismenega jezika: bieshita 69. in še parkrat. Tako se govori, kakor beleži Scheinigg¹ in mi potrjuje župnik Singer, v celovski okolici. — Proti spodnjemu Rožu govore tudi besede: hakvo, haklen, gakvo, gaklen v »Duhovni brambi« in v »Kolomonu«, ker se po spodnjem Rožu govori a'ľo a'ľen, kolikor se more posneti po Kresu I. 465. Pač pa se tako govori v celovski okolici, za kar nam je priča Gutsmanov slovar, ki navaja poleg pismenih oblik še heklu, poheklati, heklen.² Proti govori tudi to, da se izpreminja v spodnjem Rožu v II. deležniku preteklega časa a v e: dávelə, pihelə. (Kres. I. 525). Tega v »Duhovni brambi« in v »Kolomonu« ni nikjer. Za

¹ Kres II. 477. in »Die Assimilation im Rosenthaler Dialekt. Celovec 1882. str. 11. Prim. tudi Jarnik: Kolo I. str. 52. (Razrečje II. točka 7.)

² Gl. Gutsman Wörterbuch, str. 296. in 506.

spodnji Rož in za celovško okolico navaja Scheinigg (Kres. II. 477.) še en znak: *dievamə djevöjə*. „Duhovna bramba“ in „Kolomon“ nimata nikjer oblik na =ami, =eji, kar bi po njuni grafiki označilo tak izgovor, ampak skozi oblike na =amo in =ajo, kakor se govori v zvrhnjem Rožu (Kres. II. 477.) in tudi zapadno od narečja celovške okolice.

Ta znak govori tudi proti celovški okolici, a ni edini. Za „Spodnje kraje“ in za celovško okolico nam pove Scheinigg (Kres. I. 620., 621.), da se poleg navedenih oblik pri glagolski spregi nenaglašena končnico =o tudi v nom. singl. srednjega spola izpremeni v polglasnik (enako v podjunskem narečju). Poleg *hréjə, vjejə, djevöjə*, itd. navaja tam tudi *o'nə, dévə, déblə, bláhə, dráhə, məsə* (meso) itd. To velja zlasti za „Poljance“, torej za prebivavce celovške ravnine od Celovca proti vzhodu (proti Tinjam). Tinjski okraj je izključen že radi končnic acc. sing. fem na polglasnik: *mízə, lípə, lápə déčlə*, itd. (Kres. I. 620.), v čimer se strinja to razrečje s podjunskim govorom. V „Duhovni brambi“ in „Kolomonu“ nič podobnega.

Ostanejo nam torej samo še kraji na levem bregu Drave od Vrbskega jezera proti zapadu in severozapadu, proti Skočidolu in Kostanjam. Kraji med Vrbskim jezerom in med Dravo so pa izključeni, ker se tam v 2. os. imp. in praes. pl. ne govori =ta, ampak =te, kakor mi je izporočil g. župnik Singer v Logivasi pri Vrbi. Ta znak bi govoril tudi proti ostalim severozapadnim krajem rožanskega morečja, ker navaja Scheinigg ta izgovor samo za celovško okolico (Kres II. 477.). A temu ni tako. *Končnico =ta za =te¹ se govori tudi v Kostanjski fari in jo piše tudi Drabosnjak, ki je doma v Drabosnjah v Št. Jurski fari (na Vel. Strmcu), oziroma prej v Kostanjski fari. V „Marijinem Pasijonu“ (iz l. 1811.) sicer nisem

¹ To sevede ni dvojniska končnica, ampak je nastala glasovno kakor *žanə* iz *ženə*. Saj beremo n. pr. v „Kolomonu“ in „Duhov. br.“ tudi mena za mene, taba za tebe (Kol. 101. in pogosto), samora za „zamore“ (Kol. 85.) itd.

našel dosti podobnega,¹ a po prijaznosti g. Fr. Kotnika, ki ima več Drabosnjakovih knjig, sem dobil podatke iz drugih Drabosnjakovih spisov. Iz knjižice (brez naslova), ki jo je zasledil v Drabosnjah, mi je poslal sledeče primere: Str. 2.:

Vi hude shane kna pohushejta	} Mi prosimo tabe spreoberni se.
Vi hude shane se pobveshejta	
Vi hude shane se spreobernite	

Iz „Latania od tah hudah shien“. Str. 8. (v „novi očitni spovedi za pijance inu za vinske bratre“: O Gosbued biert bodi ti mena bojomi pianzi gnadlov“. Str. 14. (v „rajmih od mlinarjov“): „Kader boda mlan“. Iz „Pasijonske igre“ (prepis iz l. 1841.): „To mata roke ni not prizh“ (Judež višjim duhovnikom); „Vi flufhabniki ino prizhi (biriči) — Oftanita tuka kenej prizhi“ (Kajfash); „Perlofhnost uam ozhem storiti — De ga uesa morta dobiti“ (Judež); „Sdej fta zhifti pa ko ani“ (Jezus); „Glieh tako morta ui eden drugimu ftoriti“ (Jezus); „Pogleita moiga isdajauza roka je smeno per mifi“ (Jezus); „Sdai kajfash jude poklizha“. „Sedei grejo ufi prezh noi Judash prida“. Iz „svovenjega OBACE“-ja: „Prosita, da sbosje gnade knabom svershan“ (verz 18.). „Ja vi gospodarji matha velko doushnuestov she“ (verz 149.), Merkeita, 151, 161; nuzeita 152., knajemlita, 153; Pomerkeita 15.

Ti vzgledi govorijo odločno za to, da se je govorilo tako tudi v Drabosnjakovi domovini, v Št. Jurski in Kostanjski župniji. Žal, da za živi jezik nimam primerov, a težko, da bi bilo drugače. V dialektologiškem oziru je to zanimivo, da obsega ta pojav samo severne kraje rožanskega narečja, celovško okoličje, Kostanjsko, oziroma Št. Jursko župnijo in najbrže tudi kraje na severni strani Vrbskega jezera, dočim razrečja na desnem bregu Drave in med Dravo in Vrbskim jezerom ne spadajo sem.

Kljubu enakosti jezika v „Duhovni brambi“ in v „Kolo-monu“ je vendar v grafiki precejšnja razlika. Pred vsem je

¹ Samo: sdihuja M. P. 57, in kvaguja M. P. str. 70.

Kolomonu (in „Delavi“, ki jo je objavil Fr. Kotnik v Časopisu III. 65. nasl.) razen v sestavi št. dolgi f popolnoma neznan.¹ Vzglede je dosti v navedenih tekstih. „Duhovna bramba“ pa pozna i kratki s (sh) i dolgi f (fh), akoravno v rabi ni dosledna: fe 3., ufe 3, 12, itd. Perfah 3., fvieta 4., ufaki 24. itd. itd. Pa tudi: besiede 25., nositi 25., use 51., s'da 40., voisko 59. itd. Z: sazhetki 3., boliesnjo 25., s'andohtjo 25., srazhe 87. itd. Pa tudi: fazhetki 3. (II. ima sazhetki), fapovieda 77., fafhribei 86., favol 87., frazhe 87. itd. Š: fhou 12., vifhave 12., fhkodijo 8., teuffhka 8. — Pogosteje: guishno 87. shrift 56., ozhanashou 57., shkodie 57., nai sveteishi 71., Crishtush 71. itd. Ž: papash 56., shebra 57., potashaua 57, itd. Bolj redko: fhvota 87. Matheufha 13, Papafh 8. itd.

Druga razlika je v grafiki glasu „u“. „Kolomon“ piše do str. 96. za u skoro vseskozi v, za ue skoro vseskozi ve: vdrvkan 1., kvhan 1., nvzati 3., niemv 3., sgvblan 4., inv, jnv 6., Pvlber 10., sanzov 9., lvbi 15., svshvo 16., spvvi 23., vskvshnjavo 30., Dvh 33., vfte 33., Kriftvs 64. itd. itd. Pa tudi po 96. strani večkrat: zhvdli 106., drvjim 108., vjeshvshavam 11., Jesusv 146, fygvro 154, kakv 195., in še večkrat. Poleg tega se piše tudi u, do 96. str. v veliki manjšini slučajev, po 96 str. pa redoma. Enako pri ue, samo dá je za ta diftongiški glas pisava „ve“ tudi še po 96. str. bolj v navadi nego v za u, akoravno ima ue večino. Nekateri slučajji: bveg 15., 23., 32., itd. itd. skves 19., 27., itd. itd. Gospveda 23., stverov 30., grenkveft 53, mverje (morje) 6., mverja 56., itd. itd. Po 96. strani: podvebi 197., skves poleg skues 180., navelkonvezh 237/238., htve 269. itd. — Še bolj je to pravilo izvedeno v „Delavi“. Vse skupaj ima „Delava“ samo 14krat u, dvakrat ue in štirikrat u za v, izmed tega je en slučaj najbrže tiskovna pomota za o: troju za tvojo (Č. III. str. 71.), sicer pa vedno „v“ in „ve“. „Delava“ in „Kolomon“ se vjemata torej tudi tukaj in sicer tako da je „Delava“ nekak predstadij za „Kolomonov

¹ Prim. tudi „Dom in Svet“ VIII. št. 2. na platnicah str. 3.

žegen“. — Duhovna bramba pa tega skoro ne pozna, samo enkrat: svetveſti 41.

Tretja grafiška razlika med „Kolomonom“ in „Delavo“ na eni, „Duhovno brambo“ na drugi strani je th za t v slovenskih besedah, ki ga pišeta precejkrat prva dva, „Duhovna bramba“ pa nikoli. Besede kakor Matheush, Nazareth, tetragramathon (sic) itd. ne pridejo v poštev, ker je th v njih posnet po nemški predlogi. Vzgledi iz „Kolomona“: Mathi, mathi, Mathe (123): 121., 124., 123., 231.; mathare gen.: 109., 110., 112.; mathar 48.; Matharnomi 123., matharne 123. — ozhetha 41., 83., 182. (bis), 191., 194., 195., 204., 234., 257., 258. — kathieri 57.; katheri 114., 179.; kathera 67.; kathero 118.; kathere 79. — sarothim 200., 202., 203., 244., rarothim (tisk. pom.) 201. — shivietha 173., pridatha 183., 184.; matha¹ (imata) 183.; methi (imeti) 174.; sheberathi al rotiti 172.; thalesi 184.; usebotho 261.; potha 135. — V „Delavi“ sorazmerno enako: Mathare Časop. III. 66., 72.; — Catheri 72. — „Duhovna bramba“ ne pozna take pisave, DBr. rathe je Rath.

Dalje se razločujeta „Delava“ in „Kolomon“ od „Duhovne brambe“ po tem, da pišeta „Delava“ in „Kolomon“ večkrat za polglasnik ali za oslabeledi vokal ě, dočim „Duhovna bramba“ tega ne dela. „Kolomon“: fersě 4., stvěrov 4., stvěrov 4., věsok 5., 10., věsoko 10., taprvěvi 6., věsi 7., věna 7., jěme 10., shěs (šŭs) 10. (bis), dajě (= da jě = da ga) 11., htě 13., sěstrivam 14., vosěk 16., něs 17., 29., 32., sěrze (D. in Sv. VIII. 2. št., platn., str. 3 in 3. št., platn., str. 3. ima zěrze 18.) 18., běva 18., pěsi 22., povsodeě 23., pěkov 25., kěrjo 27., sěchishe (najbrže tisk. pom. za sěshishe) 32., vměrv 33., lietamě 33., karkěněmam 35. (najbrže za: kar kěněmam, torej ě tudi za ozki e Scheiniggov ö), jasěk 37., stiemě poleg stiemě 37., poleg tega še Krishtoshevě (za Krishtvshevě), bitě 15, in enkrat frihtuěti (261). — „Delava“ pozna ta znak, čeprav ga samo dvakrat rabi: perměna Č. III. 66. in Sěda 67. Tudi „Kolomon“ ga rabi, kakor razvidno, samo na prvih straneh.

¹ Tako ima tudi Drabosnjak v slov. OBACEju verz. 149.

„Duhovna bramba“ nima ë, rabi pa v istem pomenu parkrat apostrof s'da 40.

Še eno grafiško razliko moramo omeniti. „Duhovna bramba“ rabi veliko bolj pogosto c za k kakor „Kolomon“, v katerem zasledimo to samo parkrat. „Duhov. bramba“: oclizhivanje 29., podobno 33.; udrucane 29., podobno 33., 80.; bucou 29., Crish 32., nicoli 33., ucup 33., cri 31., 47.; craue 55. corosz 108. — Mogoče se morejo sem šteti še: Cuostra 44.; Crona 71, drugi skloni: 43., 45.; cristian 63., druge oblike: 35., 126.; Conziliumi 26., Colomon 56., a to je posneto najbrže po nemški predlogi. DBr. ima enkrat tudi c za c (Bohoričev z): Cirkli 52. — Kolomon: BVCVE 2., cai 4., 165., cader 4., carkoli 4., Crji 49, Crij 62.; CDRVIOMI (= drugič) 159. Capvzinar 105., Criftian 172., conza 241.

Mnogo večja razlika pa je v pisavi imen „Kristus“. „Duhovna bramba“ piše navadno Chrishtush, izjemno Chriftus, silno pogosto tudi Crishtush (našel sem 74 raznih oblik, mogoče je še katera več) in Criftus (9 krat). Samo v nekaterih oddelkih (str. 152—161, in str. 174.) je pisava Kristus ali kriftus navadna. Kolomon ima vseskozi Kriftus v vseh oblikah, samo Krishtushu sem dvakrat našel (str. 185 in 186.) in po enkrat Criftvs (4.) in criftvsave (4.) Posesivni adjektiv pa se glasi v vseh različnih oblikah: Krishtushavi, Krishtushavo itd., izjema je edino: criftvsave (4.). —

Delava presega, kar se tiče c za k, oba spisa. Razen v besedi Criftvs ima 27krat c za k. Ime Kristus piše deloma Criftvs, deloma Chriftvs. Kar se tiče torej C oziroma Ch v tem imenu je bolj podobna „Duhovni brambi“, glede na ft in s pa je bolj sorodna Kolomonu. Vendar nasprotje s „Kolomonom“ — z ozirom na C — ni tako tehtno, kakor ono z „Duhovno brambo“, ker ima Kolomon ravno na prvih straneh največkrat c in tudi obliki Criftvs in criftvsave (str. 4.). Nedslednost „Duhovne brambe“ (na navedenih straneh) si pa razložimo najlažje tako, da je prej ko ne rabil prevajavec za

dotične strani s „ft“ in „s“ že razne slovenske predloge, podobne „Delavi“.

Vsemu temu pa moramo prišteti še ono razliko, ki sem jo omenil že zgoraj, da ima „Duhovna bramba“ za rožanski h (za g) večkrat h, „Kolomon“ pa samo dvakrat, za to pa večkrat g za upravičeni h. Temu se pridružuje še to, da rabi „Duh. bramba“ klicaj kakor ga rabimo mi, da pa imata „Kolomon“ pa „Delava“ za klicaj skoro vseskozi vprašaj.

Tem grafiškim razlikam se pridružujejo še nekatere jezikovne. Pred vsem beseda „venčen“ stsl. **вѣнчѣнъ**. „Kolomon“ ima razen dveh ali treh „vezhnih“ vseskozi „venzhen“ v raznih oblikah in „venzhnoft“: str. 4., 35, 36., 51., 52. (navenzno!), 53., 57., 68., 69. (venzniga), 70., 71. (bis), 73., 111., 112., 113., 114., 117., 119., 135., 162., 190., 191., 197., 221., 237., 241., 253. (bis). — „Delava“ ima 7 takih oblik, nikoli pa nima „venzhen“.

Ta oblika je v jezikovnem oziru zelo zanimiva. Da ta „-en-“ ni zastopnik staroslovenskega nosnika, je jasno, ker zastopa stsl. **ѣ**. Oblika „venčni“ je nastala po naliki in je v ozki zvezi z nazalizmom, kakor se je ohranil v ziljskem narečju. V ziljčini se je nazal **а** kot „en“ ohranil v besedah: (Brdo) lènča, stsl. **лѣшѣа**; srènča in v izpeljankah, stsl. **срѣшѣа**; lènčī (po analogiji), lènžan (part. perf. pass., praes. nisem slišal), stsl. **лѣшѣи**, **лѣрѣа**; -prènčī, starosl. **прѣшѣи**; -sènčī; v nekterih slučajih part. praes. act.: rènč (= vroč), stsl. (gen.) **врѣшѣа**; žènč (= slab, od jedi) mogoče etim. = podj. žjáčč = žgoče; garènč (Blače), pržzbzrènč = izpregovoreč (Blače) in še nekteri slučaji. Skoro vseskozi je vzrok ohranitve — to je popolnoma razvidno — sledeči konzonant č, stsl. **шѣ**, ki se je moral nekdam tudi v slovenščini glasiti ć, kakor kažejo to Brižinski spominiki, torej drugače kakor č. Da je ravno ta ć vplival na to, da se je cepil **а** v vokal + konzonant in se tako ohranil, izprevidimo tudi iz podjunskega narečja, kjer se je ohranil stari nazalizem kot pravi nazalizem. Kljub temu pa se je cepil pred bivšim ć nosnik **а** v e + n in se tako ohranil: wènč (Pliberška okolica in vse

podj. narečje. Prim. tudi Gutsmanov slovar str. 182. in 559: venzh.). Vênči ima tudi Pleteršnikov slovar II. 760. po Erjavcu z Goriškega, po Klodiču iz Beneškega (Erjavec v L. Sl. M 1880. str. 201: vênčji, a, e, adj. comp. grōßer. Izgovarja se po Brdih okolo Gorice in Kanála z razločnim hohnikom, a ker po teh krajih ta e izrekajo kakor a, sliši se navadno vánčji. „Moj vánčji sín“. „Sebi je pridržal vánčji kós.“). Pozneje, ko sta se v slovenščini é in ě izenačila, je začelo delovati nalikovanje. In plod tega nalikovanje je v zilijskem narečju prènč m. (=preča) in v naših spisah ohranjeni „venčni“. To se je zgodilo tako, da je bil ě v jezikovni zavesti povzročitelj glasovne skupine en. Nastanek take oblike je bil mogoč le tam, kjer se je nekoč pred é govoril za stsl. a en. Ta oblika nam je poleg goriškega „venči“ in poleg splošno razširjenih oblik kakor brenčati itd., priča, da je bil ta en za a pred ě—é nekđaj veliko bolj razširjen nego dandanes. „Duhovna bramba“, akoprav se sicer, ako izvamemo močnejši vpliv pismenega jezika, jezikovno popolnoma strinja s „Kolomonom“ in „Delavo“, nima nikoli te oblike. Tudi v živem jeziku je nisem še slišal nikjer, nihče je še ni zabeležil in tudi izvedeti nisem mogel o njej še nikjer ničesar. Prej ko ne je bila že za časa, ko se je „Kolomon“ pisal, le že bolj individualna¹ in je kmalu nato izginila. Podobno so tudi še pred kratkim časom v Škocijanu v podjunki dolini govorili stari ljudje, ki niso znali brati, swât za svêt. Zdaj je ta oblika tam popolnoma neznana in se govori swêt (povedal g. župnik Matej Ražun v Št. Jakobu v Rožu, ki je doma v Goreči vasi pri Skocijanu). Enako v Libeličah blizu Labuda (Lavamünd). Jezik cerkve je k temu gotovo mnogo pripomogel. — To bi govorilo za večjo starost „Kolomona“ in „Delave“.

¹ Rabil jo je tudi Andrej Šuster-Drabosnjak v svojem „svovenjem Obaceju“: „Htuer boga salubo jema — Te per buegi venzhno shivljenje ma“ (verz 107—108). Podatek g. Fr. Kotnika.

„Kolomon“ in „Delava“ rabita „is“ za predlog „s“ silno pogosto, skoro izključno. Na Koroškem se tako, kolikor vem, nikjer ne govori, „is“ se je torej sprejel iz tedanjega pismenega jezika. Primeri: Kolomon str. 8., 29. (3 krat), 38., 47., 54. (2 krat), 55 (3 krat), 56., 57. (2 krat), 85., 87., 88. (2 krat), 89. (2 krat), 91., 94., 96., 165. 168., (3 krat), 169., 170., 171., (2 krat), 176., 178., 182., 193. (3 krat), 195., 200. (2 krat), 204., 214., 250., 256. (3 krat), 260., 262., 268., 273., 276., 279. in mogoče še katerikrat. Delava: Časop. III. 66., 67. (2 krat), 68., 71. — „Duhovna bramba“ pa ima vedno s ali s', samo enkrat „is volnoftjo“.

„Delava“ in „Kolomon“ imata tudi to skupno, ta pišeta za „z andohtjo“, „božjo“ itd. večkrat z ijo itd. Kol.: boshije, spozhetije, andohtijo 96., Sboshijo pomozhijo 139., is boshijo gnado 165. in večkrat. „Delava“: is andohtijo Časop. III. 66., 67., 68., shivlenije 70., boshijah 72. — „Duhovna bramba“ tega ne pozna.

Potem je še treba pripomniti, da je pisava v „Kolomonu“ in v „Delavi“ mnogo bolj — dejal bi — fonetična. Pišeta n. pr. skoro vseskozi: marternzhe, grieshnzhe (Kol.), prasnzhe (Del.), kjer je n zlogotvoren; sploh je pismeni jezik bolj in drugače vplival na „Duhovno brambo“ kakor na „Delavo“ in na „Kolomonov žegen“, dasi nahajamo tudi v njej oblike kakor skeshnjavo itd., a bolj poredkoma. Tudi v nekaterih besedah in besednih skladih sta si „Delava“ in „Kolomon“ v sorodu: frihtati, furt (= prècej), sim (= sem), sadovol sty(erou) (Del. Časop. 66.) itd. nahajamo v „Del.“ in v „Kol.“, v „Duhovni brambi“ pa redko, ali pa sploh ne. Tudi fraze so si v mnogem oziru podobne: „Delava“: „to pomai mena bveg † ozha! bveg † Sin! bveg † S. Duh Amen“. Enako v Kolomonu str. 11., 13., 16., 33., 34., 35., 76/77. in še večkrat.

Iz vsega tega moramo sklepati, da sta dva različna prevoditelja priredila te dve knjižici za koroške Slovence. Mogoče bi se dalo sicer tudi misliti, da je „Duhovno brambo“ pisec „Kolomona“ priredil v poznejšem času in bi se na ta način razložile razlike tako, da je tako pisal prej, tako pa

pozneje. Proti temu pa govori — seveda ne popolnoma za gotovo — zlasti eventualna zopetna večja vporaba c za k, in h za g (roč. „h“), kar bi bilo oboje nazadovanje. Nasproti temu pa moramo pripisovati „Delavo“, objavljeno po Fr. Kotniku v „Časopisu za zgodovino in narodopisje“ III. str. 65. nasl., piscu „Kolomonovega žegna“. In sicer je ta najprej preložil „Delavo“, potem pa „Kolomonov žegen“. Za jezik „Delave“ velja tedaj isto, kar za jezik „Kolomona“, in je treba Kotnikov dat (Časop. III. str. 77.) v tem oziru popraviti.

O tem, kdo da naj bi bil pisec „Kolomona“ in „Delave“ oziroma „Duhovne brambe“, molči zgodovina. Vazne podobnosti pa najdemo med „Kolomonom“ in Drabosnjakovimi spisi: G za h: gerperg „Marijin Pasijon“ str. 4.; gerpergvale 25., genjati 25. itd.; v za u: lubimv 47., bv 51., takv 51.; ë in ä za ø in e: mauë 43., Päsi 48., sapelavëz 56., vës 62., Buëgam 4., besiëde 16. itd.; shevëti 35., preterpëva 64. itd.; th za t: matha „Obace“, verz 149.; is za s: str. 6., 8., 39., 45., 50., 55. (2 krat), 12. (trikrat), itd. Oblike: fim (pogosto), furt za naglo itd., zlasti pa beseda „venzhno“ v Obaceju, verz 108. (Gl. zgoraj str. 50.) Živel je tudi približno v takem času, da bi bil lahko pisec Kolomonov.

Andrej Šuster p.d. Drabosnjak se je namreč rodil 6. maja l. 1768. kot sin Petra Šusterja zvrhnjega Drabosnjaka in njegove žene Magdalene, rojene Karpnik (Matricula Köstenbergensis Nr. 1. Liber baptizatorum, a. 1743.—1770.). Drabosnje so spadale takrat še h kostanjski fari. Od l. 1793. pa spadajo k fari Št. Jurij na Velikem Strmcu. V poročni knjigi strmške fare je zapisano, da se je dne 23. septembra l. 1793. Andrej Šuster, posestnik Drabosnjakove kmetije, poročil z Nežo Weiß, hčerko Martina Weißa, bivšega posestnika Kamnikove kajže na Jezercu in njegove žene Marije, roj. Herman (Trauungsbuch Tom. II. str. 6.). Bil je jako šaljiv človek in se bavil s pisateljevanjem. Spisal je l. 1811. „Marijin Pasion“, več „Obacejev“ — tudi v „Mar. Pasionu“ se vrste začetne črke odstavkov po abecedi — preložil

koroško „pasijonsko igro“ in druge malenkosti. Imel je po zanesljivem izročilu svojo domačo tiskarno, kjer je tiskal razne „žegne“ in drugo drobnjav. Prej ko ne radi tega, ker so mu na ovadbo nekega „prijatelja“ konfiscirali tiskarno in vse, kar je bil natiskal — tako namigava v nekem „Obaceju“, — je prišel na kant in živel na stare dni kot dninar v Turjah blizu Trga, kjer je l. 1818. preložil pasijonsko igro. Umrli ni ne v strmški in tudi ne v kostanjski župniji. Valentin Winkler p. d. Cavznik na Jezercu, ki trdi, da je še poznal Drabosnjaka kot 8—9 leten deček, pravi, da je umrl Drabosnjak v skočidolski župniji.¹

Po vsem njegovem literarnem značaju, po jezikovnih in grafiških podobnostih, zlasti pa radi besede „venzhen“, ki jo rabita „Delava“ in „Kolomon“ in jo rabi Andrej Šuster-Drabosnjak, pač ne more biti več dvomljivo, da je res Drabosnjak, „en poreden pauer u Korotane“, spisal „Delavo“ in „Kolomon“. Iz vseh znakov se mora soditi, da sta bila to njegova prva spisa, ker v poznejših spisih ne rabi več oblike „venzhen“. Gotovo se bo pri natančnejšem raziskovanju Drabosnjakovih spisov dalo najti še več skupnosti, kot sem jih mogel dognati jaz, gotovo pa je tudi, da bosta „Delava“ in „Kolomon“ dobro služila tudi, ko bo treba določiti razvrstitev raznih Drabosnjakovih spisov. Potem morda bi se našel tudi ključ v tem oziru za „Duhovno brambo“, ki kaže isto narečje kakor „Kolomon“ in — Drabosnjak, samo da se v grafiki zelo razlikuje od njega.

Da ponovim: Posamezni deli „Kolomona“ in „Duh. br.“ so nastali deloma pod vplivom ljudskega praznoverja in ljudskih vraž, deloma so v zvezi s srednjeveško mistiko in z misticizmom;

¹ Vse te date sem dobil od gosp. Fr. Kotnika, cand. phil. v Gradcu, ki jih je s priznanja vredno vztrajnostjo moral vse šele na novo izkopati. Hvala mu na tem!

sedanjo obliko pa so dobili najbrže šele v 17. ali 18. stoletju. Najprej so krožili posamezni pisani ali tiskani listi, pri katerih so se izpreminjali in pomnoževali največ „predgovori“ in priporočila, kar se mora vštetiti na račun izdajateljev. Deloma so nastale te stvari v Avstriji. V Avstriji ali pa ne daleč v stran so se združili taki posamezni listi polagoma v knjige in so na ta način dobile sedanjo obliko, a težko da pred 18. stoletjem. V slovenščino so se prevedle te knjige bržkone za časa francoskih vojsk, „Kolomon“ mogoče kaj malega prej. Jezik koroške „Duhovne brambe“ in „Kolomonovega žegna“ je rožansko narečje, ki se govori v severnozahodnem delu rožanskega narečja, od Vrbskega jezera na zahod in sever. Štajerska „Duhovna bramba“ pa je doma v Slovenskih goricah. Koroški knjigi sta prevedla najbrže dva prevajaveca, prvi, starejši „Delavo“ in „Kolomonov žegen“, drugi, mlajši, „Duhovno brambo“ — to, kakor sem dejal, še ni povsem gotovo — „Delavo“ in „Kolomonov žegen“ pa je prevedel kmet Andrej Šuster-Drabosnjak iz Drabosenj v Št. Jurski fari, pisec „Marijinega Pasijona“.

V Kranju, 20. januarja 1907.

Dodatek.

Teksti.

1.

Geistl. Schild, list: 3. b.:
Namen und Anrufung Gottes.

Diese folgende Worte: Gebet,
Segen und Anrufungen Gottes
sind so kräftig, daß, wer diesel-
bige bey sich trägt, dem kan keine

Štaj. „Duh. bramba“ str.
6. nasl:

Boga imenuvanje ino na po-
mózh klizanje.

Tote beséde, postojózne
v molitvi, shegni, ino do-

Verzauberung noch einige Teufels-Kunst an seinem (4. a.) Leibe Schaden. Welches Pabst Urbanus der Achte, im General-Capitul der Capuciner zu Rom, im Jahr 1635. approbiert hat.

Jesus † Maria.

Im Namen Gottes des Vatters, und des † Sohns, und des H. † Geistes, Am.

Gott Heloym, Gott Tetragrammaton, Gott Adoney, Gott Sabaoth, Gott Emanuel, Gott Hagios, Gott Otheos, Gott Ischyros, Gott Jehova, Gott Mesia, Gott Alpha und Omega, samt allen Namen Gottes des Vaters und des Sohns und des H. Geistes, wollen mich heut und allezeit stár- (4. b.) ken und beschützen gegen alle meine leibliche und geistliche Feinde, Amen.

† Der unerschaffene Vater.

† der unerschaffene Sohn,

† der unerschaffene H. Geist.

† Der ungeborene Vater,

† der eingeborene Sohn,

† der aus beyden ausgehende Geist. Gott Vater † der Erschaffer, Gott Sohn † der Erlöser, Gott H. Geist † der Heilmacher wollen mich jezt und allezeit für allem Ungewitter, Gespenst und Hexerey beschützen und bewahren, Amen. itd.

klizávanji Boga, telko samorejo, da tistemu, kerí njé pri febi nosi, nemore obeni zóper ali hudízhova kunft skoditi na njegovem telefi. Kero je Papesh Urban VIII. pri obvsenfkem sbralihi Kapuzinarov v Rimi v leti 1635 poterdil.

(str. 7.) Jesus † María.

V imeni Boga † Ozheta, ino † Šina, ino fv. Duha † Amen.

Bog Elohim, Bog tetragrammaton, Bog Adonái, Bog Sabaoth, Bog Hotheos, Bog Emanuel, Bog Hágios, Bog Ischyros, Bog Jehova, Bog Mefsias, Bog Alpha ino Omega, ino vse druge imena Boga Ozheta, ino Šina, ino fv. Duha naj mi denef ino vsigdar mózh dajo, ino me obránijo od vsih mojih sovrashnikov telovnih ino duhovnih.

† Nestvarjeni Ozha, †

(str. 8) Nestvarjeni Šin, † Nestvarjeni fv. Duh, † Nerojen Ozha, † Edinorojen Šin, † od obadva is-hajózhi fv. Duh. Bog Ozha † stvarnik, Bog Šin † odreshnik †, Bog fv. Duh † posvetnik, naj me obvarje no obráni sdaj ino vsigdar od vse vihte, skúshnjave ino zópra. Amen. I. t. d.

Kor. „Duh. bramba“ str. 7. (oz. 7.) nasl.:

Jimene, inu Poklizhuvanje Boshje.

Te prideozhe Befsiede, Shebranje Shegni, inu Poklizhuvanje Boshje fo taku mo- (8.) zhne, da temu, kateri je per fabe nosi, kar ena zopernija, bel ena teufflhka kunfht nafuoimi Shuoti fhkodijo, katire je Papafh Urban ta osmi u' Kuofstre teh Kapuzinarjou u' Rime, u' Lete 1635 skufhou.

Jeshus † inu Maria.

U Jimeni Boga Ozheta †, inu Sinu †, inu S. Duha †, Amen.

Bug Heloym, Bug Tetragrammaton, Bug Adonez, Bug Sabaoth, Bug Emmanuel, Bug Hagios, Bug Otheos, Bug Ishrios, Bug (9.) Jehova, Bug Mefsia, Bug Alpha, inu Omega, s'usim Jimenam Boga Ozheta, inu Sinu, inu S. Duha, ozhijo mene nes inu utolei k'muezhi biti, inu obvarvati prad usim mojem fhvotnam, inu duhounam Sourafhnikam, Amen.

† Te na ftuarjani Bug Ozha.

† Te na ftuarjani Sinn,

† Te na ftuarjani S. Duh.

† Te ne rojani Bug Ozha,

† Te Sam rojani Sinn,

† Te is obedveh un prideozhi S. Duh.

Bug Ozha † te Stuarnik, Bug Sinn † te Odrefhenik, (10.) inu Bug S. Duh † te Suelizhar ozhejo me feda, inu ufolei pred ufo hudo uro, sourafhtua, inu zopernijo obvaruvati, inu ubraniti, Amen. I. t. d.

2.

Geistl. Schild list 9. b. sl.:

Der Seegen Sanct Antonii.

Siehe, das Kreuz † des Herrn: Fliehet ihr Gegentheil. Der Löb von dem Geschlecht Juda hat überwunden, die Wurzel Davids, Alleluja.

Štaj. „Duh. bramba“, str. 18. nsl.

Shegen fvetiga Antonia.

Glej krish † Gospóda: letite vfi protivniki. Lé v od róda Juda je premágal, koren Davida. Alleluja.

Eine Frau, welche St. (10. a) Antonium sehr liebte, wurde wegen ihrer schweren Sünden oft angefochten, sich zu ertränken. Als sie nun aus Verzweiflung den Fluß zulief, und bey Sanct Antonii Kirche fürübergehend, ihn anriefe, entschlief sie, und hörte eine Stimme sprechen: Lese die Schrift, so du in deiner Schoos findest, durch deren Kraft wirst du von der Versuchung erledigt werden. Da sie nun erwachte, funde sie die obgemeldete Wort in ihrer Schoos, las dieselbige, und wurde erlediget. Als ihr aber dieses Zettelein vom König in Portugal genommen wurde, (10 b.) ließ sie dieselbige Worte abschreiben, hieng sie an, und wurde niemalen angefochten. Chr. M. n. I. 9. 35.

Ena shena, kera je fvetiga Antonia slo lubila, je sa volo velikih gréhov doftokrat skulhnja- (19.) vo iméla, da bi se vtopla. Kako je tedaj béshala k-tezhíni, ino mimo zirkve fvetiga Antonia poidózh njega na pomózh klizela, je saspála, ino en glas flishala, ker je rekel: Beri písmo, kero v tvojih nadrah najdeh, fkosí tíftega mózh bosh réfhena od skulhnjáve. Kakor se je te sbudila, ino písmo v nadrah najfhla, je tisto brala, kakor prejde stóji, ino je gratla réfhena. Kakor je pa Portugalski kral ji toti zedelz prozh vsel, te je pustila tiste beféde dolspifati, je njé pri febi nofila gorobéfhene, ino skulhnjava nej nikol vezh prífhla. Chr. M. n. I. (!) 9. 35.

Kor. „Duh. br.“ str. 21. (oziroma 19.) nasl.:

Shegen S. Antonia.

Poglei, te Krish † tega hospueda: utezite vi fourashnizhi. Te Leu ta Roiftua Judá je pramahou, ta Korenina Davidova, Alleluja. (22. Ena Hospodinja, katira je S. Antonia suo sa lubo imeua. Je saoul nje tashzhah griehou velkobarti napeluana hrataua, da bi se utopiua. Kirje shie sazheua se k' enei tazhezhi uodi poudati, je moreva per S. Antonavei Zirkli miemo jiti, inu nja profsiua, natu je ona biua saspaua, inu ano Stimo fhlishaua rekozh: Beri tu shribenje, katire u' tuojam Kriele naidash, fkues tisto muezh bosh od ta napeluanja sapeszhana Kader se je ona sbudiua, je nashua u fuojem krili (23.) tiste. Besiede,

katire so se tema suerha srakle, inu je je braua, inu je biva odrieshana. Kir je pa te Kral is Portugala jei tifti Zedelz odufsei (!), je ona pufitua (!) tifte befsiede dou fhribati, je je na se obefsiua, inu nikoli vezh ni biva napeluvana. Chr. M. n. 1. 9. 35.

„G. Sch.“ list 11. a:

Die Namen der H. 3. Könige.

Wer diese Namen der Heiligen drey Könige bey sich trägt, der wird behütet für der fallenden Krankheit.

Heiliger Caspar, H. Melchior, H. Balthasar, O ihr Heiligen drey Könige, bittet für mich auf daß ich für der fallenden Krankheit behütet werde, Amen.

3.

Št. „D. br.“ str. 21:

Imena fvetih treh Králov.

Keri tote imena fvetih treh Kralov pri febi nosi tiftega Valentinovo bolenje ne bó verglo.

Šveti Kaspar, fveti Melchior, fveti Balthasar, o vi fveti tri Krali, proste sa mé, da bom od Valentinoviga bolenja obranjen, Amen,

Kor. „Duh. br.“ str. 25. (oz. 22.):

Jemene tah fvetah 3 Kralou.

Kater te SS. Jimena tah SS. 3 Kralou per fabe nosi, te bo obuaruan prad to shn Folantinauo boliesnjo.

Sveti Chashpar, fveti Melhar, fveti Baltashar, O vi SS. 3 Krali prosite sa me, da bom jes prad to shn Folantinauo boliesnjo obvaruan † Amen.¹

4.

„G. Sch.“ list 11 b.:

Buchstaben gegen die Pest zu tragen.

Es bezeuget Herr Franciscus Solarius, Bischoff zu Salamina,

Št. „D. br.“ str. 22.:

Zherke, kere je dobro pri febi nositi próti pomorfji.

Šveti Franz Solariuf Salamantki fhkof prizhuje, da v

¹ V zadnjih dveh „pokličevanjih“ se vidi, kako se praznoversko porabljaajo molitve, ki se jim s cerkvenega stališča prav nič ne more očitati. Praznoverske postanejo šele vsled porabe. To je navadno prvi korak.

daß im Concilio zu Trient Anno 1547. über zwanzig Bischöffe und Ordens-Generalen an der Pest gestorben, (12 a) da habe der Patriarch zu Antiochia allen gerathen, folgende Buchstaben, so von dem S. Zachria, Bischöffen zu Jerusalem, mit ihrer Auslegung und Beschwörung hinterlassen worden, als ein gewisses Mittel gegen die Pest bey sich zu tragen. Und als diß geschehen, da ist kein einiger mehr an der Pest gestorben. Und wann man dieselbige Buchstaben über eine Thür geschrieben, so seynd alle in seinem Haus wohnende für der Pest bewahret worden.

† Z. † D. I. A. † B. I. Z. /
† S. A. B. † Z. H. G. P. / †
B. F. R. S.

leti 1546 kadar so fhkofi v mesti Trienti vkup sbrani bili, je vezh kak 20 fhkofov ino Prelatov pomorija is svéta sbrifala. Te je Antiochenski Patriarch vsem rátal, naj bi tote zherke sa pomorijo pri sebi nosili, kere je sveti Zachariaf, Jerusalemfki fhkof sapustil, ino njih pomenenje rasloshil. Kak fe je tedaj tó sgodflo, nej obedden vezh od pomorije sgrablen gratal. Ino (23.) zhe so tote zherke gder na dveri bile sapifane, tam nikomi nej fhkódila pomorija.

† Z. † D. I. A. † B. I. Z. /
† S. A. B. † Z. H. G. / P. †
B. F. S. S.

Kor. „Duh. br.“ str. 26. (o z. 23.):

Ti fo Ti Buhstabi sa kugo kateri se morjo per sabe nositi.

Gospued Franzhishkus folarius (II.: folarius) al shkof v salmonii je ana prizha, de v leti 1547 se je sgvodivo, da fo utrenti per Konziliumi al rati (27.) ukupa bli sbrani, shkofi inu druji kuoshtershzhi ta vishi, k'so Rat derskali, da je she zhries 20 shkofou inu tah vishah na kugi umeruo, tedei je ta patriarh od antiohije, ufam te pridiozhe bushtabe ratou, kateri fo od S. Zahariasas shkofa, v'jerusalemi resvoshani, inu sa kugo gorei schranjeni bli, inu poterdeni, to mamó kaker ano shishuo (za shishno = hišno) pomuzh, kader je kuga da je imamo udrukane per sabe nositi. K so tu sturili ni obedden vezh na kugi umerou, inu kader se (28.) ti buhstabi na ane

duri sashribajo, so usi prad kugo obaruani, kiri pod teisto strieho bonajo.

Buhstabi sa kugo fo leti.

† Z. D. I. A. † B. I. Z. / † S. A. B. † Z. H. G. P. / † B. F. R. S.

5.

„G. Sch.“ 23. b.:

Krafft der Benedictus-Pfenninge.

Die Benedictus-Pfenninge (!), wann sie von einem (24. a.) Priester gewehet (!) sind, und mit Andacht bey sich getragen werden, haben folgende Krafft:

1. Sie vertreiben von den menschlichen Leibern alle Bezauberung, und vom Teufel zugefügte Schäden.

2. Sie verhindern, daß keine Hex oder Zauberer könne eingehen, wo dieser Pfenning ober der Thür angenagelt, oder unter die Thürschwelle vergraben ist.

3. Denjenigen, so vom Teufel angefochten werden, bringen sie Beschirmung.

4. Wenn das Vieh bezaubert ist, und man den Pfenning ins Wasser legt, und das Vieh damit wäscht (24. b.) schet, so muß die Bezauberung weichen.

5. Wann in der Milch oder Butter ein unnatürlicher Schaden verspühret wird, so soll man den Pfenning ins Wasser legen, und das Vieh darüber trinken lassen.

Št. „D. br.“ str. 44.:

Mózh od pénesov fvetiga Benedikta.

Benediktuf-pénesi, zhe fo od mešnika shegnani, ino pri febi nofheni, májo toto mózh: (45.)

1. Odshenejo od zhlovezhjiga téla vfo pozópranje ino od hudizha storjeno fhkodo.

2. Obránijo, da obena zóper-niza ali zópernik ne more v tisto hram noteriti, gder je toti pénes na dveri pribit, ali pod prag pokopan.

3. Tiftim, kere hudízh sale-sáva, prinefejo branbo.

4. Zhe je shivina pozóprana; tedaj more toti pénes v vodo djati, ino shivino s tistoj oprati, te zoper oditi more. (46.)

5. Zhe v mléki ali putri fe ena bresnatura fhkoda káshe, te more pénes v vodo spuštiti, ino shivino tisto piti dati.

Ex libello de effectu Numis-
mat. S. Bened. Fuldæ impref.
A. 1674.

Ex libello de effectu Numis-
mat. S. Bened. Fuldæ imprefs.
A. 1674.

Kor. „Duhov. bramba“ str. 53. (47.):

Muezh tah benediktavah belizh.

Ti benediktovi belizhi, kader so od ana meshnika shegnani, majo to muezh inu guout, kar bom sda povedou.

1. Oni odvernajo od zhove- (54.) ka uso zopernijo, kar je od hudizha, inu od nja slushabnikou storjano, bel podjano, bel ulito, bel sakopano, bel obieshano.

2. Te belzh ubrani, kader, ga mad (= nad) duri perbijesh bel uprag fadiuash, usam hudobnizham, inn (!) zopernizham tanter.

3. Tomu kateri je od hudizha napeluan branuo inu pokoi.

4. Kader je per shivini taka zopernija, se te belzh u vodo die inu s'testo vodo se shivina mozhi, bel omije taku more zopernija vihati.

5. Kader a (II. pa) per mliezi bel (55.) perputre ana zhries natirlih shkoda se snaide, taku povoshi belzh noter vodo, da shivina dovi pie (f'asti (!) craue) tu se najde ubuklah S. Benedikta od te mozhi ta belizha je udrukano u jordani (!) utam lete 1674.¹

¹ Benediktov križ (svetinja), posvečen češčanju Sv. križa in sv. Benedikta, kaže na eni strani sliko sv. Benedikta z napisom: Crux Sancti Patris Benedicti (križ sv. očeta Benedikta) na drugi strani pa križ, na katerem so sledeče črke:

C
S
N D S M D
M
L,

na robu pa: V. R. S. N. S. M. V. — S. M. Q. L. I. V. B. Črke na križu pomenjajo: Crux Sacra Sit Mihi Lux Non Draco Sit Mihi Dux. („Sveti križ naj mi bo luč, zmaj naj me ne vodi.“) Črke na robu pa pomenijo: Vade Retro, Satana, Nunquam Suade Mihi Vana: Sunt Mala, Quae Libas; Ipse Venena Bibas. (Beži, Satan, v nečimernosti me nikdar ne zapelji:

„H. Segen“ list 1a:

Ein schöner / und wol appro-
birter / H. Segen / zu / Wasser
und Land. / Wider / alle seine
Feinde so / ihm begegnen auf
allen / seinen Wegen und /
Stegen. /

†
IHS

Erstlich / Gedruft zu Prag.

(1. b.) Das ist eine Abschrift,
den der Pabst Leo dem Carolo,
seinem Bruder, gesendet. Auch
hat diesen Brief der würdige
Abbt Collomannus seinem Vatter,
dem König von Iberien, gesen-
det. Und wer diesen Brief bey
sich trägt, und Gott zu Lob und
Ehr täglich fünff Vatter Unser
und ein Glauben, auch U. L.
Frauen zu Ehren und Gedäch-
tnus ihres Herzenleids sieben
Ave Maria betet dem mag sel-
ben Tag kein Herzenleid wider-
fahren, er wird selben Tag be-
hütet vor Feuer- und Wassers-
Noth, wird auch in keinem
Streit umkommen, oder (2. a.)
erschlagen werden, es schadet ihm
kein Gift, und tut allen seinen
Feinden Widerstand, ihm schadet

Št. „D. br.“ str. 47.:

En lép / ino / dobro poterden
/ Sveti Shegen / na / Vodi ino na
fuhem. / Proti / všim fovrash-
nikom, / kerí komi próti pri-
dejo / na vlihnjegovih zestah
/ ino potah.

ISH.

Pervokrat / natifnjeno v Pragi.

(48.) To je en odpis, keriga
je Papesh Leo svojmu brati
Karoli poslal. Tude je toto
pismo vrédni Abbas Koloman
svojmu ozheti Iberfkemu krali
poslal. Keri toto pismo pri sebi
nosi, ino Bogi k zhafti vsah (!)
dén pet Ozhanafhov ino vero
smoli, ino k zhafti Divizi Ma-
rii na spomin njénega ferza
sedem Zhefhenih Maria, tistemi
na toti den obe-(49.)na ferzhna
shaloft ne more priti. Tisti den
je obranjen od ognove ino
vodene fhkode; nebó v obenem
bojuvanji pokonzhan ali os-
merten; ne fhkódi mu obeden
gift, in premaga vse fovrash-
nike; obedenzópermune fhkódi,
tude ne more streljen biti; nebó
lehko v tefno firomashtvo pa-

Kar daruješ, je zlo; sam izpij svoj strup.) – Najstarejši „B. kr.“, ki se
je ohranil, je iz l. 1415. Benedikt XIV. je njegoro vporabo dovolil (1742.)
Gl. Herders Konv.-Lex. I. 1319. sl. Lastnosti, ki se „B. kr.“ pripisujejo
v „D. br.“, so seveda praznoverské.

keine Zauberey, wird auch von keinem Geschöß mörderischer Weise getroffen, er wird nicht leicht in grosse Armuth gerathen. Gott wird ihn behüten vor schweren Sünden: so aber ein schwangeres Weib diesen Heil. Seegen bey sich trägt, und mit Andacht betet, wie vorgemeldet, die erlangt absonderliche Hülf und Beystand in ihrer Geburts-Stund. Auch welcher Mensch das Gebet mit Andacht betet, sein Lebtag, der wird an seinem End keine schwere (2. b.) Versuchung von den bösen Geistern ausstehen, noch hart angefochten werden.

In dem Land Iberien war ein König, der hatte einen Sohn, mit Namen Collomannus, war eines H. Lebens, war in einem vornehmen Closter auferzogen, und zum Abten erwehlet; Als sich aber begab, daß der König, sein Vatter, in ein fremd Land in einen Streit ziehen mußte, bate er seinen Sohn Collomannen, daß er ihm einen Segen gebe, damit er behütet würde vor allen seinen Feinden, und vor allen dem, das ihm Schaden möchte, also bate der H. Collomannus Gott, (3. a.) den Allmächtigen, daß Er ihnen offbaren thäte, wie er seinen Vatter segnen sollte, daß er behütet würde! Gott erhöret sein Ge-

del; Bog bode ga obvaruval od smertnih gréhov. Zhe pa ena nosezha shena toti shegen pri febi máde, ino poboshno moli, kakor (50.) je rezheno, tista posebno pomózh dobi ob vuri svojega poroda. Ino, zhe gdo v zelem shivlenji toto molitvo poboshno moli, tifti na konzi shivlenja od hudizhov nebó nizh kaj teshko fkuhan ino salésen.

V Iberfki deshéli je bil en kral imejózh enga fina s imenom Koloman. Toti je v enem imenitnem klófhtrifveto shivel ino sa Abbafa postavljen gratal. Kak je pa kral, njegov ozha, (51.) v eno dalno deshélo sa volo shóda iti mogel, je protil fina Kolomana, da bi mu shegen dal, ker bi ga ohranil próti všim protivnikom, ino všemu, kaj bi mu snalo fhkóditi. Sveti Koloman je tedaj Boga protil naj bi mu odkril, kako bi mogel svojga ozhéta shegnati, da bi ohranjen bil. Bog je flifhil njegovo prošnjo, ino mu je poslal enó písmo s nebés, naj bi tisto dal svojmu ozhi, te bode obranjen v shódi od vsega, kaj

bet, und sendet Collomanno einem Brief vom Himmel, denselbigen soll er geben seinem Vatter, damit wurde er behütet in dem Streit, und vor dem, so ihm Schaden möchte. Weilen aber gar wenig Glauben solchem Brief anfänglich beygemeßen wurde, daß er so grosse Krafft habe, wurde dem König gerathen, er sollte den Brief an einem verurtheilten Menschen probiren lassen, welches auch der König befahl zu thun, der Malefiz- (3. b) Person wurde solches angedeutet, und ermahnet, das Gebet mit Andacht zu verrichten, welches alles geschah; Als ihm nun der Züchtiger das Haupt wollte abschlagen, kunte er ihn nicht verwunden oder verschneiden. Derselbe Uebelthäter wurde mit den Brief in einem alten Stadel an ein Saul angebunden, und angezündet. Seht Wunder, dem Menschen wurde mitten in dem Feuer nicht ein Härkl verjengt. Diesem nach wurde dieser Mensch mit dem Heil. Brief in ein tiefes fließend Wasser gesenket, aber nach einer guten Weil, auch wieder frisch (4. a.) und gesund herausgezogen: Dieses alles hätte ja sollen genug seyn, diesem Brief zu glauben, und sich durch die Gnade Gottes drauf zu verlassen, aber man gab diesem Menschen noch Gift

bi (52.) mu snalo fhkoditi. Kir je pa s perviga malo savupanja bilo na toto pismo, zhe bi telko mózh v sebi imelo, sato so rárali krali, naj bi tisto puftil verdjati pri enem na smert obfojenem rasbojniku kero je kral tude sapovedal ftorti. Temu obfojenemu se je sdaj povedalo, naj tisto molitvo poboshno smoli, ino to je on storil. Kak mu je sdaj frajman glavo odsekati hotel, ga nej mogel nizm obkervaviti ali nazhéti. Toti hudo-(53.)delnik je bil tedaj v enem starem fhkegni na eno soho privésan, ino fhkegen vushgán. Pa glejte zhüdes! zhloveki je na frédi oagna nanzhen laf se ne pozhverkal. Totega zhloveka so te s pismom v eno globoko tezhino vergli, pa kres dober zhaf pá shiviga ino sdraviga nasaj vunpotegnili. Tó bi snalo she sadofti biti, ino totemu pismi s gnadoj boshjoj se verjeti; pa she le so dali tistemu zhloveki potle tude gista, so stré-(54.)lali na njega, so ga kukli s ostrim oroshjom, pa vse tó mu nizm nej fhkódilo. Kak je kral tó s prezhudenjom vidil, ino mnogi drugi tude, tedaj je vfaki puftil tisto sebi dolspifati, so tako pismo s zhaftenjom pri fedi (!) imejózhi se v fhód podáli, ino

ein, schosse mit Büchsen und Pfeilen auf ihn, schlugen ihn mit scharfen Waffen, aber diß alles schadet ihm nicht das geringste. Als nun dieses der König samt vielen andern mit Verwunderung gesehen, lies ihn der König mit seinem Namen abschreiben, und ein jeglicher besonders mit seinem Namen, sie behielten den Brief in grossen Ehren, und zogen dahin in den (4. b.) Streit, und überwunden all ihre Feind. Daher soll sich ein jeder Christ befeissen, daß er allerzeit diesen Brief bey sich trage, und das Gebet mit Andacht verrichte, so wird er von aller Gefahr erledigt werden. In welchem Haus dieser Brief andächtiglich aufbehalten wird, schlägt kein wildes Feuer ein, und wird auch demselben kein grosses Unglück widerfahren.

protivnike vse premágali. Sato se more vsak kristian fkerbeti, da bode toto pismo skós pri febi nosil, ino molitvo poboshno smolil, te bó od vse nefrezhe réshen. V kerem hrami je toto (55.) pismo poboshno gorohranjeno, tam ne vdari grum noter, ino ne dotezha ga obena hude (!) nefrezha.

Kor. »Duh. bramba« 55. (48.):

Spet

An lieb inu tude probier /-an sveti Shegen, na vo-/di inu na susham.

H' pomushi tem ludem inu zhres use tvoje sourash-nizhe, kateri bi mogli ana sreshati inu shkoduati na- (56.) potah bel na stedieh bel doma, kader ga s'andohtjo shebrash, si od usah nasresh frei. Inu obaruan udrukan per Raini utam lete 1740.

To se
povie, kaku je te Shegen
mad te ludi pershou

† † †

To je ana shrift, katiro je papash Leo, tomi Korlnu svoimu bratri posvou, inu je tudi prieb te visoko vriedni appat Coloman, svoimu ozhatu (sic!) krali od Iberie posvou, inu kateri te (57) prieb per sabe nosi, inu bogu h' zhesti saki den 5. ozhanashou inu ano vero shebra, inu tudei nashei lubei M. M. D. h'zhesti, inu k'hvali, inu k'spomienju, nje serzhnah potashau 7. obomari shebra, tomu se na tisti den kar ana potashaua na sgodi, on bo tudi tifti den pred vodo inu ognjam obaruan, inu tudei kna bo skus shout konzhan bel ubit gratou, niemo kna shkodie jeft inu usam svojem sourashnikam se uhku ubrani, niemo obena zopernia na shkodije, (58.) inu tude kna bode od od(!) obene branue umorjen, bel troflen gratou, on kna bode uhku utu velku bushtuo pershou, bueg ga bo pa tude prad tashzhiem kriesham obarnou (sic!), kader bo pa ana noshezha shana te S. Shegen per sabe nosiva inu bo s' andohtjo shebraua, kaker je shie razhano bu, ta sadobi posiebno pomuezh na nje porodnei uri, inu tudi kateri zhvovak tu shebranje, s'andohtjo shebra, usam svoimo shiulenju, ta bo na suoimu shliedniemu zhasu, (59.) Prad tashzhiemi skushniauami tah sourashnikou shiher, inu srezhen konz svojej dushiz sadubou.

Utej deshale Iberije je biu an Kral, te je mou ana sama Sinu, tomu Sinu je bu jemn (sic!) Kolmonus, te je svatu shivou inu je uanam kuostre srajan biu, inu on je svo shuah-ten biu inu je utiftam kuostre sa apata svolan gratou, k' se je pa sgudiuo da je nja ozha mogou u nasnane deshele voisko uliezhi, je pershou svoiga Sinu Kolmona objiskat, dabi dau (60.) njemu ta S. Shegen, prei da na shout pouliezhe, da bi obaruan biu, prad suoimi faintami, inu prad usiem tiem, kar bi niemo shkoduati mogou, satu je protou (sic!) S. Kolmonus boga usiga mogozhniga, da bi njemu under resodou, kaku bi

svoiga ozheta mogon (sic!) poshegnati, dabi obaruan biu, bueg ga je ushlieshou inu je K o l m o n i an prieb is nabes posuou, tiftiga bi mou dati svoimu ozhetu, stistiem bode u voishzhi obaruan inu tude prad uso skhodo, kije pa odnjam mih- (61.) na vera biua, taku kniso varjeli dabi te prieb tako muezh usabe mou taku so tomu krali ratali, da bi mou tefti prieb, na anomo smerte uriednomu probierat, inu tu je Kral shitro sapovedou ftoriti, tifti k'smerti obsojani je biu opomienjan, inu poduzhan, da bi tu shebranje mou fliesek inu sueftu shebrati, sprauo andohtjo, on je shebrou kar je umagozh bo, kie ta fraiman otou njemu to guauo odsakati pa kni amart sarafiti mogou, spet so ga u an ftar skeden (62.) na an fteber peruesali, inu ta skeden sashgali pa poleita ta zhudash, usried ta ognia, she an vas na tomi zhovieki knibiu shegan, potam je biu ta zhvovak shnja S. priebam, na ano guoboko tezhozho vodo potisnian, zhres an mihen zhas je spet frishen unka pershon, under niso teli varjeti, inu na to velko gnado sanefiti (sic!), pa tomi zhoveko so she ift noter dali, oni so na nja spukshami strielali, sfailami ftrielali, inu tu niemu ni troshe shkodauo, kie tu kral inu vel-(63.)ko drugah se zhudili je nau kral te prieb shnja jemenam doushriebati, inu sazhi posieba svojem jemenam, oni so ga velzhei zhefti imeli inu hranili, natu ulekli so na to voisko, inu pramagali use fainte, inu sourashnizhe, satu bi mou sazhi cristian, se poflisati, lete nasrazhene usoko uriedne bukuize per sabe nofiti, inu tu shebranje sprauo andohtjo dopernashati, taku bodash od usah navarnoftah oddrieshan, u kateri shishi te molitue shebrajo inu bojo te bukuize (64.) uzhasti meli, tam noter kna udari ftrieu, bel an druji ogien inu kna sgodi fe tistei shishi obena shkoda. — Nato sledi evangelij sv. Janeza I. 1—14 in razne molitve.

7.

„Hl. Segen“ list 15. a.

Št. „D. br.“ str. 77.:

(na koncu daljše vrste molitev):

Mert aber, meine Christliche	Pa sapomni si, kristiantka
Seele, daß du die vorige Gnaden	dutha, da gnade boshje, katiro

Gottes nicht vermessenlich oder leichtfertiger Weise mit Raufen oder Schlagen sollst gebrauchen, oder darauf hoffen, sondern du sollst dich vor Feindschafft hüten, und die Laster- und Todt-Sünden meiden, alsdenn wird dich **GOTT** der Allmächtige, der dich nach seinem Ebenbild erschaffen hat, behüten, und bewahren mit seiner starken Hand, auf Wasser und Land, unter allen deinen Feinden, **GOTT** der Sohn wird dich erlösen aus allem Unglück, und der Heil. Geist Gottes wird (15. b.) dich trösten und stärken hie zeitlich und dort ewig, Amen.

prejden she imafh, nelmefh famrad saverzhti od febe skosi fvajo no potépanje, ino prevsetno se sanáfhati; temozh vari se foverashstva, (78.) smertnih gréhov se ogibli, tedaj te bó vsegamogózhni Bog, kerite je po svoji podóbi ftvaril s svojoj mogozhnoj rokoj obranil na vodi ino fúhem od vsih tvojih foverashnikov. Bog fin te bó odréshil od vse nefrezhe, ino Bog fv. Duh te bó tróftal ino poterdil tukej zhafno, ino tam vezhno, Amen.

Kor. „Duh. br.“ str. 88.

Potrahtei moja kershanska dusha, da ti te gnade boshje inu molitue nabosh na ano hudobno visho sanuzou skus tapenie inu rafanie al pa na tu upou, da bi k'shlehtomi mou nuzati ti se moresh le sourashtua inu fainzhofiti, inu usah grie-(89.)hou varuati, inu use jese, teda bo te bueg usiga mogozhni, ker te je po svoimi oblizhji ftuarou obuavou inu ubranou s svojo magozhno roko na vodi inu na semli, inu mad usiemi tuoimi sourashnizhi, bueg Sin te bo odrieshou od usah navarnofitih inu S. Duh boshji bo ti potroshtou, inu poterdou temo zhasno inu tam vezhno Amen.¹

¹ Podobno beremo v „D. br.“ (kor.) str. 174. tudi na koncu „Tobijasovega žegna“: Merkei pa moja kershanska dusha, da ti te S. S. besiede, inu shegne kar per rafezji al k'shlehtnomi nafanuzash, ti se moresh le gribov^m(!) varuati, teda bo bueg ta ufiga mogozhni tabe obuavou na vodi inu na susham^m inu prad usiem te bo shegnou temo zhasno, inu tam vezhno.

Ker se moram omejiti, naj priobčim le še „cahne“ iz zadnjega oddelka koroške „Duhovne brambe“, na zadnjih petih, posebej v oklepaju paginiranih straneh; listi so večje oblike ko knjiga in so torej zganjeni. V II. izdaji so ti listi enaki ostalim.

† IESUS † LASIMARVS SELE †

IOHES † MIHELIS † ESTES † AMIAW

Te zahen je dober sa use branue inu
ftriu, te kir je per fabe nosi, te kna bo
pramagan bel ranan, bel matan, bel kuan,
bel ubodan, bel ftralan, on je pred usiemi
vidiozhemi, inu navidiozhemi faintami shi-
her, inu pred hudemi duhovi taifelni shpen-
fti, ti kna morjo na dushi bel na telesi
shkoduati on bo pred uso nasrezho obuaruan.

(1)

† SABIAN † DVEN † SAHVSESON: SEGE †

† VD † SVIIM † MVENESOM † MAS †

Drugi „cahne“ ima zunaj četverokota zgoraj: KORSVM † IENSIASIMS, na desni: † KASKA † EMANVEL †, spodaj: ZABOTH † ARAKLA, na levi: S' SON IESVS KRISTVS KORSUM. V četverokotu pa: Te zahen je dober prad hiftam (naj bo: hiftam), inu prad nasnanemi boliesnami, inu prad zopernijo inu zopernizhi, prad tozho blieskainjam grumeinjam, inu povudno, inu ognjam, pred hudo naguo fmertjo prad shelmi, merdrarmi na zeftah prad tatmi s'boshjo pomozhjo pramaga use fainte. (2)

Naslednji ima zgoraj: † AGLVS † SOLIEN † SAFE, na desni: RILVSANS † VRXIESVS †, spodaj: † AMEN † CHRI-

STVS † IN NOGNFS †, na levi: CHRISTVS † INZONTAS † SAVSTVN †. Besedilo: Te zahen je dober per usah hantieren-gah na vodi na susham upruduvanji, inu u kupuvanji taku gre anomu use fershtoten on kna bo galufan bel sdan, use kar fazhne, ima en dober konz, inu on je usah rezhieh srezhen, on kna bo kei sgubou. (3)

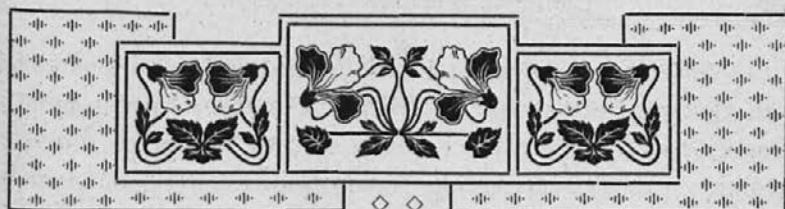
Četrta: Zgoraj: NOTRIVS † KRISTVS, na desni: TENEMIA † NOISIVS † R.; spodaj RENISA † RISTOMOFERA, na levi: IESVS † KRISTVS † AMEN. — Besedilo: Te zahen je fa ufe skriune fainte, ti kiri ana sourashjo bel niedajo te, kir je na pravam povi nosi te zahen, tomi nabo nishzhier faint, on bo od usah lublen inu tudi s'boshjo pomozhjo bras spu-pvedi (!), inu pokure kna bo umeru, inu bo obuarian prad navidiozho shkodo bel nasrezho. (4)

Peto znamenje: Zgoraj: † IS MELHIVS † REV †, na desni: IESVS VIHISHANT †, spodaj: † BAHIENT † SEBEZHEN †, na levi: KRISTUS † RIVS † — Besedilo: Te zahen je dober kader je enomu u anam kraije od zopershza taifelna podieto bel podjano, bel ulito bel sakopane rezhi, bel obushano bodi per voshni, da fe od ta more povomiti, bel skruzhiti, bel poshushiti. Te kir tu per fabe nosi, tomi kna more fe s'boshjo pomozhjo kei pergoditi bo pred usiem obuarian. (5)¹

V Kranju, 31. jan. 1907.

¹ Naj tu popravim še dve tiskovni pomoti v prvih polah razprave, ki motita zmisel: Na str. 1., 2. vrsta od spodaj naj stoji **jo** mesto ga; na str. 23., 15. vrsta od zgoraj naj stoji **da** mesto dal. — Dodatno naj navedem še nekaj literature, ki sem jo prej spregledal, in sicer A. Schönbach, „Segen“ in „Tobiassegen“, oboje izšlo v 24. letniku „Zeitschrift für deutsches Altertum“, Berlin, Weidmann, 1880. — Prvo se tiče prve oblike „Kolomona“, drugo pa „Tobiasovega žegna“ v „Duh. br.“ —

Bolgari na Slovenskem leta 827.

Spisal dr. F. Kovačič.

Panonski Slovenci so v velikem boju zoper avarsko strahovlado pozdravili Bavarce in Franke kot svoje osloboditelje; toda to zavezo in podporo so drago plačali s svojo prostostjo in neodvisnostjo. Vendar misel narodne in državne samostojnosti v hrvaških in slovenskih plemenih ni zamrla, in v 9. stoletju švigne opetovano v krajnem jugovzhodnem krilu ogromne frankovske države, ob Savi, Dravi in Muri plamen, katerega je mogočna država le z veliko težavo zadušila. Ljudevit Posavski, Ratimar, Privina in Kocelj vstajajo po vrsti in skušajo otresti tuji jarem, poslednji skuša zlasti v kulturno-cerkvenem oziru osamosvojiti svojo državo ter obnoviti staroslavno sremsko metropolo, proseč papeža, „da i jemu sventit' na jepiskup'stvo v' Panoniji (Metodija), na stol' sventajego Andronika apostola ot' 70, ježe i bist'“. ¹

V teh usodepolnih časih so naše dežele, ki so bile del nekdanje Panonije, videle čudne goste: še poldivje in nepokrščene Bolgare. Naval Bolgarov leta 827. in dalje zgodovina nekako mimogrede omenja, v resnici pa je ta dogodek vrezal globoke brazde v razvoj državopravne ureditve slovenskih dežel.

¹ Pan. legenda pogl. 8. Pastrnek, Děj. slov. apošt. Cyr. a Met. Praga 1902, str. 230.

Verjetno je, da so že Ljudevita podpirali vsaj posredno tudi Bolgari. Bizantinski cesarji so namreč opetovano prosili pomoči zoper Bolgare pri Frankih in zato skoraj ni mogoče misliti, da bi bili pri veliki Ljudevitovi vstaji Bolgari ostali čisto pasivni ali pa celo stali na strani frankovske države. To tudi lahko beremo med vrstami Einhardovih analov.¹ Ko je Ljudevit odbil prvo frankovsko vojsko, ki je došla iz Italije, je leta 819 poslal poslanca v Ingelsheim, kamor je cesar Ludovik Pobožni sklical državni zbor. Ljudevit je bil voljen priznati vrhovno oblast cesarjevo, ako ta izpolni gotove pogoje. Toda vladar ni sprejel teh pogojev in se sploh ni hotel pogajati z „odpadnikom“, marveč mu je samolastno narekoval pogoje za mir. Ljudevit v to ni mogel privoliti in torej mu ni ostalo drugega, kakor pripraviti se na boj. V ta namen je razposlal poslanca k vsem sosednim plemenom, da bi jih podžgal za vojno zoper Franke. Med drugimi je pregovoril in zvalil na svoje stran Timočane (slovansko pleme okoli reke Timoka v današnji Srbiji), ki so se ravnokar bili ločili od Bolgarov² in so se hoteli podvreči cesarju. To je Ljudevit preprečil in si pridobil novega zaveznika, ob enem si pa zavaroval hrbet od bolgarske strani, ker se je Bolgarom očitno prilegalo, da Timočani niso storili nameravanega koraka.

Ko se je vračala italsko-frankovska vojska, je furlanski mejni grof Kadolah na mrzlici zbolel in umrl. Njegov naslednik Balderik je takoj šel z vojsko v Karantanijo, ki je bila njegovemu varstvu izročena, ter je ob Dravi prodirajočega Ljudevita potolkel in izgnal iz Karantanije.³ Ta dogo-

¹ Monumenta Germ. I, str. 206.

² . . . qui dimissa Bulgarorum societate ad imperatorem venire ac disioni eius se permittere gestiebat. L. c.

³ Cui (Cadolacho) cum Baldricus esset subrogatus, et in Carantanorum regionem, quae ad ipsius curam pertinebat, fuisset ingressus, obvium ibi habuit Ljudeviti exercitum, quem iuxta Dravum fluvium iter agentem parva manu adgressus, pluribus interfectis, et avertit et de illa provincia fugavit. Ib.

dek je važen za takratni krajepis in nam bo pomagal, da vsaj približno krajevno določimo poznejši napad Bolgarov. Gotovo je naslednje: 1. Balderik pride z vojsko v Karantanijo in tu sreča Ljudevitovo vojsko ter jo ob Dravi potolče in potisne iz Karantanije, ki je bila pod njegovo oblastjo. 2. Ljudevit je bil knez „Slovenske zemlje“ z glavnim mestom Siskom, katero je od t. i. „Bele Hrvatske“ ločila gora Velika in Mala Kapa, ter je obsegala vse ozemlje med Savo in doljno Dravo do iztoka Savinega v Donavo. Hrvaški zgodovinar Klaić misli, da je Ljudevit bil potolčen ob gornji Dravi,¹ torej nekje v današnji Koroški. Vsekako je Ljudevit prekoračil meje svoje države in zašel v oblast Balderikovo; ker ga je pa ta kar na lahko roko, ne da bi ga bil preganjal, kakor pravi Klaić sam, potisnil iz svoje pokrajine, se to ni moglo zgoditi ob gornji Dravi, ampak nekje med Varaždinom in Mariborom, torej ob srednji Dravi. Nadoblast furlanskega grofa se je sicer raztezala tudi na ozemlje kneza Ljudevita, saj se je on prav zaradi nasilstev furlanskega mejnega grofa Kadolaha I. 818 bil pritožil pri cesarju v Heristallu, in ko pritožba nič ni izdala, si je skušal pomagati z lastno pestjo. Ako torej naš vir pravi, da je Karantanija bila izročena skrbi Balderikovi, je pač ta slovenska pokrajina bila mnogo tesneje zvezana s frankovsko državo, kakor pa ona hrvaškega kneza Ljudevita. Vpraša se, kje nam je postaviti mejo med Karantanijo in Ljudevitovo kneževino?

Za to nam dajeta oporo dva drobna podatka. Prvi je iz „*Conversio Bagoar.*“, kjer se poroča, da je l. 798. Karol Veliki naročil solnograškemu nadškofu, ki je ravno takrat dobil palij, naj gre med Slovane izvrševati škofovske službe in potem je Arno po cesarjevi zapovedi posvetil v škofa Teodorika, katerega sta on (Arno) in grof Gerold povedla v slovenske krajine in ga priporočila ondotnim knezom ter mu odkazala krajine Karantancev in sosedne zemlje na zapadni strani Drave do tje, kjer

¹ Povjest Hrvata 1899, I. str. 45.

se Drava izteka v Donavo,¹ dočim je vsa zemlja levo od Drave od Rabe do Dravinega iztoka v Donavo bila izročena neposredno solnograškemu nadškofu.² Kako daleč se je na zahodni strani Drave še raztezala Karantanija in kje so se začeli „confines“, od Avarov oslobojene in frankovski državi podvržene zemlje z domačimi knezi, tukaj ni povedano. O tem nas pa pouči drugo poročilo iz l. 895, ki omenja marko ob Savi, s katero je neposredno mejila zemlja kneza Braclava, mejo je pa že takrat delala rečica Sotla.³ Z istim pravom smemo trditi, da je delala mejo med Karantanijo in „confines“ črta od Drave skozi današnje Haloze do izvira Sotle.

V tem nas potrjuje dejstvo, da sta dve najstarejši župniji Hoče in Slivnica segali že od pradavnih časov do današnje hrvaško-štajerske meje med izviro Sotle pa med Dravo.⁴ Meje starih cerkvenih okrožij so važen kazipot za politično razdelitev in nasprotno.

Ako je torej Ljudevit prodiral ob Dravi po Dravskem polju proti dravski dolini, je bil že v Karantaniji, a ker je bil blizu meje, ga je Balderik tudi z enim udarcem lahko potisnil nazaj čez mejo. Kmalu potem vidimo Ljudevita že ob Kolpi, kjer se bori proti svojemu ljutemu istokrvnemu nasprotniku Borni ter ga premaga. Neverjetno je, da bi bil Ljudevit od gornje Drave, torej iz današnje Koroške po prvem porazu brez daljne nezgode s čilo vojsko prišel v kratkem času h Kolpi.

¹ Iussu imperatoris ordinatus est Deodoricus episcopus ab Arnone archiepiscopo Iuvavensium, quem ipse Arno et Geroldus comes perducen-tes in Sclaviniam, dederunt in manus principum, commendantes illi episcopo regionem Carantanorum et confines eorum occidentali parte Dravi fluminis usque dum Dravus fluit in amnem Danubii. Conv. Bag. pg. 10.

² L. c. p. 9.

³ v. Felicetti, Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen IX* str. 39, 40.

⁴ Orožen, Das Bisthum Lavant. I, 276.

L. 820. je bilo usodno za Ljudevita in za slovensko-hrvaško samostojnost. Tri ogromne vojske so korakale proti Panoniji, prva iz Italije čez Alpe je imela med potom hude borbe s Slovenci; srednja in največja je šla čez Karantanijo, in, zdi se, ni zadela na poseben odpor, ampak težaveji je delal dolgi pot in pa prehod čez Dravo; tretja vojska je šla iz Bavarije preko Gornje Panonije ter je na treh krajih zadela na odpor, a ga je premagala in tudi prekoračila Dravo.

Daljna usoda Ljudevita in slovensko-hrvaških dežel je znana. Do konca l. 821. so si Franki pokorili vso zemljo doli do Srema, nesrečnega Ljudevita pa je umoril ujec njegovega nasprotnika Borne. V nemški državi je zavladovalo nepopisno veselje, ko se je meseca majnika l. 823. zvedelo, da je nevarni Ljudevit umorjen.

Toda krvava drama še s tem ni bila končana. Franki so imeli dovolj opravila, da zopet obnove po hrvaško-slovenskih pokrajinah svojo dokaj omajano oblast. V obmejnih krajih so še sicer pustili stari županski zistem, a nastavili so vsepovsod svoje zveste ljudi, ki so vsak čas bili pripravljeni zadušiti tudi najmanjši odpor. Raztegnili so sedaj svoje meje daleč na vzhod do iztoka Save v Donavo in tu so postali sosedi krepkemu, še pol-divjemu narodu, Bolgarom, katerim je takrat vladal močni, podjetni, pa neusmiljeni knez Omortag (Mortagon). Ta je opustil načrte svojega prednika Kruma proti Carigradu in sklenil premirje z bizantinskim cesarjem Mihaelom na 30 let, pa je svojo pozornost obrnil na zahod, kjer je frankovska država vedno bolj raztezala svoje mreže čez razna slovanska plemena. Ko se je l. 822. vršil državni zbor v Frankobrodu, so došli tje kaj z bogatimi darili zastopniki „vseh vzhodnih Slovanov“: Obodriti ali Braničevci (neposredni sosedi Bolgarov v Daciji), Srbi, Velesiči (Wiltzorum), Čehi, Moravani in v Panoniji preostali Avari. Zviti Omortag je že l. 824. poslal na frankovski dvor svoje poslanstvo, da se uredi obmejne zadeve. Cesar Ludovik se je močno začudil temu poslanstvu in ni vedel,

kaj bi storil, ko je prebral Omortagovo pismo, kajti doslej še ni imel z Bolgari nikdar nič opraviti in njihovi poslanци še niso nikoli prišli na frankovski dvor.

Poslal je tedaj nekega Mahelma iz Bavarske z bolgarskim poslanstvom k Omortagu, da natančneje poizve, kaj želi bolgarski vladar. Med tem je nastopila zelo ostra zima in preden se je cesarjev poslanec vrnil, je že cesar, ki je v Aachenu ravno obhajal božične praznike, zvedel, da pride drugo poslanstvo. Istočasno se je zvedelo, da pride tudi poslanstvo Obodritov. Cesar je tedaj poslal glasnika nasproti bolgarskim poslancem in jim sporočil, naj počakajo na primeren čas, poposlance Obodritov je pa takoj pustil k sebi. Le ti so se pritožili zoper krivično tlačenje Bolgarov in prosili proti njim pomoči.

Ko je cesar zaslišal njihove pritožbe, jih je odpustil in poklical bolgarske odposlance. Sprejel jih je še le sredi maja. Zahtevali so, da se določijo meje med bolgarsko in frankovsko državo. Cesar jim je izročil za Omortaga pismen odgovor, ki temu gotovo ni bil všeč, zakaj ko so se vrnil, je takoj poslal k cesarju onega poslanca, ki je bil že prvokrat prišel na frankovski dvor, ter odločno zahteval, da se nemudoma določijo meje med obema državama, ali če to cesarju ne ugaja, naj si vsak sam z bojno silo določi meje. Med tem se je je raznesel glas, da je neki boljar Omortaga umoril ali prognal;¹ zato je cesar odlašal z odgovorom in naročil bolgarskemu poslancu, naj še čaka, svojega dvornika Bertrika pa je poslal k mejnima grofoma Geroldu v Karantaniji in k Balderiku v Furlaniji, ki sta bila čuvaja „avarske meje“, da bi kaj natančnejega izvedel o pregnanstvu ali umoru bolgarskega kneza. Odposlanec se je vrnil, ne da bi bil kaj gotovega zvedel. Zdi se, da sta obmejna grofa Balderik in Gerold dokaj brezbrizno živela; strašnega Ljudevita ni bilo več med

¹ Muchar, Geschichte d. H. St. IV, 215 vzame to kot dejstvo, kar pa iz dotičnih virov nikakor ne sledi; raznesla se je le govorica.

živimi, Slovenci in Hrvatje po Karantaniji in Panoniji so bili vključeni v nemški jarem, sosedna slovanska plemena so pošiljala poklonstva na nemški dvor, za daljne Bolgare si pa korotanski in panonski čuvaji niso belili glave; nihče ni slutil, da od te strani preti kakšna nevarnost. Ta vtisek so napravila tudi na cesarja poročila, ki jih je prinesel na dvor Bertrik. Balderik in Gerold sta celo osebno v državnem zboru zagotavljala, da nista ničesar slišala o bolgarskem gibanju proti Frankom.¹ Nato je cesar bolgarskega poslanca poklical k sebi in ga hladno odpustil — brez vsakega pisma za Omortaga.

Hudo sta se prevarila Balderik in Gerold in ž njima vred cesar. Bolgari niso poznali šale, ampak so kratkomalo na ladjah poslali svojo vojsko po Dravi, ki je z ognjem in mečem opustošila vse kraje ob Dravi. To se je moralo zgoditi nekje v poletnem času l. 827, zakaj meseca februarija naslednjega leta je bila v državnem zboru v Aachenu nad Balderikom zaradi njegove zanikernosti že izrečena obsodba, v zimskem času pa seveda Bolgari niso mogli ploviti po Dravi. Svojo ekspedicijo so si napravili dokaj zložno; mnogoštevilni podjarmljeni Slovani so jim morali vleči ladje po vodi navzgor. Bolgari so odstavili vse slovenske poglavarje in nastavili svoje. Odpora, zdi se, ni bilo nikakšnega, znak, da je bila meja slabo zavarovana. So li panonski Slovenci takrat imeli domače ali nemške poglavarje, nam viri ne povedo izrečno; verjetno je po Panoniji še bilo precej domačih knezov, ker je Panonija veljala le za predstražo Karantanije, ki je bila tesneje združena s frankovsko državo, oziroma z Bavarsko do l. 989. Bolgari so imeli razloga dovolj, odstaviti te kneze, če tudi so bili domačini, zakaj vsled izkušenj zadnjih let so pač Nemci nastavljali le take domačine za kneze, ki so jim bili zanesljivo vdani, torej so jih Bolgari morali nadomestiti s svojimi ljudmi.

¹ Baldericus quoque et Geroldus, Comites ac Panoniae limitis praefecti in eodem conventu adfuerunt, et adhuc de motu Bulgarorum adversus nos nihil sentire se prope testati sunt. *Annal., Fuld., Freher., Bertin. ann. 825,826.*

Kako daleč so dospeli Bolgari v Panonijo? Naš vir¹ pravi, da je mejni grof Balderik bil odstavljen, ker je vsled njegove zanikernosti bolgarska vojska opustošila meje Gornje Panonije. Da bi bili Bolgari nastavili svoje vojvode tudi po sedanjem Koroškem in Kranjskem, ob Dravi in Savi, kakor trdi Muchar,² o tem v virih nič ne beremo; a bil je tudi čas prekratek za osvojitve tako obsežnega ozemlja. Gotovo je le to, da so si podjarmili Slovence (oziroma Hrvate) v Spodnji Panoniji in plence pridivjali celo do mej Gornje Panonije.

Kje je bila meja, ki je delila obe Panoniji v 9. stoletju?

Že v rimskem času se je Panonija ločila v Gornjo in Spodnjo; mejo je delala reka Raba in potem ravna črta na jug proti Sisku, sicer so se pa meje Panonije v rimski dobi premikale. Izprva je bil n. pr. Ptuj v Panoniji, v 4. stoletju pa je spadal v Norik in je Drava bila meja med Norikom in Panonijo,³ zakaj pisatelj jeruzalemskega itinerarija⁴ (iz l. 333) omenja 12 milj od Pultovije „civitas Petovione“, potem pa pripomni: „Transis pontem, intras Pannoniam inferiorem“, na svojem dalnjem potu pa — globoko v današnji Slavoniji za postajo „Maurianis“ pripomni: „Intras Pannoniam superiorem.“

V dobi preseljevanja narodov, zlasti po avarskem gospodstvu je ime Panonije zatemnelo, zopet je pa prišlo do veljave, ko je Karol Veliki strl avarsko moč. A tudi sedaj še pisatelji rabijo istoznačno za Panonijo: Hunnia, Avaria, terra, regnum, provincia Avarorum (Hunnorum), „limes Avaricus“, in „limes Pannonicus“ večkrat rabijo tudi v širjem pomenu sploh za ozemlje pod Anišo,⁵ v ožjem pomenu se je pa Avarija ime-

¹ Einhardi annales, ad ann. 828.

² O. c. str. 215—216.

³ Rimski Petovij je bil namreč na desnem bregu Drave.

⁴ Corpus script. eccl. dun. akademije v. 39., str. 1—33.

⁵ Dümmler, Die südöstl. Marken str. 12.

novala zemlja med Anizo in Rabo, ker so se tu Avari najštevilnejše ohranili.

Tudi v karolinški dobi se razločuje dvojna Panonija,¹ a meje so precej drugačne kakor nekdanj v rimski dobi. Mejo med Spodnjo in Gornjo Panonijo je tudi sedaj delala reka Raba v svojem spodnjem toku, mesto starega Norika je pa sedaj nastopila Karantanija, ki je vedno bolj porivala svoje meje v Panonijo. Da je v začetku 9. stoletja Drava, odkar se obrne proti jugu, delala mejo med Panonijo in Karantanijo, smo omenili že prej, preostaja le še vprašanje, kje je šla meja med Karantanijo in Panonijo od Drave do Rabe. Gotovo je ta meja dosegla Dravo nekje med Mariborom in Ptujem, ker nad Mariborom je obojni dravski breg spadal h Karantaniji. Kje je karantansko-panonska meja prišla do Drave, za to nam je dokaj zanesljiv kažipot stara sodnijska in cerkvena razdelitev med Mariborom in Ptujem. Okoli Ptuja so solnograški nadškofje dobili zemljišča gotovo že v karolinški dobi, če tudi Arnulfova listina iz l. 890. ni pristna. Ptuj je bil v začetku 9. stoletja brezdvomno v Panoniji, sedanji Maribor pa v Karantaniji. Ptujška deželna sodnija je v starem času, najbrž do časa Maksimilijana I., mejila z mariborsko,² starodavna župnija mariborska je pa mejila s ptujsko ob Vurberškem potoku (Vumbach).³ Odtod je šla meja proti Hrastovcu in Cmureku po priliki ob meji med staro jareninsko in radgonsko župnijo. Prvotno so med Dravo in Muro, v Slov. goricah in na Murskem polju bile le štiri župnije: Maribor, Ptuj, Jarenina in Radgona. Le te štiri župnije solnograške cerkve pozna še koncem 13. veka (l. 1285.) „*Libellus decimationis*“.⁴ V karolinški Karantaniji je bilo ozemlje župnije mariborske in jareninske, ki je ob Pesnici mejila z mariborsko ter je obsegala tudi

¹ Einh. annal ad a. 796; Vita Karoli n. 15.

² Erläuterungen zum Historischen Atlas d. öst. Alpenländer herausgegeben v. d. kais. Akademie d. Wissensch. in Wien, I. Abt. pg. 42—43.

³ Orožen, o. c. I, str. 1, 59.

⁴ V vatikanskem arhivu Instrum. miscell. 1285 nr. 23. Rokopis je objavil benediktinec Willib. Hauthaler v Solnogradu l. 1887.

današnje župnije Sv. Jakoba, Sv. Jurija in Sv. Lenarta v Slov. gor. Župnija Sv. Benedikta je spadala pod staro radgonsko župnijo; ta in pa ptujska sta bili v Panoniji. Od Cmureka je šla meja dalje ob razvodju med Muro in Rabo.¹

Na podlagi tega lahko približno določimo smer bolgarskega napada. Kakor smo videli, so Bolgari prihruli v naše kraje po Dravi in opustošili celo meje Gornje Panonije, vsled česar je bil Balderik kaznovan. Kratko poročilo našega letopisca pravi, da so opleni le panonske Slovence in jim vrinili svoje poglavarje; da bi bili tudi v Karantanijo vdrli, nam noben vir niti z besedico ne omeni. Potemtakem sledi iz tega, da so po Dravi pluli po priliki do današnjega Legrada, kjer se Mura izteka v Dravo, ki je vsled tega tudi bolj plovna, od tod pa niso šli višje ob Dravi proti Ptuju in Mariboru, ker sicer bi morali prekoračiti Karantanijo, ampak so krenili na desno ob Muri po današnji ogerski ravnici. Da so prekoračili reko Rabo in došli kje do starodavne Sabarije, se zdi verjetno, če se letopiščevo poročilo vzame doslovno, a on pravi le, da so opustošili obmejne kraje (*terminos Pannoniae superioris*), kar lahko tudi tako umevamo, da so sploh razsajali celo po gornjih krajih Spodnje Panonije. Felicetti sklepa iz tega, da je tudi Panonija levo od Drave bila pod oskrbništvom furlanskega vojvoda, sicer bi ne bil mogel biti kaznovan, da so Bolgari tod nekažnjeno (*impune*) razbijali. No, onkraj Rabe, v Gornjo Panonijo v ožjem pomenu gotovo ni segala njegova oblast, če bi pa bili tudi tam Bolgari neovirano in nekažnjeno pustošili, bi moral biti odgovoren zato tudi kdo drug, namreč mejni grof Vzhodne marke, ne pa sam Balderik.

Sploh pa razlog, vsled katerega se Felicetti zdi zelo verjetno, da je oblast furlanskega grofa obsegala celo Spodnjo Panonijo, tudi levo od Drave, ni dovolj trden. Videli smo, da je bilo solnograškemu škofu popolnoma jasno odkazano ozemlje do Drave, v takratnih razmerah se je pa poli-

¹ v. Felicetti, Beitr. IX, 28.

tična razdelitev redno vjemala s cerkveno. Kakšen bi torej mogel biti razlog, da bi bili ta del Panonije v cerkvenem oziru priklopili Solnogradu, v političnem pa Italiji? Pač pa je bilo razloga dovolj, da je Karol Veliki l. 810 ravno Dravo postavil za mejo med solnograško in oglejsko cerkveno pokrajino, če je do Drave segala tudi politična oblast furlanskega mejnega grofa. Felicetti lahko pritrdimo, da sta Gerold in Arno kot kraljeva odposlanca spremljala v Panonijo novoposvečenega škofa Teodorika, a to poslanstvo ni v nikakšni zvezi, kakor domneva Felicetti, z vprašanjem, kdo je imel oblast v Panoniji levo od Drave, zakaj Teodoriku je bilo odkazano ozemlje le zapadno od Drave. Panonske pokrajine levo od Drave so bile le v rahli zvezi z nemško državo, veljale so kot predstraže Karantanije in Vzhodne marke, sicer so pa imele svoje kneze. Balderik si je pa s svojo nebrižnostjo navalil dovolj krivde, če pomislimo, da je pod njegovim poveljstvom in varstvom stala vsa zemlja med Dravo in Savo in bi bil lahko zakrčil pot Bolgarom že pri iztoku Drave v Donavo.

Cesar je poslal proti Bolgarom nemško vojsko in vrhovno poveljstvo izročil svojemu sinu, mlademu Ludoviku. Kakšen uspeh je imela ta vojska, ni znano, posebno sijajnega najbrž ne, sicer bi ga gotovo ne bil zamolčal letopisec. Bolgari so pa naslednje leto zopet prihruli ter požgali vasi ob Dravi, a tako visoko niso dospeli kakor prejšnje leto.¹ Iz gornjih krajev, torej iz današnje Štajerske in morda Prekmurskega jih je hitro potisnila nemška vojska, bolj so se vgnezdili po spodnjih krajih med Dravo in Savo; okoli Srema so obdržali svojo oblast celo do prihoda Madžarov, ter od onod nadlegovali sosedna plemena.² Ludovik je tudi kmalu opustil bojevanje zoper Bolgare, ne da bi bil sklenil z njimi formalni mir, ker se je začel bojevati zoper svojega očeta in brate.

¹ *Annal. Fuld. ad a. 829, o. c. I, 360: Bulgari navibus per Dravum fluvium venientes quasdam villas nostrorum flumini vicinas incenderunt.*

² Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, str. 147; Klaić, n. d. str. 50; Dümmler, *Die südöstlichen Marken* 28.

Bolgarski napad je imel za naše dežele važne posledice. Zaradi zanikernosti in brezbržnosti je bil Balderik odstavljen, ob enem so pa na dvoru sprevideli na podlagi trpkih skušenj zadnjih let, da dosedanja uprava obmejnih pokrajin ne zadostuje. Cesar je torej v državnem zboru v Aachenu l. 828. furlansko mejno marko ukinil in njeno ozemlje razdelil med štiri grofe, ki bodo manjše pokrajine ložje upravljali in varovali. Žal, da nam letopisec ni natančneje opisal te razdelitve, a vsekako je ta razdelitev tvorila podlago poznejšim teritorialnim skupinam: Furlanija v ožjem pomenu, Istra s Primorjem, Kranjska, Koroška in štajerska marka ob Savi. Dočim so došlej bili Slovenci zbrani v dveh velikih skupinah pod oblastjo korotanskega in furlanskega grofa, se sedaj začne kosanje na živem telesu slovenskega naroda, ki je usodno vplivalo na njegovo daljno zgodovino. Da bi v bodoče zaprečili slične napade, kakor je bil bolgarski, so pa tudi mejo bolj zastražili in obmejne pokrajine še tesneje združili z znotranjimi deželami, zlasti z B a v a r s k o.

Nekoliko boljše posledice je imel bolgarski naval za hrvaško zemljo med Savo in Dravo. Vsled homatij v cesarski rodovini je tukaj oslabela frankovska moč, kateri so Bolgari zadali občuten udarec. Vez med to deželo in nemško državo je bila rahla, tem bolj, ker so tukaj za dalj časa obdržali oblast Bolgari. Najbrž pod vrhovno oblastjo in s pomočjo Bolgarov se je tu kmalu našel naslednik Ljudevitov, knez Ratimar, ki je raztegnil svojo oblast celo preko Save v današnjo Bosno. Toda njegovo veličje je bilo kratkotrajno. Po naročilu kralja Ludovika Nemškega je l. 838. vdrl v njegovo deželo mejni grof Ratbod, da bi se maščeval nad njim, ker je sprejel nitranskega kneza Privina in njegovega sina Kocela, ki sta bežala pred Ratbodom. Ratimar se ni mogel upreti pretežni sili, ampak je zbežal preko Save v Bosno, Privina pa, videč, da mu ne more pomagati, ga je zapustil in se zatekel h korotanskemu grofu Salachu, ki ga je izmiril z Ratbodom. Privina se je kmalu

prikupil tudi kralju Ludoviku, ki mu je podelil v fevd slovensko kneževino med Blatnim jezerom in Dravo, — zadnji, če tudi medli sij slovenske samostojnosti. Hrvaška zemlja med Savo in Dravo je pa zopet prišla v večjo odvisnost od frankovske države. Med tem so se tudi Bolgari sprijaznili s Franki, vsaj sklepati se sme to iz tega, da je kralj Ludovik I. 845. in 852. sprejel v Paderbornu in v Mainzu tudi bolgarsko poslanstvo. Dobro sosedstvo pa ni dolgo trajajalo, zakaj že I. 853 so Bolgari združeni s panonskimi Slovenci vdarili zopet v frankovsko državo, gotovo zopet v današnjo Štajersko. Naščuval jih je bojda Karlman,¹ a Ludovik Nemški jih je pobil. Sicer nam pa letopisi onega časa leto za letom poročajo, kako so se prihajali poklanjat nemškemu vladarju zastopniki raznih jugoslovanskih plemen in pozneje tudi Bolgarov. Sedaj, ko imamo svojo tisočletno usodo za seboj, nam vzbujajo ta poklonstva le bolešt, toda v okviru onega časa je bilo to naravno. Preseljevanje narodov in avarsko gospodstvo je napravilo v podonavskih deželah strašen kaos, polagoma se začne v 9. veku kristalizacija državnega in kulturnega urejenja in tu je velika država Karola Velikega privlačila kakor planet manjše in razpršene meteore k sebi. To privlačno moč je le še bizantinsko cesarstvo nekoliko paralizovalo, a ne baš na korist balkanskim, slovanskim plemenom. Le tem je manjkalo krepke desnice, ki bi združila v enoto podonavske dežele, stari rimski Ilirik; silni bolgarski Omortag je pač izkušal iztrgati izpod nemškega žezla Slovane ob Donavi, Dravi in Savi, toda njegov poskus je došel o neprimernem času. Bil je prepozen, ker se je že nemška oblast preveč utrdila, zlasti po porazu Ljudevitovem v Karantaniji in Panoniji; frankovska država je že bila pokristjanjena in je po prizadevanju Karola Velikega tudi že dosegla precejšnjo stopinjo omike. Nasproti temu so bili Bolgari takrat še polbarbari in Omortag

¹ Annal. Bertin. ad a. 853: Bulgari, sociatis sibi Sclavis, et, ut fertur, a nostris muneribus invitati

neusmiljen sovražnik krščanstva, njegov naklep torej jalov, njegova država še negotna, da bi postala središče podonavsko-slovenske državne kristalizacije in pospešiteljica krščanske civilizacije. Bolgarski napad v naše dežele je le še naše pradede bolj pritisnil pod žezlo nemške države in pospešil razdelitev v manjše politične skupine, ki do današnjega dne ločijo Slovence v razne pokrajine.

Bolgarski narod proslavlja letos tisočletnico smrti svojega prvega krščanskega vladarja, kneza Borisa († 907). Ta vladar je leta 862 stal na strani kralja Ludovika proti njegovemu nepokornemu sinu Karlmanu in proti Moravcem, njegovim zaveznikom, in se je že takrat posvetoval z Ludovikom zaradi pokrščenja in l. 867 je ta na prošnjo Borisovo poslal škofa Hermanrika v Bolgarijo, ki pa se je kmalu vrnil, ker je bil med tem že papež poslal tjakaj škofe.¹ Toda dejanski je Boris sprejel krst od carigradske cerkve in po dolgem omahovanju med Rimom in Carigradom, se je končno bolgarska država vdala slednjemu. Pri Rastislavu je bilo politično modro, da se je proti premočnemu nemškemu vplivu obrnil v Carigrad za misijonarje, za Bolgare bi bilo pa nasprotno modrejše nasproti Bizancu, ki je bil poguba bolgarski državi. V resnici, jako resne spomine nam vzbuja tisočletnica Borisove smrti!

¹ Annal. Fuld. ad ann. 867.

Donešek o razmerju med Janežičem in Levstikom.

(Iz arhiva g. svétnika E. Guttmana.)

Avgust Žigon.

„K življenju le pšemu se rod moj
zdrámi!“ — bil klic je Tvoj

Besednik 1869., 17.

Di mi, da bi z današnjo objavo podal le nekaj novih listin o zaslužnem možu, ter s tem pomnožil ne ravno bogato zbirko objavljenih pisem Janežičevih; v prvi vrsti mi je na duši, da osvetlim in do pristajajočega ji pomena dvignem neko epizodo iz kulturnega našega življenja in razvoja, katere ne cenimo dodanes dostojno. In za ta namen so mi sledeče listine dobrodošla snov, le ugodno gradivo, da dosežem, kar mislim. Odtod izvira, da odstopam tu od tiste, sicer prave in danes obče vsprejete metode, po kateri sem objavil l. 1903. v Zborniku V. Čopova pisma. Podati hočem pa vendar tudi Janežičeva po kronološkem redu, in zaznamovati jih zaporedoma, kakor se vrsté, s številkami.

Janežičevih pisem nam dosedaj ni znanih dosti. Leta 1884. je G. Jereb v „Lj. Zvonu“ objavil na str. 599—603, in 662—669 v svojem članku: „Josip Podmilšak“ (Andrejčkov Jože) iz let 1866, 1867 in 1868 osemindvajset listov Janežičevih imenovanemu pisatelju, češ, da so „pokojnega Janežiča pisma važna za razvoj naše leposlovne književnosti: tedaj je bil on njega duševni voditelj . . .“ (559), kar je kolikor toliko res. — Glaser ima dva, oba Bilcu, v III. zvezku svoje Zgodovine

slov. slovstva (l. 1896.): enega (z dne 2. V. 1858) na str. 167, drugega (z dne 19. XI. 1865) na str. 175. — Sicer pa ne vem, da bi imeli še kje kak list Janežičev v javnosti. Gotovo pa je, da leži v privatni lasti še mnogokje kaj enakega! (Stritarju, Gregorčiču, Erjavcu, Cegnarju, Novaku itd.). Dobro bi bilo, da bi to prišlo na dan!

Tu objavljam liste Levstiku, kar se jih je še srečno ohranilo in se jih zbralo iz raznih zabojev in predalov in škaltelj v zapuščini Levstikovi. Donesek so nam za поблиžje spoznanje osebnega in literarnega razmerja mej obema, ki ga niti Levec v svoji biografiji o Levstiku ni označil dovoljno. (Zbr. sp. Levstikovi V.) A kakor sem rekel: njih prava vrednost pa je, da nam iz njih posije nov, jasnejši žarek na neko fazo v kulturnem naravnost razvoju naroda našega.

I.

Kako in kedaj se je Levstik seznanil z Janežičem, ni prav jasno dodanes. Tudi Levec nima o tem ni besede, niti ne Stritar v svojem „Levstiku“ (Zbr. sp. VII.). Eno pa vemo: Ko je l. 1858. (1. januarja) izšla 1. številka Janežičevega „Glasnika Slovenskega“ (I. zv.), imela je na svojem čelu, na uvodni strani svoji — Levstikovo ime in Levstikove verze („Bog“), na 14. str. pa hkrati pričetek prozajičnega spisa njegovega: „Popotovanje iz Litije do Čateža“.

Levstik je bil takrat že znan mož po Slovenskem, manj sicer kot prozajist in jezikoslovec ter kritik, a pač pa kot dober pesnik; ponekoliko to iz „Slovenije“, posebej pa iz „Pesmi“, ki jih je triindvajsetleten poslal l. 1854. že po svetu in ki so doživele znano osodo, Levstiku pa odločile vse nadaljnje življenje, ker je vsled njih moral zapustiti olomuško bogoslovnico. Štiri leta so skorajda minila od tistega dogodka, ko se je zdaj oglasil l. 1858. v novem Glasniku. Prebil je izmed teh let menda skorajda celo prvo leto pri „Iliji“ v Spodnjih Retjah, kamer se je vrnil (pomudivši se nekaj tednov mejpotoma na

Dunaju iz Olomuca; od Ilije je šel učiti h grofu Rud. Pacetu v sv. Križ na Dolenjskem („svetokriški kovač Diguž!“), ostal tam „nad tri leta“ (Levec, Levst. sp. V. 319); „circa 2 1/2 Jahre“: (Pacetovo pismo; gl. Levstik I. 305); odtod se je vrnil spet k Iliji, kjer sta s Stritarjem, prišedšim na počitnice z Dunaja, pekla krompir itd. (Stritar, VII. 155 i. n.); bil je tu zdaj „do malega jedno leto“ (Levec, Levstik V. 320). Bilo pa je to leto ravno tisto leto 1858., ko je Levstik nastopil v novem Glasniku in v Novicah („Napáke“) — kot prozajist. V teh štirih letih se je tedaj preobrazil Levstik, živeč v vedni in živi dotiki z narodom in njegovo govorico na kmetih, v šoli potemtakem prostega kmeta našega, iz pesnika v prozajista in jezikoslovnega kritika „samouka“. Tega se treba nam spomniti tu.

Kaj pa imamo Levstikovega v prvem Glasniku: leta 1858. ? Janežič je delil letnik tisto kakor še naslednji dve leti na dva, v sebi samostojna in zaključena polletna zvezka. In I. polletje ima te-le Levstikove stvari, vse z odkritim imenom:

v števil. 2. (1. jan.) koj na čelu: a) Bog. (Po Deržavinu Fr. Levstik); b) Popotovanje iz Litije do Čateža;

v števil. 2. (1. febr.): Nadaljevanje „Popotovanja“;

v števil. 3. (1. marca): c) Vmetnik. (Alegorija); nato nadaljevanje „Popotovanja“; d) Odgovor sestavku „Potrebe Slovencev glede prirodnih ved“. — Prinesla je bila namreč Glasnika številka februarska članek: „Potrebe Slovencev glede prirodnih ved. Spisal V. J.“ Omeniti mi je to tu, ker jemlje prvo Janežičevo pismo ta spis v misel;

dalje v števil. 4. (1. apr.): Nadaljevanje „Popotovanja“.

In tu nastopi sedaj ono že omenjeno, prvo nam ohranjeno pismo Janežičevo Levstiku:

1,

Dragi prijatelj!

Kakor Vam je znano, se bo Glasnika vsakega polletja eden zvezek na svetlo dajal; zatorej se morajo vsi začetni sestavki v 5. in 6. listu dokončati. Prosim Vas torej, da mi popotovanje kmalo kmalo pošljete, ne šele okoli 20., da vem gradivo prav razrediti. Prosim pridjati še več drugih reči. Na Vaš

odgovor sem sopen prejel odgovore, pa dosti o tem, zanje ne bo več prostora; pričkal in preprial se Glasnik ne bo. Če mislite kako povest spisati, dogotovite jo kmalo, doslej še nimam prav pripravne za drugo polletje; prva dobra povest, ki jo dobim, bo tiskana že v 1. listu prihodnjega polleta. Zdravstvujte

Vaš

prijatelj

Ant. Janežič.

Pismo je brez data. A ker omenja 5. in 6. lista ter prosi za „Popotovanje“, ki dojdí kmalu, ne šele okoli 20., in ker govori o Levstikovem „Odgovoru“, priča njega vsebina, da je moralo nastati po 1. marcu, ki je prinesel tisti Levstikov „Odgovor“; dà, da je nastalo najbrže celó po 1. aprilu, ki je prinesel še košček „Popotovanja“, kar kaže, da je tisti mesec ravno še zadnji ostanek rokopisa pošel, in da je Janežič natisnil le, kar je še imel; tudi stavek, ki pravi, da je Janežič „sopen prejel odgovore“ na Levstikov „odgovor“, potrja, da pismo pač še ni iz marca. Zato bi rekel, da je ta list iz prve polovice aprila, in sicer leta 1858.

A Levstik ni, kakor kaže Glasnik, poslal pred 20-tim rokopisa; šte v. 5. (majska) nima namreč nadaljevanja „Popotovanju“, ampak le pesem:

e) V gozdu. Spisal Fr. Levstik. (Str. 136: „Po listju trepetá...“).

Šele številka 6. dokonča (dne 1. jun.) „Popotovanje“. S tem je bilo pri koncu prvo polletje Glasnika.

Iz vsega dosedanjega je razvideti, da ta list; po kronologiji prvi sicer mej nam ohranjenimi, pač nikakor ni bil sploh prvi mej Janežičem in Levstikom, ampak da nas postavlja ta že — in medias res! Prvi listi so morali biti vsaj že iz leta 1857.; a teh ni v ostalini.

*

Na prehodu k II. polletju Glasnika za l. 1858. se nam je tu spomniti, da je vštreno z Levstikovimi spisi iz polovice tega

leta Glasnikovega izhajala še druga razprava, pisana za drugega Levstikovega prebivanja pri gostoljubnem prijatelju-kmetu (1858), po vrnitvi iz grofa Paceta hiše; bile pa so ta razprava:

»*Napáke slovenskega pisanja*«,

ki jih je bilo vsega skupaj za 18 listov „Novic“. Prinašale so jih te od 6. januarja do 14. julija 1858. (v številkah 1.—28.). Bila je to razprava za naš razvoj epohalnega pomena, prvič že sama po sebi, drugič pa vsled svojih posledic: znamenita bolj ko vse, kar je prinesla 1. pol tistega leta Glasnikovega. Levec poroča in sodi (v Levstikovih sp. IV. 306) o nji:

„Ta razprava sedemindvajsetletnega Levstika, pisana v dobi, ko Miklošič še ni bil razglasil svojih epohalnih spisov v slovenskem besedstvu, pisana brez vséh znanstvenih pripomočkov — zakaj pisatelju so bile na razpolaganje jedine „Novice“ in Kopitarjevi drobni spisi (gl. 115 str. tega zvezka¹ — pisana ob času, ko je pisatelj brez kruha živel pri svojem prijatelji Oblaku — po domače Iliji — v Spodnjih Retjah ter stanoval v leseni kolibi pod slamnato streho — je krasno spričevalo Levstikovega bistroumja in Levstikove odločnosti. Vzbudila je v Slovencih občno pozornost. Močno je vplivala na mlajše pisatelje, zlasti na Erjavca in na Jurčiča. Zadnji je velikrat pravil, da bi nikoli ne bil začel pisati slovenski, da mu Levstik ni odprl očíj s tem spisom. Toda močno je razburila konservativne pisatelje in to zategadelj, ker jim je Levstik brezobzirno očital njih napake, ker je ostro prijemal takrat v slovenski književnosti gospodujočo gorenjsko svojeglavnost in ker je na ves glas zahteval književne **kritike**.«

In dalje na str. 348 zvezka V. piše, kako je tu dosegel Levstik že,

„da so slovenski pisatelji zapustili pot, po katerem so hodili, skoro bi rekel, do l. 1858., ko se je bilo bati, da vsa naša pisava odreveni v tesnih okovih in sponah nemškega mišljenja.“

Spis je sad tistoletnega samotarskega življenja Levstikovega na kmetih in takratne duševne koncentracije v tihi sa-

¹ Tam pravi Levstik sam v spisu „Gospodoma nasprotnikoma“: „Ko sem izdelaval „napake“, nisem pred sabo imel ne dr. Bleiweisovih „Novic“, in razun „Kopitars nachgelassene kleinere schriften“ tudi ne družih bukev, ktere imajo kaj govorjenja o tej réči“. (Levstik, Zbr. sp. II., 115.)

moti „lesene kolibe“, kakor tudi, seve, mladostne še, 27-letne le moči, in pa: takratne ter prej že večletne žive dotike s prostim kmetom in njegovo živo govorico! Odtod tudi tista ideja, tisto spoznanje Levstikovo in zahteva njegova, ki je glavna misel „Napak“ in sploh vse kritike Levstikove: da „je iskati živega studenca našemu književnemu jeziku — pri prostem nepokvarjenem narodu samem.“ (Levec, Levstik V. 347.) In naglasiti je vredno, da je prav iz tistih dni in iz tistega leta poleg tega teoričnega spisa tudi še praktični oni vzgled, kakó treba pisati slovensko prozo, da bo prav in res slovenska, vzgled, o katerem je že Stritar povdarjal, da pomeni začetek nove dobe v zgodovini slovenske proze: „Martin Kerpàn“! A tu smo zopet pri Janežičevem Glasniku.

*

Pisal je Janežič v onem nedatiranem pismu meseca aprila l. 1858. Levstiku, naj jo dogotovi, če misli spisati kako povest, kmalu: doslej da še nima prav pripravne za drugo polletje; „perva dobra povest, ki jo dobim, bo tiskana že v 1. listu prihodnjega polleta.“ In Levstik mu je izpolnil željo: na čelu 1. lista II. polletnika stoji — Krpan.

A pregledati nam treba tu vse, kar je Levstikovega izšlo in kakor je izhajalo to — v II. polletniku Glasnika za l. 1858!

V štev. 1. (1. julija): a) Martin Kerpàn z Verha; b) ocena Janeza Cieglerja „Sreče v nesreči“, izišle l. 1836.;

v štev. 2. (15. jul.): Martin Kerpàn (Konec); ocena „Sreče v nesreči“ (dalje); c) „Še nekaj k drobtinici iz slovenske slovnice“, 14 vrstic o glag. „slediti“ in „terjati“, a to kot zavrnitev drobne opazke M. Cigleta, objavljene v 1. štev. Glasnikovi tega polletja („Drobtinica iz slovenske slovnice“, str. 13., o istem glag. „slediti“);

v štev. 3. (1. avg.): d) Ubéžni kralj; in konec oceni „Sreče v nesreči“. — Kakor o Napakah in Krpanu, velja pač tudi o oceni „Sreče“, da je vzrasla iz takratne dotike Levstikove z „ljudstvom slovenskim“, iz opazovanj, kako z veseljem in radi beró neuki kmetje to „narodno“ povest, kako vpliva „Sreča“ nanje; pa je zató opozoril slov. pisatelje nanjo, češ, „zmirom se mi je čudno zdelo, kako je, da je nikjer nihčé ne imenuje in opomni“. (Glasnik 1858. II. 56.) Opomniti bi bilo, da je prav

tačas (1858.) izšel za „ljudstvo“ Hicingerjev „Močni baron Ravbar“, ki ga Levstik večkrat in dosledno smeši! Šest let za tem (1864.) je dal Jurčič ljudstvu pa svojega „Jurija Kozjaka!“

S tem se skonča tistoletno sodelovanje Levstikovo pri Glasniku: njegovega spisa ni v Glasniku to leto več nikakega. Pisma Janežičevega pa nimamo iz teh mesecev dotu še nobenega, vsaj v ohranjeni zapuščini ne.

In zdaj smo kronološki tu, ko se je primerilo v Levstikovem življenju dvoje, kar nam treba omeniti, da umemo prav naslednje liste in naslednje dogodke mej Janežičem in Levstikom.

Prvo je, da dobi Levstik službo domačega učitelja pri Miroslavu Vilharju. Bilo je 24. avgusta 1858., ko mu pošlje učitelj Zorin iz Ljubljane v „leseno kolibo“ Iljevo to-le pisanje:

Lieber Freund! Soeben erfahre ich für Sie einen, wie ich meine, in jeder Beziehung passenden Dienstplatz. Der bekannte Miroslav Vilhar sucht nämlich einen Hofmeister. Ich berichte Ihnen nun, daß er auf Sie angewiesen wurde; und auf dessen Anfrage, welche Einkünfte Sie beim Grafen Pace hatten, bemerkte ich geradeaus: 300 fl und alles frei. Indem ich glaube, nicht zu wenig angeführt zu haben, hoffe ich, das Sie damit zufrieden sein werden, und theile ihnen dieß zu Ihrer Benehmungswissenschaft mit. Vilhar wird sich, wie ich hoffe, diesfalls brieflich an Sie wenden; er ist heute Mittags in Laibach angekommen, vielleicht wäre eine persönliche Vorstellung bei ihm nicht nutzlos. In Eile

Ihr Freund

Johann Sorin
Lehrer.

Laibach 24. Augst. 858.

Levec piše v bibliografiji Levstikovi dosledno, da je šel Levstik jeseni leta 1859. na Kras k Vilharju (V. 320, 330, 235); dan tega pisma oporeka Levčevemu datu. Vredno je to omeniti, ker Levec s tem odhodom v Senožeče zaključuje prvo pesniško dobo v življenju Levstikovem (V. 330). Ali pa je morda Levstik čakal še eno leto?

Drugi doživljaj Levstikov, in sicer literarni, pa je bil, da je dne 15. sept. istega l. 1858. „zagromelo po noviškem

obnebju“ — proti njemu; oglasil se je ta dan v Novicah (št. 37., str. 290) Hicinger precej ostro, a kar je glavno, docela nestvarno pod naslovom „Nekoliko kritike“ — proti „Napakam“, dokončanim ravno dva meseca poprej (14. julija 1858). In Bleiweis („Vredn.“) je še dodal po svoji navadi podčrtno opazko, ki pritrjuje — Hicingerju! —

Kaj se je vmes pač dogodilo, da so Novice, ki so vendar prej s prijaznimi opazkami „vredništva“ (Bleiweisovimi) spremljale Levstikovo razpravo, namah izpremenile svojo sapo? Pripoveduje nam o tem Levec (Levstik, IV. 306) to-le:

„Ta razprava (Napake) je bila tudi vzrok, da je mej Levstikom in dr. Bleiweisom prišlo do osebnega razpora. Levstik je namreč od dr. Bleiweisa zahteval nagrade za svojo razpravo. Dr. Bleiweis mu na večkratno terjanje res pošlje 30 gold. — „miloščine“ (kar je Levstika jako razsrdilo), vrhu tega pa Hicingerja, kakor je pozneje zvedel Levstik, „pri črni kavi“ pregovori, naj zgrabi Levstika.¹ Hicinger je to storil v svojem ošabnem in oblastnem spisu „Nekoliko kritike“ (Novice 1858, na 290. str.), v katerem se, oprt na latinski izrek: „Qui bene distinguit, bene docet!“ zaletava v Levstikovo razpravo.“

Kako in kedaj je Levstik izvedel o Bleiweisovi „miloščini“ in po kom? Po Vilharju preko prijatelja kaplana Jos. Novaka — od J. Kosmača šele l. 1859. O tem kesneje zanimiv dokument

II.

No, na Hicingerjev grom niso obnemeli na prizadeti strani — „s tiho grozo“. Oglasili so se pri nas trije:

A.

Najprej Fr. Cegnar iz primorskega Pazina — za Levstika in zoper H. in Bleiweisa — koj v drugem, Hicingerjevi „kri-

¹ Na dogodek „pri črni kavi“ meri, zdi se mi, ta stavček Levstikov v kesnejšem odgovoru: „G. nasprotnikoma“, ki velja Hicingerju: „Vprašamo jih (t. j. Hicingerja) le, čemu so se vtikali v nevarno sitnost? Saj menda jih nihče ni silil, nihče ni prosil, da naj z roko sežejo v plamen, vzlasti če nima rogovic, kakoršnih je treba pri tako nevščénem poslu.“ (Glasnik 1859., 1. jan., str. 13.).

tiki“ sledečem Glasniku dne 15. oktobra, s spisom: „Jeli nam treba kritike ali ne?“ (str. 135—139). Neposredno pred objavo tega članka pa tiče naslednji list Janežičev Levstiku:

2.

Dragi prijatelj!

Kaj počenjate, da ste popolnoma umolknili? Velika velika zguba bi to bila za slovenščino. Pa mislim, da na tihem obdelujete polje slovstveno. Kaj je z Vašim bčelarčkom? Ali imam za Glasnika kmalu spet kaj pričakovati? Posebno bi mene in gotovo vse bravec razveselili s kako pesmijo za list 15. oktobra. Če ste volje, mi kaj poslati, prosim do 2—3 prihodnjega mesca. Prihodnji list (15. okt.) bode tudi prinesel prav dober sostavek od Cegnarja »Ali je nam kritike treba?« kot odgovor Hicingerju in Bleiweisu. Daje jim, da je kaj. Za 1. okt. mi je sostavek že prepozno došel; zató sem ga moral odložiti.

Preden sem šel iz Celovca, sem Vam poslal nekaj dnarja po pošti. Ali ste ga prejeli? Naročnikov je doslej 394, pa še vsak teden prihaja eden ali dva. Ali ste sploh zadovoljni z Glasnikom ali ne? Kteri sostavki tekočega polleta se Vam zdnevajo slabi! Naš tiskar si je naročil tudi cirilico; pa jaz jo mislim upotrebovati samo za bibliografijo srbsko in rusko. Kakšnih misli ste Vi? List 15. okt. bo menda obsegal eno pesem od Cegnarja, če mi Vi nobene poslati nočete, od Jenkota šaljivo povest »Jeperški učitelj«, od Radonieviča »V Bledu«, od Cegnarja »Ali je nam kritike treba?« in, če bo še prostora, od V. J. »Čaj« in dve krajši narodni od Kosa in Brađaška; potem obširno kritiko berila za 7 gimn.razred od Raiča itd. Z Bogom

Vaš

V Celovcu 28./9. 58.

Ant. Janežič.

„Bčelarček“ Levstikov! Najprej o njem dve besedi tu mimogrede, ker ga tu Janežič omenja prvič, češ: Kaj je z Vašim bčelarčkom?

Levec našteva v svojem poročilu o „Levstikovi literarni ostalini“ (v „Lj. Zvonu“ 1888., na str. 383) pod točko 5. E.:

„Bučelarstvo“. Po izkušnjah in besedah retijskega bučelarja Jožefa Oblaka spisal Fr. Levstik (kakih 30 pol). To delo je hotel Levstik natisniti dati, ker je je začel prepisavati. Tega nedokončanega prepisa je 18 na pol popisanih pol; našlo se je tudi že nekaj na čisto tiskanih pol iz Kleinove tiskarne. A nadaljevanje je Levstik ustavil, ker se je založnik skujal.“ — L. 1895. pa pripoveduje v biografiji Levstikovi (Zbr. sp. V., na str. 322), da je knjigo: „Bučelarstvo“. Po skušnjah in besedah retijskega bučelarja Jožefa Oblaka spisal Fr. Levstik“, hotel Levstik izdati l. 1867. Rokopis da obseza 112 drobno popisanih listov v četverki. Dobil da je tudi založnika trgovca E. T—na (kdo ta?); a ko je bilo na čisto natisnjenih že šest pol (hranijo se v njegovi zapuščini), prišla da sta si navskriž z založnikom, in Levstik je ustavil nadaljno natiskovanje. Velika škoda vsem našim bučelarjem, da ta izborna knjiga ni zagledala belega dne! — Tako Levec o tem: Tu stoječe Janežičevo pismo pa nam podaja zanimiv nov dat, ki kaže, da je ta spis Levstik že pisal vsaj septembra m. 1858, tedaj 10 let že prej kakor je je hotel natisniti in že tiskal (1867.). Imenoval je takrat to knjigo še „Bčelarček“. A še eno, t. j. koj naslednje pismo Janežičevo (v tej objavi pod 3.), z dne 13. oktobra 1858. govori o tej knjigi: Janežič svetuje Levstiku, naj jo ponudi „društvu“ — namreč sv. Mohorja — ter mu obljublja za tiskano polo vsaj po 9—10 gld. plačila. — Poslej pa ni mej njima nikjer več besede o tem spisu. Levstik je takrat že nastopal službo pri Vilharju. Tudi je ravno tedaj počila pravda s Hicingerjem in Bleiweisom, ki je Levstika silila, da jima piše odgovor. To oboje, mislim, da mu ni pustilo časa več za delo ob „Bčelarčku“; in še tretje: prišel je ravno tiste dni od svojega vira, iz katerega je to knjigo zajel: šel je iz kolibe sosedu Ilije („Jožefa Oblaka, retijskega bučelarja“) na Kras k Vilharju služiti. Zanimivo pa je, da se nam razkriva tu tudi ta knjiga kot sad tistoletne žive in neposredne dotike Levstikove s kmečkimi ljudmi, posebej tu s svojim sosedom Ilijem. Odkriva

se nam tu, kako je ta celó na duševno življenje, na literarno delovanje Levstikovo vplival (ko kesneje ded Jurčičev in soldat Pajk na Jurčiča); Levstik je celó „po besedah“ Oblakovih pisal to knjigo: izraze njegove, njegov jezik je hotel prenesti tu v našo književnost. Iz od te strani bi bil za nas ta spis imenitne vrednosti, nekak „únikum“, prava narodna, po vsebini svoji in mislih ter jeziku iz našega naroda zajeta knjiga, pravo — narodno blago! Bila bi pa na drugi kraj nov, poleg Krpana (ki je iz istega leta 1858.) drugi praktični vzgled k teoretičnim „Napakam“, kako je pisati prav po slovensko, in kje nam je iskati in odkod zajemati v knjigo resnično in pravo slovenščino! Zato je še bolj nam, mislim, in naši knjigi kakor pa našim bučelarjem res precejšnja škoda, da ta knjiga ni izšla nikoli! Ali bi je ne mogla izdati (seveda kritično, kakršna je!) še zdaj Družba sv. Mohorja, če jo odkupi od Bamberga?

Datirati pa nam jo je iz l. 1867. v l. 1857./8., t. j. v dobo drugega Levstikovega bivanja pri sosedu Iliji v Retijah, pred dobo torej njegovih literarnih pravnj za kritiko! Tedaj v isto skupino in leto kakor Napake, Krpana in Popotovanje v Čatež. Umeti nam sicer skorajda kar mogoče ni, če ne vemo, da je ta spis iz te dobe, kako to, da se je Levstik, poet, jezikoslovec in kritik, lotil takega polja; a tu se nam razodene, da je pisal „Bčelarčka“ iz svojega jezikoslovnega zanimanja in iz težnje, da praktično uresniči ono svojo jezikoslovno idejo tiste dobe: „naš književni jezik imej svoj vir v čisti govoricí narodovi!“

A k stvari zdaj — naši!

Prinesel je označeni list Glasnika res gori naštete spise, le „narodnih“ ne, in tudi ne „kritike berila“ Miklošičevega; to oceno ima šele prihodnji list (1. nov. 1858), „narodne“ pa šele številka z dne 15. nov., (na str. 166. Kosovo „Zagorska“, na str. 167. Bradaškovo „Slovenska“, z dvema drugimi še). Nas pa tu ne zanima to, ampak: da bi Janežič bil imel rad na čelu

te, za Levstika nastopajoče, protestne številke kako Levstikovo pesem, da bi ž njo odprl to številko kot nekako Levstikovo številko. A ker stoji na odmenjenem mestu res Cegnarjeva („Podgorskemu!“), ni Levstik pač ugodil Janežičevi misli. Da jej ni, bilo je najbrže še nekaj drugega vzrok: Levstik ni prvič hotel, da bi se kdo drugi boril zanj! Poleg tega pa je, kakor vse kaže, tiste dni Janežič že imel v rokah Levstikovo ostro kritiko — ravno proti tistemu možu, ki je zdaj vstal prvi javno za Levstika: kritiko proti „Pegamu in Lambergarju,“ ki ga je bil Glasnik objavil v I. svoji polovici tistega leta! Vse to ni bilo Levstiku po volji! To domnevo mi potrja Janežičev zagovor v naslednjem pismu (13. X. 1858): „Priložil sem tudi prihodnjega Glasnika; iz njega vidite, da ni Cegnar namesto Vas odgovoril, ampak je le pisal o potrebi kritike sploh.“ Janežič se je branil objaviti to Levstikovo kritiko ter mu jo 13. oktobra vrača na željo njegovo, češ, da bi jo gotovo razglasil, ko bi pesem ne bila tiskana v Glasniku; in češ, da kaj takega ne bi storil noben časnik, s čimer namigne Janežič (Levstiku dobro umljivo) na Novice, ki so ravno tiste dni „kaj tacega“ zagrešile s Hicingerjevim spisom proti — Levstiku samemu. Zdi se mi pa, da poroča o tem Levec prav (Levstik IV. 305), češ, Janežič da „prvič ni bil voljan žaliti ž njo takó pridnega sotrudnika, kakeršen je bil Cegnar, in drugič se ni hotel zameriti Trstenjaku („Vicku Draganu“), katerega je Levstik tudi hudo prijel v tej kritiki.“ In Janežič je porabil v tem oziru dobrodošle mu nove dogodke, da se otrese te sitnosti, češ, da bo Levstika zdaj pač že potolažil Cegnarjev nastop v obrambo njegovo. Zdi se mi pa, da je bil Janežičev strah brez prave podlage. Levstik je namreč kesneje (l. 1860.) poslal to kritiko Cegnarju v rokopisu sam. In kaj mu je odgovoril dobra, krotka duša Cegnar?

Dragi moj prijatelj! Ne zameri mi, da Ti spise, ki si mi jih unidan dal, še le zdaj nazaj pošiljam; čakal sem, da sem bil s prepisom Marije Stuartove v kraju, ktero tudi prilagam. Prav hvaležen sem Ti za kritiko o Lambergerju, mnogo si me podučil; škoda, da je nisem po-

prej bral, kakor sem Lambergerja svetu izročil; bil bi ga čisto na drugo vižo vstvaril. V vseh rečeh vendar nisem tvojih misel, ker imam tudi za svojo stran nekoliko podslomb. O tem pisati bi preobširno bilo, ako se snideva, kakor mislim mesca avgusta, se bova o tem pogovorila, da bo za oba prav . . .

V Terstu, 28. 6. 1860.

Tvoj Cegnar.

In vendar je bilo prav, da takrat ta kritika ni izšla (dasi je ostala rokopis do l. 1892, ko nam jo je izdal Levec v Levstikovih spisov zv. IV.); a dobro in prav zato, ker bi se morda tisti tu 15. X. 1858. s Cegnarjevo razpravico zapričeti boj ne bil ne pričel ne vršil tako izborno, kakor se je. Tako pa je zdaj ta dan 15. oktobra 1858. tak, da bi ga morala imeti in naglasiti vsaka poštena Zgodovina slov. slovstva (tudi — in usum delphini — šolska!) dasi ga dandanes ne nobena, kakor še marsikaterega ne, ker — ni v nji dodanes „sistema“, ali — pravega spoznanja in pravih idej: vse je še — gola le bibliografija!

Pred to znamenito številko pa (dva dni prej), odgovoril je Janežič na prejšnji večer prejeto pismo Levstikovo to-le:

3.

Dragi prijatelj!

Snoči sem prejel Vaše pismo. Veseli me, da ste sopeset našli zaslužek vsaj za nekoliko časa. Ali bi se ne hotli potegniti za kako učiteljsko stolicu na gimnazijah ali realkah, za sedaj vsaj začasno? Mislim, da bi Vam ne spodletelo.

Po Vaši želji pošiljam kritiko Cegnarjevega Lambergerja nazaj. Gotovo bi jo bil razglasil, ko bi pesem ne bila tiskana v Glasniku; vsaj bi kaj tacega noben časnik ne storil. Ob enem Vam naznanjam, da je ta pesem že počesčena v Poutniku od Otavy.¹ Priložil sem tudi prihodnjega Glasnika; iz njega vidite, da ni Cegnar namesto Vas odgovoril, ampak je le pisal o potrebi kritike sploh; po mojih mislih ne preslabo.

¹ Češki list, ki je izhajal v Piseku, in ki ga Glasnik pogosto omenja v „Pregledu slovanskih časnikov“; popolni naslov se temu letniku

Naročnikov imá Glasnik 5 ali 6 čez 400. Sostavkov dobivam obilo, pa koliko jih je preslabih, da niso za nobeno rabo. Vašega pisa noben izmed nas ne doseže; vaši sestavki so v resnici prava šola za nas. Da bi Vas nekaj spodbodel in Vam tudi nekoliko pod ramo segel, sem sklenil, Vam vse prihodnje izvirne sestavke v prozi plačevati po 14 gld. novega denarja, za prevode pa po 8, če je Vam všeč. Vsem drugim pa ne morem drugači plačevati kakor doslej, ako se število naročnikov ne pomnoži. Posebno bi želel, da mi vsaj do srede mesca decembra kaj lepega pošljete; posebno draga bi mi bila kaka povest. Upam vendar, da mi bote že prej kaj poslali. Če za bučelarčka nimate založnika, le ga pošljite druŕstvu. Kar bo v moji moči, se bom potrudil, da bo Vam za tiskano polo vsaj 9—10 gld. plačalo. Svetjem Vam vendar, da ga pošljete popred kakemu skušenemu bučelarju v pregled in pridenite tudi, kar on o njem misli. Pa glejte, da to skorej opravite. Odpišite mi najpred ko Vam je mogoče ter mi naznanite, kaj imam do novega leta od Vas za Glasnika pričakovati. Z Bogom

Vaš

V Celovcu 13./10. 58.

Ant. Janeŕiĉ.

Ta oktobrski list jemlje v misel neko ravnokar dobljeno službo „vsaj za nekoliko ĉasa“, dasi Levstiku nasvetuje hkrati

glasi: „Poutník od Otavy. Ĉasopis pro lid měŕstský i venkovský. V Písku 1858. Roĉník 1. (Redaktor Vojt. Vlastimil Janota, uĉitel v Písku).“ In ta ĉeŕŕki leposlovno-pouĉni tednik, po svojem znaĉaju jako podoben Glasniku našemu, je prinesel v II. zvezka (polletnika) vsakonedeljskih ŕtevilkah 5., 6., 7., 8. in 10. (dne 1., 8., 15., 22. avgusta — „srpna“ — in 5. septembra — „zúří“ —) ĉeŕŕki prevod tu imenovane pesmi, a pod naslovom: „Pegam a Lambergar. (Po slovinsku složil Fr. Cegnar)“. Prevajalec se ni podpisal. — Potemtakem je gorenjo Janeŕiĉevo besedo, da „je bila pesem že poĉeŕŕena v ĉeŕŕkem listu Poutniku“, umeti kot resno opozicijo brez vse ironije — proti Levstikovi kritiki, ĉeŕŕ, da vendar paĉ ni nekaj tako slabotnega objavil v svojem Glasniku, kakor bi to Levstik rad izmozgal! Saj je tisto pesem celó ĉeŕŕki list smatral vredno prestave in objave celó ĉeŕŕkemu občinstvu! — Kakor omenja ĉesto Glasnik tega lista, tako prinaŕa tudi Poutník pogosto notice o Glasniku. Zdi se torej to nekaka vzajemnost mej obema. —

Janežič že, naj se potegne za kako srednješolsko učiteljsko mesto! Da je ta tu omenjena služba že Levstikov kruh pri Vilharju, kažejo nam nadaljna Janežičeva pisma; že koj naslednje z dne 6. novembra 1858. govori o Vilharju in Levstiku v eni sapi, obeta že Vilharju in Levstiku povabilo za „Zornico“ ter naroča: „Podregaj o priložnosti tudi svojega gospoda“ na sodelovanje namreč! In tako nam pričajo vsa nadaljna pisma tega leta, da je Levstik na Zorinovo pismo iz meseca avgusta 1858. takoj stopil v dogovore z Vilharjem, ter odšel res že jeseni l. 1858. na Kras; oktobra je že poročal Janežiču o dobljenem zaslužku, a novembra ga že vidimo sredi dela v Vilharjevi hiši, ker tačas že pravi, da „ima le malo časa za spisovanje“. Toliko, da popravimo tisto Levčevo, za eno leto prekasno letnico o Levstikovem odhodu na Notranjsko.¹

Omenil sem gori „Zornice“. V življenju Janežičevem piše l. 1870. („Janežičeve Večernice“, XXIII. zv.) L. Ferčnik na str. 31:

Zraven Glasnika je Janežič vedno še druga lepoznavna delca izdajal, tako leta 1860 zabavnik pod naslovom „Zarnica“. Namen mu je bil, kakor sam piše, ogrevati serca Slovencev in Slovenk za domače reči, zbujati slovenščini če dalje več prijateljev in podpornikov.

Ker naslednje pismo Janežičevo govori o tej knjigi, pojasniti mi je tu nekoliko vso to zadevo.

Že 1. nov. t. l. (1858.) ima Glasnik na koncu pregleda „Slovenskih koledarjev“ (na str. 152) pripombo:

„Obenem dajemo na znanje, da bo napravil vrednik Glasnika za l. 1860. namesto dosedanje kolede majhen almanah pod naslovom „Zor-

¹ Sicer pa ima tudi Levstik sam v spisa „Gosp. nasprotnikoma“ drugi polovici (Levstik IV. na str. 119), kjer govori o Navratilovi knjigi o glagolih ta-le stavck o samem sebi: „Jako škoda je, da pisatelj ni mogel notranjščine bolj poslušati; pa tudi meni ni bilo priložnosti do lani. Res je, kar je Zupan djal, in kar naj bi si posebno zapomnili naši jezikoslovci, da slovenščino varuje Kras, burja pa Čič.“ Ker vemo, da je ta spis dogotavljal l. 1859. pri Vilharju, umeti nam je ta „lani“ že kot leto 1858.

nica“ za natis, ki bo prvi v slovenskem jeziku prišel na svetlo. Kako in kaj drugokrat.“

In naslednje Janežičevo pismo z dne 6. XI., govoreče o povabilu za „Zornico“, je posledica te opazke, objavljene 1. XI., ker je gotovo Levstik povprašal Janežiča, naj pove kaj поблиžjega o tej svoji novi ideji literarni; zato naj sledi tu dotični odgovor:

4.

Dragi prijatelj!

Prav užalilo se mi je slišati, da imaš le malo časa za spisovanje. Pa mislim, včasih boš že še vjel kako uro, če si volje, Glasnika še podpirati. Tvoji sestavki so za nas prava šola, posebno nam Korošcom, ki smo zrasli med Nemci.

Kar se tiče odgovora Hicingerju, le pošlji ga; če ni strastno pisan, ga bom že vzel. Samo prosim, da ne bo predolg, če hočeš, da bo tiskan že tekočega leta, ker imam toliko sestavkov začetih. Naznani mi kedaj.

G. Vilharjevih pesem je samo ena »Topol« tiskana v Bčeli. Če je nima, mu jo bom dal prepisati. Od tistega leta še sam nimam iztisa.

Povabilo zovoljo »Zornice« prejmeš v 2—3 dnevih Ti in g. Vilhar. Lepó prosim, da mi zanjo kaj zanimivega pošlješ. Podregaj o priložnosti tudi svojega gospoda.

Dobrih povesti za Glasnika mi ni mogoče dobiti, zato sem odločil, eno poljsko poleg česke prestave pripraviti za novo leto. Ime ji je »Koliština in stepy« je prekrasno pisana; slika se v nji življenje ukrajsko. Tiskana bo dala kake 4 pole. Ali nočeš Ti prevzeti prestave? Piši mi v kratkem.¹ Ako pa pripravljáš Ti

¹ Levstik te ponudbe ni vsprejel; Glasnik je namreč koj naslednjega leta 1859. prinašal res že to povest v II. polletji (št. 1.—5.) od 1. julija do 1. novembra, a pod naslovom: »Koliščina in stepe. (Spisal Mihal Grabowsky v polščini, poslovenil Fr. Cegnar.)“ Prevzel je tedaj prevod Cegnar namestu Levstika.

skega pisatelja, n. pr. Jarnika, Kopitarja, Prešerna, Vertovca ali kakega drugega slovečega Slovenca. Naj mu blagovoli naznaniti, komur je znana kaka primerna podobšina, da se bo mogla po nji napraviti podoba za Zornico“.

v štev. 7. (1. IV. 1859.): Listnica, str. 118: „G. L. M. in drugim: Radi bomo vverstili „Zornici“ tudi nekaj pesem ali drugih drobtin v horvaškem narečju. Ponižno prosimo, da nam pritekó na pomoč častiti gg. horvaški pesniki. — G. M. R. Hvala. Sv. A. v Zornici;“ . . . „g. G. K. Vse v Zornici in v Glasniku;“ . . . „g. J. Č. V kratkem. Mesca maja bi radi dali Zornico v natis;“

v štev. 9. (1. V. 1859.): Listnica, str. 150: „Zastran „Zornice“ naznanjamo, da smo prejeli za-njo podobščino Urbana Jarnika, Vodnikovega verstnika na Koroškem, in da podaljšamo po želji nekterih gg. pisateljev obrok za pripovedne in pesniške pise do konca mesca junija, za podučne reči pa do prvih dni mesca avgusta.“ —

Toda „Zornica“ vendarle ni zagledala dneva! Zakaj? To bo razvideti iz kesnjeje sledečih dogodkov! —

Videli smo, da govori v zadnjem gorenjih pisem Janežič Levstiku že o odgovoru na Hicingerjevo „kritiko“, češ, „le pošlji ga; če ni strastno pisan, ga bom že vzal.“ Levstik, živeč tačas že pri Vilharju, se tedaj tu — že pripravlja!

A preden se je še oglasil, prinese hrvaški list „Neven“ članek o tej zadevi, in sicer za Levstika — proti Hicingerju. Ker bi rad podal v tej objavi svoji nekako prvo podlago nadaljnjim študijam o tej velezanimivi dobi naše domače zgodovine, naj navedem tu dotične besede „Neven-a“!

„Neven“. (Zabavan, poučan i znanstven list. Izdava ga Narodna Čitaonica Riečka. Uredjuju dr. Josip Vranjicanji-Dobrinović i prof. Vinko Pacel. VII. godina. Na Rieki 1858. Razdava se svake subote. —) Prinesel je v 28. broju dne 9. oktobra („listopada“) t. l. na straneh 437—439 sledeči M. Dubrovčičev članek:

Književni pretresi.

Kritika, kritika pa kritika! to vičemo na sva usta, budući uvjereni da bez toga naša mladja hna književnost težko će se podići, a nikada neće dospjeti do onoga savršenstva koje je književnost postigla u naprednijih

od nas naroda.¹ Brez kritike može biti darova, ali ne sviesti; a dar bez sviesti često poradja nakaze. Za to opet lačamo se zabačenog pera da na tom polju po mogućtvu koristni budemo. — Gdje duhovi nisu na kritiku navikli, kao što je to u nas, tu je odveć nježna i književnička osjetljivost; pa s toga da bi izbjegli svake prepirke kojim prostor ovoga lista ne dopušta mjesta, to napried javljamo da ćemo se u iste težko upustiti, okrom riedkih slučajeva kada bi iz njih kakva značeća pouka poizteći mogla. Ali u obšte mi ćemo izložiti saviestno, poredačno i jasno svoje mnienje o svakom djelu koje nam u ruke dodje, i ne ćemo se osvrutati na nikakve opravge, nemoj samo kada bi ova posve osnovana bila; u tom slučaju izjavit ćemo bez svakog i najmanjeg zatezanja da su nas osnovi oprovržnika prinudili sa svim ili u nječem preinačiti svoje mnienje. To javno priznavanje neće nas stati ni malo muke, da pače radostno ćemo tim i zavedeno obštinstvo na pravi put izvesti, i nepravdu spisateljju nanesenu popraviti. Najdublje smo uvjereni da svemudrosti i premudrosti nejma u nikoga.

Do 1848 mnogo se u nas pisalo, ali svakojako. Pjesništvo je bilo u modi; premnogo pjesnika, ali premalo valjanih pjesama; kritika je pak bila riedak pojav, i to se gotovo svagda neizvjestnim korakom in bojazljivim glasom pojavljala; od nauka koje su nam glavna potreba skoro ni traga. Poslje onoga burnoga vremena, kad su politične brige sve duhove obuzele, nastupi desetegodišnje književno mrtvilo. Iznureni zaspasmo u cvietnom vrtu, a probudismo se na zelenoj livadi. Tu štete nejma: probudismo se sasvim drugi ljudi; cvietje ne obdielavano za toliko vremena uvehnu, a na njegovo mjesto poizniknu trava; ali mi livadu uzesmo krčiti, orati, i već ju plemenitim sjemenom zasjejavamo. Druga miena tim nastaje u našem književnom tečaju: s pjesništva prelazimo na polo-

¹ Tu je dodalo uredništvo pod črto tisto Levstika se tičočo pripombo, ki se glasi (na str. 437):

Vrlo nam je žao, što ih je veoma malo, koji bi tako zdravo mislili; da ne samo što mnogi tako ne misle, nego im je misao u nakani zao-stala za koj viek. Tako n. pr. mi smo se radovali iz svega srca, čitajući u „Novicah“ one neporične istine što ih u onu liepu kitu sabrà g. Levstik kako nitko prije njega „kako se kviri jezik“; a sada se digo proti njemu, do ista ne sa svim čistom namjerom g. Hicinger, a i sam g. Urednik. To je žalostno, što moramo ovo reći v obranu g. Levstika; ali osviedočeni, da bez lieka one bolesti, (slabe i nevaljale pisarije) ne preboljesmo, usmieli nas dosadanji neuspjeh književnoga napora, te velimo ovo čistom saviesti: „Pojte rakom žvižgat“ svi spisatelji i pisci koji mislite, da bez kritike može biti napredka, i Vi svi, koji vičete da je zloba i neznanstvo kad koj rekne: bračo ne valja nam posao, iz-tražujmo i učijmo što ne znamo, zabacujmo što ne valja. Tu je zlobe i neznanstva kad tko ne priznaje istine, a nije ondje dje se priznaje: Nit znam ja niti ti a ni druga tri itd. Ur. Nev.

žiteljne nauke; i taj je prelaz tim razumniji i srećniji što se najprije prihvatismo poviesti. U početku umnoga razvitka treba nam prije svega razviti i obezbiediti svijest narodnu; a ova je u poviesti. Tu će većina naših spisatelja moći koristnija biti nego li na polju pjesništva; jer na ovom treba biti pozvan, a pozvanih je vrlo malo; polje pak poviesti i drugih nauka otvoreno je svakomu koj pronicateljnosti, razsudljivosti i prilježnosti ima. Ovim što do sada rekosmo ne namjeravamo odbijati obdarene duhove od pjesništva, ili ovomu cieniu pobijati; ciena je njegova od svakoga priznata; žrtvenik je pjesništva u rodu čovječjem nerazrušiv; ali koj god nedostojan k ovomu žrtveniku pristupi i okalja ga, gromom je obštega mnienja udaren i bačen u tamni jaz bezimenosti. Mediocritas tamo se ne trpi; tamo si ili velik ili ništa. To su već mnogi predjašnji stihotvorci uvidjeli, pak se razumno povukoše; to će i unapried mnogi još uvidjeti, pak će se okaniti posla, za koj nebudući rodjeni ne mogu ni sebi slave ni narodu koristi pribaviti; a tako, ili svojim razumom osvješćeni, ili izpred biča kritike, koja z goreoznačenom nastupivšom mienom mora van izaći zrela, stroga i odvažna, pouklanjat će se prosti stihotvorci, a ostati će na poljani pravi pjesnici. S jednim od takovih mi započinjemo ove kritične pokuse, nadajući se da ćemo u ovom poslu i vrjednijih drugova vremenom steći. — (Nato sledi še M. Dubrovčićeva ocena „Zlatke p. Antuna Kazalića“ kot II. del članka.)

In zdaj je zopet zagromelo v Novicah: oglasi se „vredništvo“ (Bleiweis) dne 10. nov. 1858. (št. 45.) proti Čegnarju in „Nevenu“ ter sklene svoj članek, ki nosi naslov: „O d g o - v o r“, tako-le:

„Toliko smo bili prisiljeni, odgovoriti na gospod C. spis, da overžemo krive zasege in branimo sebi svoje. Kar nam je gosp. Hicinger poslal o svoji zadevi, nam je za danes prepozno došlo; bomo tedaj natisnili drugo pot.“ (Str. 357).

„Nevenu“ pa doda pod črto še to-le strupeno ter značilno opazko:

„Z nazočim spisom, prosimo, naj si razjasni svoje napačne misli tudi gospod vrednik „Neven-a“, kateri v svoji opazki očitno kaže, da mu ni znano, kar so „Novice“ v svojih 16. tečajih že o jeziku slovenskem pisale, in da našega dostavka v 37. listu ali ni bral ali ne razumel, sicer bi bil gotovo opustil tiste tirade. *Vred.*“

In res, koj naslednji list 46. Novic z dne 17. novembra prinese Hicingerjevo ropotanje: „Še nekoliko kritike“ (str. 364 in 365.). Nato pa se oglasi drugi izmed onih treh: sam krotki

in miroljubni Janežič, dasi je Levstiku bil nekdam pribil: „pričkal in prepiral se Glasnik ne bo.“ A duh časa in razmere so bile prenapete, da bi ne počilo in treščilo!

B.

Najprej piše o tem Janežič zasebno Levstiku, še ne teden dni po Hicingerjevem drugem nastopu (21. XI. 1858) to-le:

5.

Dragi prijatelj!

Kakó sta se Bleiweis in Hicinger odrezala, ste menda brali. Hicingerja bom tudi jaz prijel zavoljo sovražnega napada; on mi mora svoje besede preklicati ali dokazati, zakaj je izustil obrekovavne besede.

Kedaj bote z odgovorom gotovi? Polajšali so ga Vam same Novice, posebno Hicinger, ta mojster pisave. Primate ga z enakim orožjem; zakaj bi mi ne hodili po tej poti, katero so nam mojstri pokazali! Znete to tudi v vvodu povedati, zakaj ste morebiti pot mirnega pretresovanja zapustili. Le gotovo obrnite besede takó, da postavite mojstra na smeh. Bodi si sostavek dalji ali krajši, da le strastneji ne bo, kakor sta Novičina, berž ga bo prinesel Glasnik. Ako bi ga pa zavoljo obširnosti letos ne bilo moč podati, bom pa v »listnici« povedal, da sem ga moral prihraniti za 1. list novega leta.

Ob enem Vas lepó prosim, da mi kmalu pošljete vsaj eno prav lepo pesem za 1. list, ter mi, če je moč, berž berž naznanite kaj bo s povestjo; ali imate kako izvirno ali bote prevzeli prestavo, da bom vedel vse potrebno poravnati. Odgovorite mi berž berž; ni treba frankirati lista. Zdravstvujte

Vaš

prijatelj

V Celovcu 21./11. 58.

Ant. Janežič.

Dne 25. novembra 1858. pa piše Levstiku že omenjeni Prijateljski kaplan Jos. Novak:

„Janežič mi je dans pisal ter djal, da vedno pričakuje od tebe odgovora Hitzingerju in Bleiweisu. Tudi pravi, da bo Hitzingerja o n prijel v Novicah; vidi se, da je za-te kaj vnet.“

In na koncu istega pisma:

„Pošlji kmalo svoje reči Janežiču, svet strašno težko pričakuje vojske. Zdravstvuj!“

In 11. decembra istega še leta pa poroča:

Jaz sem Bleiweisu svobodno prestavil pesem: „o koristi kritike od Sundečiča“ — pa ne vem, kako mu bo dišala, ker je bolj anti kakor pro Bleiweis et Comp. Prepisal bi ti jo, pa saj se ne muđi!

A 15. pa decembra 1858. izpolni v Glasnika št. 12. res Janežič svojo Levstiku in drugim dano besedo; na str. 203 in 204 objavi:

Iz Celovca. — Razun g. Novičnega vrednika se je oglasil zoper Glasnikov sostavek „Je-li treba kritike“ tudi fajm. Hicinger v 48. listu Novičnem. Nočemo se spuščati v pretresovanje celega spisa, ki je pošteni, možki kritiki le malo podoben, da si ravno nosi na čelu „še nekaj kritike“ — manjka nam prostora za to, pa tudi nismo na volji, se boriti z enakim orožjem — le na kratkem pogledimo, kaj piše zoper vredništvo Glasnikovo:

„1. Kritika, kritika, pa kritika! Tedaj kritika enkrat, dvakrat, trikrat. Eden kritiko rabi, eden kritiko terpi, eden kritiko prinaša na dan. Naj se obrnem naj poprej proti tretjemu“ — menda zato, ker se je prederznil na beli dan s sostavkom, v katerem se g. Cegnar z mirno, prijazno besedo poteguje za tisti izverstni spis v Novicah, kateri je utegnil toliko zdražiti g. fajmoštra, da si ni mogel uterpeti, stopiti zoper njega na borišče; drugači ne moremo zapopasti njegove „nekoliko kritike“. — Dalje piše g. H.: „Če je prvi po svoji misli rojen v to, da je kritikovan, je tretji po moji misli poklican v to, da kritikuje za obojno stran.“ — Zares, ta je blizo perva dolžnost vsakemu časniku, da kritikuje za obojno stran, drugači je njegova kritika po svoje zasuknjena, pristranska, ki le „sovraži in odganja“, kakor „še nekoliko kritike“ pod števil. 1). Take kritike doslej še nismo rabili; zato pa tudi ne moremo zapopasti, zakaj govori g. H. na tem mestu o reči, ki smo jo zmiraj spoštovali. — Dalje pravi: „Ta — tretji pa je pri nas največkrat časnik, ali prav za prav vrednik časnika ali časopisa. Ravno časniki ali časopisi morajo pametno presojevati, kakošne spise sprejemajo in na svetlo prinašajo; njih vredniki se ne imenujejo zastonj odgovorni. Novice, vem, da niso zadovoljne z vsakim spisom.“ — G. fajmošter govori ravno takó, kakor bi znali le un-

stran Ljubelja presojevati, kakošne spise sprejemajo in na svitlo pri-
našajo. Zagotavljamo g. pisavca, da delamo to tudi po drugih mestih,
da tudi „Glasnik“ in „Priatelj“ nista zadovoljna z vsakterim spisom; to-
liko pa moramo tu povedati, da smo zaverгли tudi sostavkov, ktere smo
brali potem v ravno tem listu, kteri nas natolcuje, da smo zadovoljni z
vsakterim spisom, ker so bili za Glasnika preslabi. S tim pa nikar ne
trdimo, da so spisi, kar jih je priobčil letošnji Glasnik, vsi dobri, vsi
enake cene in vrednosti; daleč od nas je taka misel, ktera, v svoje pre-
več zamaknjena, vse tuje zometuje, da bi le edina zvonce nosila. Pa —
ali je mar v drugih časnikih, ali je mar v Novicah vse le čisto zlato?
Ali bi se ne dale g. Hicingerjeve besede, ki jih je po svetu poslal zoper
Glasnika, obrniti z enako pravico tudi proti Novicam? Tode Bog nas
obvari enacega obrekovanja! Rajši mi krivico terpimo in se v prihodnje
še bolj potrudimo, naše obrakovavce na laž postaviti. Če pa bo uhajalo
naše pisanje na krivo pot, hvaležni mu bomo, če nam kdo s pošteno
besedo pokaže, kaj ni prav in zakaj ni prav; poboljšali se bomo, ako
nas prepriča, da se naša in naših sodelavcov pisarija ne vjema z name-
nom lepoznavsko-podučnega lista ali da služi našemu narodu res na
sramoto in kvar. — Naslednjič piše g. H.: „zlasti se (Novice) ne pečajo
rade s praznim pričkanjem“. — Kdo je sprožil prepir: „Novice“ ali
„Glasnik“? Utegnili bi tu reči: Graf Orendur, wer löst uns diesen Zwie-
spalt der Natur? —

To naj bo zadosti? Nočemo dalje preiskovati, zakaj je bil raz-
glašen prvi oddelk omenjene kritike; nam era je preočitna! — Kdor
je ne ugane, dobi pehar lešnikov.

Pri tej priložnosti se zahvalujemo vsem našim podpornikom v tem
letu ter jim priporočamo Glasnika tudi v prihodnjem tečaju, naj ga bla-
govolijo prav obilno podpirati v duševnem in materialnem oziru!

Vredništvo.

* Odgovor g. Levstikov in g. Cegnarjev bomo podali v no-
vem letu; zato bomo rajši kake liste pridjali, da nam za druge reči pro-
stora pomanjkovalo ne bode.

Vr.

Poleg te podčrtne opazke pa je dal Janežič še posebej
na zadnji strani „Kazala“, tedaj na prav očitnem mestu, ki je
izšlo z zadnjo (12.) številko II. polletja Glasnikovega ter s tem
Janežičevim odgovorom vred (15. XII. 1858.), natisniti še to-le
naznanilo Levstikovo:

Zastran pravde o „napakah“.

Moj odgovor sostavkom g. Hicingerja in g. noviškega vred-
nika dr. Janeza Bleiweissa ne more biti na svitlem pred novim letom!

ker je preobširen za en sami „Glasnikov“ list in ker se ne da prenašati iz leta 1858 v leto 1859. Naj bo tedaj oznanjeno, da ga bom tiskal v „Glasniku“ prihodnjega tečaja. *Levstik.*

Tako je izpolnil Janežič tisto v zadnjem pismu Levstiku izrečeno obljubo: „Ako bi ga pa zavoljo obširnosti letos ne bilo moč podati, bom pa v „listnici“ povedal, da sem ga moral prihraniti za 1. list novega leta.“ —

S tem se skonča to (prvo) leto Glasnika, l. 1858.! In napovedovalo se je vihar no novo. Vmes je bil poslal tudi Cegnar, kakor priča gorenja podčrtana opazka „vredništva“, že svoj odgovor na „odgovor“ Bleiweisov. Vmes se je bil tudi „Neven“ spet oglasil (1858., str. 608.). Doslej pa še ne — Levstik!

Odbil pa je „Neven“ dne 18. decembra t. l., tedaj 3 dni za Glasnikom, Bleiweisa s to-le majhno opazko (broj 38., str. 608.):

— G. Levstik izbrojio je u Novicah liepu kitu, naslovom ná-pake, kako naime mnogi pisci Slovenski pišuč jezic kvare; mi smo u svoje doba sjetili sl. občinstvo kako jo njeki g. H. i uredništvo Nov. navalilo bilo nanj i na njeke koji vele da bez kritike itd. Uredničtvu Novica svjdjelo se, te nam je ódgovorilo, da mi ne razumjesmo članka itd. a sada čitamo u Glasniku Slov. da je g. Levstik napisao ódgovor, te smo mi dobro razumjeli.

Podpisa ni; a vidi se opombi, da je urednikova. Podal sem jo, da orišem situacijo, za katere je nastopil Levstik. Kesneje se Neven ni več vtikal v to zadevo.

Bojna slika je potemtakem dotu, tik pred Levstikovim nastopom, taka-le:

- 14. julija 1858: Levstik skonča svoje „Napaške“ v Novicah.
- 15. sept. 1858: Hicinger se oglasi v „Novicah“ proti „Napakam“; pod črto doda Bleiweis pripombo „Vredništva“.
- 9. okt. 1858: „Neven“ obsoja to oboje in se poteza za Levstikovo zahtevo o kritiki.

15. okt. 1858: Cegnar v Glasniku: „Jeli nam treba kritike ali ne?“
— proti Hicingerju in Bleiweisu.
10. nov. 1858: Bleiweis proti Cegnarju v posebnem članku: „Odgovor“; pod črto opazka Nevenu.
17. nov. 1858: Hicinger v Novicah proti Cegnarju: „Še nekoliko kritike“.
15. dec. 1858: Janežičev nastop proti Hicingerju v Glasniku. Levstik oznani odgovor svoj. *15. dec. 1858 Janežičev odgovor Levstiku in pismo Nevenu o odgovoru Hicingerju*
18. dec. 1858: Neven ponovi to oznanilo ter zavrne s tem Bleiweisovo opombo. *Glej pismo v slovaru 1858. 10.*

Vse kaže pa, da Janežič do tega hipa ni imel še v rokah Levstikovega odgovora, ampak ga je šele pričakoval!

C.

Toda koj po 15. decembru, t. j. po oni zadnji številki tistoletnega Glasnika je moralo biti, ko je sprožil tudi Levstik, kot tretji, svoj strel; a glej, zadel je ta strel nepričakovano — v prvi vrsti Janežiča samega! Že 20. decembra istega še leta piše namreč ta Levstiku:

6.

Dragi prijatelj!

Ná bukve, ki jih želiš.¹ — Tvoj odgovor se bo tiskal po Tvoji želji v glavnem listu. S tem bom prevzel odgovornost tudi jaz, zato Te prosim, da prenarediš sledeče maličkosti. Bolj zmerno in previdno ko ravnamo, bolj nam bo služilo na čast. Ne dajajmo nasprotnikom orožja zoper nas v roke.

¹ Bila je to knjiga Navratilova o slov. glagolu; to priča koj sledeče, precej za tem drugi dan pisano pismo Janežičevo, ki pravi: „Dans pred poldnem sem poslal na pošto Navratilovo knjižo“. Ozira se na to pošiljatev tudi beseda Levstika samega v spisu „Gosp. nasprotnikoma“ (Spisi IV. 117/8.) „Vedil sem, da se je uže pisalo: „smemo-li začenjati stavke s pomožniki in okrajšanimi oblikami osébnih zaimén ali ne?“

Te maličkosti so:

1. Pišeš: »zato sem z božjo pomočjo lotil se« itd., izpusti besede »z božjo pomočjo«.

2. »G. Hic. . . . evangelistijo dalje«, postavi drug glagol.

3. Izpusti »Machts eng nicht patzig«.

4. »Kteri sv. duh Vam je povedal«, preuredi, da se sv. duh ne jemlje v misel.

5. »Terminologijski zveličar«. Hudó bi nas znali prijeti, da mešamo med svoje prepire svete besede. Marsikoga bi žalili ti izrazi.

6. Namesto »g. Peter« bi jaz djal vselej: g. H.

7. »Pater Peter Textverdreher« naj bi rajši izostalo. To je blizo vse. Mislim, da boš mojih misli. Le previdno.

Konec odgovora, ki ga bo[te]š šele sestavil[i], naj bo kolikor je mogoče kratek, da bo sestavek pred dokončan. Tudi bi Te prosil, da ne pišeš preostro, posebno zoper Bleiweisa ne. Pri vseh Slovencih je v veliki časti, kako bi zamerili Glasniku, če bi mu povedal, kakor mu morebiti gré. Morebiti o drugi priložnosti. Zató le vse dobro premisli in povej manj ko moreš, pa prav mirno in pošteno. Le tako jih bomo pripravili na sramoto.

Da bo konec potem nevšečnega prepira, sem prosil g. Cegnarja, da mi ne bo treba tiskati njegovega odgovora.

Prosim, da mi pošlješ, s čim utegneš, še drugega kaj za natis. Vsi Slovenci težko pričakujejo Tvojih pesem itd. Moj serčen pozdrav g. Vilharju in Tebi.

Tvoj

V Celovcu 20./12. 58.

Ant. Janežič.

Prosim, da se tudi »noviški Jupiter« izpusti.

Ravno to presoja tudi g. Navratil v izverstnem delu „nedovršnih in dovršnih glagolov“. Kolikor je pisal on pred mano tistega, kar sem tudi jaz potlej govoril, povsod enako ne misliva, daravno si v poglavitnih rečéh ne hođiva v križ. Njegove knjige pa nisem bral do grudna mesca 1858; iz nje jemati mi toraj ni bilo nikakor mogoče. To mi je žal, da je nisem dobil prej na mêt; marsikaj bi v svojem spisu bil drugače zasuknil in morda celó razjasnil.⁴ Poslal mu jo je torej Janežič, prav za božične praznike tistega leta.

A koj istega dne še, ko mu je poslal to, piše mu Janežič zvečer že drugo! Vidi se, tu mu je zdaj začelo postajati — nekam gorko!

7.

Dragi prijatelj!

Dans pred poldnem sem poslal na pošto Navratilovo knjigo, sedaj na večer Ti sopet pišem nekoliko verstic kot prijatelj prijatelju, da vse presodiš in oberneš, kakor se Ti prav zdi. Čudil se mi boš, morebiti se jezil nad menoj, pa gotovo Ti ne bo na sramoto, če poslušáš prijateljski svet in svet veljavnih častitih rodoljubov g. Einspielerja in prof. Robidata, kterima si se s svojo pisavo močno močno prikupil.

Izročil sem včeraj Tvoj polemični spis g. Robidatu, da ga tudi on pretehta z mirno kervjo, preden se pošlje po svetu. Pazljivo ga je prebral, kakor mi je djal, od konca do kraja; svetval mi je, ga tebi še enkrat nazaj poslati, da semtertje kaj popraviš, kar si g. Hicingerju preostró zasolil in vse izpustiš, kar ne spada v to pravdo. »Velika sramota bi bila«, je djal, za pisatelja in za Glasnika, ko bi se ta odgovor razglasil popolnoma brez vsake prenapredbe. Novice so si z g. H. spisom veliko sramoto nakopale, pa še večo bi si nakopal Glasnik. Šel sem potem k Einspielerju, da sva ga vkup prebrala, ker sem tudi njegove misli htel zaslišati. Tudi on je Robidatovih misli in rekel je, da si zna Glasnik s tim spisom sam jamo skopati, ker bo razdražil mnógo naročnikov iz duhovskega stanú. Glasnik imá največ naročnikov med krajnsko duhovščino, med katero imá g. Hic. gotovo veliko prijateljev. Tudi on Te z menoj vred prosi, da semtertje kaj prenaprediš, kar je preveč zabavljivo, in da izpustiš vse, kar ne spada v odgovor na H. spis. Semtetraje sem Ti kaj z svinčnico zaznamoval, kar bi bilo treba prenaprediti ali opustiti. Vsaj se zna še o drugi priložnosti kaj sprožiti. Ne zdi se mi potrebno, da bi žalil v tem spisu g. Cigaleta, g. Vesela-Koseskiğa itd., eden sovražnik pripelje jih seboj deset. Sčasoma se zna vse povedati, da se vredi, kakor bi se imelo.

Ni Ti treba nobenega prepisovanja, samo med verstice zapiši, kar hočeš popraviti; bolj pošteno in mirno ko poveš, v

večo sramoto boš pahnil g. Hicingerja. Poprašaj tudi g. Vilharja, kakšnih misli je on; gotovo Ti bo poterdil, kar ti pišem tukaj. Njegove (namr. H.) »praktične« že moreš omeniti,¹ pa le tako ne, kakor si storil Ti: ste bili plačani itd. Dve prvi pisani poli (popravljeni) mi pošlji vsaj do prihodnjega pondelka, če ne moreš prej, da se še v 1. listu tiska. Še mnogo kaj bi Ti utegnil povedati, pa časa mi zmanjkuje, ker mora list še to uro na pošto, da pojde s prvim vozom.

Bojim se za prvo minuto Tvoje zamere, pa prepričan sem, da mi boš to ravnanje malo pozneje poterdil in se veselil, da nasprotnikom nismo dali sami orožja v roke. Zato pretehtaj vsako besedico; kaj nam tega mar, da tega zreli možje niso storili. Doslej so, kolikor mi je znano, vsi z[V]nami, po enakem odgovoru jih bo pa mnogo zoper Tebe in zoper Glasnika.

Z Bogom

Tvoj prijatelj

21/12. 58.

Ant. Janežič.

In tu prestopamo zdaj v novo leto 1859. in v drugi Glasnik.

Dne 1. jan. pričinja 1. št. na str. 12. Levstikov odgovor! „Gospodoma nasprotnikoma“. Kdor hoče umeti naslednje stiske Janežičeve, mora tu pač najprej prečitati tisti odgovor Levstikov, in sicer ves njega prvi del, kakor stoji danes v Levstikovih zbr. spisov IV. zvezku. Glasnik res nima nobene tistih „malenkosti“, ki je Janežič v pismu bil poprosil, naj mu jih Levstik predrugači. Ali se je Levstik vdal, ali pa jih je Jan. sam popravil? Brže da poslednje ko prvo; imamo jih namreč v Levčevi objavi še vse razun dveh; tudi je v Glas-

¹ Levstik prijemlje v svojem spisu „praktično slovensko-nemško gramatiko za I. in II. odred slovensko-nemških šol“ (Zbr. sp. IV. 108.); tam pravi tudi, da jo je grajal že v 2. listu lanskim „Novic“: tedaj v „Napakah“ že, a brez Hicingerjevega imena! Toda tu vse kaže, da ima „praktična“ tudi še drugačen pomen: prim. „Forintke“ na str. 114. zv. IV. In pa Janežičeve gorenje besede: „le tako ne, kakor si storil Ti: ste bili plačani itd.“ — —

niku nekaj ostrejših, zbadljivejših stavkov izpuščenih, ki danes stojé v IV. zvezku, kar — je prav! Pošilja pa Janežič Levstiku ta list dne 2. jan. sam s pismom, ki se v njem posebej opravičuje „zastran Jupiterja noviškega“, katerega sicer tudi v IV. zvezku ni nikjer. To pismo je naslednje:

8.

Dragi prijatelj!

Zastran Jupiterja Ti za zdaj nisem mogel ustreči; mislim, da bo takó bolje. Če nikakor nočeš drugači, stori to v poslednjem oddelku odgovora. Toliko v porazumljenje! Serčen pozdrav v novem letu! Tudi gospodu Vilharju me priporoči! Naj se večkrat spomni Glasnika; vsaj mi zmiraj pomanjkuje dobrih pesem. Ali si zadovoljen s 1. listom? Le odkritoserčno mi povej, kaj naj bi se popravilo. Više oči više vidi.

Tvoj

V Celovcu 2./1. 59.

Ant. Janežič.

Hkrati pa je prinesla „Listnica“ tiste 1. številke Glasnikove opazko Cegnarju (takrat še uradniku v Pazinu), katera kaže, da je mehki Cegnar odjenjal:

G. F. C. v P. Hvala za poslancé reči, lepa hvala pa tudi za dovoljenje, da nam ne bo treba tiskati Vašega odgovora g. noviškemu uredniku in g. Hicingerju; samo g. Levstik naj še odgovori in potem naj bo konec nevséčnega prepira!

A Levstik je bil druga grča! Izide 2. štev. Glasnika dne 15. jan. t. leta, in v nji nadaljevanje odgovora „Gosp. nasprotnikoma“ do stavkov:

„Sicer bi pa bilo zdravo opomniti: Slovenci! malo nas je, nikar se po nepotrebem ne dražimo! Sézimo si v roko, in združeni poskušajmo svoje moči! Vsi smo bratje, vsi smo otroci ene matere! Delajmo, kolikor se da, vsaki za vse, jezik pa gladimo iz vsih obilih zakladov raznih slovenskih okrajin. Kar je lepše in pravilneje, to naj obveljá; drugo pa naj se umakne iz literature. Vzemimo slovó od prazne, škodljive nečimernosti, ker tu se ne poganjamo sami za se, ampak za ves narod, za vsega naroda izobraženje!“ (Glasnik 1859. 35; Levst. spisi IV. 104).

Tukaj je Janežič postavil na konec spisa besede „(Dalje in konec prihodnjič.)“, Levstiku pa pisal naslednji dve znameniti pismi:

9.

Dragi prijatelj!

Čudne, pa žalostne reči Ti moram dans sporočiti. Ne bil bi si verjel, kakšna je naša duhovščina, ne rečem vsa, vendar le redke so izjeme. Še predenj je bil 1. list na svitem, že so oglasili 4 lanski naročniki g. Einspielerju (ker je sploh z naročnino za Prijatelja tudi mojo sprejemal), Glasnika pa nočemo več zató, ker se bo začel prepirati z duhovščino, kakor je oglašil. Ravno tako menda mislijo tudi mnogi drugi, ker doslej še manjka okoli 100 lanskih naročnikov, med njimi celo taki, kateri so mi pred dvema — tremi mesci pismeno naznanovali, da so z Glasnikom popolnoma zadovoljni. Ne tajim, da se je nekoliko pohujšal, pa zakaj, ker si ga zapustil Ti. Pa mislim, da bo že spet bolje. Mencingerjeva povest se mi zdi nekoliko boljša od Jeperškega učitelja; pa tudi ta je nekterim dopadel. Teško bo vsem ustreči. Mnogo boljša bo Mandeljcova »Ceptec«. ¹ Upam, da mu boš tudi Ti pritekel kmalu na pomoč. Nekteri so nezadovoljni, da se sestavki tolikokrat tergajo; svetovali so mi, da bi Glasnik sopet izhajal samo enkrat v mescu po dveh polah. Postal bi tudi nekoliko boljši kup. Kaj misliš Ti? Da ne pozabim, Δ je Navratil, kateri mi piše 8./1. 59. zastran Tebe tole: »G. L. piše po moji misli zdaj res najbolje; jako žal bi mi bilo, da popusti pisanje za verlega Tvojega Glasnika zbog nekega pretresa, ki mu ga nisi htel natisniti (kakor pravijo).² Ako bi Ti ne htel ničesar več poslati, piši mu, pozdravi ga tudi v mojem imenu, sporoči mu, kako rad prebiram njegove spise, naj odloži vsaj za zdaj malo »kritiko« ter naj piše

¹ Mencingerjeva je izhajala tisto leto (1859) od 1.—5. štev. v Glasniku povest „Jerica“, Jenkova „Jep. učitelj“ pa že 1858. l. (od 15. X. do 15. XII.); a Levstiku, kakor se tu vidi, ni bil po godu. Mandeljčev „Ceptec“ stoji res l. 1859. v Glasnika številkah 6.—11., koj za „Jerico“, ter je izhajal od 15. III. do 1. VI.).

² Ocena o Cegnarjevem Peg. in Lambergarju!

spet kaj izverstnega za Gl. (kakoršno je bilo vse, kar Ti je poslal.)« To so njegove besede. Zató sezimo si v roko, da na koncu tekočega leta ne pogine Gl. v veliko veselje Novicam. Zdaj pa zopet od prepira, bi rekel, občeslovenskega, ki je postal zelo zelo nevaren za Glasnika. Blizo vsa duhovščina, kolikor sem doslej zvedel, je potegnila z Hicingerjem, ker pravi, da je po tem spisu osramotena cela duhovščina. Od vseh strani mi dohajajo sporočila, da odjenjam, ali pa bo zaklenkalo Glasniku. N. pr. g. Pirc iz Gorice, ki mi je nabral mnogo naročnikov, iskren domorodec, nar pametnih duhovnov eden mi piše tole: Pervi list je vse duhovne tu strašno razserdil, le glejte, da bo kmalo v kraju prepir; nekteri naročniki Vam hočejo Gl. nazaj poslati itd. G. Terstenjak pravi, kar je gola resnica: Duhovščina je steber naše narodnosti, nikar naj ne klesti več g. L. Hicingerja, vsi duhovni so tu potegnili z njim. Blizo enako se mi piše iz drugih krajev. Zato, dragi prijatelj, če želiš, da bo Gl. še živel, da ne bodo triumfirali naši nasprotniki, odjenjaj za s e d a j, razdraženost je prevelika med duhovni, ako pa duhovni zapusté Glasnika, je po njem. Med dozdajnimi 297 naročniki je neduhovnih samo 74. Vse to prevdari na vse strani in dopusti mi, da se tiska samo prva polovica Tvojega odgovora; nikar ne odgovorjaj na to, kar je čenčal H. v 45, vsaj moreš na koncu 1. polovice pristaviti: da to ni vredno nobenega prigovora ali kaj. Tudi to preuredi v 1. polovici, kar sem Ti zaznamoval (poprejšno se bo tiskalo, kakor si pisal), pa kmalu pošlji, ker se v tiskarnici Gl. za 1. febr. že stavi. Tudi konec moraš nekoliko preurediti, kakor se Ti zdi, da ne bomo napravili še večo razdraženost.

Terдно upam, da boš storil, kar sem Te prosil, posebno če pomisliš, kakó bodo triumfirali Bl. in drugi. Ali je res, da so hotli v Ljubljani nov lepoznanek list poklicati v življenje, da bi Gl. podkopali? Pa se je neki razderlo. Glej, nič ne bodo opustili, ako jih še bolj razdražimo. Mojim opombam prizanesi, vsaj veš, kakó stojé reči. Zdravstvuj

Tvoj

V Celovcu 18./1. 59.

Ant. Janežič.

Janežič Levstiku 24. 7. 59. Glej Slovina 1947. 80. 10

10.

Dragi prijatelj!

Ne zameri, da se mi je odgovor nekoliko dni zakasnil; pa saj pride še o pravem času, ako boš hotel pritegniti in le semtertje prenarediti svoj spis, posebno tam, kjer Hicingerja nekaj preveč postavljaš na smeh. Veruj mi, njega samega se ne bojim, tudi poštenih pravičnih ljudi bi se ne bal, bojim se vendar v resnici njegove stranke, ki pod plaščem bogoljubja uganja reči, ki so npravnosti ravno nasprotni. Lahko gre misliti, da prežé kot volkovi na vsako besedico, da bi jo mogli napek obrniti ter nam škodovati, kjer jim je le mogoče. Ti praviš, da prevzameš odgovornost za svoj spis vso sam; to ne more biti: pred vsem drugim sem jaz odgovoren od vsake besede, ki se tiska v Glasniku, in če bi kje kaj staknili, gotovo bi bil jaz prvi, da me bojo poklicali na odgovor. Jaz nisem človek sam svoj, jaz sem c. kr. služabnik, učitelj mladine, oče in rednik svoje žene in svojega deteta, ako vse to premišliš, mi boš mogel priterditi, da mi je treba v vsem možko in previdno ravnati. Le škoda, da se bom še mi med seboj razperli, namesto da bi z združenimi močmi delali za izobraženje našega jezika in naroda.

Pišeš mi v poslednjem listu, da sem napek naredil, da sem dal tiskati v Glasniku »dalje in konec prihodnjič«. Tega si Ti sam kriv, ker si mi poslednjo pošiljatev poslal s pristavkom »da boš le nekaj malega še poslal«. Da bo prepir prej v kraju, sem mislil vse na enkrat priobčiti, kar si napisal zoper II. H. napad; pa saj se da to prenarediti, če imaš kaj več povedati. Vsaj dobro veš, da so mi Tvoji spisi naj ljubši izmed vseh.

Dalje praviš: »če ti je po volji, da se tiska, kar bom jaz hotel in kolikor bom jaz hotel, naj se tiska, . . . drugači ne čerke več.« Bodi prepričan, da se bo to zgodilo, ako bo vse tako pisano, da se bom upal odgovornost nase vzeti, ako pa ne, saj Ti bom pisal kakó in kaj. Storil bom, kolikor bo mogoče; za terdno obljubiti Ti pa nič ne morem, kakor sam lahko previdiš. Vse presodi in stori, kakor se Ti

bolje zdi, ostani mi vendar še vprihodnje prijatelj, če bi me ravno več podpirati ne hotel.

Tvoj

1./2. 59.

Ant. Janežič.

Tu smo na vrhu! Kar gane človeka, ko bere zadnje pismo in vidi, kam je pritisnilo „siroto“ Janežiča!

A kaj Levstik na to?

Naslednja številka 3. pomeni nekak premor ter nima nadaljevanja Levstikovega; a štev. 4. prinese dne 15. febr. 1859. prav na koncu vsega lista (str. 70) Levstikovo vest:

Zastran pravde o kritiki. — Ker se še vedno kdo na novo oglasi zoper mene in moje „napake“, vidim, da bo z odgovorom treba počakati, naj vsi povedó, kar imajo na sercu. Še le potlej bom vsim ob enem odgovoril. Zavoljo tih in drugih reči, katerih ne morem tu razlagati, moj odgovor ne bo več v „Glasniku“ hodil na svetlo, ampak iskati bo treba druge poti.

Fr. Levstik.

Ni odjenjal tedaj Levstik, ampak — odpovedal se je le Glasniku ter pustil svoj spis brez „konca“, ki ga je bil Glasnik napovedal! Da objavi svoj odgovor ves, gre si iskat „druge poti“: to je zdaj njegova ideja. A kake poti?

„Gospoda nasprotnika“ se pa nista ne na Janežičevo zavrnitev ne na ta fragment Levstikov oglasila nič več, niti ne nihče drugi! Janežič se je to pot rešil, sebe in svoje komaj drugoletno dete, svoj Glasnik.

Vihar je pojenjal, valovi se polegli Le „Vabilo na naročbo Novic za leto 1860.“ je prineslo še skrit opomin (na str. 398. Novic 1859. I., list 50., 14. XII); dal je Bleiweis tu „kot skrito polemiko in takorekoč očitiranje Glasnikarjem“ (kakor pravilno sodi prof. Ant. Detela v svoji nenatisnjeni, a skorajšnjega natiska vredni študiji, ki bi nam premostila občutno vrzel v naši slovstveni zgodovini!) ponatisniti z izpuščeno prvo štrofo Koseskega znano pesem „Bravcam „Novic“ h koncu leta 1845 v spomin“ (Razne dela Koseskega, str. 51), katera je imela

za geslo rek: *Habete sal in vobis et pacem inter vos. Marc. IX. 49.* Polemično ost pa je zaodél urednik Novic v ta-le svoj predgovorček h Koseskega verzom:

Navada je od nekaj, da vredniki in založniki na dolgo in široko ponavljajo v tem času, kaj bojo prinesli svojim bravcem ob novem letu. Nihče tedaj tudi nam ne bo zameril, da storimo tudi mi, kar delajo drugi. Namesto pa, da bi s suho besedo ponavljale „Novice“ slovó od častitih bravcov letošnjega leta in jih vabile k novemu naročilu, ponavljajo svoje vabilo z nadušeno pesmijo prvega našega mojstra Koseskega, katero je z nadpisom: „*Habete sal in vobis — et pacem inter vos! Marc. IX. 49.*“ zapel pred 15 leti, in ima ravno današnji dan še skor večjo veljavo kakor jo je takrat imela; mnogim našim sedanjim bravcom ni znana; vsem pa gotovo priljubljena. Naj tedaj v imenu „Novic“ ona govori namesto nas. Čujte!

In sledí nato ponatisek pesmi. Odjeka pa te fraze in ta oddušek Bleiweisov niso izgubili nikjer nikakega, posebej ne v Glasniku. Bil je pač Janežič že premoder ...

III.

A kako pot je mislil ubrati Levstik, da objavi vse, kar mu je težilo zadeto dušo, o tem imamo prvi glas v sledčem odgovoru Janežičevem z dne 10. febr. 1859, tedaj še z dni pred objavo gorenje Levstikove vesti „zastran pravde o kritiki“:

11.

Dragi prijatelj!

Tvoja in g. Vilharjeva pošiljatev me je serčno razveselila. Čeravno je Tvoja le prestava, mi je vendar po godu bolj, kakor marsikteri spis izvirni. Pesmice bom dal vse na enkrat prihodnjič (1. marca) natisniti pod naslovom »Domače pesmice«, če je ta naslov g. Vilharju všeč. Serčno se mu zahvalim za njegovo podporo. Ali bi se ne smelo v Glasniku omeniti, kaj imamo od njega pričakovati. »Pesem Topol« bom kmalu poslal. Kakor hitro dobim »Bčelo« od tistega leta, ker je sam nimam, jo bom dal prepisati. Tvojo pravljico bom vverstil v 6.

listu, ker mi je prej ni mogoče.¹ Čez vse pa me je razveselila Tvoja obljava, da boš za Glasnika še znanprej skerbel in delal; če ga Ti zapustiš, je po njem. Jaz bom začel pisati »slovenske liste« o raznih zadevah slovenskih, kot o društvu sv. Mohora, o naših berilih, o narodni poezii itd. in tudi bolj skerbel, da bodo prihajali vsi spisi v boljsem jeziku na svetlo. Resnično Ti povem, da so mi najnoveje dogodbe ogrenile vso ljubezen do Glasnika; pa vse bo boljše. Po Tvoji volji Ti pošiljam rokopis nazaj s serčno željó, da kmalo zagleda v posebni brošuri beli svet. Kar je pisal Žavčanin, Ti bom skušil prihodnjč poslati, mislim, da bom še staknil tisti list. Jož. Godina je dober Slovenec, ki Tvojo pisarijo z menoj vred čez vso drugo ceni; prišel je iz Kopra v Celovec za kameralnega komisarja.

Zdaj pa še nekaj. Pri naročevanju mi je več gospodov željo razodelo, da naj se Glasnik sopet le enkrat v mescu izdaja, dokler ga ni moč pomnožiti, da se sestavki ne bodo tergali na toliko kosov. Veliko resnice je v tem. Tudi nekaj boljše kup bi postal; tudi za popravo sestavkov bi vtegnil boljše skerbeti. Kaj misliš Ti? Poprašal bom tudi druge.

Pisali so mi nekteri, da Glasnika po slovenskih krajih še premalo poznajo. Sklenil sem za prihodnje polletje tole: Skušil si bom pridobiti od vseh boljših slovenskih pisavcov prav dobrih in zanimivih sestavkov; potem bom napisal prav obširno oznanilo in ga priložil Novicam. Verh tega bom poslal vsem knjigarjem po slov. mestih nekoliko iztisov 1. lista, da ga skušajo tudi oni razširjati itd. Oznani mi po priložnosti svoje misli. Tvoje naznanilo je natisnjeno v 4. listu. Zdravstvuj in priporoči me tudi g. Vilharju

Tvoj

10./2. 59.

Ant. Janežič.

¹ V tem pismu omenjena „prestava“ Levstikova, ki jo obeta Jan. tu za 6. list, je bila Andersenova pravljica „Svinjar“ (Zbr. sp. III. 94—101). Ni je pa še bilo v 6. listu (15. III.), ampak imamo jo šele v 7. (1. IV. 1859., na str. 109—113), brez vsakega podpisa. — Vilharjevega imamo pred tem pismom na čelu 1. štev. toletnega Glasnika pesem „Bog“; po tej pošiljati pa pesmi: „Ljubezen“ (št. 5, 1. marca, kakor obljublja J. gori v pismu), „Ribič“ (št. 7.), „Darilo“ (št. 10), a ne pod na-

Janežič se je kar oddahnil, to se mu kar vidi: rešil se je Levstikovega nevarnega odgovora, in vendar — ni izgubil sotrudnika Levstika, kakor se mu je zdelo: saj mu je poslal — prestavo kratke Andersenove pravljice: „Svinjar“, in obljubil mu še nadaljno pomoč. In vendar — je izgubil tistega Levstika, ki je delal l. 1858. za njegov Glasnik! To bo razvideti iz nadaljnjega!

Nov podatek o tem, kako in kje je mislil Levstik objaviti in kako prirediti sedaj svoj odgovor, imamo tudi v tem odgovoru samem, danes na str. 143. zvezka IV. zbranih spisov; tam obeta Levstik:

Zastran Koseskega hočemo zdaj le toliko povedati, da ni zložil ene in nobene pesmi, da ne bi imela na sebi jezikovih madežev; kaj več bomo govorili na koncu te knjižice.

Nadalje pa tudi datirano vest (z dne 23. febr. 1859. že) v tem Cegnarjevem pismu:

„Dragi prijatelj! Ne vém in tudi tukaj nobeden drug ne vé, odkod je vzel Koseski „začarano puško“; znano mi je vendar, da ni izvirno delo. Spominjam se, da sem v Terstu nekda sira kupil, ki je bil zavit v list „ilirske začarane puške“. Druzega ne vem več. Langbeina nemam ne jaz, ne Pazin; tukajšni gimnazijski učitelji še vedo ne, da je kdaj kak nemški pesnik živel, kateremu se je reklo Langbein! — Ljubljanski bogoslovci so mi pravili, da je visoka pesem poslovenjena, če se motim iz cerkvenega časopisa: Sion; vendar za to zadnje

slovom „Domače pesmice“, ampak vsako zase. Sicer ni nič njegovega to leto. „Kaj nam je od njega pričakovati“, o tem sem naletel na prvo vest vsaj jaz šele v Glasniku z dne 1. febr. 1860. v dopisu „iz Dunaja, 18. jan.“ (str. 61): „Zvedili smo, da misli dati zdaj tudi iskreni naš pevec g. M. Vilhar delek svojih pesmi (kakih 7 pól) na dan. Bog daj srečo!“ A potem 1. maja 1860. (str. 159) že „iz Celovca“: „Slišimo, da so g. Vilharjeve pesme dogotovljene . . .“; kesneje jih omenja Gl. 1. jun. spet (na str. 188), češ, da so „ravno kar“ došle uredništvu, dne 1. julija pa prinese list že Navratilovo (Δ) oceno „Pesmi Miroslava Vilharja“ (str. 22 - 25). Ločiti pa treba od tega drugo, sicer isto leto v Glasniku (1. okt. 1860., str. 127) stoječe, iz „Novic“ povzeto poročilo, da misli Vilhar 24 pesem z napevi poslati v svet; in dne 1. nov. 1860. v Glasniku (n. str. 159) tiskano Vilharjevo „Povabilo na naročbo“ se tiče že te druge zbirke „pesmi z napevi“, a ne prvih „Pesmi M. Vilharja“. —

nesem porok. To je vse, kar vem povedati na Tvoja povprašanja. Volčič tudi nič ne vé; kam drugam pa se nimam obrniti, ker živim med samimi Lahuni. —

Po tvoji knjižici bodo segli gotovo radi Slovenci. Jaz pa Volčič vzameva vsak 10 iztisov; Volčič Ti da tudi dнарne pomoči, ako bi bilo treba. Šust je v Buzet prestavljen, undan mi je pisal, kaj hud je na Vickota Terstenjaka! Jaz sam ne morem umeti, kako mora Terstenjak tako bebasto pisati!

Šembrano pošteni so naši nasprotniki?! Nič drugega več ne znajo, kakor zabavljati v eno mer. Prav je, da so Koseskega vmes prišutili in to reč zbleknili; Ti jim boš pokazal njegovo „originalnost“ in „ženialnost“. Midva byronizujeva in Freiligrathujeva; zase le toliko vém o tem, da nisem bral Freiligratha pa tudi Byrona ne, razun tistih melodij, ki jih je rajni Jeriša poslovenil. Da bi me bil zagrabil Vicko kje drugje, bi znal prav imeti, tú pa vendar nema. —

In na koncu pisma še:

„Le dobro oklesti prevzetno cepce, samodržce slovenske literature! Bog! — Tvoj stari prijatelj Fr. Cegnar“.

Istega dne mu pa piše tudi Janežič že:

12.

Gosp. Levstiku.

Dragi prijatelj!

Zvedel bi rad, koliko bi veljala tiskana pola v formatu Glasnikovem. Preden Ti morem tega natanjčno naznaniti, moram pred zvedeti, koliko iztisov bi rad. Za 500 iztisov boš plačal 19. gld. Sploh so tiskarji celovski precej dragi, precej boljši kup so Graški, kakor sem slišal. Tudi censorja Ti ne vem imenovati; pred je bil je Rudmaš. Bom že skušil zvedeti.

Ali je resnica, da spisuješ slovensko dramo? Le glej, da jo kmalu doveršiš.

V Terstenjakovem spisu je neki sam Bleiweis nekoliko pristavil. Preserčno Te pozdravlja

Tvoj

iskreni prijatelj

Ant. Janežič.

V Celovcu 23./2. 59.

In tu je zdaj mesto tistemu pismu Jos. Novaka, ki sem je omenil gori ob tisti „miloščini“ Bleiweisovi Levstiku za „N a p a k e“:

Dragi France!

Pesem „die neue Eva“ sem prepisal iz knjižice „Anthologie aus den Gedichten von A. F. E. Langbein. - Cabinets-Ausgabe. Hildburghausen u. New-York. 1831.

Koseskega „Raj zgubljen“ je natisnjen v „slovenskem berilu za četerti gimnazialni razred“, vredil D. J. Bleiweis 1855., pagina 167.

Kar želiš iz Siona, ti bom kmalo poslal, če dobim; -- vse letnike imam razun prvega od leta 1832.

O Vickovem¹ pismu mi je Janežič pisal — ali morda tudi tebi? ali si od drugod zvedil? Pisal sem Janežiču, zakaj da ne tiska več tvojega odgovora, in na to mi per longum et latum toži, v kaki zadregi da je bil on in njegov Glasnik. Pravi namreč „zvedel sem, da je v očeh mnogih duhovnikov le duhovnikom dovoljeno zabavljati. Velika nevarnost (!) je pretila Glasniku“. — Pa koj pristavi: „pa o tem nikomur kaj, da našim sovražnikom ne pride na uho. —“ To ti je — — —! Moje mnenje je, da je Terstenjak Janežiča oplašil in s svojimi spisi podkupl — ali je temu tako? — Pa saj se bova ustmeno bolj pogovorila.

Kar sem govoril g. Mir. Vilharju, je čista resnica, to je, da je Kosmač meni to pravil, da je tebi Bleiweiss 10 fl bogajmé poslal. Ali je pa Bleiweis Kosmaču tako djal, ne morem zagotoviti. Meni je Kosmač to reč tako le pravil: Levstik je Bleiweissa tribuliral za honorar. Bleiweiss je bil neizrečeno razkačen in [mi] ukaže verste sošteti, kar sem tudi storil. Jaz sem ga vprašal, po čim da misli plačati Bleiweiss versto in na to Kosmač reče, da po krajcarju, in da bi vse zneslo 25 fl. Polej pravi Kosmač, da je Bleiweis djal, po tem ko se je zlo jezil, da je vže Levstiku 10 gold. bogajmé poslal, mit dem Bemerken nicht als honorar, da er ihm keins versprochen hat. — To mi je bil Kosmač pravil v biblioteki, pu ni bilo Bleiweissa zraven — sva bila sama — zdi se mi, da je bil tudi Germovnik v biblioteki. Tudi o tej stvari natančniši ustmeno!

Bodi zdrav! Turk je tudi meni pisal. Umerla je res ena gospodična, pa kaj to Turka brini? bila je Malnarjeva, kjer je Turk inštruiral. Z bogom!

Vedno tvoj

V Lj. 1. marca 59.

Jos. Novak.

¹ t. j. Terstenjakovem; tega pisma dodanes ne poznamo: a menim, da bo to tisto, ki ga jemlje Janežič v misel gori v 9. svojem pismu dne 18. I. 1859.

Tako ta list, kakor je do tu. Na ostalih dveh straneh pisma sledi le še prepis gori v misel vzete pesni: „Die neue Eva“.

Iz prvega teh zadnjih štirih listov, ki je ž njim vračal Janežič Levstiku rokopis odgovora Hicingerju, in pa iz navedenega mesta Levstikovega v dotičnem odgovoru, se nam je že odkrilo, da je Levstik nameraval ga izdati na lastno roko: „v posebni brošuri“; v kaki obliki ga je mislil dati v beli svet, o tem vemo danes iz IV. zv. zbranih spisov Levstikovih, kjer nam ga je iz ostaline objavil po rokopisu Levece.

A iz zadnjih dveh pisem (Cegnarjevega in Novakovega) pa spoznamo še več. Levstik nabira že meseca februarja 1859. (ko je pri Vilharju v Senožčeh) — gradivo zoper Koseskega! „Ti jim boš že pokazal njegovo ‚originalnost‘ in ‚ženiaInost‘“, pravi Cegnar, kar jasno govori o takratni že nameri Levstikovi. Dopolnjuje nam pa to poročilo gori navedena opazka Levstikova, češ, da o Koseskem „bomo govorili kaj več na koncu te knjižice“. Tu že, l. 1859., je potemtakem nameraval Levstik lotiti se tudi tega noviškega „pesnika-prvaka“, hkrati in obenem ko noviškega urednika Bl. in noviškega kritika H.: vso trojico hkrati!

A izvršil je to idejo svojo šele l. 1881. v kritiki Kleinmayrove „Zgod. slov. slovstva“, kjer sta odstavka III. in IV. skorajda cela posvečena njemu, Koseskemu: oba pa sta izredno skrbno dovršena, in vidi se jima dolgotrajno delo. Tu je tedaj šele dozorelo; tu je dobil šele priliko, da je izvršil, kar je nameraval že 1859., nameraval tedaj dolgo pred Stritarjem. Sprožil je namreč ta prvo strelo proti Koseskemu v Glasniku 1868, 1. aprila, kar je Glasnika ravno pokopalo: tisti znani dogodki so bili to ob Mazepi Byronovem in njega prevodu iz rok Koseskega, ki jih dobro opisuje Levstik sam l. 1881. v imenovani kritiki (Zbr. sp. V., 182. i. n.); prevzel je tedaj Stritar takrat, po 10 letih, Levstikovo namero!¹ Toda Levstiku tisto še ni

¹ Bila je to praska, skoraj povsem enaka tej Levstikovi iz l. 1858.; stopil je takrat na mesto Hicingerjevo pa — lajik Cigale. A treba bo njo kot

bilo dovolj. L. 1868. samega, koj po dogodkih z Mazepo, piše mu Jurčič z Dunaja v sicer nedatiranem pismu: „Stritar je Mazepo pustil. Koseskega bomo žagali drugo leto, ko bova sè Stritarjem svoj časopis imela“. Nameravala sta ga namreč že l. 1869. začeti. In pravzaprav ga je Jurčič tega leta res že začel, a le začel. Dne 15. januarja 1869. je prišla prva številka na novo oživiljenega „Glasnika“ pod uredništvom Jurčičevim na dan v Mariboru; a bila je ta številka hkrati edina! Šele Stritar je l. 1870. uresničil tisto željo po svojem listu, ko je zapel z Dunaja v domovino njegov „Zvon“. Ta pa je prinesel šele leta 1879. (tedaj 20 let za Levstikovo nameru) spis proti Koseskemu, in sicer iz peresa prof. S. Rutarja (str. 291. i. n.); a tudi ta ni, zdi se, docela zadovoljila Levstika ter mu ni izpolnila po godu njegove stare ideje. Zato se je oglasil sam, kakor rečeno, l. 1881. s svojo razpravo, ki ji je nekak preludij že Levčeva „Pravda o slovenskem šestomeru“ ter te brošure Levstikova ocena v Slov. Narodu, oboje iz l. 1878. (Zbr. sp. V. 268—272); tako je šele zadostil sam sebi in tisti svoji ideji proti Koseskemu.

Zakaj pa ni odgovor „Gospodoma nasprotnikoma“ izšel kot brošura, ko je Levstik mes. febr. 1859. (kakor je razvideti iz pisma Janežičevega z dne 23. II. — pod št. 12) vendar že iskal si tiskarne? Zdi se mi, da ga je prav ta nameravani del o Koseskem zaviral, ker ni imel na Krasu pri rokah potrebnih virov. Morda pa mu tudi ni bilo prav, da ga je Janežič pošiljal brošuro tiskati — v Gradec, a to že dne 23. II., ter tudi 4. IV. v drugem, koj naslednjem pismu, ki kaže, da bi se bil Janežič rad ógnil stvári docela, pač, da bi ne letel nanj sum, da je še kaj ž njo v zvezi, kar bi utegnilo biti, če bi se tiskala ta brošura v Celovcu, v tiskarni Glasnikovi, čeprav izven Glasnika! Pismo se glasi:

nadaljevanje tistega Levstikovega boja iz l. 1858/9, kot njega drugo stopinjo, ki je tudi kakor naša prva, obtičala (dasi le radi smrti tu Glasnikove) spet na sredi svoji, obdelati kje drugje in ob drugih virih posebej.

13.

Dragi prijatelj!

Pošiljam Ti tu dve pesmice »prijazne oči« in »topol«, ki ste bili tiskani v Bčeli, s prošnjo, da ji izročiš g. Vilharju z mojim serčnim pozdravljenjem.

Priložena je tudi pesem »pisarija«, ki jo je zložil Krek, da bi se tiskala v Glasniku. Preglej jo, preglej in naznani mi, kako in kje da bi se še nekoliko popravila pred natisom; pošlji mi vendar pesem na moje stroške nazaj.

Kaj počenjaš? Kedaj boš z odgovorom gotov. Cegnar mi je pisal, da bo on, Volčič in Šust, vsak po 10 iztisov nakupil. Da Ti bom tudi jaz pomagal kolikor bo moč, se moreš zanesti. Kakor sem slišal, se tiska v Gradcu bolj po ceni kakor pri nas v Celovcu; da boš imel manj stroškov, se znaš oberniti do Drobniča v Gradcu, da tam popraša v tiskarnici, kjer je tiskan njegov »Drevar«.

Ali mi boš vtegnil vsaj za »Zornico« kaj poslati z. g. Vilharjem vred? Olepšala se bo z obrazom »Urbana Jarnika«.¹ Druzega Ti nič ne vem novega. Z Bogom

Tvoj

4./4. 59.

Ant. Janežič.

In tako je ostal odgovor „Gosp. nasprotnikoma“ le rokopis, brošura in njena ideja pa le nedokončan fragment in le — ideja. Datirati pa je nam to idejo že v leto 1859. ter konstruirati si po nji tisto nameravano brošuro tako-le:

I. del: »Gospodoma nasprotnikoma«, proti Bleiweisu in Hicingerju; ta del stoji danes v Zbr. spisov IV. zvezku (78—1859);

II. del: O Koseskem — pesniku-prvaku; uresničil je Levstik ta del ideje, dasi »mutatis mutandis« šele v III. in IV. poglavju svoje ocene o »Zgodovini« Kleinmayrovi (Zbr. sp. V. 152—178, in Lj. Zvon 1881).

¹ Tu se je spomniti po vsebini enakega, nam že znanega poročila v Listnici Glasnikovi z dne 1. maja 1859. — Gori omenjeno »Pisarijo« Krekovo je res prinesel 1. list II. polletja Glasnikovega (dne 1. jul. 1859).

Po aprilu l. 1859. nimamo več nobenega pisma Janežičevega iz tega leta, in v Glasniku tudi nič več o tem, ker ni l. 1859. v njem poleg onega fragmenta iz odgovora „Gosp. nasprotnikoma“ in prevoda pravlјice „Svinjar“ (1. apr.) sicer sploh ničesa Levstikovega!

Eno posledico teh bojev pa mi je tega leta še omeniti: pokopali so „Zornico“. Dne 1. oktobra 1859. je prinesla namreč 4. številka Glasnikovega II. polletja v „Listnici“ na str. 128. to-le naznanilo:

„Obenem naznanjamo, da za prihodnje leto Zornice ne bode na svitlo, ker nam v letašnjih nemirnih časih ni bilo mogoče, od vseh boljših pisavcov sostavkov za-njo pridobiti.“

Da misli pri tem Janežič Levstika, ki mu ni ničesa poslal, je pač jasno; izdeloval je ta takrat pač svojo brošuro, pa ga za to ni to leto ne pri Zornici ne v Glasniku, kar se je poznalo obema.*

Nekak zadnji odmev tega leta je še Levstikova satira: „Hicingerjeva novoletna noč 1860.“ — ki markira Silvestrovo noč tistega leta „Hicingerjevega“ v Levstikovem življenju — kot tega leta z adnjo noč. Satira smeši l. 1858. leta izdano knjižico Hicingerjevo: „Močni baron Ravbar z dolgo brado“¹ ter stoji danes v II. zvezku zbr. spisov (str. 89; prim. tudi Levčeve opazke o tem: Levstik II. 382).

S tem skonča to „nesrečno“ leto 1859.!

* S tem je bila Zornica pokopana za vedno. Janežič je opustil to misel ter začel l. 1861. izdajati svoje „Cvetje iz dom. in pt. logov“. Zdelo se mi je vredno, da razjasnim to zadevo, ker je Ferčnikov pogrešek začel že prehajati tudi v druge razprave. Tako ponavlja za njim Gabriel Majcen v Dom in Sv. 1905. (št. 4. str. 206) n. pr. že o Janežiču: „Zraven Glasnika je J. izdajal še druga leposlovna dela, tako l. 1860. zabavnik Zarnica“. (Janežičeva slovnica. K 50-letnici Slov. Slovnice Antona Janežiča.) — Dr. Simoničeva Bibliografija po pravilnosti Zornice ne omenja nikjer!

¹ Prim. tu tudi, kar piše Levstik o tem „delu“ v spisu „Gosp. nasprotnikoma“ v IV. zv. zbr. spisov na str. 93. in v Gl. 1859. že na str. 15.

IV.

Naslednja leta nimajo ni besedice več ne o teh nemirnih dogodkih ne o brošuri Levstikovi v korespondenci mej Janežičem in Levstikom. Tudi Glasnik ni prinesel célo prvo polletje nič njegovega: šele 2. šte. II. polletja ima dne 1. avgusta spis:

„Nekaj opombic zastran gosp. Navratilove knjige o glagolih“ (str. 44–50).

V šte. 3. pa stoji nadalje (dne 1. sept.): „Drobtina slovenske slovnice“ (83/4);

in v šte. 5. in 6. (1. nov. in 1. dec.): „Še kaj zastran rodivnika“.

Pred drugi del poslednjega spisa, v mesec tedaj november, gre po svoji vsebini pa zdaj to-le nadaljno, a nedati-rano pismo:

14.

Dragi prijatelj!

Konec Tvojega lepega spisa o genetivu sem ravno kar prejel; prinese ga, kakor se samo po sebi razumeva, prihodnji list Glasnikov. Sprejmi mojo serčno zahvalo zanj, ob enem pa tudi mojo prošnjo, da mi tudi v prihodnje ne odtegneš svoje podpore. G. Cegnar mi je naznanil, da pišeš popotovanje po Istri, kakor je rekel, za Glasnika. Serčno me je razveselilo to oznanilo, Bog daj, da bi bilo resnično! Zakaj vse, kar pride izpod Tvoje roke, je ravno tako zanimivo kakor podučno ter izverstno na vsako stran. Če je temu reš, da popisuješ svojo pot po Istri za Glasnika, ali bi Ti ne bilo mogoče, da mi kak oddelk ta istega pošlješ vsaj do 24. decembra t. l., da bi ga mogel že v 1. novem listu pričeti? Že marsikaj imam za novo leto pripravljene, posebno všeč bi mi vendar bil kak potopis, da bi bil že 1. list prav zanimiv. Lepo Te prosim: oznani mi to, narprej ko moreš. G. Erjavec bo za Glasnika še ta mesec do- veršil neki prav lepo povest »Zamorjeni cvet«, ki pride tudi že v 1. list; ravno takó piše novo pripovedko tudi Men-cinger in kakor sem slišal Mandelc. Terstenjak mi je poslal več prav zanimivih mythologičnih drobtin; od g. Tuška pričā-

kujem izviren natoroznansk spis. Tudi ostali so jeli spet marljivo spisovati. Kedaj boš Ti spet poslal kako pesem po svetu? Ali od g. Vilharja nimam kaj pričakovati za Glasnika?

Glasnik bo izhajal trikrat v mesecu (5. 15. in 25.), in 5. tudi priloga »Marija Stuart«, ki jo Ti pregleduješ; po mojih mislih je to prav lepa prestava, veliko boljša kakor Koseskova Divica. Šolskim rečem po nikakoršnjem ne odprem Glasnikovih listov, če ravno bi bil šolsk list jako potreben. Naj bolje bi bile Novice zanje, še veliko boljše kakor samostojen list, zakaj pri nas je pred vsim drugim potreba, da ogrejemo naše učitelje za domačo reč; le če bi se oglasilo za Glasnika blizu 100 naročnikov izmed učiteljstva, bi se mogla Glasniku enkrat v mesecu pridjati tudi šolska priloga, ki bi jo Glasnikovi naročniki še poverh dobivali. V Glasnika z šolskimi rečmi pa po nikakoršnjem. Z Bogom.

Tvoj

Ant. Janežič.

In še eno pismo je iz tega leta, in sicer iz mes. decembra:

15.

Dragi prijatelj!

Prav žal mi je, da mi ne pošlješ Potovanja po Istri za Glasnika; prav rad bi Ti bil precej poslal kakih 20 gld., če bi ga mogel s 1. listom pričeti. Praviš, da ga brezi vse skerbí ne vzamem v list; kaj obsega tacega, da bi bilo za Glasnika nevarno? Če mi ga za Glasnika nikar nočeš prepustiti, glej, da ga vsaj po kaki drugi poti kmalo spraviš na svitlo. Če ga pa še nisi kam namenil, pošlji mi — na moje stroške, če Te je volja — vsaj to na ogled, kar si doslej spisal. Če bi bil spis v resnici prenevaren, Ti ga pošljem koj nazaj; morebiti pa blagovoliš tu ali tam kako besedico premeniti. Če mi ga misliš prepustiti, mi ga koj pošlji in denar dam še tisti dan na pošto; če pa ne, mi vsaj v nefrank. listu oznani, bom pa denar kakemu drugemu pisatelju poslal.

Hvala za poslano kritiko. Prebral sem jo; nekaj ostra je, pa je resnična.

Na zadnje me prašáš, kaj je s tistim denarjem, ki je bil obljubljen za najboljo novelo. Ali Ti to reč nisem že davno naznanil? Tisti g. domorodci, ki so mi denar za darilo obljubili, mi niso poslali še krajcarja ne; po tem takem sem g. g. pisateljem sestavke iz lastnega honoriral, ker so bili takó sami privolili. Ne vem kakó je to, da Ti o tej reči nisi zvedel o pravem času. Očitno pa reči nisem hotel oglasiti, ker bi bil moral sicer nekaj gospodov žaliti. Takó je bila ta reč, o ktorej me prašáš.

Ali hočeš kritiko nazaj? Kaj dela g. Vilhar? Ali je nabral že dosti naročnikov; jaz imam šele dva.¹ Oglasim .mu po novem letu. Priporoči me. Zdravstvuj

Tvoj

V Celovcu 10./12. 60.

Ant. Janežič.

Janežič zbira in pripravlja tu že gradivo za prihodnji letnik Glasnika (1861.) ter orientira o tem Levstika, pač, da bi vspodbodel tudi njega na sodelovanje. „Zamorjeni cvet“ Erjavčev je res l. 1861. izhajal od 5. jan. — 15. junija (št. 1—14); Mencinger je objavil „Čertice iz bankovčevega življenja“ II. ter s tem dokončal to v prejšnjem že Glasniku (1860.) pod naslovom „Potovanja in premišljevanja nekega bankovca“ pričeto pisanje, poleg tega pa še povest „Človek toliko velja, kar plača“ (št. 7.—14.). Tudi „M. Stuart“ Cegnarjeva, ki jo je (kakor poroča gori Jan.) takrat imel Levstik pod pilo, je res izhajala. Levstikovega pa ni prinesel ta letnik (1861.) prav nič.

Janežič omenja sicer tu nekega „Potovanja po Istri“, češ, da mu je pisal o njem Cegnar, da je Levstik piše — za Glasnik. A Levstik mu je odgovoril, da tega Potovanja njegovega ne pošlje Glasniku, češ, ker je táko, da ga „brezi vse

¹ Ti naročniki veljajo tisto leto (v Gl., 1. že nov., str. 159.) naznanjeni, do tedaj še ne izišli zbirki Vilharjevi „24 pesmi z napevi“, ne pa — l. 1860. (meseca že maja) natisnjenim „Pesmam“.

skerbi“, t. j. prav brez vsake dvojbe ne vsprejme v list, na kar si poizkuša Janežič pridobiti ta spis z 20 fl. honorarja. Toda, kateri spis Levstikov bi bil to? Ne v zbr. spisih, ne drugje ga ni v javnosti nikoli nikjer, a niti v ostalini ga ne navaja Levec (Lj. Zv. 1888, 382) mej neobjavljenimi rokopisi! Ali ga ni Levstik nikoli dovršil ter sploh niti pričel ni, ali pa ga je li sežgal kesneje? Sicer pa piše 3. okt. 1860. tudi Germovnik Levstiku na Kras iz Ljubljane pismo, ki jemlje v misel neko pot Levstikovo iz l. 1860. po Istri:

„Dežman erzählte mir von Eurer Zusammenkunft und daß Du aus Istrien schönes Material bienenmäßig mitgebracht habest.“

Vsekakor; a to bo že resnica potemtakem, da je Levstik tisto leto bil „na študijah“ po Istri, za svojega bivanja še pri Vilharju na Krasu.

Drugič pa omenja gori Jan. tudi neke „kritike“ Levstikove. Kako „kritiko“ misli tu, decembra m. 1860. l. Janežič, ki mu jo je L. poslal bil in ki o nji piše tu, da je „nekaj ostra, pa je resnična“, a mu jo tudi že ponuja nazaj, kar priča, da ni bila ali za Glasnik sploh ne namenjena, ali pa da je Jan. ni hotel v njem razposlati v svet! Dognati nisem mogel tega dozdej. Ali naj bo to oni spis: „Objektivna kritika“ morda, ki jo je prinesel šele l. 1868. Slov. Narod? (= Zbr. sp. V. 54). Ali kaj sicer?

O „denarju, ki je bil obljubljen za najboljšo novelo“, nisem mogel doslej zaslediti komentara. Dne 1. že dec. 1860. stoji v Glasniku (II. polletje, str. 190) sicer „Povabilo“, ki prosi rodoljube prispevkov v „darilo — za najboljšo zgodovinsko ali narodsko pripovedko“, a ne za — novelo; in pa tisto darilo naj bi se šele razpisalo o novem letu 1861., tu pa je govor o nekem „denarju, ki je bil obljubljen“. Ta „obljuba“ mora tedaj biti že starejša, a jaz dozdej nisem dobil tega razpisa. Kesneje razpisuje Glasnik dne 25. febr. 1861. (str. 24) in dne 1. julija 1861 (str. 84) zopet, a tu že hkrati z

novo nagrado (20 fl) „za najboljšo potopisno črtico“, ono 1. dec. 1860. naprošeno „darilo za najboljšo slovensko pripovedko (36 fl)“; a vse to je kesnejšega datuma ko naše pismo. Tu ostaja potemtakem vrzel!

Ogledati pa si nam je tu še поблиže gorenje, tega l. 1860. v Gl. objavljene spise Levstikove! Primerjati nam jih je s spisom „Gospodoma nasprotnikoma“, kakor stoji ta danes v zbr. spisih (zvez. IV.). In kaj se nam odkrije? Da so vsi trije: a) dve strani dolga „Drobtinica slov. slovnice“ (o „troje sinov, petero mož . . .“ itd., proti Navratilovim opazkam v 9. številki Glasnika 1859, 2. polletje), b) „Nekaj opombic zastran g. Navratilove knjige o glagolih“ ter c) „Še kaj zastran rodivnika“, odlomki iz odgovora „Gospodoma nasprotnikoma“!

Tega ni Levec ni naglasil, ki pravi, da je le „košček v Glasniku 1859.“ (zbr. spisi Levstikovi, IV. 317.); drugih treh delov tega spisa v Glasniku l. 1860. ni omenil. „Drobtinica“ stoji v zbr. spisih IV. na straneh 134. in 135. (le za dva odstavka krajša), „Nekaj opombic“ ravnotam na str. 119—121 (le da so v Glasniku zaokrožene s „Predgovorčkom“ ter za precej odstavkov bolj bogate), a „o rodivniku“ pa takó tu v zbr. sp. na str. 122—134 kakor v Glasniku (le da sta tu dva trije odstavki še dodani).¹

Zakaj je nam to važno tu? Dne 27. nov. 1859. vprašuje Levstika znani nam Jos. Novak: „Kaj pa ti počenjaš, Franjo? Ali si kritiko doveršil? Kaj počenja g. Vilhar? . . .“ In skoraj pol leta kesneje, dne 3. apr. 1860. pa že: „Ali mar ne misliš spraviti svoje kritike na beli dan? Kaj je uzrok?“ — Odgovora o vzroku ne vemo. A 1. avg. 1860. nam kaže Glasnik že, da — takrat Levstik ni več mislil v posebni knjižici spraviti svojo kritiko v deželo, ampak da je sploh opustil tačas to

¹ Dodal je nato M. Cigale v Glasniku dne 15. jan. 1861 (št. 2, str. 6) spet drobtino: „Zastran rodivnika“.

svojo poprejšnjo namero: objavljati je začel stvarne odlomke iz tiste kritike tam, za kamer je bil celo namenil izprva!

S tem pa nastopi večleten premor v sodelovanju Levstikovem pri Glasniku! Zastonj iščeš kaj njegovega v Janežičevem listu vsa naslednja leta: 1861., 1862., 1863., 1864., 1865., 1866.

Zakaj? Bilo je l. 1861., ko je L. popustil Vilharja. V nedatiranem sicer, a po 9. XII. 1860. in pred januarjem 1861., tedaj mes. decembra 1860. pisanem pismu pravi Cegnar (iz Trsta) že:

„Popustiš torej Vilharja. On ni mož, da bi ga človek spoštoval. Prišlo mi je marsikaj na uho, kar mu ni v čast...“ In pripoveduje kako govoranci V. po svetu, da Levstik ni pesnik, da nima svojih misli, itd. itd.

Dne 1. junija 1861. pa piše že Levstiku Germovnik iz Ljubljane v Trst:

„Lieber Freund! Hier schicke ich Dir die gewünschten 6 fl C. M. Du schreibst, daß Deine Einkünfte in Triest so schlecht seien. Da muß man Dich offenbar getäuscht haben, denn sonst wärest Du nicht hinüber übersiedelt. Und ich glaube nicht, daß es eine Selbsttäuschung war.“

Dostavlja pa še:

„Daß Miroslav Dir noch soviel schuldet, hat mich verwundert, ob schon ich seinen Charakter (?) kannte, u. Dir offen auch meine Meinung über ihn sagte, in welche Du erst jetzt einstimmt.“

Maja 1861. vsaj je bil potemtakem že tajnik pri čitalnici v Trstu, kamer pa gotovo da ni prišel pred febr. istega leta, ker so čitalnico ustanovili šele 29. januarja 1861.¹ Natančnejšega data o prihodu Levstikovem v Trst in slovesu njegovem od Vilharja do danes žal ne vemo.

¹ Prim. o tem dopis „iz Trsta“ v Glasniku z dne 15 febr. 1861 (str. 20). Ta dopis poroča: „Dne 29. januarja je oživela „Narodna slovenska čitalnica“, ki bo v prihodnje središče našega narodnega življenja v Terstu.“ Posebno zaslugo da ima tu pesnik Fr. Cegnar, kateri je bil tisti dan z Bastian-om za tajnika izvoljen... itd.

In ostal je Levstik célo tisto in še naslednje leto do jeseni (1861. in 1862.) v Trstu. Iz teh dveh let ni ne v Glasniku ničesa njegovega, niti ni nobenega pisma (vsaj ohranjenega ne) mej njim in Janežičem. Zdi se, da takrat Levstik literarno ni dosti delal, k večjemu kaj kot pesnik. Časi so bili to, ko je tožil „ex Ponto“:

Na bregi jadranskem pozabljen sedim,
zamišljen v valove, ki mečejo pene . . .

Spomini: Poezije I. 69.

Pozabil je pa tudi sam tiste dni — Hicingerja in Bleiweisa in Koseskega, in vse svoje prepire, vsaj za nekaj časa. Ta doba pomeni nekak premor v njegovih bojih. Vplival je pač tudi nanj — jug, in neljubljanski milje. In pa še eno: dnevov tiste duševne koncentracije v tihi kmečki samoti in prostosti „lesene kolibe“ Ilijeve — ni bilo, ni bilo več; trgali so mu misli — posli!

„Jeseni 1862. l. se preseli stalno v Ljubljano“, poroča — Levec (V. 320), da bode urednik Vilharjevemu „Napreju“. Prihajal je ta v slovenski svet od 2. jan.—22. sept. 1863., dokler ni treščila vanj ter zadela „pravde tiskovne ga strela“; o vsem tem piše sam nadrobno v oceni Kleinmayrove „Zgodovine“ (Zbr. sp. V. 191.).¹ In ob smrti „Napreja“ zdaj prvi list spet Janežičev:

¹ Dne 23. dec. 1863. je bil Levstik zaradi članka „Kaj se nekterim zdi enakopravnost?“ obsojen v Ljublj. na 3 mesece zapora. In iz tistih dni si je Levstik shranil ta-le list, ki kaže, da so se na daleč po Slovenskem zanj prijateljski zanimali, čeprav — v lepi Ljubljani ne:

Dragi prijatelj!

Mnogokrat mislim na Te, in rad bi vedil kako in kaj. Ker sim se pa tudi ravno te dni o Tebi z nekim prijatlom pomenkoval, mi je nemo-goče drugači kakor Te naravnost poprašati, kako se Ti kaj godi? Al kake male podpore potrebuješ i. t. d. Prosim razodeni mi svoj stan, ako Ti je nemil. Vesela naloga mi je, Ti nekoliko pomagati, če Ti je potreba. Neka blaga domača dušica me je namreč poprosila, na skriv-

16.

Predragi prijatelj!

Kakor strela iz jasnega neba zadelo me je oznanilo, da preneha »Naprej«, kateri nam je bil vsem v jezikoslovnem oziru pravi učitelj in obetal, naš jezik s časom prestvariti na podlagi stare slovenščine in narodske govorice. Z žalostnim srcem Ti moram razodeti svojo britko boleost nad to nepopravljivo izgubo v jezikoslovnem oziru. Upam vendar, da se boš trudil še dalje s slovenščino in nas v kratkem razveselil s prav obširno in temeljito slovnico, ker je treba še marsikaj pojasniti, preden se more v splošno rabo vzeti. V mairsičem bi se bil jaz rad po Tebi obernal, vendar doslej mi v »šolski« knjigi to ni bilo mogoče; le počasi se more to zgoditi; druga je s knjigo, ki ni prav za prav za nižje srednje šole namenjena. Žal mi je, da je ostala tu pa tam kaka pomota; skusil bodem popraviti, kolikor se mi zdi v sedanjih okolišinah mogoče in potrebno. Nekaj reči mislim okrajšati, ker je preobširna; tudi v pisavi polglasnika pred r^{om} sem krenil po starem poti namreč po berilih, da ne bode več dvojna pisava v naših knjigah za šolo namenjenih. Nisem sem¹ mogel ustaviti tej želji, od več strani razodetej. Prav ljubo bi mi bilo zvedeti tudi Tvoje misli.

Še nekaj. Dobro mi je znano, da sem ti poslal 1. in 3. odd. slovnice; samo z II. oddelkom ne vem kako je; Cegnar mi je pisal, da ga on za Tebe ni prejel, ker sem ga vprašal.²

nem Ti njeno podporo ponuditi. Ako Ti bo ljubo, hočem Ti tudi o svojem času to osebo pokazati.

Ne jemlji mi za zlo, de Te tako po domače poprašujem, bodi si svest, da to le med **nama** ostane, in živa duša ne bo izvedila, kar mi utegneš oznaniti. Te srčno pozdravlja Tvoj stari prijatelj

A. Jeglič,

V Gorici zadnji dan leta 863.

vodja dežel. računarstva.

NB. Veselo novo leto!

¹ se (pisma pomota). — ² Cegnarja, ki je bil še v Trstu, odkoder je bil odšel zdaj Levstik.

Oznani mi, če Ti je ljubo, da Ti ga vem poslati, če ga želiš.
Serčno Te pozdravlja

Tvoj

V Celovcu 2./10. 63.

Ant. Janežič.

Da te čase ni sodeloval pri Glasniku Levstik, je umljivo: imel je zdaj svoj list, ki je v njem govoril končno vendarle enkrat lahko od srca in po svoji duši. Poleg tega se je bil zagrizel poprejšnji pesnik in jezikoslovni kritik — v politiko! Da je pa vendarle spremljal Janežičevo slovniško delovanje, priča prav to pismo. Izhajala je namreč tistega leta v Celovcu Janežičeve slovnice „nova, vsa predelana izdaja“, in imel je, kakor vidimo, tudi Levstik svoje pero vmes.

Leta 1864. dobi L. tajniško službo pri Matici: takratnega začasnega odbora Matičnega prva seja je dne 11. aprila 1864. „za tajnika postavila g. Fr. Levstika, odločivši mu po 30. gld. plače na mesec“, kakor piše sam.¹

Iz tega leta je edini ta list Janežičev Levstiku:

17.

Dragi prijatelj!

Tvoj list mi je došel ravno ob mojem odhodu iz Celovca, zato sem ga koj izročil g. Einspielerju, da Ti bolj obširno govori. Božič je še tukaj in res ne ve, kam in kako, če ne gre za kurata kam, kakor mu je naš vladika ponudil.

Omenjene verstice so moje in veseli me, da se vjema Tvoje in drugih mnenje z mojim in vseh celovških Slovencev. Slovenski list le gotovo spravite na misel, tudi Korošci ga bodo krepko podpirali. Toliko v naglici, ker se mi mudí. Z Bogom

Tvoj

V Celovcu 6./8. 64.

Ant. Janežič.

¹ Narodni koledar Mat. Slov. za l. 1867., v članku: „O delovanju začasnega odbora slov. Matice za 1. občni zbor“ (str. 2.) ter v spisu iz l. 1864.: „Zgodovina slovenske Matice“ v zbr. spisov III. zv. na str. 291.

Zakaj se L. tu zanima za Božiča, ne vem. Izdal je bil ta leta 1862. v Janežičevem „Cvetju iz domačih in tujih logov“ slovenski prevod iz grščine: „Platonov Kriton in Apologija“. Leta 1865. pa je bil kot kaplan v penziji v Celovcu ter postal odgovorni urednik celovškemu „Slovincu“, ki ga je pričel s 1. jan. tistega leta izdajati And. Einspieler ter ga vzdrževal kot lastnik mu do 47. štev. l. 1867. (tedaj 2 $\frac{1}{2}$ leta), dokler mu ni nemški tiskar Kleinmayr odpovedal tiskarne. (Prim. Vošnjak Spomini II. knjiga 1906. 5.) O Božiču in „Slovincu“ prim. sicer tudi Vošnjakove Spomine (I. knjiga 1905.) ter tam na str. 202 objavljeno pismo Einspielerjevo z dne 24. V. 1866.

In l. 1865. se oglasi Levstik v tem novem listu! In sicer je imelo to svoje vzroke. Bilo je dne 22. junija 1865., ko je imel Matični odbor sejo, pri kateri je bil sicer še Levstik „zapisnikar“; toda tega dne sproži Lesar besedo — o brezplačnem tajniku. A Levstik je odgovoril, da „30 gld. na mesec je premalo za ta posel“;¹ ker je pa videl, odkod in kam veter

— Levec ima na str. 321. svoje biografije o Levstiku (Levst. sp. V.), da je L. opravljal to službo od dne 9. sušca l. 1865.; a tu je v letnici le tiskovna napaka; glasiti se mora: 1864.

¹ O tem poroča že J. Marn v Narodnem Koledarju Mat. Slov. za 1867. na str. 13/14. — Da Levstik res ni izhajal s tem plačilom, pričata nam očitno in jasno ti dve pismi iz tega istega l. 1865.:

V Ribnici 17. Aprila 1865.

Dragi prijatelj!

V srce si se mi smilil, ko sem po tvojim pismi zvedel, v kakih hudih stiskah da si; pa k nesreči si se ravno ob takim času oglasil, ki sam nimam denarja. Ti se boš gotovo čudil, če Ti povem, da gotovega denarja sedaj sam nimam več, ko 25 gold.; saj Ti je znano, kako to gré, od ljudi ni moč dobiti, kadar bi človek želel in potreboval; in tako Ti ne morem zdaj več poslati, kakor 10 goldinarjev, ker s tem, kar mi potem še ostane, moram shajati do Maja meseca. V začetku Maja bom pa, ako Bog da, nekoliko denarja dobil, in polej Ti bom še kaj poslal.

Do 11tega Maja, ki bo veliki Matični zbor, upam v Ljubljano priti in upam Te zdravega viditi.

piše, odpovedal se je koj nato (še meseca junija, kakor poroča Levec) sam tej tajniški službi v posebnem pismu.¹ In zdaj prične Levstik svoje delo pri „Slovencu“. Najprej dopošlje članek „Čitalničino stanovanje in narodni dom“, ki ga je natisnil „Slovenec“ 1865. l. „v treh razdelkih“ (št. 56, 57, 58 dne 26. in 29. julija ter 2. avg., pod psevdonomom: Lomski), kakor je to napovedal Einspieler Levstiku sam v tem-le pismu iz mes. julija 1865:

Visokočestiti gospod!

Slavni rodoljub!

Srčno me je razveselilo, da tudi Vi stopite v kolo „Slovenčevih“ dopisateljev. Vaši sestavki mu bodo dika in kinč. Zatorej „Slovenec“ rad razglasi, kar ste mu poslali. Pa le nekaj lepo — lepo prosimo. „Dr. Bleiweis“, ktereга poznam tudi za tacega, kakoršnega tudi Vi v svojem dopisu tako izverstno popisujete, ima še prijatlov in bi rekel — molilcev da je strah² in groza. Ko je „Slovenec“ jel donašati iz Maribora znane kritike matičinih pravil, ko je čerhnil od stano-

Za zdaj pa ostani z Bogom! Bog daj, da bi se srečno iz stisk in zadržg skopal! Zdravstvuj!

Tvoj zvesti prijatelj

Karol Rudež.

V Ribnici 30. Aprila 1865.

Predragi prijatelj!

Zdaj sem nekoliko denarja dobil, in zato Ti pošljem 10 goldin. Prej sem Ti bil 10 poslal: upam da so Ti prišli v roke, in da so Ti bili za naj večo silo vgodni.

Jutri pojdem na Dolensko in bom nekoliko dni tam ostal.

Povabila i. t. d. za družabnike Matične sem dobil. Ker bodem, ako Bog da, tako do 11tega t. m. v Ljubljano prišel, mi ne zameri da Ti tako malo pišem.

Z Bogom! Srčno Te pozdravi in poljubi Tvoj zvesti prijatelj

Dragutin Rudež.

¹ Levstik V. 321.

² Te besede si je v pismu podčrtal s svinčnikom Levstik sam.
Op. priobč.

vanja, od „Triglava“, leteli so „Slovencu“ od vseh strani (z Dunaja, Gradca, Zagreba, Trsta, Ljubljane, Gorice, Celja, clo iz Prage) svarivni in protivni listi, naj Dr. Bleiweisa pri miru pustimo, ne dregamo v njegov značaj in tergamo slavne korone, katero po pravici nosi med vsem slavjanskim svetom. — Dalje je „Slovenec“ žalibog še mlado, ubogo dete, kateremu še manjka potrebne moči, da bi se po pameti smel in mogel boriti sè takim velikanom. — Slednjič nam je zdaj — o tej kočljivej dobi! — edinosti in sloge neobhodno treba in škoda bi bila za nas, da se med seboj kavsamo, pravega, zunanjega sovražnika pa ne vidimo. Zatorej Vas lepo — lepo prosim, da sem tu in tam kako pretrdo malo omečil, kako pregrenko malo poslajšal: Vam, — ki ste pameten in previden mož — je vse eno, ali se pove resnica v tej ali unej obliki, da se le pove, nam se pa prihrani veliko sitnost, tudi nevarnost, da pridemo ob naročnike, ki so vsi — vsaj še zdaj! — slepi molilci Bleiweisovi. Prinesel bode torej „Slovenec“, kar se tiče čitalniničnega stanovanja in narodnega doma vse in skoraj vse od besede do besede, kar pa pišete o delovanju patriarhov v Ljubljani od besede „Novicam“ sicer izrekamo javno zahvalo . . . na tretji polji do „morajo zabresti v zágato . . . niti dalje niti nazaj“ — kar se tudi s predmetom prav za prav ne strinja, mislimo izpustiti. Ne mislite, da pa te tri strani zaveržemo, le odložimo jih in prinesemo jih same za se o pravi in prvi priložnosti. Prosimo, da imate usmiljenja z nami in nam blagovoljno prizanašate; že smo in bomo še pokazali, da se nikogar ne bojimo, da mislimo tudi velikašem resnico gosti, — pa zdaj še ni prišel tisti zaželjeni, srečni čas, pride pa gotovo. Pričakovaje, da bote nam naše prošnje priterdili, pošljemo Vaš sestavek v tiskarnico in ga prinašamo v treh razdelkih. Prosimo prav lepo, da nam pogostoma dopisujete o vsakoverstnih zadevah.

Pozdravljam Vas in prijatelje Vaše in ostanem Vaš

slovenski brat

V Celovcu 23. 7. 65.

And. Einšpieler.

Poleg tega članka o „Čitalnici“ objavil je Levstik istega leta v „Slovenca“ št. 60, 61; 9. in 12. VIII.) še spis: „Slovenskonemški slovar“; (oba članka imamo danes v zbr. spisov IV. zv. na str. 225 in 238. z Levčevimi opazkami na str. 315.). Zadnji sestavek o „slovarju“ priča, da je takrat že mislil in se trudil Levstik ob tem delu.

Pisma Janežičevega pa iz tega leta ni v ostalinski zbirki — nobenega.¹

Leto 1866!

Janežič boleha. Levstik pa izda v Ljublj. pri Giontiniju svojo slov. slovnico v nemškem jeziku: „Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen. Behandelt von Franz Levstik“. (meseca svečana: Levstik V. 377); a poleg tega začne pri Wagnerju v Ljubljani s „Klasjem“, ter izda s pomočjo Stritarjevo in Jurčičevo „Pesme dr. Franceta Preširna“. Koj za njimi bi morale priti na vrsto Levstikove pesmi. (Prim. o tem oznanilo v Novicah, 21. marca 1866., str. 95.) Kakor poroča Levec, rešil je Wagner tisto leto meseca sušca tudi tiste, leta 1854. izišle osodne Pesmi Levstikove iz Blaznikovega zapora.² In naslednje pismo, e d i n o Janežičevo Levstiku, ki se nam je ohranilo iz tega leta, pisano v postelji s svinčnikom, priča, da je Levstik res že zbiral svoje „raztresene ude“, dasi ni razvideti, katero pesem tu tirja od Janežiča:

¹ V ostalini Levstikovi je sicer eno pismo Janežičevo iz tega leta, a ne osebno Levstiku, ampak Matici Slov.; L. ga ima le iz svojega tajništva pri nji; zato naj podam radi popolnosti objave še to, a tu pod črto:

Slavni odbor!

V prilogi pošilja podpisani „Šematizem kerške škofije“ slavnemu odboru na dar; ob enem pa tudi naznanja vsled družb. sklepa 29. m. m., da naznanjajo stroški za bukve čast. g. dež. svetovavca dra. Vojske, katerih je okoli 180, ravno 26 gld. 24 kr. Kakor hitro sl. Matica želí, pošljejo se jej imenovane bukve.

S posebnim spoštovanjem ponižni

V Celovcu 2/2. 65.

Ant. Janežič.

² „Založnik Blaznik je pesni imel zaprte celih dvanajst let; iz zapora jih je rešil šele ljubljanski knjigar Wagner meseca sušca 1866. leta

18.

Dragi prijatelj!

Ne zameri mi bolnemu da Ti takrat s svinčnikom pošiljam odgovor Tvojemu zadnjemu pismu.

Kar se tiče imenovane pesmi, gotovo vem, da sem Ti jo koj nazaj poslal in Ti si mi bil zanjo poslal »Ubežnega kralja«. Kam založil ali celó pokončal je nikar nisem; še slabih izdelkov ne, kolikomanj Tvojega dela. Morebiti je vendar še najdeš med svojimi spisi.

Da so nam vse Tvoje pesmi obljubljene, to nas jako veselí; tako je prav! Da si mi zdrav in vesel in še mnogo let delaven! Z Bogom

Tvoj

V Celovcu 21./4. 66.

Ant. Janežič.

Leto 1867.!

Levstik je bil še vedno, ko l. 1866., v svojem tihem, skritem kotu — v hiši tedanjega stolnega prošta Pogačarja gori „pod streho“ ter koval „Slovar“. Izdal pa je poslovenjeni „Nauk o telovadbi“ I. del, ter priredil za tisk in celó natisnil že šest pol „Bučelarstva“ to leto; „Klasje“ pa mu je bilo prenehalo, in s tem prilika in nada, da izda svoje Pesmi. Oglasil pa se je letos, po šestih letih, spet — v Glasniku, in sicer z drobtinicami, vzraslimi mu iz slovarskega dela, pod

ter jih v nekoliko dnéh vse razprodal. Glej Celovškega „Slovenca“ 1866., 25. list.“ (Zbr. sp. Levstikovi, V., 317 pod črto). Glasí se tam do-
tična notica (na koncu dopisa: „V Ljubljani 21. marca J Y.“) tako-le:
„Nazadnje naj pristavim še novico, dá je tukajšnji knjigar Oton Wagner kupil od Blaznika Levstikove pesmi, ktere so ležale 12 let pri Blazniku zaprte, in tako rešil to delo iz dolgoletnega zavora! Prodaja jih po 50 kr. in, kakor sem videl, ni jih prav obilo iztisov. Zatorej naj se vsakdo podviza, kdor hoče to zgodovinsko-imenitno delo dobiti v roke, ker se kaže, da jih bode morebiti kmalo zmanjkalo.“ (Slovenec, v sredo 28. marca 1866. Tečaj II. str. 100).

naslovom: „Jezikoslovne reči“. Prinesla je 3. številka (1. febr.) začetek članka: „Mej ali med?“, štev. 4. pa (15. febr.) njega konec.

Vmes pa gre to-le Janežičevo pismo:

19.

Dragi prijatelj!

V prilogi Ti pošiljam konec spisa o predlogu »med«, da ga tudi sam pregledaš, da ne ostane kje kaka pomota, pošlji mi ga vendar brž nazaj. »Rabljin« se tudi kmalo natisne.

Zastran pomenkov o slov. pisanji Ti naznanjam, da bi me zelo razveselili, če se jih lotiš; samo to prosim, da bodo objektivni, kakor je to vednosti primerno. Zelo bi me razveselila od časa do časa tudi kaka druga drobtina iz Tvojega peresa. Kdaj izidejo zbrane Tvoje poezije, ktere nam je Wagner obljubil? Ali je ustavil izdavo »Klasja«? Naj izdá Tvoje pesmi v kratkem, težko jih pričakujemo.

Kar se tiče besede »ustno« za Lippe, naznanjam Ti, da sem jo dobil prebiraje Dalmatina in sicer v ednini. To v naglici. Z Bogom

Tvoj

V Celovcu 8. 2. 67.

Ant. Janežič.

O „Rabeljnu“ je izpolnil svojo besedo Janežič v Glasnika št. 9. dne 1. maja, pod naslovom; „Rabelj-beljna“; „Ustna (die lippen)“ pa je prinesla šele št. 12. (15. junija, str. 190). Če omenimo še drobtino: „Duševen, književen“ iz štev. 15. (1. avg. str. 243), potem je naštetu vse, kar ima ta letnik Levstikovega. Nameravanih „Pomenkov o slov. pisanji“ pa se ni lotil, kakor se zdi; vsaj v Glasniku jih ni ne to leto, ne nikoli več, in ne nikjer drugje. Pač pa imamo iz tega leta še dve pismi Janežičevi Levstiku, in sicer:

20.

Dragi prijatelj!

V svojem zadnjem listu pišeš: »name sme udrihati kdor: kakor hoče« in »Ko bi ti Maren kaj o meni pisal, vem da vse natisneš itd.« Mislim, da prvo meni ne veljá, ker mi tega v nobenem listu ne moreš dokazati. Kedaj je Glasnik po tebi udrihal?! Res da mi je bilo že nekaj reči zoper Tvoje oblike poslanih od jako čislanih rok — ne iz Ljubljane — priobčil vendar nisem nobenega, ker so bili sestavki preosebni. Objektivni kritiki in enakim jezikoslovnim preiskavam bom pa vedno rad odpiral liste, kakor Tvojemu sestavku »Ustna«, ki zdaj izide; samo tisti mahljej sem moral malo presukati. Uni sestavek se v kratkem natisne v es, korekturo dobiš o svojem času.

Kar se tiče besedi »Ko bi ti Maren etc.«, res ne vem, kaj Ti jih je v pero narekovalo. Toda dosti o tem; moja misel je, pustimo pričkanje, in delajmo vsak po svoji zmožnosti, kolikor je mogoče za napredek našega slovstva; ne stvarjajmo mu vsak dan novih oblik, ki samo zdražbo delajo, sosebno dotle ne, dokler se nam ne pokaže kam bi se trebalo nagniti.

Pri tej priložnosti Te srčno pozdravljam in Ti vošim trdno zdravje, da moreš toliko potrebni slovar kmalo dognati, boljše kmalo nekaj, nego še dolgo časa nikaj. Z Bogom

Tvoj pobratim

V Celovcu 13./6. 67.

Ant. Janežič.

Če me v kratkem spet s čem razveseliš za Glasnika, jako mi bode drago.

Lepo Te prosim, oddaj mimogredé Giontiniju priloženo pismice.

In tu zdaj še zadnje, ki v njem vošči Janežič Levstiku, da mu bodi srečno — novo leto, tisto leto, ki nam je vzelo — Glasnika, nam in v prvi vrsti Janežiču samemu:

21.

Dragi prijatelj!

Pred vsem moj srčni pozdrav Tebi in g. Noli-tu! Menda je pred kakimi 12 dnevi moje pismo, v katerem sem ga prosil zastran dram. društva, prejel? Notri je bilo tudi pismo za Blaznika.

Ako mi ne utegneš izpolniti v zadnjem pismu izrečene želje, lepo Te prosim, pošlji mi tisti česki original koj koj nazaj, da bom vedel, kako in kaj. Ker moram didaktične reči vsaj v osmih dneh v Ljubljano poslati, prosim, naj mi pride Tvoje pismo vsaj v kakih 6 dneh. Jako me bo veselilo, če bil utegnili in poslal tudi prevod; če pa ne, izpustim pa tisto reč.

Ob enem Te prosim zastran »Popotnika«.

Srečno novo leto! Z Bogom

Tvoj

V Celovcu 28./12. 67.

Ant. Janežič.

Če bi mi utegnil kake pol tiskane pole polskega romana »Pan Podstoli« do 20.—24. januarja posloveniti, poslal bi Ti polski prvopis in hrvaški prevod. Plačilo Ti koj pošljem, kolikor zahtevaš, če ne več gotovo toliko, kolikor Ti ljublj. gospodje plačujejo. Zakaj ne izdaš svojih pesem po Matici?

L. 1868. ni Levstikovega spet nič v Glasniku; baval se je to leto z „Mladiko“, ki jo je z Jurčičem in Stritarjem izdal, ko je „Klasje“ zamrlo. Oglasi se pa letos v Janežičevem listu — Stritar s svojimi „Kritičnimi pismi“, ki so vzbudila hud vihar v Novicah in Danici. A takrat se Janežič ni vdal: pripustil je, da se je boj izbil v njegovem listu do konca; s tem je Glasnik častno izvršil svoje delo v našem kulturnem razvoju, dasi ga je to — ubilo! Zapustili so ga dotedanji naročniki.

Že 1. febr. 1868. je oglasil Jan. (na str. 80) „prošnjo Glasnikovim prejemnikom“:

Ker Glasnik nima od nikod druge podpore, obračamo se s ponižno prošnjo do vseh Glasnikovih naročnikov, naj nam naročnino za tekoče polletje blagovoljno pošljejo vsaj do konca tekočega mesca, da moremo tudi mi svoje dolžnosti v redu opravljati. *Vredništvo.*

Dne 1. maja pa je že zapisal (n. str. 200) pod naslovom: „Listnica in prošnja“ nekam resignirani stavek:

Pri tej priložnosti ponavljamo svojo ponižno prošnjo gg. naročnikom, ki nam še niso poslali naročnine za tekoče polletje, da to še tekoči mesec storiti blagovolijo, sicer bi bili prisiljeni daljo izdavo našega lista ustaviti. (Da ta prošnja ne velja gg. prejemnikom v Celovcu in drugej, katerim Glasnika na dar pošiljamo, to se ume samo po sebi). Ob enem prosimo za razne druge zaostanke pri „Cvetji“ i. t. d.

Vrednik.

Naslednji list z dne 1. junija pa prinese na svoji zadnji strani (236) „Naznanilo“:

Naša prošnja v zadnjem listu doslej žalibog ni našla zaželenega odziva; preobilica zaostankov, pa tudi marsiktera nemila izkušnja nas je prisilila, da ustavimo z današnjim listom izdavo „slov. Glasnika“ za drugo polletje; kako bode ž njim od novega leta naprej, to se pozneje določno oznani. . . . Z Bogom.

V Celovcu 27. majnika 1868.

Vredništvo.

A Glasnik ni vstal več od smrti; in da ne bo, to je vedel tudi Janežič sam, in vedeli drugi, ki so poznali razmere. Za osmino pa je poslal v Ljubljano Levstiku Stritar dne 8. junija 1868. tole, njegove fine ironije bogato nagrobnico o Glasniku, vredno, da jo čitamo ko dokument o naši narodni kulturni bedi tistih dni:

— Glasnika je bog k sebi poklical; njegove smerti sem tudi jaz, morda jaz nar bolj kriv! — Ne vém kakó je tó, pa resnično je — kjer imam jaz svojó rokó, vse gre na robe! Če hočem poriniti vóz — gré nazaj — ali pa zverne se in pokoplje celó voznika pod sábo! Takó je bilo s Klasjem, takó je zdaj z Glasnikom. Pošteni Janežič je zapisan v černe bukve — nič mu ne pomaga da pokóro déla — Ti možjé niso vsmiljeni, kakor naš nebeški oče ki sprejme z odpertimi rokami izgub-

ljenega sina, ki pravi: pater peccavi! Žal mi je res za možá. Kaj pa ga je neki motilo, da gré tiskati take blasfemije!

To je dobro, da ni zdaj več navada sežigati krivovercev, kakor nekdam! — Vse bo zdaj kazalo s prstom na novega merliča: glejte, takole se godí grešniku. — Kak nadepoln mladenič je bil, kakor sv. Alojzi, čist, nedolžen; še vedel ni, da sta dva spola v natori (v slovnici pa trije)! Na zadnje se je pa takó popačil — bolje je, da ga je konec, kakor da bi nam še dalje kazil in kužil nedolžne ovčice. — Slovenci smo čist, nedolžen, krotak in pohleven narod — mi nočemo romanov, zaljubljenih pesmi, zlasti pa nočemo kritike. Zdaj se je pravica izkazala! Molčé trobental bo: memento mori. — Pustite nas kakor smo — mi nočemo vaše omike. — Zadovoljni smo s tem kar imamo — »berač je bil svoje torbe vesel«! — In prav pravijo. —¹

Toda, plodno seme je že ležalo v dobri zemlji: zasejal ga je Levstik l. 1858., priliz mu Stritar l. 1868. In klila je že — Mladika, mladika nove dobe! Vstajal je že pokopani Prešeren...

Leto 1869.

Levstik izgubi svoj „Slovar“ v Ljubljani. Janežič v Celovcu pa oboli nevarno. Zasnoval je še „Besednik“; a o prvi jeseni, o polu dne 18. septembra tistega leta (1869.) je morala zapisati zgodovina našega slovstva: Anton Janežič †. Naš narod je izgubil orjaškega delavca — za resnično prosveto njegovo... in izgubil ga žal še mladega! A — izvršil je vendarle mož veliko nalogo, nalogo — svojo... ta resnično — pošteni mož... Porodil se je 19. dec. 1828. (v sv. Jakoba fari sredi Roža). Umril je torej z dobrim 40-tim letom svoje starosti; a pač ne samo radi „vode Poreške“, ampak tudi radi preogromnega, prenapornega, resnega dela za nas kot narod. Čast takemu možu, Slovenci! — —

Kam je prešla njegova ostalina literarna? Kam ž njo Levstikova pisma Janežiču? Do danes ni o tem nobene sledi!...

¹ Prim. tu tudi Stritarjevo pismo v dr. Vošnjaka „Spominih“ (I. knjiga, na str. 218—21).

Sklep.

Janežič in Levstik! To je vsebina naslovu. Razprave vsebini pa sem obljubil v uvodu drug cilj! In tega naj izrazim tu v naslednjih treh točkah:

točka 1.) Ta se tiče Janežiča. Občudujemo na tem možu vsi naravnost nepojmljivo delavnost in vztrajnost, ki ni iskala nikakega lastnega dobička, ampak le prospeh stvari, za katero je mož gorél. Nesebičnost in čistost značaja cenimo na njem, poštenost in nepristranost v vsem postopanju njegovem. Čisto in nevsehljivo navdušenost, ki se ni bala ne naporov in celó osebnih žrtev ne ni stisk; naravnost vzorno veliko in neomahljivo ljubezen do slovenskega rodú, ki ni poznala ne mej ne dna, in ki ni iskala ne lastne slave ne hvalospevnih priznanj si, ampak ki jej je bila vse plačilo — tiha sreča in srčna radost, da domača stvar prospeva, napreduje, procvita: te idealne lastnosti priznava vse že zgodovina Janežiču ter se vzgleduje ob njih že izza sodobnikov njegovih. Toda eno pa graja na njem: da je bil — nekam plašljiv in preboječ! To grajo je izrekal na vsa usta Levstik, izrekli in opočitali so mu jo pa tudi drugi, posebej ves mlajši rod tiste takratne dobe, dasi bolj prikrito. Toda kar je ob tem opočitanju uvaževati kot ravnovesno dejstvo, tega pa niso ne sodobniki ne kesnejša zgodovina dostojno naglasili: Janežičev glavni cilj je bil napredek, je bila — nova doba! „K življenju lepšemu se rod moj zdrami!“ . . . Pri tem pa je zadel ob vtrjeno skalo Novic in noviške klike ter nje očeta Bleiweisa! Dobro se je zavedal Janežič te skale že od prvega početka; pričel je zatorej svoj Glasnik z geslom: „pričkal in prepiral se Glasnik ne bo“. A ko ga je razgrel Hicinger, nastopil je vendarle pogumno ter nevstrašeno, dasi zmerno. Pozival je na glavni boj Levstika. Toda, začutil je takoj, da je na široko vse „razumništvo“ naše docela v štadiju — Novic! In naj so poslej Janežiču grajali

njegov Glasnik ter mu naštevali na prste, kaj in kak še ni ta list ter kaj in kak bi moral biti: naj so mu le očitali, da list svoje naloge ne vrši kakor bi trebalo, ker je njega beletristika medla in posebej ker se ko samega vraga boji — kritike... kritike; in naj se je Janežič res nekam gluhega delal na to uho: vendar — je Janežič vse tisto sam dobro vedel, in sam si je želel, sam, da bi mogel takó in smel takó kakor bi oni radi! Saj je n. pr. celó v svoj Glasnik sam vsprejemal — kritike proti samemu Glasniku! Preznačilno je pač kaj takega! In pustil je, da je prinašal Einšpielerjev „Slovenec“ take ostre glasove n. pr. proti Glasniku, kakršni so bili Bogoslavovi (št. 54. in 55.; 19. in 22. julija 1865.). Vse to nam pripoveduje nekaj o Janežiču in njega tihih mislih; in o vsem tem bi nam ravno omenjena že razprava Detelova podala in dopovedala marsikaj če! Janežič je imel spoznanja in pravega smisla za vse tiste zahteve že sam dovolj. Odkod ga je imel? Iz — sebe! A — ni mu manjkalo pa hkrati tudi spoznanja ter pravega smisla za realne, faktične razmere naše ter takratni duh časa! Videl je tiste „vtrjene skale“ ter spoznal in bistro preračunil, da bi se ob njih moral brezpogojno razbiti Glasnika čolnič, če bi se kaj zaletal vanje ter jih hotel razrušiti! Ne njih, razbil bi le samega sebe! In za to je izvolil rajši drugo si pot: obvesljati jih je hotel, da pride takó vendarle preko njih. Isto taktiko je izbral, ki jo razklada ono v tej objavi natisnjeno pismo Einšpielerjevo Levstiku; in bila je ta modrost takrat prava ter na svojem mestu. O, rad bi bil drugače tudi sam, in poizkušal je to enkrat; „godel bi bil rad velikašem resnico“ naravnost tudi on, toda reči si je moral takoj kakor Einšpieler: „zdaj še ni prišel tisti zaželjeni, srečni čas, pride pa gotovo“... Potrebne moči je manjkalo še, da bi se po pameti smel in mogel boriti s takim velikanom kot je bil takratni duh časa, ki so bili njega živa inkarnacija — slavni oče naroda, Bleiweis! A da — pride „tisti zaželjeni čas“, v tem smislu pa je zastavil vse moči. Resnično pa

da edinole tak miren, previden, skorajda boječ značaj, a pri tem čist in pošten, delaven in nesebičen ter s toliko živo ljubeznijo do stvari prežarjen kot je bil Janežičev; da le tako „srce“ — je moglo tisto „kristalizirano pamet“ noviške klike izpodkopati — kakor izpodmije tiha globoka mirna voda orjaško strmo skalo!

In takó je resnično Janežič dozóril tisti vspeh, ki ga Gabr. Majcen naglašá v navedeni že razpravi govoreč o Glasniku, češ, da je „v rokah Janežičevih reševal svojo nalogo tako izbornó, da je v književnosti zbudil novo dobo“. (Dom i. S. 1905., 206). Tista naloga pa, ki jo je reševal in rešil Glasnik, bilo je ravno to, da je srečno prebil tisto prehodno dobo, da se je vzdrževal preko nje tolikó časa, dokler ni prva generacija posvetne naše inteligence — nova mlada četa — dozorela do samostalnosti, ter da je mejtem vzbujal in vzbudil v narodu nam širši smisel in širšo potrebo — po beletristiki, po lepóti v domači naši besedi, ter po stvarni kritiki; t. j. potrebo po enakem listu kot je bil Glasnik!

A ni kopál novi dobi struje le z Glasnikom. Ne, ampak takorekoč zadej za zaščitóm Glasnika je prav natihoma, a vspešno delal in globoko oral — s „Cvetjem iz dom. in tujih logóv!“ Dà, naglasiti je, da je skorajda v prvi vrsti dosegel probujo one potrebe po leposlovju v mrtvi sodobnosti, in vzbudil čút za lepoto in žejo po nji v narodu — ravno s Cvetjem! Kakó to? Ne morem si kaj, da bi ne ponatisnil tu klasičnega dogodka! „Novice“ so prinesle l. 1868. pohvalno oceno nekega „Radomljana“ o Janežičevem Cvetju ter poziv do naroda slovenskega za podporo. In kaj stori Bleiweis? Toda čítajmo vso stvar sámó . . . „Novice“ so v sredo 15 jan. 1868. (list 3., str. 19: „Slovensko slovstvo“) objavile:

»Cvetje« Janežičevo.

Kdor s pazljivim očesom spremlja naše literature razvitek, gotovo je že opazil moža, ki delaven kakor mravlja in priden

kakor bučela piše izvirne knjige, ali pa zalaga, kupuje in na svitlo daje spise slovenskih pisateljev — mislim namreč gosp. prof. Ant. Janežiča v Celovcu.

On ni preskrbel naša učilišča samo z dobrimi slovnici in slovarji, a okoli njega suče se tudi vsa delavnost na našem beletrističnem polju.

Njegova zasluga je, da vsem nemilim okolnostim vkljub edini naš lepoznavski list »Glasnik« vendar izhaja že deseto leto; njegova zasluga je tudi, da imamo »Cvetje«, katero je naše lepoznavsko slovstvo obogatilo z najboljšimi deli, kar jih je zadnja leta pri nas izšlo.

Po »Cvetji« smo dobili razun mnozega družega: Marijo Stuart, Viljema Tella, Babico, Spomine na Sokrata, Ajanta, Zoro in Solnco, —

po »Cvetji« smo dobili prvi slovenski izvirni roman, »deselega brata« od Jurčiča.

Kdo tedaj, ki pozna važnost beletristike, moč in silno potrebo v vsacem slovstvu, ne bi bil g. Janežiču za njegovo spretno in neutrudljivo delavnost iz srca hvaležen!

Toda poglejmo, kako ga Slovenci podpiramo!

Iz gotovega vira mi je znano, da med tem, ko so preteklo leto 1867 ljubljanski gimnazijalci in bogoslovci po čez jemali 100 zvezkov »Cvetja«, bila je vsa ostala Ljubljana naročena samo na 27 iztisov!!! Tedaj med ubozimi ljubj. študenti, katerih je samo 600 in kateri med vsemi dvajsetimi profesorji nimajo le enega ne, ki bi jih bil k naročbi spodbadal, med temi je »Cvetje« našlo trikrat več podpore, kakor med 22.000 prebivalci vse slovenske, denarne ni inteligentne Ljubljane. Razun mariborskih, celjskih, novomeških, varaždinskih in goriških študentov ni bogoslovcev, ni imelo Cvetje v nobenem slovenskem mestu, v nobeni slovenski čitalnici naročnikov, ali pa tako malo, da ni spomina vredno. Ali se je čuditi torej, da je počil že glas, da bo »Cvetje« zaspalo? Pa k sreči je spet začelo izhajati in ravno zdaj nam prinaša iz slovečega peresa g. Jurčiča nov izviren roman »Cvet in sad«, ki bo, kakor se kaže, po notranji in vnanji obliki še bolj dovršen kakor je

»Deseti brat«. Jaz mislim, da tak mož kakor je g. Janežič, ki za naše beletristike razcvit žrtvuje zdravje, čas in premoženje, zasluži več materijalne, tak pisatelj pak, kakor je g. Jurčič, več moralčne podpore. Naš Walter Scott, kakor bi jaz g. Jurčiča imenoval, pokazal je v svojih mnogih, skoro vseh po Janežiču na svitlo danih, večih in manjih povestih, da tako, kakor on, ne pozna nobeden slovenskih novelistov, kar se jih je do zdaj oglasilo, djanja in nehanja, mišljenja in značaja slovenskega naroda. Slovenska inteligencija, posnemaj torej še ti našo šolsko mladino, in »Cvetje« nam bo tudi v prihodnje ohranjeno! Posebno pa ve, čitalnice, pospešujte naročnikov nabiro in ve slovenske gospodičine sezite po »Cvetji!« Prepričale se boste, da lepši, čisteji domači duh veje iz njega kot iz francoskih in nemških romanov, ktere navadno čitate! Slav. vredništvo »Novice« pa srčno prosim, da še ono sè svojo veljavno besedo povabi Slovence, da se v prav obilem številu naroče na »Cvetje«, ktereга je slovenski beletristiki tako potreba.

Radomljan.

In čuj, kaj so same „Novice“ pristavile, kaj so tu Bleiweis izrekli!

Dodatek vredništva. Če tudi navadno veljá misel, da novêle in njim slični beletristični spisi so le bolj berilo mladosti, in se to dokazuje s tem, da se take knjige nahajajo največ v rokah mlajših naj si bodi možkih ali žensk, vendar je tudi lepa novela, dober roman itd. zanimivo berilo hladnejši krvi. Pa če damo tudi veljati, da najraje mladež čita izdelke na beletrističnem polji — vendar vprašamo: ali more to druge, ki si prilastujejo imé rodoljubov, odvezati dolžnosti, da z naročilom podpirajo povzetje, ki je naše gore list, — ki vabi mlada srca, da se v nemajo za domačo reč in slovó dajó ptuji tvarini, ki je na škodo nravnosti slovenski. Pod vredništvom Janežičevem moremo si v svesti biti, da se tudi v romanih ne žalijo svetinje naše. Tem več pa je treba, da se podpira »Cvetje«, ker Matica naša za zdaj, ko ima toliko druge važne naloge pred seboj, se ne more spuščati na bele-

tristično polje drugod kakor v letopisu, ki se druží s »Kalendarjem« enkrat na leto in dan. Zato rodoljubi vsi čujte glas Radomljanov in sezite po »Cvetji« vsi, — še posebno pa vé gospé in gospodičiné; verjemite, da zraven zabave bode vam berilo »Cvetja« tudi to korist donášalo, da se igraje vadite krasnega maternega jezika!

Tu je bila Ahilova peta velikega očeta! Ta popolna brezmiselnost za kulturno moč in kulturni, probujevni vpliv — lepote! Zato pomenijo Novice v tem oziru od prvega početka že neodpušljivo stagnacijo prav radi te zaslepljenosti njih urednika, ki je slavila Koseskega visoko nad — samim Prešernom, in ki je zakrivila kesneje tóliko zablodo in tolik zaostanek. Zato je Bleiweisovo leposlovje in kritika njegova o leposlovju vsa ena sama dolga blamaža; a tu pa je ob Cvetju doživela blamažo tista „kristalizirana pamet“, in — to je nekaj vredno! Tu slaví potrpežljiva trudoljubnost in **modrost** Janežičeva **svoj** dan, in naj je prav Cvetje zamrlo mu in Glasnik kmalu po tem! Glasnik je tu že izvršil svojo kulturno nalogo, in ž njo izvršil tudi Janežič — svojo življensko...

Tista trdna skala je bila objadrana... Zavest, da nam je treba Slovencem lista kakršen je Glasnik, je bila probujena... seve, le da še boljšega lista enake vrste; žeja po beletristiki se je polastila dobe... smisel, pravi smisel za lepo knjigo ter nje ceno je vzbrstel in oživil... Razorana je bila njiva... dobrega semena je pričakovala in blagodejnega dežja želela svoji suši, ki jo je živo začutila v sebi... Ozirala se je v nebo, da bi in odkod bo — prirosel oblak rodovitni...

A ne le to. Vzgojil je Janežič s tem, da je vzdržal Glasnik eno célo, vzdržal ga ravno tisto kritično desetletje, literaturi naši — mlado, čvrsto bojno četo; posebej pa je pridobil (navzlic Bleiweisu in Novicam) **on** trem možem v javnosti naši — **ime:** Levstiku, Jurčiču in Stritarju. In to je druga njegova nesmrtna zasluga za kulturni razvoj naš! V Glasniku

še je zaslovel pravzaprav bolj na široko Levstik, v Glasniku pa tudi „pisatelj, ki je . . . čast slovenskega vkusa otél uže v tej dobi, — mož, kateri ondaj še toliko ní znan bil, kolikor je zdaj slaven“ — kakor piše Levstik sam l. 1881. v Lj. Zvonu; ta mož je bil — Stritar! Levstiku je priborilo širšo javnost leto 1858. in 1859.; Jurčiču — „Deseti brat“ v Cvetju leta 1864., Stritarju pa zadnje polletje Glasnika leta 1868.! Lahko bi rekli, da je to zadnje polletje Glasnika vse in célo — Stritarjevo. In da je Stritarja pokazal občinstvu, to je tista važnost, ki daja temu zadnjemu Glasniku posebno ceno v naši literaturi. Stritarjevega pa je prinesla (s polnim imenom njegovim) to leto vsaka številka ponekaj, in sicer:

- št. 1. (1. januarja): Česa je posebno treba našim pesnikom.
(Pisma mlademu prijatelju; spisuje J. Stritar). III.
- št. 2. (1. februarja): Vino. (Govor v veselej družbi; spisal J. Stritar).
- štev. 3. (1. marca): Kritična pisma. (Spisuje J. Stritar.) IV.
— kot »nadaljevanje sestavkov pod naslovom: Česa je pesnikom najbolj potreba«, kakor pravi urednikova opazka pod črto.
- št. 4. (1. aprila): a) Solncu in mescu. (Zložil J. Stritar). —
Znani trije literarno-zabavljivi soneti proti Bleiweisovemu ukusu leposlovnemu.
b) Kritična pisma. (Spisuje J. Stritar). V.
— proti Koseskemu ter za Prešerna!
- štev. 5. (1. maja): bojni premor radi Novic!
- št. 6. (1. junija): a) Želodec. (Spisal J. Stritar). —
b) Ponatis Janežičev: »Noviški in Daničin glas o V. literarnem pismu.«
c) Kritična pisma. VI. — J. Stritar. (Proti Koseskega Mazepi, kot odgovor Novicam).

d) Mazepa. — Stritarjev prevod prvih 280 verzov iz Byronovega Mazepe — »v tá namén, da se primérja od verza do verza z originalom in pa s prestavo gosp. Kosekega!« — kakor pravi opomba pod črto.

Potemtakem pólni ves konec te številke, s katero je skončal Glasnik svoje življenje, od str. 218. — 233. sam samcat Stritar in njegovo ime! Ali ni Janežič imel tu za vse to táko kake posebne misli? Nikoli prej se Stritar ni v javnosti oglasil v Glasniku do l. 1867.; in tudi sicer imamo le znani uvod h Levstikovi izdaji Prešernovih poezij iz l. 1866. — kot prvi uvaževanja vredni, pomembni nastop Stritarjev v našem slovstvu: leta 1867. pa se ta prvič spet oglási, a tó v Glasniku, in sicer prvikrat tu v njem, ki je in dasi je izhajal že osem let, — a oglási s člankom:

Česa je posebno treba našim pesnikom. I., II.

Prinesel je I. pismo 1. list Glasnika (1. jan.) l. 1867., a II. pismo 4. list. — 15. febr. 1867.; zatem pa dolg premor: vse tisto leto nič več Stritarjevega. Leta 1868. pa zastavi Stritar iznova in Glasnik prinaša od prve do zadnje številke dosledno kaj izpod peresa njegovega, kakor gori že naštetó! Od takrat je imelo ime Stritarjevo po vsem slovenskem svetu svoj glas! Janežič pa je s tem izvršil neko zavestno misel svojo: dvema je že dotlej priboril ime in priznanje; treba ga je bilo — še tretjemu; povrhu pa si je designiral Stritarja tu za svojega naslednika! Kó je 1. junija 1868. sklenil svoj list ter v „Naznanilu“ povedal, da z današnjim listom ustavlja izdavo Slov. Glasnika, a hkrati zapisal: „kako bode ž njim od novega leta naprej, to se pozneje določno oznani“, — takrat že prav gotovóda ni več mislil Glasnika oživljati še kdaj sam; takrat je že — mislil na Stritarja. O tem govoré sledeča dejstva: Dne 26. junija že l. 1868., tedaj še ne štiri tedne po smrti Glasnikovi, piše namreč Stritar Levstiku: „Janežič mi piše, naj

začneva (namreč z Jurčičem; op. pis.) koj izdajati Glasnika(!). Vprašal sem Jurčiča kaj misli — pa ni odgovora! Prosim Te, če ga vidiš kjé, reci mu, naj mi piše, vsaj kje je“. In 12. VII. 1868. spet: „Če hoče kaj iz mene biti, moram koncentrirati svoje moči — predmetov in planov imam polno glávo (vmes tudi poštenih) takó da jih ne zveršim vsih, če živim sto let... Tako tudi nisem za izdajo Glasnikovo. Janežič me prav bombardira z dopisi. — Od Jurčiča še zdaj ni nič odgovora...“ Ni Levstika, ni Jurčiča, ampak — Stritarja si je izbral Janežič; oziroma Jurčiča in Stritarja združno, a vendarle ne — Jurčiča samega! In kakó dalekovidna je bila tudi ta, zadnja, o p o r o č n a misel Janežičeva, pokazala so kmalu dejstva. Stritar se je obotavljal; pa je poizkušal Jurčič sam, da izvrši Janežičevo idejo: z letom 1869. izide (15. jan.) res 1. štev. Jurčičevega Glasnika v Mariboru. Toda ostala je — edina! O tem govori Stritar sam l. 1876. v „Zvonu“ ter pravi mej drugim:

»Pri tej priložnosti zdi se mi potrebno opomniti, da z »Glasnikom«, katerega je bil začel gospod J. (určič) v Mariboru, nisem bil v nobeni zvezi, kakor za gotovo vem, da se je govorilo.« (= Zbr. sp. V. 195.).

Jurčiča so „zmagale neugodne razmere“, kakor priča Stritar istotam (V. 196)! „Slovenski Narod“ je pa prinesel v št. 149. (21. dec.) 1869. l. mej „Raznimi stvarmi“ sledeče

Nasnanilo:

Ker se ni bilo oglasilo dovolj naročnikov na »Glasnika«, ker sam izgube trpeti ne morem, ker se slov. pisatelji niso vdeležili po obljubi sodelovanja, ker se je naročnina na »Mladiko« neredno plačevala: nisem mogel »Glasnika« izdajati. Namenil sem tistim gospodom, ki so se naročili, poslati knjigo (zbirko svojih povest), ki izide v novem letu. Ker izide zdaj »Zv o n«, na Dunaji, kteremu bode stalneja in gotoveja podloga, in katerega se bom s sodelavstvom po svojej moči tudi jaz udeležil, naj se vsi tisti gospodje naročniki, kteri so meni na-

ročnino poslali, pa nočejo čakati moje knjige, oglasijo pri gosp. Stritarju na Dunaji, s katerim sem v zvezo stopil.

J. Jurčič.

Jurčič sam ni uresničil Janežičeve misli. Posrečilo pa se je to res šele možu, ki ga je za to odmenil sam Janežič! Šele ob „Zvonu“ je tudi tista zadnja ideja Janežičeva zmagala in obveljala, dasi tega ni več doživel sam: „Zvon“ je namreč izdajal tisti mož, ki si ga je določil Janežič za — naslednika, Stritar! Kako daleč je modri Glasnikov urednik videl! A stavim, da je poleg zmožnosti uvaževal tudi dejstvo, da je Stritar — **izven domovine**, daleč od — Ljubljane prebele, kakor je bil tudi sam s svojim Glasnikom! Ej, ni zastonj naglašal — mnogih prebitkih izkušenj . . . **modri mož!**¹ —

¹ Ko je bil ta moj rokopis že v tiskarni, prinesli so nam Naši Zapiski maja meseca 1907 v Ljubljani dr. Prijateljovo oceno o dr. Tomiškovi „Analizi (!) Stritarjevega življenja in delovanja“, izišli v ponatisku iz Ljublj. Zvona 1906. — Ta črtica Prijateljeva o kritiki ter o Stritarju je izmej njegovih dveh treh najboljših stvari doslej, ter vredna, da opozarjam tu nanjo; končno enkrat nekaj temeljnega o Stritarju, kar uvažuj tudi vsak profesor! Strinjam se po mislih z njo skorajda doslovnno, povrh pa mi je tudi zato ni prezreti, ker izpopolnjuje te moje besede na neko drugo stran, ki leži pa že izven okvira moje študije. Toda dovoljeno mi bodi, da tu ponatisnem iz Prijateljvega članka listino, ki se tiče prav tega zadnjega polletnika Glasnikovega, o katerem govorim — kot o Stritarjevem — tu gori. Vseučiliščenik Fr. Levec piše dne 4. dec. 1867 z Dunaja svojemu prijatelju gimnazijcu Janku Krsniku namreč to-le:

„(Naše literarno društvo) ima samo pet udov, ti so: Stritar, Jurčič, Celestin, Jože (ne Viljem, astronom) Ogrinec — und meine Wenigkeit. Čudil se boš morda temu ter me nevoljno vprašal: kaj ne zna nihče drugi izmed dunajskih Slovencev pisati kot vas pet? Jaz ti na to ne vem drugega odgovoriti kakor: da je Stritar tako hotel. Njegovim besedam pa bolj verujem kot Mojzesovemu Pentateuchu. Ta človek je zlatega denarja vreden; pozna vse literature na svetu, ima estetiko popolnoma v glavi in vrh tega veliko zdrave pameti, bistrega uma, čutečega srca in neko posebno moč jezika. Umetnik je od nog do glave. Ko bi se tukaj nič drugega ne naučil, kakor kar od njega slišim, vedno bi moral vsodi hvaležen biti, da me je na Dunaj pripeljala. Shajamo se vsako drugo nedeljo pri Celestinu: vsaki čita, kar je med tem časom

Tisto ime pa, ki jim ga je modri Glasnik končno vendarle pridobil in priboril v zaspani javnosti naši, varovali so si poslej tisti trije možje tudi sami: Levstik, Jurčič, Stritar! Prvi je bil široširoma od l. 1858. vedno na glasu ter v ospredju: celo desetletje od l. 1860. — 1870. je bilo njegovo ime na

spisal in potem sodimo sestavek. Janežiču smo pisali, da se mu zavežemo za vsaki Glasnikov list poslati mu dosti gradiva, če se tudi on nam zaveže, da ne bode nobenega sestavka vzel v Gl., ki bi ga mi prej ne prereščetali. Tako misli Stritar Gl. malo izčistiti ter s časom dober, bolj liberalen list napraviti iz njega“. (N. Zp. 1907., 5., 77).

In če pogledamo v zadnji Glasnik, najdemo v njem res vseh teh pet mož, a izven njih le še nekaj starih: Erjavca, Dav. Trstenjaka, Valjavca, Umeka, F. Kočevarja, Andrejčkovega Jožeta . . . ki so vsi imeli že priposestovano ime v Glasniku; poleg one petorice mlajših pa sodeluje s pesnimi tudi Krsnik, in z eno menda tudi Gregorčič (Narava in človek. — č.) Potemtakem spoznamo v zadnjem Glasniku — glasilo Stritarjevo že in kroga njegovega, ki je urejeval je le še Janežič. To potrjuje moj gorenji rezultat: sad svoje šole je videl Janežič dozorevati na Dunaju v Stritarjevem krogu; treba je bilo le še, da si ta krog pridobi ime v javnosti, in izvršena je bila naloga! Zato je odprl svoj list tistemu literarnemu društvu dunajskemu na široko, v prvi vrsti društva glavarju, Stritarju! Kar se tiče Levstika, sodi Prijatelj pravično: „Levstik stoji kot pesnik po svoji samorasli sili, po individualni svoji noti visoko nad Stritarjem. Tudi njegova kritika naših jezikovnih, estetičnih in nacionalnopolitičnih pojmov je velepomembna. Uspehov je dosegel seveda Stritar več nego Levstik, a ne zato, ker je bil silnejši in originalnejši, ampak zato, ker je bil elastičnejši in primernejši tedanjim našim razmeram . . . (In drugič: ker je bil) Stritar rojen pedagog, a Levstik samozavesten diktator, kakor so samozavestni geniji, ki tarejo vse zapreke, ali pa njih starejo razmere. Levstika je strl njegov čas in napravil iz njega patološko prikazen. V Stritarju ni bilo kaj streti, ker je bil sam vosek, ker je bil dobrodušen učitelj, ki pri vsej razposajenosti učencev ne obupa, dobro vedoč, da lepi učni načrt, ki si ga je sestavil, ne more ostati brez uspehov.“ (Str. 74/75). V tem oziru je bil Stritar res kar direktno nadaljevanje Janežičeve psihe! Zato si je designiral njega! A kot tretje bi dodal še jaz, „da je poleg zmožnosti uvaževal Jan. tudi, da je Stritar — izven domovine“, da je bil daleč od doma vse svoje dni, ko je Levstik skoraj vse svoje dni živel v nji! Nemalo je to vplivalo in odločevalo Levstikove nevspehe, a Stritarjeve vspehe.

Za svojo osebo sem se razveselil Prijateljeve ocene tudi zato, ker je postranska tendenca mojega spisa ista, dasi je nastal prav brez

sta prvotno nameravala tudi tiskati Mladiko. Torej — izven domovine! A ni jima ta misel vspela; zato sta Mladiko prepustila Egerju in Levstiku v Ljubljano. Jurčič je prispeval z dnevnem redu. Ne takó druga dva! A da se začuje tudi njuno ime, skrbel je Levstik sam. Ko je l. 1866. izdal Prešerna, skril je svoje delo in ime ter zapisal na naslov: „Izdala: Jož. Jurčič in Jož. Stritar“. Ko je Glasnik umiral ter ž njim Cvetje Janežičevo l. 1868., nastopil je Jurčič: dal nam je „Mladiko“. „Obljubil sem bil gospodu J.-u dati toliko in toliko gradiva, kar sem storil o pravem času; vse drugo prepustil sem njemu; samo, ako bi bilo kaj izgube, dejal sem mu, obrne naj se do mene, kar se ni zgodilo do zdaj“. Tako piše Stritar o svojem deležu pri „Mladiki“. (Zvon 1876. = Zbr. sp. V. 196). Levstik je dal prvič po leta 1854. izdanih „Pesmih“ tu slovenski javnosti spet zbirko svojih poezij, ki štejejo prvih 30 strani Mladike ter na str. 109 še pesem „Na Gorénjskem“. A podpisal se je le z — i — ter — s —.¹ Tisk je vodil pa v Ljubljani sam Levstik, ker sta bila tiste dni Jurčič in Stritar na Dunaju, kjer

vsake dotike s Prijateljem; moram to križanje njegove in svoje poti odkrito imenovati — slučaj! Seve, premisa so mu bili isti javni vzroki in predpogoji! . . . (Prim. tu tudi ravnokar izšli spis istega pisatelja: Istorija najnovije slovenačke književnosti; v Letopisu Mat. Srpske, 1907. sveska III., 24. i. n.!)

¹ Ta pesem stoji danes v Levčevem izdanju zbr. sp. Levstikovih I. 262, ter nosi dat: 16. maja 1860. V Tolmaču pa ji je dodal Levec na str. 304. zvezka I. to-le pripombo: „To pesen je pesnik spočel, kakor mi je sam pravil, l. 1859. Podbrezjem na Gorenjskem, ko je bil na novi maši svojega iskrenega prijatelja Jožefa Nováka, poznejšega dekana kočevskega, umrlega dne 11. novembra 1883. leta.“ — Bil je to isti Jože Novak, čigar prijateljska pisma Levstiku sem v prvem delu te razprave ponatisnil (o Bleiweisovi miloščini itd.).

Porabim naj hkrati to mesto, da opozorim dodatno tu na drobtinico o Božiču, uredniku Einšpielerjevega Slovenca, katero je prinesel zadnji Dom i. S. (1907, št. 6., str. 257) v Bilčevi autobiografiji (V. Steška: Janez Bilec, slovenski pisatelj). Po tem viru je bil Božič profesor na Reki, preden je prišel v Celovec v pokoj ter postal tam odgovorni urednik Einšpielerjevega lista; morda bo v tem komentar onemu Levstikovemu zanimanju za Božiča, ki je izpričuje nam tu že znani list Janežičev!

lastnim imenom, Stritar pa kot — Boris Mirán! A na naslovu stoji spet kakor pri Prešernu: „Izdala in založila J. Stritar in J. Jurčič“. Levstik se je tudi tu spet skrtil! Ni pač potreboval še kaj več imena tiste čase že.

In l. 1869.! Jurčič poizkuša z Glasnikom, Stritar dotiska na Dunaju 30. okt. svoje „Pesmi Borisa Mirána“ (Novice 1869, 24. nov., št. 47. str. 388), Levstik izda v Matici radi posledic slavnoznanee „Vodnikove Pesmi“! In povrhu dela Jurčič pri „Slov. Narodu“ ter obeta novo „zbirko svojih povesti“! Čudovita taktika bojna!

Za letom 1869. pa je sledilo l. 1870. s svojim Dunajskim Zvonom! . . .

Točka 2.) Ta govóri o Levstiku! „Napák“ njegovih ost je bil vzklik: „Bog žívi — kritiko“! In zadel je pri tem tudi on — ob tisto „vtrjeno skalo“ spet, ob tisto — Inkarnacijo duhá tiste dobe! Prav kakor Janežič! A ko se je Janežič tisti skali modro in prav izognil, da jo — obvesljá, nabíl je Levstik svoje topove, da jo razstrelí. Res je, da tiste nameravane brošure ni izdal; res je, da je prekinil svoj boj v Glasniku; res je, da bi lahko očitali mu: Takrat naj bi bil svoj spis izdal v celoti — kakor je nameraval — proti tisti trojici: Bleiweisu, Hicingerju, Koseskemu! A ravno takó lahko bi očitali: Zakaj niso možu dali pomoči? Zakaj so ga pustili — samega? Zakaj je — rod spal? . . . Razmere so zmagale ob Glasniku Jurčiča, razmere tu — Levstika! Razmere . . . Dà, razmere . . . te so, žal, često in prečesto močnejše ko mi, be-raški ljudjé!

A zató pa je Levstik izvršil vendarle svojo nalogo tisti čas! Tisti presekani mu odgovor, o katerem so daleč na okolo slišali; tisto dejstvo, da se — ni smel tiskati, ej, koliko speče energije je to vzbudilo v mladem, naraščajočem ródu . . . koliko besnogevnega odpora, ki bi sicer ne nastopil nemara nikoli . . . In trdim, da sam Stritar bi nam bil sicer — ostal

nem! Ali ne? Poščegetal bi nam bil s kako „koprivo“ kak nos, toda tistega Stritarja bi najbrže ne bilo, ki ga imamo danes — brez tistega Levstikovega desetletja! To nam ga je dalo in vzbudilo! —

Ob kar je pa Levstik takó krepko in osodno zadel leta 1858. in 1859., o tem so nam odkritosrčni dokumenti ravno v tej objavi razglašeni listi Janežičevi. In tu je njih vrednost!

Bila je Levstikova usoda — tisto **noviško** obzorje **takratne** vladajoče in odločujoče, takrat pravzaprav edine inteligence naše slovenske: duhovništva! Bleiweis pa je bil glasilo tega duhá njega inkarnacija In to je, kar je neodpustljivo! Poznál je duh svojega časa poznal osebne instinkte más jako dobro; in kaj stori? Zliti se ž njimi glasilo biti njihovo vjemati se ž njimi do pike to mu je bil glas njegove pameti! Lahka naloga. In rasel je ob tem ko Napoleon zbiral silovito moč v eni točki: v svoji osebi! Mignil je le in domovina je klečala. Mignil je le, in imel je bojevitih móž na razpolago — po svoji volji! Kaj bi bil lahko storil móž na takem mestu! — A takó pa je povzročil silne boje in s tem mnogih sil neplodno in nepotrebno izgubo, onemogočil marsikateri krepák in čvrst korak radi sebe in svoje moči, da si jo ohrani! Poljedelstvo, probuja kmeta, to je bila naloga, s katero je začel In dokler je ostal pri tem, je delal plodonosno A ko je to poverjeno mu dolžnost zapuščal, povzročal je stagnacijo in zaviral — kulturo!

Ločiti je in bo tudi pri tem velikanu gotove različne dobe Mi govorimo tu le kot literarni historiki. Zgodovina naše politike bo govorila zase, in je govorila že v II. knjigi Spominov Vošnjakovih, dasi ni povedala še vsega. Mi pa pravimo: rešil nas je bohoričice, rešil ilirščine — a potem smo pri kraju. Vsakdo drugi bi z Novicami v rokah dosegel poslej več Dosegel je imenovane literarne

vspehe do l. 1848.; takrat pa se je pričela pravzaprav politika. Od l. 1848. pa nam je literarno pokopal Prešerna in natovoril neslanega Koseskega — Bleiweis. To so poslej njegove zasluge na literarnem polju, zasluge za literarni razvoj naš In še marsikaj kot posledica tega, o čemer bo že še treba govoriti

In proti temu nazadovanju se je vpričal Levstik! A ker je bil Bleiweis takrat mož politike, šel je — žal! — Levstik za njim, da razstreli tisto skalo Takó se je zgodilo, da se je rojeni poet v najboljši svoji dobi zagrizel — v politikó! Koliko žrtev, koliko škóde! — —

Toda: mi ostanimo tu pri svojem letu 1858.! Dogodki literarni tega leta ter iz njih porojene ideje Levstikove določili so glavno smer in glavne dogodke vsej kesnejši, važni, takozvani dobi Stritarjevi. A povzeli so pa hkrati ti dogodki, kar se tiče preteklosti, zdrave, resnično kulturne tradicije literarne prvič zopet v naši zgodovini. Tiste tradicije, tisto zdravo kal, ki jo je zasúl z Novicami po letu 1848, koj po smrti Prešernovi, ravno Bleiweis, ker — si prej ni prav upal! Ej, ni zastonj imel priznanja vse sodobnosti svoje, da je — kristalizirana pamet

Rekel sem, da je bilo — obzorje noviško naše takratne inteligence, ob kar je priletel kreпки Levstik. Bilo pa je to nekaj že tradicionalnega pri nas, kar je Bleiweis le povzel spet in zvesto in za sebe zares pametno vzdrževal s svojimi Novicami.

Leta 1833. je bilo, meseca februarja, ko je Čop poslal v slovenski naš svet (a pod takratnih razmer naših pritiskom — v nemškem jeziku!) svojo oceno Krajnfke Zhbelize (Illyr. Blatt). Ne dolgo, in oglasí se v istem listu odmev proti Zhbelizí ponekoliko, a v prvi vrsti pa proti Čopovemu nazoru, ki ga je izrekel v tisti oceni svoji o — starih in novih črkah: sprožili so se bili slavni Metelkovci!

Tako se je vprl tu proti Levstikovemu nazoru — Hicinger!

Čop je odgovoril tam, tu zavrnil Hicingerja pa — Cegnar; odgovora njuna sta bila še mirna in stvarna.

Čopu so odgovorili združeni Metelkovci (Burger, Jerin, Metelko); in tudi proti Cegnarju se je vzdignila zdaj — koalicija: Bleiweis in Hicinger, ki mu je s svojo avtoriteto in svojim imenom poprej pot pripravil „noviški Jupiter“.

Odgovoril je tu Janežič Hicingerju, Levstik pa — obema; in Novice so utihnile

Tam pa je odgovoril Čop tisti proti njemu sklenjeni koaliciji; in glej, kar počí z Dunaja znani votli strel proti Čopu: znani pamflet Kopitarjev. Čop se je oglasil spet, osmešil in pobil Kopitarja in — nastal je nato tudi tistikrat molk.

Enakost razmer in duha pa je bila tu in tam v dejstvu, da je posegel tam ko tu mož v boj, ki je hotel s svojo avtoriteto slabejši, omagujoči, ker slabo podprti stvári pomóci do zmage, ko ji je zmanjkalo stvarnih podpor in razlogov; naglasil je to sorodnost dejstev sicer že Levec (Zbr. sp. Levstikovi IV. 310) tako-le:

Kakor Kopitar v abecedni vojski, tako sta se tudi dr. Bleiweis in Hicinger v tem prepiru bolj opirala na svojo obče priznano veljavnost, nego na stvarne razloge, zatorej je tem bolj obžalovati, da se je pozneje Janežič zbal Levstikovega odgovora, ter mu — sapo zaprl s tem, da mu je zaprl svoj list! Toda moralična zmaga je bila vendar Levstikova

Ni pa ta sorodnost, rekel bi enakost vnanjih dogodkov, kar me tu miče; tisti preusodni, nam danes nagi, a takrat dobro zaodeti sofizem, ki je izviral iz takratne ozke, primitivne naobraženosti in kulture naše ter iz tesnega obzorja onih dob, tisti sofizem — pravim — bi rad poudaril, ob katerega je Čop takrat, ob katerega je zadel tukaj — Levstik. In kateri je bil ta?

Ko pošilja Čop s pismom z dne 2. V. 1835. (Zbornik V. 100) svojo prvo razpravo o črkah Metelkovih iz Ljubljane Kopitarju na Dunaj, pripoveduje mu o domačih **lokalnih** razmerah in toži o **lokalnih** nasprotnikih svojih, „die die Sache ungefähr so nehmen, als hätte ich sie öffentlich Betrüger, Lügner, Lumpen &c. gescholten“. In nadalje ravno tam: „Man betrachtet meine Schrift als einen Angriff auf die Geistlichkeit &c. &c. d. h. Metelko u. seine Anhänger möchten sie gern so darstellen. . . .“

Ni li bila pesem zdaj ob Levstiku ista? „Še predenj je bil 1. list na svitlem, že so oglasili 4 lanski naročniki Glasnika pa nočemo več zató, ker se bo začel prepirati z duhovščino, kakor je oglasil. — — — Od vseh strani mi dohajajo sporočila, da odjenjam, ali pa bo zaklenkalo Glasniku. N. pr. g. Pire iz Gorice, ki mi je nabral mnogo naročnikov, iskren domorodec, nar pametnejših duhovnov eden, mi piše tole: Pervi list je vse duhovne tu strašno razserdil, le glejte, da bo kmalo v kraju prepir; nekteri naročniki Vam hočejo Gl. nazaj poslati itd. G. Terstenjak pravi, kar je gola resnica: Duhovščina je steber naše narodnosti, nikar naj ne klesti g. L. Hincingerja, vsi duhovni so tu potegnili ž njim“ Tako Janežič v tistem listu z dne 15. I. 1859.! — —

To je bil tisti usodni sofizem, ki je oviral! Umeli niso ločiti na sebi a) osebe posamne od njenega **stanu**, b) v tej osebi — **nazora** njenega o posvetnokulturni neki zadevi od socialnega dostojanstva stanovskega! Janežič se je tej usodni primitivnosti izognil, da jo obveslja. . . Levstik je zavihtel svojega uma bistri meč ter zastavil svojega značaja vso kremenitost, da preseče in predere ta primitivni štadij: Bleiweis pa ga je veselo izkoriščal!

In takó se nam odkriva ta boj Levstikov iz l. 1858. in 1859. kot prvo, po dolgem premoru skoraj tridesetih let

(1830.—1858.) spet započeto nadaljevanje istega boja, ki ga sta kot prva začela Čop in Prešeren z malim tropom tovarišev. Bili so se tam — „za črke“, a tu zdaj — „za kritiko“. Različne parole, a — isti boj!

Toda: ni Čop ne Prešeren, ni Levstik ne Cegnar ne Janežič niso dokončali tega boja. Kar se tiče stvari, zmagal je resda Čop; in takó tudi Levstik. Ni pa zmagala — kulturna ideja še njihovega boja.

Kar je bil dosegel Čop s Prešernom, pogrebel je spet Bleiweis z Novicami. Zató je Levstik srečal spet popolno „Afrike puščavo“... In da je povzel, srčno obnovil kot prvi spet tisti boj za ono kulturno idejo, a povzel ga pod devizo boja „za kritiko“, to je nemala zasluga njegova, ki jo je imenitno označil že Stritar za živih dni Levstika še samega v Zvonu II., l. 1876. tako-le:

Kedó je pa prvi začel kaliti mir na slovstvenem polju? Kako lepo mirno je bilo in prijetno; vse je bilo zadovoljno in veselo; vse je bilo dobro, kar se je pisalo pri nas! Kedó je prvi vnél prepír? — Kako rad bi odgovoril na to: »Jaz! jaz sem prvi izkálil vam žalostni, duhomorni mir; jaz sem prvi začel »rešetati« pri nas, ločiti zrnje od plev; kazati, kaj je dobro, kaj sleparsko blago; jaz sem prvi, kakor prerok Danijel, razkril in osmešil vaše malike; jaz sem prvi potrèbil po njivi plevel, ki je dušil in izpodrival plemenite rastline; jaz sem prvi kazal pravi pot našim mladim pisateljem; jaz sem ustanovitelj leposlovne kritike Slovincem«. Rad bi, s ponošom bi odgovarjal tako, ako bi bilo resnično. Moja navada ní zatajevati, kar sem storil, bodi si dobro ali slabo; a tudi ne prisvajati si drugih zasluge. Vsakemu svoje! Vsega tega nisem jaz začél; vse to je začél mož, kate-rega visoko čislam — z veseljem se imenujem njegovega učenca; mož, kateri je več storil za slovensko slovstvo, nego mí vsi skupaj, kar nas sedaj živi: kaj mu je plačilo? Splošna nehvaležnost, grda nehvaležnost, prava sramota sloven-

skemu narodu! Sramota onim, ki so tako ravnali z njim, sramota onim, ki so molčali!

On torej, Levstik, začel je koristno, potrebno delo; ker ga je on popustil, poskušal sem **nadaljevati** ga jaz; in če se kakega početja ne kesám v svojem življenju, téga se ne kesám. Prizadéve moje, ako me vse ne moti, niso bile čisto brez vspeha. To je moja tolažba, to je plačilo moje; ako bi zahteval družega, ne imel bi pravice imenovati se slovenskega rodoljuba.

Vse o svojem času! Boj je bil potreben, o svojem času; zdaj je treba mirú, da se dela, da se kaj poštenega stavi na pospravljeni in **osnaženi** prostor. Mirno sem hotel delati brez zdražbe, skrbno se ogibati vsega, kar bi utegnilo biti komu v izpotiko. Ustanoviti sem hotel list, da bi ga mogel brez nejevolje, ako mogoče, z veseljem brati vsak Slovenec, katerega koli stanú, katere koli politične ali verske stranke, da ima le srce za narod, za domači govor, za blago besedo. .¹ (= Zbr. spisi V. 199—204).

Ko je Stritar to govoril, bil je led že prebit. „Osnažen“ je bil prostor, kakor sam pravi razstreljena je bila tista skala A ne šele takrat, bila je pravzaprav omajana že prej, že o tistem času, ko je „na osnaženi prostor“ hotel postaviti in res postavil „kaj poštenega“, — svoj prvi Zvon iz l. 1870., o katerem Stritar tu l. 1876. govori pravzaprav

Ne naglaša zastonj takó tistega svojega prvega Zvona tu Stritar sam A pot je do njega šla preko smrti Janežičevega in — Jurčičevega Glasníka preko let 1868 in 1869. Spomnimo se tu spet, kedaj je pravzaprav Stritar povzel tisto „delo“, tisti boj, ki ga je bil Levstik popustil: bilo je to v zadnjem polletju Janežičevega Glasníka l. 1868.! Bíl se je tu — sam, Levstik pa je le od strani streljal v tisto skalo — iz Slov. Naroda s svojo „Objektivno kritiko“ (1868. = Zbr. spisi V. 54), ki jo je skončal s krepkim stavkom:

¹ Kar je razprtega, podčrtal sem jaz. Op. priobč.

„Obudil se je med nami nov duh, v katerim se je treba poganjati ali pa — odhajati!“ Vreden je svojega branja ta spis danes ko takrat, dokler ga ne znaš, literat, kar na pamet. — Toda, nele to. Šla je pot do prvega Zvona tudi preko Mladike. Zdi se mi ta zbornik, vznikel l. 1868. iz moči treh kremenitih mož, takorekoč — druga Zhbeliza! Istega pomena je, ker je hotela isto kar l. 1830. ona! Resda je doživela le „prvo leto“, ko je Zhbeliza štiri „bukvize“ (1830—1834.). A tendenco so nadaljevale Borisa Mirana Pesmi ter nadaljeval Levstikov Vodnik, in pa — takratni Sl. Narod! Nadaljeval in dozoril pa jo je posebej prvi letnik Zvona leta 1870. Tu so se spet vnovič strnili tisti trije možje, kakor so se prej leta 1866. ob Prešernu in leta 1868. v Mladiki, ki pa so leta 1869. delali vsaki zase! Tu, v Zvonu, imamo nadaljevanje Mladike, kakor Janežičevega Glasnika; tu — imamo vrb, tu pravo zmago, tisto zmago, o kateri je sanjal Janežič, sanjal Levstik že leta 1858., sanjal Stritar že leta 1866. (prim. njegovo pismo Vošnjakovih Spominih I. str. 218—221), sanjala sploh vsa mlada generacija tiste dobe. Tu — je zazvonilo Novicam ter njihovi trdovratni stagnaciji. Tu je pa hkrati prvič zmagoval „Ajdoški gradec“ Črtomirov — zmagoval Prešeren, zmagoval Čop s svojim programom, s — svojimi orjaškimi sanjami... In lahko reče zgodovinar naše slovstvene kulture: prvič so tu zmagale — Prešernove „Poezije“! In kakor so te čudovito organsko vzrasle iz prvega boja za kulturno idejo mej nami, za katero sta se bila Čop in Prešeren, takó je tu Mladika in nje nadaljevanje, prvi Zvon, čudovito organsko vzrastel iz drugega boja za kulturno idejo mej nami, ki ga je bil Janežič, za njim Levstik, za tem Stritar... in Jurčič, a vsi — z istim programom... Preko vsega tega je šla pot — do prvega Stritarjevega Zvona, ki je iz l. 1870. A glavni, odločni boj je izbil in prebil koroški Glasnik: tu so koroški obmejniki nastopili v zgodovini našega razvoja blagonosno za

ves naš narod, tu si je v literaturi naši **koroška** pokrajina pridobila zaslugo, ki jo bo treba zapisati z zlato črko v zgodovino našo, a nele v slovstveno, ampak naravnost v kulturno zgodovino! A dve imeni žarita tu posebej: Janežič, Einšpieler... „Glasnik“ in „Slovenec“! Ob strani zadnjemu pa stoji skrit neznatni Božič! Ti so vzdrževali sredstva tistemu boju ter ga s tem sploh omogočili. **Koroška** pa je bila prvo in ostala glavno bojišče njegovo, preko Koroške gre most do Zvona in — s tem do Prešerna!

Bil je to res kulturni boj, le da za raznimi malenkostnimi parolami: boj je bil to za pošteno priznanje boljšega spoznanja nasproti slabšemu, a za priznanje, katerega ni hotela privoščiti osebna zaverovanost, „nečimernost“, kakor se je izražal Levstik, — osebna domišljavost, in celó osebni, subjektivni materialni interesi in dobički, zakrivaje pa vse te motive v razne „plašče“, da bi ne zagledal svet resnice, zakrivaje jih celó — za stanovska, socialna dostojanstva... To je bilo tisto nevarno zlo, kateremu je veljal tisti naš zgodovinski, kulturni boj! In kar sam rekel nekoč (v Zborniku V.) o abecedni vojski naši, ponoviti mi je tu zopet: da se ta kulturni boj oprijema, da se izbojuje, če nima in če si ne najde važniših, imenitniših objektov, pa takih malenkostnih točk, kakor so — črke in slovniške oblike! In s te strani, pravim, dobé taki boji in taka bojišča za črke, kritiko, pesniške oblike, za gramatiko itd. ves drug, večji, zanimivejši pomen: pomen bojev in bojišč za premago ali propast oslabele, preživele se ter že nezadostne kulturne dobe v narodu nasproti boljšim spoznanjem duha in boljšim težnjam duše, nasproti večji kulturi; s te strani pa dobé take suhoparne praske in pravde svojo zanimivost tudi za vsakega, kdor proučuje zgodovino idej kulturnih, zgodovino kulturnega razvoja ter boja za prospeh tega razvoja; svojo zanimivost za vsakega, kdor zasleduje kakovost tega večnega boja enega duha in spoznanja z drugim. In ne le za slovstvenega zgodovinarja!

Točka 3.) Ozré naj se ta — v sedanjost! Ali bijemo tisti boj za kulturno idejo, ki sem ga označil v prvi in drugi točki tudi — mi? Bijemo ga! Bojevali so ga ob črkah najprej, bili ga ob slovnici in pesniških oblikah kesneje ter — ob romanih! In danes? Bije ga v prvi vrsti — Cankarjeva satira, bije ga pa tudi — zgodovinopisje te dni! Vošnjak zagotavlja v Spominih svojih (II. knjiga, str. 241), da „hvala Bogu, naše ljudstvo ni tako ostudno, podlo in ničvredno, kakor ga on (Cankar!) slika, ker ga pač ne slika po življenju, ampak kakor ga on vidi v svoji bujni domišljiji“. Čudim se tu v prvi vrsti doktorju medicine, da takó govori, — drugič pa literatu, ki Cankarja ne ume! Satira ima pravico, da pointuje, da pretirava, ker hoče bičati: a kar hoče bičati, mora zadostno naglašati! Cankar že ve, kaj dela; le umeti ga treba. — Zgodovinopisje pa kaže brezobzirno, prav po Levstikovem načelu, kaj je bilo in kakó je bilo: dvigniti se nam je končno — vendarle enkrat nad bibliografijo!

Priborili so nam kremeniti možje dva rezultata: a) da ločimo že osebo od stanu, individuum od stanovske časti! b) v tej osebi sami njegovo subjektivnost, nazole njegove od socialne časti, ki jo ima po stanu! Mnogo je tudi prispeval tu naraščaj — neposvečenega, lajiškega stanú, posvetnjaški naraščaj mej nami, dasi nam še večega treba, da se zdaní popolnoma. Toliko pa smo že dosegli, da ne misli več nihče, ko se oglasi kdo proti Škrabčevim nazorom o slovnici ter vinu, da hoče s tem poniževati ter onečaščati — duhovna. In smelo upam, da smo tako visoko že, da mi pričujočega spisa samega ne bo hotel nihče tolmačiti za spis proti — temu stanu; čutil bo danes pač že vsakdo njega višje stališče . . . Pričeli smo ločiti stvar — od osebe ter njenega socialnega dostojanstva, ali tu pa tam tudi nedostojanstva: Cankar ni po stanu nič, po poklicu in delu pa ogromno: ko so drugi ravno narobe; in cenimo ga ter uvažujemo ga vsi ko onih ne! Da je človek kot človek a priori — človeku enak, le toliko večí ali manjši, kolikor

veči ali manjši so njegovi darovi, spoznanje ter znanje njegovo in pa teženje: do tega spoznanja smo, hvala Bogu, dospeli . . . In to ni malo — mej n a m i ! To je znaten korak na boljšo stran . . . In da se pa prestopimo spet za nov korak v tej smeri, tu nam je ko iz neba poslana — Cankarjeva satira! . . . **Tu** naj ostane, ter naj ne gazi — v politiko! **Tu** je njegova moč in veljava, tu — njegovo ime Dosegel je že dosti, in še dosti bo, če vztraja! —

A k stvari! Rekel sem, da smo dospeli do važnega spoznanja o — poklicu poedine osebe! Nismo pa še — do **priznanja**! In tu je treba danes boja našega. Sedanjost je naša; pravice imamo do nje, a tudi dolžnosti, da ne bo za nami zgodovina govorila: spali so! Za ono stvarno poštenost in tisto — objektivno nesebičnost se je **nam** boriti, kakor so se prednamci ponekoliko že naši, ki — **priznava**, a ki hkrati dá in dovoli tudi prosto besedo jasnejšemu, boljšemu znanju in spoznanju o preporni **stvari**, a dá in dovoli brez obzira na osebo in nje stan. Ko to dosežemo, kakor so že mnogi narodi dosegli vsaj na takih poljih to, o kakršnih govorimo tu mi („slučajno“ pa ne na političnem in socialnem polju dosegli), tedaj bo šele vsaj na idealniših popriščih duše mogoče — resnično kulturno delo tudi pri nas. Tu pa so n a m prebritke ovire — razne klike a) lokalne, b) osebne! Proti tem, strelci, mož ob možu v složno vrsto z orožjem idej in dejstev!

Lep „slučaj“ bi tu imenoval rad, ki se je dogodil ob moji Arhitektoniki tercinski. Oglasil se je proti nji Dom in Svet. Začutil sem koj rosnomlado pero, ki ima prostost besede sicer na razpolago, a drugače o stvari sami ni pojma. Začutil sem pa tudi v spisu neki gotov ton ter neko gotovo ozračje, ki mi je bilo trden kažipot . . . Šel sem iskat tja ter zasledil pogumnega moža — v ljubljanskem bogoslovcu Cankarju . . .

O prvem branju sem se smejal stvári, češ: kolika naivnost! Prav — za april! Kesneje se mi je pa zazdelo vredno, da to

naivnost pogledam z resnim očesom: Zaslutil ter začutil sem — Bleiweisovo »črno kavo« v tinti. Očita mi mladi gospod, da me je revo, grešno stvar — zapeljala ljubezen, velika ljubezen! No, pošteno treba priznati, da — njega ni. Surov motiv in nečista tendenca. Uslužljivost osebi, ne — stvári! In da je vse popolno, stoj še lažno ime za pečat delu. »Stet nomen — in umbra«! Zaradi gole nepristranske objektivnosti, seve. Saj je to pri nas staro, a žal še ne zastarelo — rokovnjaštvo literarno. Toda le to za enkrat: Segel je mladi Izidor prav brez vsake dolžnosti in potrebe v temo in — zgrabil za koprive. Če ga še danes ne, pa ga znabiti bodo še pekle. Ali se mu ne zdi samemu čudno, da ni segel designirani »pokrovitelj« Krsta takrat v žrjavico? — Druzega za danes ničesa. O stvarnosti tistih besed nočem govoriti, ker je **ni** in ker smatram vso stvar za — mladostno pre nagljenost. Opozorim naj pa zato svojega »kritika« vendarle na tista Čopova pisma, ki sem jih objavil v Zborniku V., posebej pa na onega dr. Homanna v listu z dne 2. maja na str. 100. Nauči se mladi gospod tam lahko — dosti! Kakó piši dostojno pa tudi nestrokovnjaško però, ki o stvári sami ne ume bogvekaj, vzgleduj se v tistem poročilu o mojem spisu fant, katero je priobčil dr. Ušeničnik v Času (1907, št. 3.)! In če bo poslej Izidor Cankar spodoben, obljudbam mu lepo storijco, ki se bo vsa brala — ko kaka »judovska kabala«, a pripovedovala »Francetu Bregarju« še kaj več ko muzikant Ciril, pripovedovala — o židovskem kabalstvu. »Ich warne Euch in guten Stunden — christlich«! je rekel svojega dne — »pod pritiskom dnevnih vprašanj«!! — grešni naš orjak Prešeren svojemu Pavšku, vzoru Cankarjevemu in ljubljencu... Naglasiti sem pa hotel le eno s tem: da Pavški in Hicingerji še danes niso zamrli mej nami. In prav je to! Njih proklinjanje se izpreobrača le v blagoslov, kakor kaže zgodovina in življenje! Le prezreti se jih ne sme. To je moj odgovor. —

Kam pa meri vse to? Tja, kamor góri v prvi in drugi točki tisti krepki poudarek moj o organično zistematičnem, zavestno organiziranem delu, ki sem je označil kot poseben znak in posebno vrlino Janežičevih trudov in kesneje vseh

naporov, vstvarjanj in bojev onega triumvirata, ki je nadaljeval vspehe ter nevspehe Janežičeve. Naglasil sem to góri, da se zavemo tiste premišljene taktike, ki je stremila vsa proti enemu izvoljenemu cilju: imele so eno vodilno idejo svojo skupno doba Janežičeva kakor sočasno ž njo že in tudi za njo doba onega triumvirata, a poprej pa že pri nas tudi doba Prešernova in Čopova („Ajdovski gradec“) — kot prva spet za Trubarjevo! In taki organizirani taktiki teh dob se nam je dosti zahvaliti za tiste vspehe, ki njih sad uživamo mi danes že, njih vnuki! Kakó pa je danes v tem oziru pri nas? Tudi naša sedanjost ima svoje Hicingerje in Cigaléte; naštel bi lahko dosti vzgledov, a izbral sem le — enega: druge — prepuščam kesnejšemu zgodovinopisju o naši kulturi. Toda tistega organično zistematičnega, zavestno organiziranega dela pa, ki ga vodi ena ideja, tega naša sedanjost — nima ter ne pozna. To je nje hiba, tu — njena slabotnost, tu nje zaostajanje za vsemi poprejšnjimi dobami od Prešerna pa do Gregorčiča! Danes životari eden tu zasé, drugi se vbada in mré tam v pregnanstvu in tujini; a vsakateri — sam zase! In še eno: pesnika svoje dobe, takega, kakor je Prešeren bil in Gregorčič svoji, še nimamo do danes, da bi nam staval cilje in naglašal eno, ves vek naš zjedinjujočo idejo, vzniklo iz kulturnih potreb naših, a pomenjajočo ter oznanjujočo nov korak v našem razvoju kulturnem! Posledica pa je to literarnega samotarstva naših dni! „Bila so znamenja na nebu“ resda sicer že, ki so naši dobi obetala mnogo: a posegla je smrt vmes in šla sta kar dva odtod: Kette in Murn; tretji pa, ki je ostal, Zupančič — se še ni našel, ker sameva in bedni . . . Dalo mu nebó — saj od domovine ni upati tega! česar mu treba: on je namreč, ki je izvoljen! Drugi pa fantje, ki čutite moč in voljo v sebi, kje ste! Združbe treba, organičnega zistema, organizacije, zavestnega dela ter boja po načrtu, a za to pa hkrati glasila teh zjedinjenih in organiziranih moči, glasila, ki mu bodi geslo — brezobzirna poštenost! Kakor se je pa zasnovalo vse, kar se je doslej

kulturnega pri nas obneslo, izven domovine ali vsaj ob nje periferiji, takó bi se in se bo moralo začeti ter zasnovati tudi to zdaj.

Gradec, binkoštni ponedeljek: 20. V. 1907.

Mala izvestja.

Prvo Hankovo pismo Levstiku.

V oceni Francevljevega dela »Materialy dlja istorii slavjanskoj filologii. Pis'ma k' Vjačeslavu Hankě iz slavjanskich zemelj. Varšava. 1905«, ki sem jo objavil v »Časopisu za zgodovino in narodopisje« III. 95 in d., je omenjeno dvoje pisem, ki ju je Levstik pisal temu češkemu rodoljubu. G. Žigon je med Levstikovimi papirji našel odgovor Hankov na prvo pismo našega pesnika, ki mu v njem ponuja v založbo slovensko prelogo Kraljedvorskega rokopisa. Hanki je žal, da mu je došla ta ponudba prepozno za večjezično izdajo rečenega rokopisa, vendar želi zvedeti, koliko bi Levstik zahteval zanjo: dotlej še ni nihče nič nagrade terjal za tako delo, ampak se je zadovoljil z nekim številom posebnih odtiskov. Hanka tudi še ne ve, kako naj bi Levstikovo prelogo spravil v svet, ker se mu je bati, da ne bi Levstikovi zoprniki knjižici zaprli pota na slovenske gimnazije, kjer edino je pričakovati živahnejše razprodaje. Na novo večjezično izdajo nikakor ne more misliti, ker se prva le slabo spečava in razdaje večinoma zastonj; zavoljo

druginje je namreč sleheren prisiljen ščediti in zato se knjige le slabo kupujejo. Naposled želi Hanka en izvod Levstikovih pesmi, ker sta mu dozdej znani iz njegovega peresa le dve pesmi: »Božična« in »Dekle in tica«, ki ju je Levstik objavil najprej, kakor znano, v Bleiweisovem »Koledarčku za l. 1854« na str. 54–57, oziroma na str. 62. V zameno mu pošilja nekaj svojih del: poligloto, pesmi in krakoviake. Hankovo pismo slove tako-le (ne glede na nekatere r za pričakovani ř):

Vaše Blahorodí!

Kdybyste mi byl překlad slovenský nabídl když sem vydával polyglottu Kralodvorského rukopisu, bylo by mi to velmi vítáno, však pro všecko račte mi psáti, cobyste zaň žádal, neboť posud žádný překladatel honoráru nežádal, jsa spokojen s nějakým počtem zvláštních výjtisků. Sám nevím kdybych to tisknouti dáti mohl. Nejhorší při tom jest to, že se Vám ta smutná nehoda stala, tak že snad kdybychom to i tisknouti dali — Vaši nepřáteli by to ani na slovenska gymnasia nepřipustili — a kdyby toho nebylo, kdo by nám to pak kupoval? Na nové vydání polyglotty není ani pomyslení, já sem ji posud více darmo rozdál než prodal: vůbec nyní jest tak špatný odbyt na knihy, že sotva kdy tak bylo. Každý při té náramné drahotě šetří co nejvíce může.

Ten svazeček Vašich slovenských básní bych rád měl, neboť od Vás nic jiného neznám, než Božičnu i Dekle in Ticu a posílám Vám zde zaň Polyglottu Kralodvorského rukopisu, moje Písně i Krakoviaky.

Poroučeje se laskavé paměti mám čest zůstavati nejoddanější

Váceslav Hanka.

[V] Praze 7. unora 1855.

K. Štrekelj.

Bibliografica.

Bibliografskim pripombam, ki se nahajajo v razpravi »Početki štaj.-slovenske književnosti v 18. stoletju« in v vzporedni razpravi »Kranjsko-slovenski prevod Parhamerjevega Katekizma

iz sredine 18. stoletja« (»Izvestja Muz. društva za Kranjsko« 1906) naj dodam tu še nekaj beležk v popolnilo Simoničeve »Bibliografije«, ki obsega v dosedanjih treh snopičih ves prvi del, to je, »Knjige«.

a) O Gutschmannu. (Gl. tudi razpravo »Početki« itd. v »Časopisu« l. 1906, str. 1—32.)

Svojim »Christianskim refnizam« iz leta 1770. je Gutschmann dodal »Anmerkungen über die windisch- und krainerische Rechtschreibung«, ki obsegajo (od str. 237.—247.) deset strani in so polemika zoper dve leti prej izišlo slovnico Pohlinovo; bile so to pripombe, »die nicht von einem einzigen Kopfe ersonnen, sondern aus Anweisung und Einstimmung solcher Leute, die in der slavisch, böhmisch, kroatisch, krainerisch und windischen Sprache eine genugsame Kenntniss besitzen«. Ta dodatek »Kristjanskim resnicam« je vobče znan; znana pa je tudi za 6 strani pomnožena posebna izdaja teh pripomb (opisana je v »Kresu« 1885, 529); iz moje razprave, ki je tiskana v začetku lanskega »Časopisa«, se vidi, da je ta pomnožena izdaja očitno v zvezi s štaj.-slov. katekizmom iz l. 1777 (radi *ny* = *nj*).

Zasledil pa sem še eno posebno izdajo teh pripomb. Nahaja se v ljublj. licejski knjižnici pod sign. II. C, 10090. Brošurica šteje sicer tudi le 10 strani kakor opombe v dodatku »Resnicam«, vendar je najti v tisku več razlik; takoj na strani 238 (to je, na drugi strani »Pripomb«) je konec vrstic premaknjen; v dodatku »Resnicam« je na tej strani čitati: »Es haben unsere Sprachverwandten, die Böhmen, Polacken, Slowacken, Illyrier, Kroaten...«, v oni posebni brošurici pa: »Es haben unsere Sprachverwandten, die Böhmen, Schwaben, Illyrier, Kroaten...« (»Schwaben« je tu gotovo tiskovna pomota nemškega stavca namesto »Slowacken«, a »Polacken« je izostalo). Konec strani 237. (to je, prve) se v »Resnicah« glasi: »...im An(sc. fange)«, v brošurici pa »im (cela beseda »Anfange« je pod vrsto kot značnica za drugo stran); dalje je v »Resnicah« na tej strani »crainerische Grammatik« debelo tiskano, v brošuri pa običajno.

Iz tega sledi čisto jasno, da je brošurica posebna izdaja »Pripomb«; po vsej priliki je to nekoliko popravljeni separatni odtisek iz »Resnic«.

b) O Krempljevem Katekizmu iz l. 1826., gl. »Časopis za zgod.« II. 84.

c) V mariborski gimnazijski knjižnici se nahaja ta-le knjiga: Molitve, | Jesuovo ferce pozhaftiti. — | Spifal | Doktor Jakob Kramberger, | Kaplan pri Divizi Mariji v' Negovi. | S' vifhifhim dopufhenyom Sekovfke fhkofije. | V' Gradzi 1840. | Dobiti v' Marburgi pri Frideriki Lejrer | ino v' Radgoni pri Aloisi Weizinger. 12°, 42 str + 2 lista. — Na zadnjem listu: Natif s' pifmenzami pokojnega Andrafha Laykama naflednikov v' Gradzi.

d) V isti knjižnici je tudi knjižica: Duhovne | Pesme | za | šolsko mladost. | Nekólko predelal, pomnožil ino | na svetlo dal | A. L. Farmešter sekovske škofije. | V' Marburgi | na predaj pri Frideriki Leyarji. 12°, 71 str. — Na zadnji nenumrirani strani čitam: V- Marburgi | natisnjene pri Jožefu Janežici.

Pisatelj te knjige je Anton Lah, okoli 1850 župnik v Lembachu. O nje nastanku gl. »Korespondenco dr. Jos. Muršca«; izšla je knjiga l. 1850.

V uvodu čitam: »Gospodi školniki najdejo skoro za vse te pesme potrebne viže v-znani Dukovi zbirki cirkv. pesem, ali imajo druge navadne; samo za sledeče pod št. V. VII. VIII. IX. XII. so posebne viže narete.«

(Duk Avg. je izdal leta 1835. pri Kienreihu v Gradcu »Kirchenlieder, welche in der Fürst-Bischöflichen Sekauer- und Leobner-Diöcese das ganze Jahr hindurch gesungen u. mit der Orgel begleitet werden. Gesammelt u. für die Orgel mit leichten einfachen Zwischenspielen eingerichtet.«

Pokojni kanonik dr. Pajek je imel knjižico v rokah in nekaterim knjigam pripisal vir, osobito Volkmerja.

Nekdanji danjčičar A. Lah piše tudi v uvodu: Imate zadnič še nekoliko nemških pesem za poskušnjo, ker je dobro in

lepo, ako slovenska mladost polek svojega maternega jezika tudi nemščine se pervadi.«

e) »Plateltorf« ljubljanski iz l. 1814 (»Mitth. des hist. Ver. f. Kr.« 1846, 10); — »Bukvar« iz l. 1829. (»Popotnik« 1905, 88). Sploh o abecednikih v spisu »O pouku slov. jezika« 11, 24.

f) Sub Pohlin Marko navaja Simoničeva »Bibliografija« knjigo »Marianische Weg itd. Laybach bei S. G. Mayr 1713. 8°«. Pohlinov spis iz l. 1713? Ni mogoče. Naslov tega spisa je vzet gotovo iz Pohlinove »Bibl. Carn.« in to po tisku iz 1862. Res je knjiga tu navedena pred člankom »Marianus« in sicer v tisku kakor da bi spadala še pod članek »Marcus«, torej med dela Pohlinova. Neposredno pred njo stoje besede: Pro meritis male tractarunt Agamemnona Grai«, ki svečano poudarjajo usodo Pohlinovo in budijo nehote misel, da je to konec članka o Pohlinu.

Pogledal sem rokopis, po katerem je bilo Pohlinovo delo leta 1862. tiskano; tu je poznejša roka podčrtavala vodilne besede člankov, a besedi »Marianische Weg« nista podčrtani, torej sta ostali sub »Marcus« in zares tudi nista tako daleč ven pomaknjeni, kakor druge vodilne besede člankov.

Podčrtavalec bi bil mogel prezreti, da je to poseben članek; zato sem pogledal tisk iz l. 1803, ki se je tiskal po Pohlinovem lastnoročnem rokopisu, a tudi tu sta besedi: »Marianische Weg« tiskani kakor glavni deli naslovov posameznih del ali spisov, ne kot vodilne besede celih člankov oz. imena pisateljev. Ali bodi torej to res Pohlinovo delo? Ako naj bode to, potem je mogoče dvoje: ali je letnica 1713 kriva, ali pa je Pohlin dal starejše delo ponatisniti.

Letnica 1713 je prav, kakor svedoči Vrhovnikova razprava o »Marijinih znamenjih med Ljubljano in Poljem« v »Izvestjih Muz. društva za Kranjsko« 1898, 36 sl., kjer je naveden popolni naslov knjige. Pa ko bi tudi nič drugega ne znali o knjigi nego to, kar poroča Pohlin, bi mogli trditi, da je letnica prava. Kot založnik je namreč naveden »S. G. Mayr«. Za Jos. Tadejem Mayrjem, ki je tiskal ob koncu 17. stoletja na pr. Kastelčeve spise, je prišel Joannes Georgius Mayr, ki vodi tiskarno

prva tri desetletja 18. veka (Glaser, I. 167, 168, 205, 153. Prim. Radicsevo razpravo o kranjskem tiskarstvu v »Archivu für die Geschichte des deutschen Buchhandels«, VI, 1881), a v dobi, ko je začel Pohlin pisateljovati, očitvidno ni bilo več tiskarjev Mayrjev; l. 1766. je tiskal »Appendicem ad Rituale Salisburgense« že Joannis Josephi Mayr Aulico-Academici Typographi et Bibliopolae p. m. Haeres' (Glaser, I. 176). Tiskar, ki je tiskal knjigo o »Marijanskih potih l. 1713., je mogel biti le *J.*(oannes) *G.*(eorgius) Mayr in to se ujema z navedbo Vrhovnikovo. »S. G. v tistih Pohlinove »Bibl.« in v nje lic. rokopisu je pomota, ki jo je zakrivil očitvidno že Pohlin sam.

Da bi bil Pohlin pozneje delo ponatisnil in v »Bibl.« pozabil samo dodati leto te druge izdaje, je izključeno; zakaj procesija k Devici Mariji v Polju je prenehala že 1754.

Iz tega sledi: Knjiga »Marianische Weg« nima s Pohlinom nič opraviti. V njegovi »Bibliotheki« bi morala biti označena kot poseben članek med »Marcus« in »Marianus«. Zmešnjavo je povzročil pač že Pohlin sam, ker v svojem rokopisu »Bibl.« ni primerno podčrtal besed »Marianische Weg«.

g) V gimnazijski knjižnici mariborski se nahaja ta-le ogersko-slovenska knjižica:

Kri'sna Pout | na | XIV Stácie | ali | Posztójalisca
 razdelyena. 8°, 52 str. — Na zadnji strani naslovnega lista: ad
 typum admittitur ... Sabariae die 22. Septembris 1843.¹

h) Ad str. 442. »Bibliografijske«: »Rječnik hrv. slovenski« je izšel v prvi izdaji 1887 (Gl. »Ljublj. Zvon« 1887, 703).

i) Krempelj citira na 109. strani svojih Dogodivščin, poročajoč, da je Kozilov sin »Bratslav Braclovce (= Braslovče) v' Celskem napočel«: »Slomšek rokopis«. Kateri rokopis Slomškov bi bil to? — Na str. 253. pa pravi: »Tudi Slomšek je slovenski zemle obraz od Europe vun dal.« Kdaj?

¹ »Hitra inu glatka pot itd.« (»Bibliogr.« I. 408). Izdaja iz l. 1767. se nahaja v ljublj. lic. knjižnici, prav tako tudi mariborska izdaja iz l. 1770., a na tej izdaji ni nikakega podatka o tem, kolika izdaja bi bila; mariborski založnik jo je pač smatral za (svojo) prvo (»Se naidejo v' Mahrburgi per Frantzu Piterich, Buquarju. 1770«).

j) V »Steyerm. Intelligenzbl. zur Grätzer Zeitung« z dne 24. jan. 1828 je navedena knjiga: »Molitne la Slavenzi. Ungeb. 16 kr. — — Ungeb. 3 kr. Prämienb. 14 kr.« Naslov je pokvarjen. Prim. Glaserja II. 273.

k) V »Steyerm. Intell. zur Grätzer Z.« z dne 3. oktobra 1831 naznanja graška knjigarna Damian und Sorge knjigo v danjčici: »Obramba ino vračtvo proti Kolerni boleznii ali žučni blivni griži po skušenostah imenitnih vračitelov, usim slovencom na zdravje. Z' dovolenjom...

* * *

V ruskem »Žurnalu ministerstva narodnega prosvěšćenija« (v prvi letošnji številki) je pod zaglavjem »Slovenica« prof. Petrovskij ocenil tudi Simoničevo »Bibliografijo« (1. in 2. snopič). Izreka se zoper vnanji ustroj »Bibliografije«, češ, namesto abecednega reda bi bil boljši hronološki, ki bi kazal razvoj literature; ako pa se bibliografija drži abecednega reda, je treba hronološkega kazala. Kar se tiče notranjega ustroja, poudarja Petrovskij, kar se je že tudi v slovenskih listih naglašalo, da Simoničeva »Bibliografija« meša slovensko književnost z raznojezičnim pisateljevanjem Slovencev in s književnostjo o Slovenicah, podaje tudi nekaj poedinih podatkov oz. spisov, ki jih v »Biblogr.« ni.

Dr. Fr. Ilešič.

Štef. Küzmič — Torkoš.

Pod predgovorom Küzmičevega »Nouvega zakona«, ki je (v ogersko-slovenskem jeziku) izšel prvič l. 1771. v Halle, je podpisan M. Torkoš Jožef, glavni župnik (»prednyeisi Farar«) šopronjski.

Da je bil to trd Madžar, je zatrjeval že g. A. Trstenjak v »Ljublj. Zvonu« 1901, 243.

Po prijaznem posredovanju g. nadporočnika Skuhale v Šopronju se mi je posrečilo dobiti o Torkošu te-le podatke:

M. Torkos Josip je bil rojen l. 1710. v Gjuru (Raab); njegov oče Andrej je bil tam evangeliski svečenik; mati mu je

bila Marija Rozina Purgstaller; »Nationalität: Magyare«. Šolal se je v Gjuru, Banjski Bistrici, Vratislavi (Breslau) in Wittenbergu, kjer je bival 5 let. L. 1746. je bil izbran superintendentom, a ni sprejel izvolitve. Od l. 1749.—1784. je služboval v Sopronju in je umrl 8. februarja 1795. »Im Jahre 1771 schrieb er zu dem in Halle erschienenen durch Stephan Kuzmits herausgegebenen »Neues Testament« in windischer Sprache — das Vorwort.« Literarno je bil delaven na polju bogoslovja, filozofije in državnopravnih ved in je spisal kakih 19 del.

Ime »Turkuš« (»Turcus«? prim. »Dominkuš« iz »Dominicus«) se nahaja še sedaj med Slovenci ob ogersko-štajerski meji. Ali ni bil morebiti Andrej Turkuš v Slovencih doma?

Dr. Fr. Ilešič.

Književna poročila.

Murko M.: *Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen.* Separatabdruck aus dem Band XXXV. und XXXVI. der Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Wien 1906.

Novejši jezikoslovci si prizadevajo vezati s proučevanjem besed tudi študij stvari, katere se z dotičnimi besedami imenujejo. Kjer si starinoslovec ne ve pomagati (n. pr. odkod miza?), ker nima za najstarše početke niti pisanih virov niti stvari samih, tam razjasni jezikoslovec prve početke iz poznamenovanj dotičnih stvari. Med odlične zastopnike te metode spada graški profesor primerjalnega jezikoslovja Rudolf Meringer. Njegove študije o nemških ljudskih hišah in pohištvu so vzbudile občno pozornost in priznanje, njegovi dokazi pa, da dandanašnji Bošnjak stanuje v alpski, visokonemški hiši — kakor je Meringer krstil ta tip — so dali povod našemu slovenskemu učenjaku prof. Murku, da je vprašanje o južnoslovanskih narodnih hišnih tipih preštudiral na širši podlagi, porabivši vse južnoslovansko slovstvo in deloma opirajoč se na lastna potovanja in opazovanja. Za vse druge Slované na jugu je gradivo že precej raziskano, posebno še za Srbe, samo mi Slovenci še ni-

mamo nobene celotne razprave o tem predmetu v svojem jeziku — gosp. Haruzin je pisal svoje študije o stanovališčih Gorenjca in Kranjca v ruščini.

Med Jugoslovani sta zastopana dva hišina tipa: romanski z enim in istim prostorom za stanovanje in kuhanje in s kaminom (na Južnem Goriškem, ostalem Primorskem, na Krasu, v Dalmaciji in deloma v Hercegovini in Črni gori) in zgornjenemški z dvema prostoroma — kuhinjo in sobo in z dvema kurili: na ognjišču v kuhinji in v kahljasti peči, ki se pa kuri iz kuhinje; ta drugi tip pa se nahaja med ostalimi Slovenci, Hrvat, Bošnjaki, deloma Hercegovci in Črnogorci; potem v Novem Pazarju, deloma celo med Bolgari. Posebno priproste hiše se nahajajo pri Srbih. Zelo zanimivo je, kar je zvedel Jovanović o razvoju stanovanj v porečju Mlave s popraševanjem pri stoletnih starcih; v glavnih potezah so ti spomini gotovo resnični. Tam so se neki pred 150-200 leti nahajale kočje iz lipovega lubja, ali pa iz šib spletene in z lubjem krite; sredi 18. stol. so se nadomestile s kočami iz brun s seneno streho; bil je samo eden prostor in brez oken; ogenj ni smel v njem ugasniti, dim pa si je iskal edino pot skozi vrata. Ljudje so spali v sredini prostora, živina pa v kotih. Sčasom se zamenja senena streha z žaganimi deskami, šele pozneje s klanimi skodljami, prikaže se dimnik in začetkom XIX. stol. se kočja razdeli v dva prostora. Soba dobi obenem okno, zatvorjeno najprej z desko, pozneje s kožo, okoli tridesetih let s popirjem in okoli osemdesetih s steklom. Stene so ali iz krpel ali iz pletenja, slednjič iz votle opeke. Ta pozni, a izredno nagli razvoj je bil edino mogoč pri tlačenih Srbih; tudi pri nas Slovencih je treba poleg študija tipov proučevanje razvoja narodovih stanovanj.

Poleg romanskega in zgornjenemškega tipa imamo med Slovenci še dimnico ob nemškoslovski meji (na vzhodnem Koroškem, na Pohorju, Kozjaku in v Slov. goricah). V dimnici ni kamina in ni kahljaste peči, ampak kuri se in kuha na nizkem prostoru, ognjišču, tako da dim leži po sobi in odhaja skozi pripravljene odprtine visoko v steni ali na stropu; za ognjiščem pa je peč za kruh.

Različno pa se je razvijala hiša pri raznih jugoslovanskih narodih. Slovenci so po nemškem vzgledu oddelili od sobe „štible“, Bošnjaki tega prostora sploh ne poznajo, tudi pri hrvaških sobah ga ni, zato pa so pri njih na dvorišču postavljene posebne hišice za mlajše obitelji iste zadrage. — Stare, prvotne znake so ohranila včasih stanovanja na polju — zavetišča za delavce in planšarske kočje.

Posebno zanimiva so raziskovanja, odkod besede: dom, hram, hiša, kočja, kuhinja, izba, soba in peč: pred nami se razvije dober kos kulturne zgodovine. V zadnjem poglavju govori pisatelj o pohištvo. Kako je nastala miza? Prvotno se je pred vsakega gosta postavila skledica na tla, seveda so obedovali čepé ali sedé na tleh. Rabila se je tudi

samo ena skleda, iz katere so vsi zajemali, kakor še dandanes žanjice na polju. Pozneje so skledo postavili na mali stolček ali mizico in gostje so sedeli naokoli ali na tleh ali pa na nizkih stolčkih. Prof. M. je na Goriškem še našel tako mizico (3,5 dm visoko) s primernimi stolci — seveda ne več v sobi.

Poročevalec se je iz te skrbne in dalekogledne razprave naučil: 1. da ni dovolj narodne stavbe samo popisavati in risati, ampak da je treba poiskati tudi starejšega pohištva četudi na podstrešju; 2. da ni dovolj proučiti samo sedanje stavbe, ampak da je dobro s popraševanjem pri najstarejših ljudeh doznati, kakšna so bila starejša stanovanja in kedar približno so nastala obstoječa poslopja in 3. da je treba paziti tudi na manjše stavbe, viničarske in pastirske kočice ter hišice prevžitkarjev. Opomnil bi pa, da se dimnice ne nahajajo izključno le ob nemški meji; ena, kakor je videti — datirana (iz II. pol. XVIII. stol.) stoji še v Tevčah (pri Tranšku) blizu Laškega trga, a ni več v rabi; glede planinskih vasi bi opozoril na Veliko in Malo planino ob štajersko-kranjski meji (menda župnija Gojzd), naj bi ju obiskal in preučil kak v narodopisju podkovan turist; glede študija posameznih hiš bi svetoval naj se posebno pazi, kako se je posamezna stavba prezidovala in prenavljala; kdor bi mislil, da je večina stavb v prvotnem stanju ohranjena, bi prišel do krivih zaključkov. Kdor bi hotel položiti temelj za zgodovino razvoja slovenskih hiš, bi moral omejiti svoj študij na kako staro večjo vas, za katero so ohranjene za več stoletij nazaj cerkvene matice, sodnijski in upravni arhivi; v arhivalijah bi našel substrat za datiranje; obenem bi bilo treba s pomočjo agrarne zgodovine določiti način prvotnega naseljenja in poznejšega razprostiranja obdelanega polja in pomnoženja hiš, treba bi tudi bilo tolmačiti poljska (Flurnamen) in hišna imena in slednjič preštudirati stavbe same in poizvedeti, kaj se ljudje spominjajo o njih izpreminjevanju in prenavljanju. Težko bo kdo v vseh teh znanostih podkovan, a treba je, da se enkrat vsaj ena vas z vseh omenjenih strani obdelata, ker šele potem bomo imeli neko celotno podlago za nadaljna podobna, a ne tako mnogostrana raziskovanja.

Dr. A. Stegenšek.

Žunkovič Martin: Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt? Beitrag zur Klärung eines Geschichts- und Gelehrtenirrtums. Zweite, wesentlich vermehrte Ausgabe. Kremsier 1906. Druck und Verlag von H. Slovák. Preis K 2:50.

Gospod Žunkovič, c. in kr. stotnik, deluje nekaj let sem prav pridno na literarnem polju. Izdal je knjigo o imenih na gorenjem Ptujskem polju in sedaj v drugi izdaji knjigo, katero nameravamo oceniti. V tej knjigi zastopa pisatelj mnenje, da so Slovani v Srednji Evropi avtohtonski narod, ki se da po jezikovnih sledih zasle-

dovati daleč nazaj v diluvijalno dobo. Do te teze je prišel s sledečimi študijami:

1. Preiskoval je postanek in pomen topografičnih imen v Srednji Evropi; 2. preiskoval je geografsko razširjenost slovanskih imen in jih primerjal z naravno lego ali lastnostmi kraja, ki nosi slovansko ime; 3. preiskoval je zvezo med nekdanjimi miti in sedanjo narodovo fantazijo.

Da je pri tem prišel do zgore omenjene teze, v to sta mu pomagali avtopsija in, kakor sam pravi, „praktična“ etimologija.

Pisatelj se dobro zaveda, kako smela je njegova trditev in pravi, da se bo uveljavila le tedaj, ko bo sila razlogov večja ko moč različnih avtoritet, predsodkov in tradicij. Žunkoviča jezi, da so tudi filologi (n. pr. Oblak v Arch. f. slav. Phil. XVIII. str. 228 sqq.) dokazovali iz medsebojnega razmerja jugoslovanskih jezikov, da ni mogoče, da bi stanovali Slovenci že pred 6. stol. po Kr. tam, kjer so danes. Zato se obrača proti različnim „avtoritetam“, ki so si ob zeleni mizi ustvarile to mnenje in trdi, da jim pred vsem manjka avtopsije in da iščejo v besedi fines, ki jih ime v resnici nikdar imeti ne more.

V razmatranje s stališča zgodovinarja se ne maramo spuščati, ker nam to ni mogoče; pretresti hočemo le filološki aparat, s katerim operira g. Ž. in preiskati, koliko res dokazivne moči ima njegova, kakor pravi, „praktična“ etimologija. Omejiti se hočemo le na glavne, kardinalne teze, ker bi kritično reševanje vseh ponorečenih etimologij bilo odveč in kakor vse kaže, brezplodno, torej nevhvaležno.

Umevno nam je, zakaj g. Ž. tako povdarja avtopsijo in radi mu priznamo, da ima kot stotnik dobro razvit čut za orientacijo v terenu. Tako mu je ta zelo dobro služila pri razlagi imen *Grmada* in *Straža*, *Stražišče*. S tem pa nam ni povedal nič novega, ker je takih imen nebroj in ker nam je njihov postanek znan. Vzhodno od grada Vurberga v Slovenskih Goricah je hrib *Grmada*, severno od njega zaselje *Stražišče*, kat. občina Spodnja Korena. V starem aktu: „Gnadhive Therijaske Gosposke Deshelskih konfinou, alle Richtnich zillou letno resglassenie, alle navadno klizanie“ iz začetka 18. stoletja se pravi, da gre meja turjaških posestev na *Velku Stershifhe*, na *Germada* etc. Da se obrača proti različnim „avtoritetam“, ki so nasprotnega naziranja kakor on, to nam tudi ni nič čudnega. Pribiti pa moramo, da meče g. Ž. v isti koš z resnimi učenjaki tudi ljudi, ki razlagajo *Vindobona* iz *bonum* in *vindex*, *vindicare*, in da potem zabavlja skupno črez oboje. G. Ž. je tako zaverovan v res frapantne rezultate svojih „raziskovanj“, da postaja počasi na tem polju „avtoriteta“, nedostopnejša od katere koli druge. O mitologiji govori na strani 24. popolnoma pravilno, da se nanjo ni zanašati, a to ga vendar ni ubranilo pred raznimi vratomnimi hipotezami.

Filološke dedukcije mu ne delajo nobenih preglavic; pri njem se mešajo konzonanti in vokali med seboj in križem kražem, kakor pri slabo plesani četvorki moški in ženske. Glavno pravilo, na katerega se naslanja pri svojih filoloških dedukcijah, je povedal na strani 20. Tam stoji doslovno to-le: Die Ursprache hatte einst offenkundig nicht den Vokalreichtum der modernen Sprachen, was man den Idiomen der heutigen Naturvölker noch immer ansieht, die ältesten Begriffe (sic!) waren alle konsonantenreich und sehr vokalarm. Die Vokalphilie ist erst eine Errungenschaft der Kultur, bedingt durch den Verkehr mit anderen Völkern, welche die ihnen schwerfälligen Silben der Nachbarsprache durch Vokaleinschiebungen abtönten. Jene Sprachen, welche viel Mitlaute haben, sind daher die älteren und dabei an Casus wie Verbalformen reicher . . . V teh par stavkih je toliko domišljave nevednosti in nevedne domišljavosti, da se človek kar za glavo prijema. Nevednosti, ker se tukaj vidi, da nima g. Ž. niti najprimitivnejših pojmov o razvoju jezikov sploh, in domišljavosti, ker si drzne s takimi tezami nastopati v javnosti in se vesti kot nekak znanstvenik.

Da je to popolnoma krivo, kar uči g. Ž. s tako samozavestjo, ve pač vsak, ki se je kolikor toliko natančneje pečal z zgodovino kakega jezika. Sanskrt je gotovo jezik, ki je precej star in v njem se mora vsakemu, ki ima zdrave oči in ušesa, pokazati velika množica vokalov. Stara slovenščina (sit venia verbo!) je imela vedno odprte zloge in v njej se ni nobena beseda končala na soglasnik. Ko pa sta pozneje odpadla ь in ъ, kar je pomenilo za jezik pravo katastrofo, je postala slovenščina menda prej „vokalarm“ in „konsonantenreich“. In g. Ž., ali ste se že kedaj bavili s francoščino? Menda ne? Sicer bi namreč vedeli, da nam kaže sedanja pisana francoščina starejši stadij jezika, da je torej francoščina, kakor se danes govori, bolj „vokalarm“ ko nekdanja. In tu in tam se vrši ves razvoj ravno nasprotno, kakor Vi razlagate.

Tudi razlaga, kako so prišli vokali v jezike, je šepava. Nekje so vendarle morali biti in niso padli z nebes, tudi si jih ni izmislil kak „učenjak“. Povejte nam samo, kako so nastali tam, odkoder so, kakor pravite, prešli v druge jezike.

Da ne loči pojma, pomena besede od glasovne skupine, s katero zaznamujemo kako reč in da ne loči vokalov od konzonantov, to so v primeri s prejšnjim še mali grehi, ki se morejo g. Žunkoviču očitati.

Pri razlagi imen postopa g. Ž. tako-le: Ogleda si kraj v resnici ali na karti in skuša najti kako besedo v slovanščini, ki se vsaj nekako približno enako glasi in ki jo lahko za lastnosti kraja, lego, rastline etc. rabi. Če pa ne najde kake take besede, si jo kratkoma izmislil in ji suponira pomen, ki mu je najbolj prikladen. N. pr.: . . . weil dem Slovenen „zmola“ in der Bedeutung „Talmulde“ heute nicht mehr be-

kannt ist^o, er daher . . . Sploh dokazuje Ž. kar asertorično ex cathedra in ne daje nikjer podrobnejše organične zveze, t. j. ne poda prehodnih oblik, kakor je to pri filoloških dedukcijah navadno in potrebno. Zanaša se le na slučajno zunanjo sličnost ali enakost; da ga tudi tukaj večkrat zapuščata sigurnost, dokazujejo stavki, kakor n. pr.: str. 25. v opazki . . . „Lužanje“ (oder ähnlich^o), welche . . ., str. 36. v op. . . vermutlich^o war hier der vorrömische Marktplatz . . . str. 48. bezeichnen anscheinend^o einen Weideplatz . . ., der Älteste einer solchen Weideplatzgemeinde dürfte^o „car“ genannt worden sein . . . str. 52. Die Grundlage zu diesem Namen scheint den Slaven heute nicht mehr bekannt zu sein. str. 54. Paša ist im allgemeinen ein guter Weideplatz. (Menda koj?) Mit diesem Grundworte scheint^o der ethnographische Begriff „Basken“ . . . verwandt zu sein, den diese sind in sprachlicher Hinsicht zweifellos ein Zweig der slavischen Sprachgruppe . . . Dovolj! Ti primerki niso edini in tudi ne najhujši.

Na strani 15. očita teoretikom, da iščejo v imenih fines, ki jih ime v resnici ne more imeti. Oglejmo si le, kako stoji ta stvar pri Žunkoviču. Na strani 46. piše k besedam Var, Varda, da pomenijo . . . einen Weideplatz in der Niederung, namentlich in lichten Auen längst der Flußläufe, dann auf den Höhen mit etwas Baumwuchs, in der Nähe einer Quelle. Keltomanom očita, da z jedno besedo zaznamujejo preveč pojmov, tako da se nazadnje ne ve, kaj kaka keltska beseda sploh pomeni. In g. Žunkovič? On ima od strani 41.—80. celo „Gruppe der Namen für Weideplatz“, najmanj kakih 35 različnih imen. Da pa loči ta imena drugo od drugega, išče v njih nians in fines, ki jih ime v resnici imeti ne more. Pri vsem tem pa se niti ne zaveda, da ima tam iste grehe, ki jih svojim nasprotnikom očita. To poglavje je obenem višek njegove znanstvenosti in zgovorna priča, kako (izrazimo se brez zlobe!) čudne pojme ima g. Ž. o kulturni zgodovini sploh.

Za znanstveno vrednost te knjige je posebno značilno še sledeče dejstvo. G. Ž. razlaga po večini vse iz slovenščine in to iz moderne in primerja današnje oblike z besedami, ki so mnogo, nekatere celo za par tisoč let starejše. Da je bila „slovenščina“ nekdanj drugačna ko danes, tega ne ve; njegova „diluvijska“ slovenščina je popolnoma enaka današnji. Današnje slovenščine pa tudi ne pozna, sicer ne bi konstruiral takih popolnoma nemogočih besed kakor „zrebrovje“, „tržče“ i. t. d. Pretresti vse njegove etimologije, bi bilo prazno delo; omejiti se hočemo torej le na par najznačilnejših primerov.

Občina ni v zvezi z *oče*, ker je beseda *oče* nastala iz ^o *otko*. Pač pa je po genezi sorodna z besedo *communio*, *Gemeinde*. Sem spada tudi *optina* ki jo Ž. po krivem spravlja v zvezo z besedo *opat*; tudi je nemogoče, da bi iz slovenskega *opat* nastal nemški *Abt*.

^o Podčrtal poročevalec. Str. 22.

Slovenski *trijaci* niso v nobeni zvezi s *trgom* in ne pomenijo naravnost *Binkošti*, ampak tri svetnike o binkoštnem času, Pankraca, Servaca in Bonifaca (12., 13., 14. maja, torej okoli Binkošti). V določevanju letnih časov igrajo sploh svetniki veliko ulogo, primerjaj le izraze: ob Mihelovem, Šentjanževem, Ilgovem (Elija = Ilgo); razen tega igrajo *trijaci* tudi veliko ulogo v naši narodni meteorologiji. Stara češčina pozna „tuřáci“, kar bi bili slovensko „turjaci“. Ta beseda pa se je naslonila na števniki „trije“ in tako so nastali „trijaci“. Pomagala je pri tem dijalektična oblika terjé, Terjak (za Turjak) itd. Miklošič razlaga besedo iz tur = Auerochs.

Uskoki so „perflugae“ a ne Abstockungen und zwar anscheinend solche von Eichenbeständen.

Iz *Hum* ni nastal *Hämus*, ker je to nemogoče; beseda *hum* je namreč za precej stoletij mlajša od besede *Hämus*.

Beseda *Videm*, *Vidmar* se je drugače razvila, kakor razlaga to g. Ž. na strani 66. Prišla je k nam iz nemščine, kjer pomeni *Widem*, *Widum* in slične oblike, kakor pravi Schmeller* (Bayerisches Wörterbuch II. str. 859) „die zu einer Pfarrkirche gestifteten nutzbaren Gründe“ in „Dotation überhaupt“. *Vidmar* pa je sestavljeno iz *Videm* + Majar (maior-domus, Maier, Meyer, Mayer etc.), ter pomeni najemnika, ki uživa kak* *videm*.

Kako malo smisla ima g. Ž. za zgodovinski razvoj jezikov, kaže stran 45., ker spravlja v zvezo besede* *Var*, *Pharao*, *Pfarrer*, *far*. Iz teh besed je napravil celo kulturnozgodovinsko epizodo. Vendar pa niso razen zadnjih dveh, v prav nobeni zvezi in še ti dve sta sekundarni, mlajši in najmlajša izmed vseh štirih je slovenski *far*. Iz grškega *πάροχος* (*παρ* + *εχω*, predstojnik) so se izcimile besede *parochus*, *parafya*, *Pfarrer*. Iz nemškega *Pfarr* pa je priklila popolnoma pravilno najnovejša, najmlajša brst, slovenski *far*. Da torej glasovna skupina* *var** *far* ni v zvezi z nikakim predstojnikom kake „paše“, to „je jako na dlani“. S tem pa se izkade tudi vsa filološka razmatranja g. Ž. v prazen nič.

Semtertje spravi gospoda Ž. tudi stara grafika na led, s pomočjo katere ve marsikaj deducirati, o kateri pa, kakor vse kaže, prav malo razume. *Zmollnig* je v stari nemški grafiki pravilno pisano za naš *Smolnik*. Sem spada tudi razlaga *Bann-pan*. *Paša* spravi v zvezo s hebrejsko besedo *Pasha*, mogoče zato, ker se lahko po nemškem načinu (kakor *Schema*) bere tudi *Paša*. Glasovna skupina *sh*, *sk* pa ne daje v pristno slovenskih besedah nikjer *š*, ampak le v tujkah. G. Ž.

* V nemščino pa je prišla iz lat. *vidua*. Pri Schmellerju stoji sekundaren pojem na prvem mestu, ker je hotel označiti besedo kot pristno nemško, kar pa ni.

nam tudi pove, da so Tatarji pasli ovce in da se „kozaki“ zato imenujejo *kasaki*, ker pasejo koze. Sicer pa deducira iz teh premis g. Ž. take posledice, da se zde celo njemu „paradox“. Kdor se hoče prav prisrčno nasmejati, ta naj čita slovar baskiških besed na str. 57. in prepričan sem, da bo tudi on vzkliknil z g. Ž.: Diese wenigen Beispiele müssen bereits jedermann stutzig machen . . .

Naj še mimogrede omenimo, da potvarja g. Ž. pomen pristnih slovanskih besed ali si ga prikroji po svoje, n. pr ruska beseda *видѣ* in da ne ve, kako se iz ruskega instrumentala Berindoju konstruira nominativ (str. 132.). Da je tudi njega speljal na led falzifikator Hanka s svojimi zlatimi slovanskimi ПЕНАЗЕ, to mu blagohotno odpustimo, saj se je to zgodilo celo učenim ruskim profesorjem.*

Ocenili smo to knjigo obširnejše, ko si zasluži in sine ira et studio zato, ker gospod Ž. tako goreče hrepeni in naravnost izziva kritiko.

Končna sodba, ki jo moramo izreči o tej knjigi, pa tudi za nas ni vesela. Ta knjiga je pravo sračje gnezdo, v katero je g. Ž. znosil vse, kar se mu je le količkaj pripravno zdelo. Iz vseh mogočih jezikov je zbral besede, ki se vsaj približno tako glase in je na ta način dal svojemu zmašilu neko znanstveno draperijo. In s takimi sredstvi hoče dokazati nekaj, česar danes nihče več resno ne zanikava. Jezi se nad kritiki in nasprotniki, ker ne ve, da so mu največ v škodo oni ljudje, ki trobijo njegovo slavo v svet. Rdečica nas polije, ker bodo videli tujci, s kakimi sredstvi se hoče dokazati naše zgodovinsko prvenstvo. G. Ž. pa je vzvišen nad vso zmotljivostjo in se niti ne zaveda, da je s svojo knjigo stvari, ki jo zastopa, več škodoval ko koristil. In za mirno zavest, s katero bode izdal tretjo izdajo te knjige, prepričan o svoji nezmotljivosti in vzvišen nad vsakim ugovorom, dvakrat vzvišen nad „raznimi avtoritetami“, za to mirno vest in trdno zavest ga odkritosrčno zavidamo.

F. A. Glonar.

Hübsch Artur: Stajači brojevi u njemačkoj narodnoj pjesmi od XIII do XIX. vijeka. U Zagrebu. 1906. Tisak C. Albrechta. V. 8° str. 70. Cena: 1 K.

Doslej se je še malo pisalo o številkah, ki se stalno ponavljajo v narodnih pesnih, pravljicah, pripovedkah itd. Hübsch je preiskal nemške narodne pesmi od XIII.—XIX. veka in 1. navedel številke, ki se v njih stalno nahajajo, 2. preiskal, katere se pogošče in katere redkeje nahajajo in 3. pokazal, pri katerih predmetih stojijo. Oziral se je pa tudi na to, kar so napisali o številkah v narodni pesmi in starem nemškem pravu J. in W. Grimm, v srednjeveških nemških epih R. Muth, v sv. pismu Izidor Sevilski in P. Schegg, ter v hrvaško-srpski narodni epiki prof.

* Glej o tej stvari Listy filologické, XXXIII. str. 437.

dr. Maretič in Dr. Kostić. Skušal je nadalje označiti vpliv, pod katerim so nastale stalne številke v novi nemški narodni pesmi. Razdelil jih je po številnem redu začevši od $2\frac{1}{2}$ pa do 500.000 ter dostavil, ali stojijo pri osebah, živalih, rastlinah, času, denarju, količinah ali pa pri raznovrstnih predmetih. Navesti hočemo le glavne podatke te razprave. Kot stalne številke stojijo najčešče 3, 7, 12: zato se lahko imenujejo osnovne številke. Od teh se največkrat nahaja številka 3. Iz teh osnovnic se lahko izvajajo vse ostale stalne številke: n. pr. od 7.: $77 (= [10 \times 7] + 7)$. Velike številke pa se lahko izvajajo iz 100. Sv. pismo se po rabi številke oddaljuje od nemške narodne pesmi, dočim se ji hrvaško-srpska narodna pesem približuje, še bolj staro nemško pravo, a najbolj srednjeveški nemški epi. Te številke niso postale stalne radi kake notranje osobine, ampak pod vplivom starega nemškega prava in srednjeveških nemških epov. To pa se je godilo tako: Narod ne govori rad abstraktno, ampak rajši konkretno. Raditega tudi ni izražal števila z „nekoliko“ ali „mnogo“, ampak v številkah. Te pa so izgubile vsled tega pravo realno vrednost. K temu se je pridružil še pomen številke v pravnih naredbah in v starem pesništvu, kar je bilo narodu dobro znano. Tako je nastala ona nit stalnih številke, ki se vije po nemških narodnih pesmih od 13. do 19. veka. Sličnost stalnih številke v nemških narodnih pesmih s številkami v hrvaško-srpski narodni poeziji in v sv. pismu, ki je neposredno vplivalo na cerkvene pesmi, dokazuje, da so številke v narodnem pesništvu arijskih narodov sorodne, in da je bila slična raba stalnih številke obična tudi med semitskimi plemeni. Kolika je ta sorodnost, se bo dalo še le tedaj dokazati, ko bodo preiskani glavni književni spomeniki semitskih in arijskih narodov. Zato pa zavzema v tem oziru slovensko narodno pesništvo važno mesto, ker spaja jugoslovansko in nemško narodno pesništvo. Preiskovavcu našega tradicionalnega slovstva bo dobro služila Hübscheva razprava, ki je izdelana sistematično natančno in jako marljivo.

Fr. Kotnik.

Wilpert Josef, Malby v dřevní basilice svatého Klimenta.

Kromeřiž, 1906. 8°, 59 str. s 5 tablicami.

Ko se je bližala tisočletnica smrti sv. Cirila, so prosili moravski škof papeža Pija IX., da bi dal poiskati grob tega velikega slovanskega apostola v cerkvi sv. Klementa v Rimu, kjer je bil pokopan. Groba tedaj niso našli, pač pa pod sedanjo stavbo iz XII. stol. še večjo prvotno cerkev, vso okrašeno s freskami od IV.—XI. stoletja. Podobe sta tedaj opisala De Rossi in Mullooly, kopije v barvah pa je napravil Evening. Vlada je izvirne freske čedalje bolj razjedala. Kdor se je bavil z njih študijem, temu je pred vsako sliko plavala pred očmi kopija Eveningova, z njeno pomočjo je pri slabi luči drobne svečice zbiral ostanke fresk v celoto. Zato so tudi vsi tolmačili razne predstave večinoma tako kakor De Rossi. Ko pa je Wilpert dovršil in izdal svoje monumentalno delo

o katakombnih freskah, si je izbral za nadaljni študij srednjeveške freske in slike v rimskih bazilikah. Po svoji navadi je dal vnovič fotografirati svetoklementske freske in je pri tem spoznal, da so nekatere starejše kopije celo krive, torej je bila tudi kriva njih razlaga. Z novim tolmačenjem nekaterih in ravno za Slovane najvažnejših slik je takorekoč staro cerkev sv. Klementa vdrugič odkril. Njegovi glavni rezultati so naslednji: 1. Našel je najstarejšo sliko poslednje sodbe (VIII. stol.) — prej so videli tam cerkveni zbor; 2. kjer so prej kazali sv. Cirila pred cesarjem Mihaelom III, tam vidi W. kraljico Estero pred Ahasverom; 3. krščeči škof je sv. Klement in ne sv. Ciril; 4. v nartekstu je slika s podobami stoječih (in ne klečečih) slovanskih apostolov ravno nad nekdanjim sarkofagom sv. Cirila; sv. Ciril se v njej priporoča v milostno zasebno sodbo; spodaj napisane nagrobne verze, katere je W. rekonstruiral, si je svetnik sam sestavil; vrhutega vidimo na tej kmalu po Cirilovi smrti narejeni sliki najstarejša obraza solunskih bratov; 5. nad enim prizorom iz življenja sv. Aleša je W. dopolnil in tolmačil ohranjeni spodnji del vstoličenja sv. Klementa; 6. glede podobe prenosa ostankov sv. Klementa je W. pobil vse ugovore proti temu tolmačenju, ker je dognal, da je bila ta freska preslikana in popačena. Prvotna W.-ova razprava je izšla v francoskem jeziku; češki prevod pa je bil natisnjen po zaslugi olomuškega nadškofa Salezija Bauerja, ki je blagovolil tudi našemu društvu priposlati en izvod te za Slovane tako zanimive publikacije.

Dr. Stegenšek.

Beg Ante: Slovensko-nemška meja na Stajerskem. Kulturno-zgodovinski in narodopisni doneski. Z zemljepisnim načrtom. Ljubljana, 1905. Založil pisatelj. Cena 1 K. — Ta meja, ki sega od Koroškega do Ogrskega, je sicer znana, toda le iz podatkov ljudskega štetja. Našemu zanimanju pa ti podatki ne morejo zadostovati, ker se štetje ozira na »občevalni jezik« in se tudi često vrši pod pritiskom. Zato je hvale vredno, da je gospod Beg to mejo v svrhu, da si ustvari pravo podobo tamošnjih narodnih razmer, sam prepotoval ter si opazke vestno zabeleževal. Te zapiske nam tukaj podaja v knjižici, ki šteje 109 strani. Kolikor moremo soditi, so podatki resnični. Želeti bi bilo, da bi pridejani načrt bil risan v večjem merilu in natančneje in da bi poleg stare meje Czörnigove (1857), ki je označena, bila zaznamovana tudi sedanja. Opis je prepleten s kulturnozgodovinskimi črticami; tudi za te smemo gospodu pisatelju biti hvaležni; prihranil pa bi si slobodno bil subjektivna naziranja in domneve, ki jih izjavlja tuintam, ker znanstvenemu delu jemljejo vrednost.

G. M.

Trstenjak Anton: Slovenci v šomodski županiji na Ogrskem. 8°, 116 str., cena 1 K. Odkar ni več Božidara Raiča, nas z ogrskimi Slovenci temeljiteje seznanja g. Trstenjak; posebno hvaležni pa smo za tu naznanjeni spis, ki nam podaja zanimiva zgodovinska, narodopisna

in literarna poročila o rojakih na Ogrskem. Obširno poglavje se bavi s Štefanom Kuzmičem, o katerem izvemo marsikaj, kar je bilo doslej še neznano.

G. M.

Ilešič dr. Fr.: Sitni prilozhi. V »Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena«, ki ga izdaje jugoslav. akademija v Zagrebu, priobčil je naš marljivi rojak tri črtice, ki se tičejo našega narodopisa. Prva je o »rajski ptici«, katera je znana Hrvatom pa tudi Slovencem in Rusom. Da je res znana tudi Slovencem, dokazuje gospod pisatelj iz Valjavca in Vraza. Pripomniti mi je, da ta pripovedka čisto gotovo živi v našem narodu in sicer tudi na Štajerskem; kot otrok sem jo neštokrat slišal od stare babice (na Murškem polju). Gospod pisatelj misli, da je kombinacija rajske ptice in zatopljenosti menihove, ki jo je poslušal, nastala pod vplivom, kako so pridigarji opisovali nebeško veselje, kakor prof. Milčetič sploh misli, da je pripovedka prešla iz srednjeveške cerkvene književnosti v narod.

Druga črtica se peča s pripovedovanjem o zaprti smrti. Po Valjavcu je sv. Tomaž zaprl smrt v sod, po pripovedi pa, ki jo je priobčil Kosi v XII. zvezku svoje »Zabavne knjižnice«, jo je kmet zaprl v votlino debelega hrasta, ter pravi, da je pripovedka (v tej obliki) povzeta iz poljske literature. Mogoče; a v našem ljudstvu, vsaj v Vzhodni Štajerski in v Medjimurju se nahaja več varijant. Tako je po eni neki kovač (ali tudi kmet) imel hruško, ki je dajala izvrsten sad, pa so mu ga ljudje hoteli vsega pokrasti. Prišla sta nekoč Kristus in sv. Peter ter pri njem prenočila. Pri slovesu ga vpraša Kristus za plačilo, gostoljubni kovač pa nič ne zahteva, ampak prosi za milost, da bi na njegovo besedo vsak obtičal na hruški, ki bi splezal na njo, in bi ne mogel sniti, dokler bi mu on ne velel. Kristus mu usliši prošnjo. Kmalu potem pa pride smrt. Kovač (kmet) jo poprosi, naj ga vsaj toliko počaka, da se opravi (po drugih, da še skadi pipo tobaka), ona pa naj si med tem nabere sladkih hrušek, ker je gotovo potrebna od dolgega pota. Smrt privoli in spleza na drevo, pa ne more več iz njega. Nihče tedaj na celem svetu dolgo časa ni umrl, naposled pa jo je kovač sam rad spustil z drevesa, ker mu je že presedalo življenje.

Tretja črtica podaja nekajotic za zgodovino narodne noše na Štajerskem iz Murščeve avtobiografije.

F. K.

Društvena poročila.

Poroča društveni tajnik.

1. Četrti občni zbor dne 25. nov. 1906.

Predsednik dr. P. Turner izrazi začetkom svojega nagovora iskreno sočutje nad smrtjo velikega slovenskega pesnika Simona Gregorčiča, ker se je v Mariboru ravno ta dan zvedelo za njegovo smrt. Vsi navzoči vstanejo v znak spoštovanja.

Prof. dr. K. Vrstovšek je na to predaval o zgodovini in razvoju slovenskega življa v Mariboru od najstarejših časov do današnje dobe v splošno prosvetnem, v političnem, društvenem in literarnem oziru.¹

Društveni tajnik, prof. Fr. Kovačič poroča o društvenem delovanju v triletni dobi. Društvo je v tem času priredilo predavanja v Mariboru, v Ljutomeru, v Skokah in v Celju, nabralo in nakupilo je precej starin in narodopisnih predmetov; izdalo je tri letnike „Časopisa“, o katerem se je domača in tuja kritika ugodno izrazila, in dva zvezka „Zgodovinske knjižnice“. Govori o nujni potrebi južnoštajerskega narodnega muzeja ter razvija načrt, kako to idejo ostvariti.

Blagajnik poda pregled o društvenem premoženju, ki je z ozirom na veliko nalogo „Zg. dr.“ veliko preskromno. G. dr. Murko pohvali dosedanje društveno delovanje ter vspodbuja navzoče, da društvo krepko podpirajo. Na to se da odboru absolutorij.

Za novo triletno dobo so voljeni v odbor: predsednik dr. Turner; odborniki: ravnatelj H. Schreiner, vseuč. prof. dr. K. Štrekelj, prof. I. Košan, prof. A. Kaspert, dr. R. Pipuš, prof. F. Kovačič, prof. Stegenšek, prof. J. Kožuh, G. Majcen, dr. Vrstovšek. Namestniki: dr. A. Medved, dr. Fr. Rosina, J. Vreže. Pregledniki računov: dr. Rosina, Fr. Spindler, A. Jerovšek.

Sklene se, tudi koroške Slovence povabiti k sodelovanju ter se sprejme več manjših predlogov in potem občni zbor zaključi.

¹ G. predavatelj priobčuje ravnokar svoje predavanje v listu „Slov. Gospodar“, začenši s števil. 30.

2. Odborova seja 25. nov. 1906

se je vršila takoj po občnem zboru. Za podpredsednika je bil na novo izvoljen ravnatelj H. Schreiner, za tajnika prof. Kovačič, za blag. dr. Pipuš, za knjižničarja in arhivarja prof. Stegenšek. Rokopis o zbiranju narodopisnega blaga se izroči v presojo g. dr. Štreklju. Sprejme se zamemba tiskovin z zgodov. društvom „Carinthia“ v Celovcu.

3. Odborova seja 6. jan. 1907.

Navzoči: H. Schreiner, A. Kaspret, I. Košan, F. Kovačič, dr. Pipuš, G. Majcen. Dr. Turner, dr. Štrekelj in dr. Vrstovšek so opravičili svojo odsotnost.

Blagajnik dr. Pipuš položi račun, vsled katerega je društvo l. 1906 imelo dohodkov 2.567,45 K, izdatkov pa 2.427,25 K, torej prebitka 140,20 K. Sotrudnikom „Časopisa“ se na predlog urednikov razdeli nagrada.

Dr. Pipuš poudarja, naj bi se v „Časopisu“ bolj oziralo na domačo socialno, politično in gospodarsko zgodovino. Urednik zagotovi, da se bo temu po možnosti ustreglo. Sprejme se predlog županstva trga Središče, da društvo izda trško zgodovino. Delo se izroči soodborniku prof. Kovačiču. Glede narodopisnega navodila predlaga recenzent pismeno nekatere spremembe, zato se rokopis vrne pisatelju, da ga v tem zmislu predela.

Na predlog prof. Košana se izvoli poseben odsek, kateremu je glavni namen, društvu pridobivati udov. V ta odsek so izvoljeni gg.: Schreiner, Košan, dr. Vrstovšek, dr. Pipuš. Zaradi nar. muzeja se sklene sklicati izvenredni občni zbor.

4. Izvenredni občni zbor v Mariboru dne 23. jan. 1907.

Glavni poročevalec prof. Kovačič poudarja važnost narodnega muzeja iz splošno-kulturnega in znanstvenega, iz patriotičnega in narodno-vzgojevalnega stališča ter podaje načrt, kako dobiti potrebna sredstva. Ako bi v 4 letih poprečno 25.000 oseb plačalo vsako leto 1 K, bi se v 4 letih dobila svota 100.000 K, ne da bi se kdo s tem občutno obtežil. Treba je le dobiti kakih 500 zanesljivih oseb, katerih vsaka bi naj zbrala poprečno 50 podpisov s 4 K naenkrat ali 1 K skozi 4 leta. Po § 4. društ. pravil je vsak tak plačnik podporni ud društva, torej ni treba še posebnega dovoljenja od finančne oblasti. Da

se pa dobe predmeti za muzej, naj se po češkem vzorcu prirejajo zbirke in krajevne razstave; najboljši predmeti se potem shranijo v narodnem muzeju.

O načrtu se razvije živahna debata. G. Schreiner kot drugi poročevalec naglašaja, da se naj muzej raztegne tudi na geološke in prirodoslovne zbirke. K predlogu še govorijo ter ga zagovarjajo in izpopolnjujejo gg.: dr. Rosina, dr. Pipuš, Majcen, dr. Vrstovšek, Ljubša, Medved. Nasproti govori dr. Poljanec ter ironizira slov. zgodovino in zbiranje starinskih predmetov, vsled česar se razvije kratka polemika. Končno se načrtu poročevalcev v principu pritrdi, izvršitev pa za sedaj odloži.

5. Odborova seja 6. aprila 1907. v Mariboru,

Navzoči: H. Schreiner, A. Kaspret, J. Kožuh, dr. Pipuš, G. Majcen, prof. Kovačič. Naznani se in sprejme več novih udov. Prof. Kovačič poroča o svojem zgodovinskem predavanju v Središču dne 17. febr. in o prazgodovinskem grobišču pri Sv. Lovrencu na D. p. in na Ptujski gori. Sklene se, vložiti prošnjo za prostore na ravnateljstvo marib. posojilnice in sprejme več drugih podrobnih predlogov.

6. Odborova seja v Framu dne 2. jun. 1907.

Navzoči: dr. Turner, H. Schreiner, dr. Murko, dr. Štrekelj, prof. Košan, dr. Pipuš, dr. Vrstovšek, dr. Stegenšek, Kovačič. Sprejme se več novih udov. Določijo se točke za pogodbo s posojilnico zaradi prostorov in v to pooblastijo gg.: Schreiner, Košan, Kovačič. Da se dobe potrebni predmeti za muzej, se sklene objaviti poseben poziv v časnikih. Letošnji občni zbor se skliče v Ptuj na dan 14. jul. ter se združi z javnim predavanjem.

Popravki:

Na str. 49. v 10. vrsti od zgoraj beri **ВѢЧЕНЪ** (věčъnъ) mesto **ВѢЧЕНЪ** (věnčen). — Stvarno se naj popravi sledeče: Na str. 52. stoji, da je Andrej Šuster-Drabosnjak spisal več »OBacejev«. To je razumeti tako, da se v knjižici, ki se imenuje »Svoventji OBACe« vrsti abeceda štirikrat kakor akrostihon. — Vest o lastni domači tiskarni (str. 53.) ni resnična. Med ljudstvom je znana sicer pripovedka, da je imel Šuster lastno tiskarno. Ta pripovedka pa je nastala vsled konfiskacije knjig. O tem bo govoril Fr. Kotnik v posebnem spisu. — Namesto: »tako namigava v ne kem ,OBaceju'« (str. 53) naj stoji v »Svoventjem OBACeju«. Rezultatov ti popravki nič ne izpremenijo.

I. G.

Vprašanje.

Kje se rabi na Štajerskem ali drugod beseda preginja (pregina) in v katerem pomenu? Odgovora želi

Prof. dr. Karel Štrekelj v Gradcu, Humboldstr. 29.

Poziv! »Zgodovinsko društvo« se obrača na vse rodoljube s prošnjo: a) Pristopite kot podporni udje (redni udje plačujejo 5 K na leto ali 100 K naenkrat, podporni poljubno svoto) in skušajte pridobiti udov med svojimi znanci in prijatelji. Redni udje dobivajo v dar društveno glasilo »Časopis za zgodovino in narodopisje«. Kdor postane redni ud, dobi še lahko tudi I. letnik za 5 kron. b) Pozvedujte v svojem kraju o zgodovinskih tradicijah, starih knjigah, listinah ter o narodopisnih posebnostih in o tem poročajte odboru. c) Najdene starine in umetnine skušajte pridobiti za društveni muzej ali vsaj skrbite, da se ne pogube. d) Ako se društveni odbor v kaki zadevi na Vas obrne, blagovolite po možnosti prošnji ustreči. e) Podpirajte društvo tudi s spisi o domači zgodovini in narodopisu. — Denarne prispevke sprejema g. dr. Pipuš, advokat v Mariboru, knjige in starine g. prof. A. Stegenšek v Mariboru, poročila pa in dopise društveni tajnik g. prof. Fr. Kovačič tudi v Mariboru.

Odbor »Zgodovinskega društva«.

Na znanje. Vsled dogovora med »Zgodovinskim društvom« in »Muzejskim društvom« v Ljubljani dobijo l. 1907 udje »Zgodovinskega društva« za polovično ceno »Muzejska izvestja« in udje »Muzejskega društva« »Časopis« tudi za polovično ceno t. j. vsako glasilo po 3. K.

Odbor »Zgodovinskega Društva«.

Za muzej in knjižnico so darovali p. n. gg.: Vid Janžekovič, staro Marijino podobo na platno, star molitvenik in razne rudnine iz arveške okolice; I. Rat, posestnik na Vrličah pri Svičini, Marijino podobo na svilo z zlatom obšito in stare praznoverske molitve; Franc Krump v Svičini, staro knjigo; Jožef Rapoc v Mariboru, star denar; Ivan Koroša, železničar v Mariboru, Kremplovo »Predgo o ameriškanih kristjanih« iz l. 1834; I. Glonar, visokošolec, stare novce; I. Karba v Celju, staro orodje; Al. Cilenssek, župnik v Poličanah, razne starine; M. Štrakl, župnik pri Sv. Petru, staro sliko; G. Majcen (po dijakih dobil) razno orodje; I. Volčič, visjegimnazijec staro knjigo; Lovro Stepisnik, meščan v Sl. Bistrici, razne prazgodovinske izkopine.